CULTURES DEL VI

CACICS I RABASSAIRES

Dinàmica associativa i conflictivitat social. Els Hostalets de Pierola (1890-1939)

Jordi Planas i Francesc Valls-Junyent

[publicacions] urv

Museu de les Cultures del Vi de Catalunya

VINSEUM

CACICS I RABASSAIRES.

Dinàmica associativa i conflictivitat social. Els Hostalets de Pierola (1890-1939)

Jordi Planas i Francesc Valls-Junyent

[publicacions] urv

VINSEUM
Museu de les Cultures del Vi de Catalunya

Tarragona, Vilafranca, 2024

Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili
Av. Catalunya, 35 · 43002 Tarragona
Tel. 977 558 474 · publicacions@urv.cat
www.publicacions.urv.cat

Vinseum. Museu de les Cultures del Vi de Catalunya
Plaça Jaume I, 1-5 · 08720 Vilafranca del Penedès
Tel. 93 890 05 82 · vinseum@vinseum.cat
www.vinseum.cat

1a edició: novembre de 2024
ISBN URV (paper): 978-84-1365-169-9
ISBN URV (PDF): 978-84-1365-170-5
ISBN (Vinseum): 978-84-120297-5-8

DOI: 10.17345/9788413651699
Dipòsit legal: T 1043-2024

Col·laboren:

Centre d'Estudis Sociàlics Igualada
Ajuntament d'Igualada
Centre d'Estudis Jordi Nadal
Universitat de Barcelona

Cita el llibre.
Consulta el llibre a la nostra web.
Llibre sota una llicència Creative Commons BY-NC-SA.

Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili és membre de la Unión de Editoriales Universitarias Españolas i de la Xarxa Vives, fet que garanteix la difusió i comercialització de les seves publicacions a nivell nacional i internacional.

ÍNDEX

Abreviatures 7

Pròleg a la segona edició 9

Introducció 15

1. Els Hostalets de Pierola a començament del segle XX: un poble en transformació 23
La crisi de la fil·loxera 24
La millora de les comunicacions 30
La reestructuració de l'activitat agrària després de la fil·loxera 36

2. El caciquisme i les lluites electorals 43
El caciquisme godonista al districte d'Igualada 44
La fidelíssima Pierola 53
Tupinades, aldarulls i corrupció política entorn de les eleccions generals de 1896 56
Clientelisme polític a la fi del domini polític de la família Godó 61

3. Dinàmica associativa i confrontació política 67
La Germandat de Sant Sebastià 69
De la Unió Hostaletenca a la Unió Regionalista Hostaletenca 76
Una entitat alternativa: la Constància Pierolenca 81
El conflicte entre l'oligarquia local i un propietari nouvingut 85
La rehabilitació dels godonistes condemnats 94

4. El cooperativisme d'esquerres 103
Les crisis de malvenda del vi 103
La mobilització dels viticultors 106
La creació de la Cooperativa Agrícola de Pierola 111
El fracàs del projecte unitari i el decantament polític de la Cooperativa 115

La construcció del local social 120
La intensificació de l'activitat cooperativa, les dificultats financeres i l'endeutament 125
Dues organitzacions satèl·lit: el Foment Recreatiu i la Germandat de Sant Isidre 131

5. La reacció conservadora 139
La creació del Sindicat Catòlic Agrícola 140
L'activitat cooperativa del Sindicat Catòlic 147
L'edificació del Casal Català 152
El rerefons social de la divisió política 161

6. L'agreujament de les tensions socials i polítiques durant els anys trenta 167
La proclamació de la Segona República i la nova dinàmica política 167
L'hora dels rabassaires 172
L'exacerbació de la conflictivitat social i política 181
L'impacte de la Guerra Civil 190
Epíleg 200

Conclusions 205

Índex onomàstic 213

ABREVIATURES

ACA	Arxiu de la Corona d'Aragó
ACAN	Arxiu Comarcal de l'Anoia
ACCHP	Arxiu del Casal Català dels Hostalets de Pierola
ADB	Arxiu Diocesà de Barcelona
AGDB	Arxiu General de la Diputació de Barcelona
AGDGC	Arxiu General de la Delegació del Govern a Catalunya
AHN	Archivo Histórico Nacional
AHPB	Arxiu Històric de Protocols de Barcelona
AMDSM	Arxiu Municipal del Districte de Sants-Montjuïc (Barcelona)
AMHP	Arxiu Municipal dels Hostalets de Pierola
AMMR	Arxiu Municipal de Molins de Rei

PRÒLEG A LA SEGONA EDICIÓ

Aquest és un llibre d'història i té també la seva pròpia història, que comença quan un dia ara ja molt llunyà de l'any 2008 Francesc Valls Junyent (1966-2017) va entrar al meu despatx de la Universitat de Barcelona amb una capsa plena de documents. Era la documentació que havia quedat de l'antiga Cooperativa Agrícola de Pierola, creada l'any 1915 i que va acabar els seus dies l'any 1939, amb l'entrada de les tropes de l'exèrcit franquista als Hostalets de Pierola, una de tantes entitats espoliades a l'acabament de la Guerra Civil.[1]

L'enyorat Francesc Valls, bon amic i company del Departament d'Història Econòmica de la Universitat de Barcelona, sabia que el cooperativisme agrari era un dels meus àmbits preferents de recerca i veia el potencial d'aquella documentació. A més, uns anys abans, s'havia fet un treball de recerca de batxillerat sobre l'esmentada cooperativa.[2] En aquell moment, jo treballava en un estudi sobre la vitivinicultura i el cooperativisme a la comarca de l'Anoia, que l'any 2009 rebria el premi Doctor Joan Mercader de Recerca i seria publicat com a monografia uns anys més tard.[3] En la preparació d'aquest estudi havia recollit informació sobre la Cooperativa Agrícola de Pierola i d'altres entitats de la localitat, com ara el Sindicat Catòlic Agrícola dels Hostalets de Pierola.

No cal dir que la documentació que Francesc Valls havia aplegat sobre la cooperativa agrícola del seu poble em va interessar enormement. Però també vaig adonar-me de seguida que un estudi aprofundit del cooperativisme en aquell àmbit local necessitava la col·laboració d'en Francesc, tant pel coneixement directe d'aquell entorn local i de les fonts documentals per portar-lo a terme com per la capacitat d'anàlisi que ell

1 *Informe sobre els patrimonis confiscats a les cooperatives el 1939*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1984, p. 40.

2 Maite Pujol Gonzàlez. *Cooperativa Agrícola dels Hostalets de Pierola*. [Treball de Recerca de Batxillerat]. IES Guinovarda, Piera, 2002.

3 Jordi Planas. *Viticultura i cooperativisme. La comarca d'Igualada, 1890-1939*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2013.

tenia. És per això que no vaig parar d'insistir-li perquè també s'hi posés, que treballéssim conjuntament en aquest estudi, i finalment me'n vaig sortir. Francesc Valls, per a qui el seu entorn immediat era un estímul constant d'investigació, va agafar-se aquella recerca del cooperativisme i l'associacionisme dels Hostalets de Pierola com a pròpia i vam iniciar plegats aquell viatge.

Els primers resultats d'aquella recerca els vam publicar l'any 2009 en un article a la *Miscellanea Aqualatensia*, la revista del Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada (CECI), del qual Francesc Valls va ser membre actiu.[4] Com ja s'apuntava en el títol d'aquest primer article, des d'un primer moment vam enfocar la recerca dels Hostalets de Pierola com un exemple representatiu de la Catalunya rabassaire, és a dir, d'una comunitat pagesa característica de les àrees vitícoles on el contracte de rabassa morta havia constituït l'instrument per a l'extensió de la vinya. Es tractava d'aprofitar l'àmbit delimitat de l'objecte de recerca —els Hostalets de Pierola era aleshores un municipi d'un miler d'habitants— per dur a terme un estudi detallat que ens permetés reconstruir alguns aspectes de la vida econòmica i social de la Catalunya rural que podien ser menys aprehensibles en estudis més globals. El període analitzat, des de la crisi agrària del final del segle XIX fins a la Guerra Civil, constitueix un dels períodes de més dinamisme associatiu i de més conflictivitat agrària de la Catalunya contemporània. El recorregut per aquestes cinc dècades d'història dels Hostalets de Pierola a través de la dinàmica associativa ens havia de permetre copsar com s'organitzava aquesta societat local i com s'hi dirimien els conflictes. La voluntat que hi havia al darrere d'aquesta reconstrucció no era simplement explicar un capítol de la vida política i associativa d'aquesta localitat concreta, sinó presentar-la com a exemple del que succeí en molts altres pobles de la Catalunya vitícola en aquest període conflictiu que acabà dramàticament amb la Guerra Civil.

Per fer-ho vam poder disposar d'una gran quantitat de fonts molt diverses, encara que sovint fragmentàries, provinents tant d'arxius públics com d'arxius familiars privats que no són fàcilment accessibles. Aquí la intervenció de Francesc Valls va resultar fonamental, perquè l'estima i el reconeixement que tenia en el poble on va viure tota la vida i al qual estava profundament arrelat li obria totes les portes, i també perquè, amb la seva natural perseverança, no va deixar cap pista per escodrinyar. L'accés a aquestes fonts ens va permetre bastir un relat de la dinàmica local durant aquest gairebé mig segle d'història amb una gran minuciositat i amb els noms i cognoms de les persones protagonistes d'aquesta història (els que figuren a l'índex onomàstic que trobareu al final del llibre), perquè al darrere dels fets històrics hi ha sempre persones concretes.

4 Jordi Planas i Francesc Valls-Junyent. «Associacionisme, cooperativisme agrari i conflictivitat social en un nucli rabassaire: els Hostalets de Pierola al primer terç del segle XX». *Miscellanea Aqualatensia*, 13 (2009), p. 409-438.

La primera edició d'aquest llibre es va presentar el 26 de març de 2011 als Hostalets de Pierola, en un acte que va omplir de gom a gom l'auditori de Cal Figueres i que comptà amb la participació de Pep Riera, coordinador nacional de la Unió de Pagesos (1978-2000). Un mes després, el 29 d'abril de 2011, va tenir lloc una segona presentació del llibre al saló de sessions de l'Ajuntament d'Igualada, en un acte presidit per l'alcalde, Jordi Aymamí, en el qual també es feia el lliurament dels premis de recerca Ciutat d'Igualada. La presentació va anar a càrrec del catedràtic de la Facultat d'Economia i Empresa de la Universitat de Barcelona i director del Centre d'Estudis Antoni de Capmany, Carles Sudrià, que en la intervenció —que després es va publicar com a ressenya del llibre— va resumir l'objectiu de l'obra dient que es plantejava «estudiar un món petit per entendre un món més gran: el país en el seu conjunt». Argumentava que en la història les «visions de conjunt no ens expliquen ben bé el perquè de les coses, no ens diuen per què les persones en un o altre indret van decidir fer una cosa o una altra, o es van veure impel·lides a fer-ho. I, com tots sabem, el que faci cadascú a casa seva acaba configurant el moviment de fons del país i de la gent en el seu conjunt. Són una munió de decisions individuals les que formen el moviment global. Naturalment que hi ha condicionants de tota mena que restringeixen el marge d'acció de les persones i les famílies —el marc jurídic i polític, la tecnologia, els recursos naturals—, però no podrem comprendre aquelles grans tendències sense saber, sense intentar comprendre, el comportament social de les persones». I afegia que també «ens falta una visió més pròxima per poder valorar a fons els efectes dels grans canvis polítics o econòmics. [...] En definitiva, les visions globals, sent indispensables, no són suficients per adquirir un coneixement comprensible de les raons de l'esdevenir històric i de les seves conseqüències».[5]

El potencial explicatiu d'aquest microcosmos local va donar lloc, amb posterioritat a la publicació del llibre, a alguns articles en revistes especialitzades que recollien les principals contribucions que, a partir del cas d'estudi, fèiem a la història econòmica i social més global. El primer es va publicar l'any 2011 a la revista *Investigaciones de Historia Económica*, en el qual posàvem en relleu una de les raons que havien dificultat la consolidació del cooperativisme agrari al començament del segle XX: la conflictivitat social i política.[6] Aquesta conflictivitat va fer impossible que sectors socials diferents de la localitat col·laboressin en l'organització d'entitats sòlides que proporcionessin els serveis cooperatius que necessitaven els petits pagesos per adaptar-se a les noves condicions dels mercats. Com a entitats de caràcter col·lectiu, les cooperatives no podien abstreure's de la dinàmica social i política del seu entorn, i el context de conflictivitat donava lloc a la creació d'entitats antagòniques, que competien a l'hora d'oferir aquests

5 *Recerques,* 64 (2012), p. 188.

6 Jordi Planas i Francesc Valls-Junyent. «¿Por qué fracasaban las cooperativas agrícolas? Una respuesta a partir del análisis de un núcleo de la Cataluña rabassaire». *Investigaciones de Historia Económica*, vol. 7, n. 2 (2011), p. 310-321.

serveis, amb pocs socis i poca capacitat econòmica i, en conseqüència, amb problemes per consolidar-se. Als Hostalets de Pierola, per exemple, no va ser possible crear un celler cooperatiu, que hauria pogut millorar les condicions en què els viticultors produïen i comercialitzaven el vi.

En un altre article, publicat l'any següent a la revista *Historia Social*, examinàvem la relació entre la desigualtat social, l'associacionisme i la conflictivitat: la dinàmica associativa era utilitzada com a àmbit d'anàlisi per observar la generació, enfortiment o debilitament del capital social i el nostre estudi de cas feia patent com la desigualtat era una poderosa causa de divisió social, influïa negativament en la creació de capital social i provocava conflictivitat.[7] Examinant la dinàmica associativa, observàvem com es van anar configurant dues xarxes d'entitats cooperatives, mutuals, polítiques i recreatives de signe distint, que van acabar dividint la societat local en dos blocs contraposats i en conflicte. Tal com destacava Jesús Millán (Universitat de València), l'interès de l'estudi dels Hostalets de Pierola per aproximar-se a la conflictivitat en el món rural consisteix a «abordar no la fase d'activitat d'una pagesia autoorganitzada i combativa sinó una trajectòria sinuosa, que arrencava cap al canvi de segle amb associacions interclassistes i sota una sòlida política caciquista» i, al mateix temps, a «proposar una anàlisi en profunditat, en la qual sobresurt la necessitat d'integrar els factors econòmics juntament amb les pràctiques polítiques, associatives i discursives».[8]

Aquell mateix any 2012 vam publicar encara un altre article a la *Revista d'Igualada* amb una altra perspectiva: en aquest cas explicàvem de manera detallada un incident remarcable de la història política dels Hostalets de Pierola que resultava especialment revelador del caciquisme del començament del segle XX.[9] Continuant en aquesta línia, amb Francesc Valls hauríem volgut engegar un estudi molt més complet del caciquisme que, durant molts anys, va exercir la família Godó al districte d'Igualada en aquest període, un aspecte que en el llibre només tractem tangencialment. Ocupats, tant en Francesc com jo, en altres recerques que ens exigien esmerçar-hi molt de temps, vam anar diferint el projecte d'estudi, i després la malaltia d'en Francesc i el desenllaç fulminant van impedir-ho totalment, com també altres recerques que ens hauria agradat dur a terme en col·laboració.

La primera edició del llibre que teniu a les mans es va esgotar molt ràpidament i Francesc Valls, expeditiu com era, va voler fer-ne accessible la versió digital a través d'Internet. Més de deu anys després, l'Ajuntament dels Hostalets de Pierola, amb la col·laboració del Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada, l'Ajuntament d'Igualada i el

7 Jordi Planas i Francesc Valls-Junyent. «Desigualdad, asociacionismo y conflictividad social en un núcleo de la Cataluña *rabassaire*». *Historia Social*, 72 (2012), p. 89-111.

8 *Hispania. Revista española de historia*, vol. LXXIV, n. 247 (2014), p. 620-624 (la citació traduïda del castellà).

9 Jordi Planas i Francesc Valls-Junyent. «L'incident dels Hostalets de Pierola de 1904: un episodi del caciquisme dels Godó al districte d'Igualada». *Revista d'Igualada*, 41 (2012), p. 19-35.

Centre d'Estudis Jordi Nadal de la Universitat de Barcelona, que ja havien col·laborat en la primera edició del llibre, ha vist la necessitat d'oferir-ne una segona edició en paper per a totes aquelles persones que no l'havien pogut adquirir. Cal agrair que una institució pública tingui una iniciativa com aquesta, en la qual, de nou, no és aliena l'alta consideració que la personalitat de Francesc Valls sempre ha merescut. D'aquesta manera, molts veïns del poble dels Hostalets podran disposar d'aquest llibre que explica un capítol transcendental de la seva història. Però, al mateix temps, aquesta història permet aproximar-nos amb una certa profunditat a una dinàmica comuna a molts indrets de la Catalunya rural del començament del segle XX. És per això que segurament interessarà també totes aquelles persones amb sensibilitat i interès per la història del país.

Jordi Planas
Granollers, juliol de 2024

INTRODUCCIÓ

Ben sovint la història local ha estat considerada com una disciplina de segona categoria. Menystinguda per part d'alguns historiadors, ha quedat en mans d'erudits locals amb molt bona voluntat, però amb poc ofici. Salvant notables excepcions, aquests estudis es limiten a recollir i encadenar tot un seguit d'anècdotes i fets que moltes vegades tenen poc a veure els uns amb els altres. En la història local, sovint no s'hi explica cap història. També és molt habitual la manca de contextualització. S'hi fa molt poca cosa per situar la realitat que s'està descrivint en un àmbit geogràfic més ampli que el delimitat per les fronteres estrictes del món local que es pretén estudiar. Es tracta, en definitiva, d'estudis que pretenen evocar uns esdeveniments més o menys llunyans en el temps, més que no pas explicar-los.

Els autors d'aquest llibre som dels que pensem que la història local ofereix unes possibilitats molt més interessants. Centrar l'atenció en una localitat o una comarca dona una visió més matisada que no una visió més general, que necessàriament és fruit d'un major grau d'abstracció. Tal com ens recorda E. Pujol, la història local ens serveix per evidenciar que la història opera amb persones i és essencialment complexa.[10] Un microcosmos local presenta l'avantatge de ser un àmbit acotat i que, per tant, pot ser conegut amb una profunditat i un grau de precisió molt més grans que altres espais territorialment més amplis. Reduir l'escala d'observació, per tant, ens descobrirà especificitats que no encaixen bé amb la interpretació general i que ens obligaran a matisar-la, però també pot posar al descobert elements interpretatius que havien passat desapercebuts o que se'ls havia considerat poc rellevants. D'aquesta manera, la història local ens pot donar les claus interpretatives d'algunes dinàmiques i processos històrics que difícilment podríem obtenir amb una anàlisi a més gran escala. Entesa d'aquesta manera, pot esdevenir una peça clau en la construcció de la història general del país.

10 Enric Pujol. «Història local. Un canvi de paradigma». *Afers. Fulls de recerca i pensament*, 66 (2010), p. 319-331.

El treball que presentem es proposa, sobretot, reivindicar aquest tipus d'història local que pretén, a partir del diàleg constant amb la història general, complementar-la aportant-hi nous enfocaments i obrint pas a la reinterpretació de determinats processos històrics. És veritat que els protagonistes de la història que explicarem en aquestes pàgines són gent més aviat modesta i que les organitzacions estudiades no van tenir cap paper transcendental en els grans esdeveniments que es produïren a Catalunya durant les primeres dècades del segle xx. Tot i això, malgrat la petitesa dels fets narrats i dels personatges que els van protagonitzar, al darrere d'aquest estudi hi trobareu sempre la intenció dels autors d'aportar alguna cosa, per petita que sigui, per ajudar a entendre millor la història global.

L'indret on es desenvoluparen els esdeveniments narrats en aquest llibre correspon al terme municipal de Pierola. Hem de fer, abans de començar, algunes breus precisions respecte a la denominació de la nostra àrea d'estudi. Aquest municipi, en realitat, avui ja no existeix amb aquesta denominació. Des de final dels anys vuitanta del segle xx, el nom oficial del municipi objecte d'estudi ha passat a ser «Els Hostalets de Pierola», en adoptar com a oficial la denominació del nucli habitat més important que existia en l'extens terme municipal de Pierola (més de 33 km^2). Els autors hem optat per utilitzar les dues denominacions en el mateix sentit en què es feien servir al segle xx. De manera que, per referir-nos al terme municipal en el seu conjunt o a la institució que el governava, l'Ajuntament, utilitzem el nom oficial d'aleshores: Pierola. En canvi, hem reservat el nom dels Hostalets de Pierola per referir-nos al nucli habitat on es concentrava la major part de la població, en el qual tenia la seu l'Ajuntament i on també es trobava l'església parroquial des de 1868.[11]

Tal com es pot veure en el mapa 1, l'antic municipi de Pierola —dels Hostalets de Pierola segons la denominació actual—se situa al sud-est de la comarca de l'Anoia, a mig camí de la vila de Martorell i de la ciutat d'Igualada. Forma part d'una àrea caracteritzada per una certa indefinició geogràfica, atès el seu caràcter fronterer. Està en contacte amb el Baix Llobregat, i també comparteix moltes de les característiques del Penedès. De fet, el municipi de Pierola forma part de la Denominació d'Origen Penedès, que n'empara la quantiosa producció vitícola.[12]

11 J. Mas Doménech. *Nota Històrica de la Capella dels Hostalets de Pierola*. Barcelona: Llib. i Tip. Católica, 1919.

12 Per a una definició geogràfica més precisa d'aquest territori vegeu J. Iglésies. *Assaig sobre l'extensió de la Comarca d'Igualada*. Igualada: Bas Estamper, 1938.

Mapa 1. Localització geogràfica del municipi de Pierola i del nucli dels Hostalets de Pierola

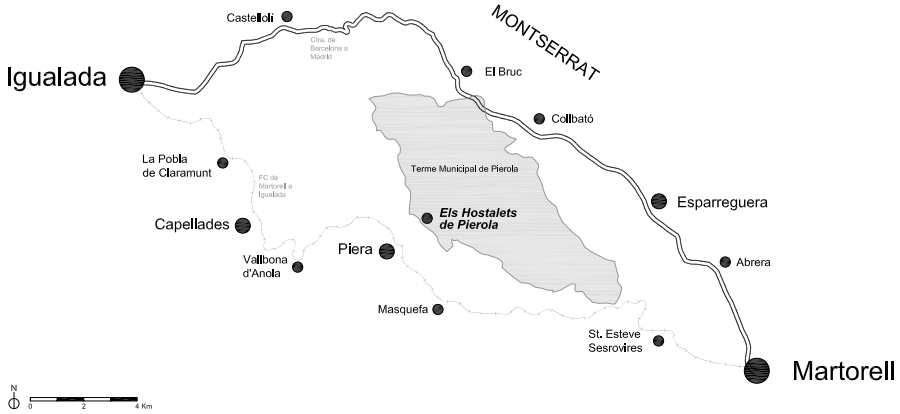

Ha estat precisament la vitivinicultura un dels elements que històricament més ha marcat i determinat l'esdevenir històric d'aquest poble. L'expansió del conreu de la vinya durant els segles XVIII i XIX va comportar el sorgiment de tot un seguit de petits i no tan petits nuclis de pagesos viticultors en un terme que fins al moment d'iniciar-se aquest procés no tenia cap entitat poblacional agrupada. Entre aquests nounats nuclis poblacionals ben aviat va destacar, per la dimensió que adquiria, els Hostalets,[13] situat a l'extrem més occidental del terme municipal en una cruïlla de camins, a tocar del terme municipal de Piera (vegeu el mapa 1).

El procés de colonització agrària vinculat a la plantació de vinyes no sols va tenir conseqüències sobre el poblament, sinó que també va determinar profundament l'estructura social. La plantació de les vinyes va ser regulada per una institució jurídica molt concreta: la rabassa morta. Aquest contracte comportava la cessió de terres, principalment ermes i boscoses, que feien els propietaris terratinents a uns esforçats pagesos, que s'encarregaven d'arrencar el bosc i plantar els ceps, o rabasses. D'aquí el nom que rebien aquests contractes i també el dels pagesos viticultors que obtenien l'accés a la terra: els rabassaires. Aquests treballadors adquirien el compromís de lliurar cada any una part de la collita (que podia oscil·lar entre la sisena part i la tercera) al propietari. La durada dels contractes i, per tant, la permanència dels rabassaires en el conreu d'aquestes parcel·les de bosc convertides en vinyes depenia de la vida dels ceps. Morts els ceps, es considerava finalitzat el contracte i, per tant, també extingits els drets del pagès rabassaire a continuar conreant la terra, que revertia al propietari.[14]

13 J. Térmens; F. Valls. «Pierola». Dins *Història de l'Anoia*. Manresa: Parcir, 1991, vol. 2, p. 119-140.

14 Emili Giralt Raventós. «El conflicto *rabassaire* i la cuestión agraria en Cataluña hasta 1936», *Revista de Trabajo*, 7 (1965), p. 278-295; Llorenç Ferrer Alós. *Pagesos, rabassaires i industrials a la Catalunya central (segles XVIII-XIX)*. Bar-

L'origen i el creixement del nucli dels Hostalets estan directament vinculats a la colonització de les terres del voltant que dugueren a terme aquells rabassaires plantadors de vinyes. A l'inici del segle XX, tot i el daltabaix de la fil·loxera i l'extinció sobtada i sistemàtica dels contractes de rabassa morta que havien fet possible l'expansió vitícola anterior, la immensa majoria de famílies del poble continuaven dedicant-se al conreu de la vinya. Ho feien ara sota fórmules contractuals diverses que ja no eren la rabassa morta tradicional, tot i que ells continuaven considerant-se a si mateixos «rabassaires».

El llibre que teniu a les mans tracta d'aquests rabassaires, uns petits viticultors que, al començament del segle XX, maldaven per sobreviure com a pagesos independents en una conjuntura molt adversa: amb la davallada dels preus del vi, les vinyes ja no donaven prou per mantenir-se i la part de la producció que estaven obligats a lliurar al propietari de la terra esdevenia cada cop més onerosa.

Com a col·lectiu, els rabassaires van tenir un protagonisme destacat en la vida política i social catalana de les primeres dècades del segle XX i, molt especialment, durant el període que precedí el daltabaix de la Guerra Civil. L'anomenat conflicte rabassaire actuà de catalitzador de la vida política catalana de manera molt destacada a partir de les eleccions d'abril de 1931, que conduïren a la proclamació de la Segona República i a l'establiment de l'Autonomia de Catalunya. Les esperances dipositades per aquest col·lectiu en les noves institucions republicanes i les decepcions que també patiren van condicionar enormement —i a vegades fatalment— els esdeveniments. Això és especialment perceptible quan s'observa des de la perspectiva d'un indret genuïnament rabassaire com era el municipi de Pierola i, sobretot, el seu nucli principal dels Hostalets. La seva localització geogràfica dins d'aquesta Catalunya rabassaire fa que tot el que succeí en aquest poble al llarg del període que va de la fil·loxera al final de la Guerra Civil resulti del màxim interès per afinar les interpretacions del conflicte que s'han fet fins al moment.

En el mapa 2 assenyalem els municipis que van participar en la mobilització rabassaire dels anys vint i trenta. D'aquests, hem volgut destacar aquella zona que, segons l'historiador Jordi Pomés, constituïa el nucli central del moviment rabassaire i que ell mateix ha definit com la comarca sindical de Martorell. En realitat, la mobilització rabassaire en esta zona tenia una llarguíssima tradició. Com ja assenyalaren fa anys P. Vilar, E. Giralt o E. Lluch, va ser precisament en els municipis propers a Martorell on a final del segle XVIII van produir-se els primers conflictes de què es té referència

celona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1986; Josep Colomé Ferrer. «Les formes d'accés a la terra a la comarca de l'Alt Penedès durant el segle XIX: el contracte de rabassa morta i l'expansió vitivinícola». *Estudis d'Història Agrària*, 8 (1990), p. 123-143.

al voltant del caràcter jurídic i la duració del contracte de rabassa morta.[15] El mapa 2 deixa ben clar que el municipi de Pierola es troba al bell mig d'aquest nucli central del moviment, fet que el converteix en altament representatiu.

Mapa 2. El municipi de Pierola dins la geografia de la Catalunya rabassaire (1931-1933)

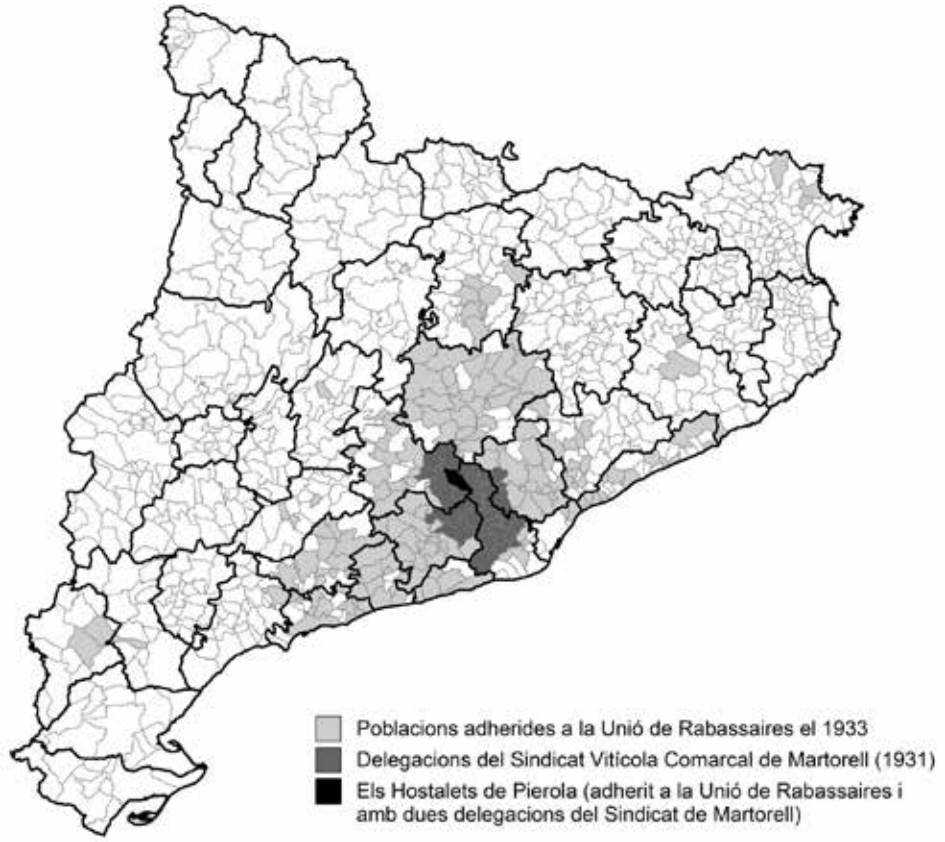

Font: Elaboració pròpia a partir de Jordi Pomés. *La Unió de Rabassaires*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000, p. 104 i 113.

Els rabassaires pierolencs i els seus conflictes són els protagonistes d'aquest estudi, l'objectiu del qual se situa en la dinàmica associativa i política en què es van veure immersos des de la crisi de la fil·loxera fins al plantejament obert del conflicte durant la Segona República i la Guerra Civil. El cas de Pierola posa al descobert que la dinàmica associativa es va veure profundament condicionada per la política local, que a la vegada

15 Pierre Vilar. *Catalunya dins l'Espanya Moderna*. Barcelona: Ed. 62, 1964-68, vol III, p. 565-577; Emili Giralt Raventós. «El conflicto rabassaire…»; Ernest Lluch. *El pensament economic a Catalunya (1760-1840). Els orígens ideològics del proteccionisme i la presa de conciencia de la burguesía catalana*. Barcelona: Ed. 62, 1973, p. 85-90.

tenia uns referents en la vida política general. En aquests anys del començament del segle XX, una de les característiques més significatives de la vida local fou la gran intensitat assolida per l'associacionisme. Es constituïren associacions de tota mena i amb finalitats diverses, des de societats recreatives fins a mútues, passant per organitzacions de tipus cooperatiu. I fou a través d'aquestes associacions que es canalitzaren una bona part de les inquietuds polítiques i de les tensions socials que agitaven els ànims en aquest nucli rabassaire.[16]

En una primera etapa, la conflictivitat social entre propietaris i rabassaires, i les tensions polítiques entre una oligarquia local conservadora i uns sectors populars més progressistes, es va veure mediatitzada per les lluites caciquistes que constituïen l'essència del sistema polític vigent a Espanya des de la restauració de la monarquia borbònica el 1874, després de la Primera República. Però a partir de final de la segona dècada del segle XX, dels anys 1918-1920 que alguns historiadors han batejat com el trienni bolxevic, la divisió del poble en dos sectors antagònics va anar agafant un contingut cada cop més social, que es manifestarà clarament i oberta després del 14 d'abril de 1931 amb la proclamació de Segona República. Globalment en les tres primeres dècades del segle, la divisió del poble en dos blocs antagònics es va anar accentuant. Aquesta divisió creixent es va reflectir en la dinàmica associativa, que donà lloc a una situació de dualisme en la qual cada organització existent va veure néixer una entitat homòloga de tendència ideològica i política contraposada. Van ser ben sovint aquestes associacions les autèntiques protagonistes dels enfrontaments i les catalitzadores de la conflictivitat que va anar *in crescendo* entre els dos sectors antagònics, que defensaven posicions cada cop més irreconciliables.

Al bell mig d'aquest antagonisme que neix vinculat al caciquisme, però que va adquirint després un tarannà cada cop més social, hi ha la reivindicació que feien els rabassaires de la propietat de la terra que treballaven, que portarà alguns dels protagonistes d'aquesta història a reubicar-se en funció de la seva posició social. De la mateixa manera, les associacions de cadascun dels dos sectors enfrontats aniran modulant els seus plantejaments ideològics i els seus posicionaments polítics tot adaptant-los a les circumstàncies generals de cada moment i als interessos i objectius de la seva base social.

Tot plegat portarà a una situació extrema de confrontació durant els darrers anys de la Segona República, especialment després dels Fets d'Octubre del 1934 i durant la Guerra Civil. Com és prou conegut, el desenllaç suposarà la derrota d'un dels

16 Una reflexió teòrica sobre el concepte de sociabilitat i el paper de l'associacionisme i la seva funcionalitat política es pot trobar a Jordi Canal. «El concepto de sociabilidad en la historiografía contemporánea». *Historia Contemporánea*, 7 (1992), p. 183-205 i també als pròlegs de Pere Gabriel dels llibres de Ramon Batalla Galimany. *Els casinos republicans: política, cultura i esbarjo*. Barcelona: Abadia de Montserrat, 1999; Lourdes Plans Campderrós. *La vida cultural i recreativa a la Terrassa d'ahir, 1875-1931*. Terrassa: Fundació Torre del Palau, 2000, i Jordi Pomés. *Associacionisme popular a Catalunya (1850-1950). Una població paradigmàtica: Malgrat de Mar*. Malgrat: Ajuntament de Malgrat de Mar, 2002.

bàndols i la finalització del dualisme que havia predominat durant les quatre dècades precedents. En conseqüència, el panorama associatiu també es veurà profundament modificat, a partir de la desaparició de les organitzacions a través de les quals s'havia organitzat l'esquerra a escala local.

Hem estructurat el llibre en sis capítols. El primer és una aproximació al context econòmic i social del municipi de Pierola al començament del segle XX. Ens centrem, fonamentalment, en les conseqüències que va tenir la crisi de la fil·loxera per a una població que havia fet del conreu de la vinya la seva activitat predominant. El segon capítol tracta del context polític i, en concret, del caciquisme i de les lluites polítiques que se'n derivaven. Alguns episodis concrets ens ajudaran a entendre el funcionament d'aquest particular sistema polític. Com veurem, la creació d'associacions de tot tipus va estar molt mediatitzada per condicionants de tipus polític. Ni tan sols aquelles organitzacions que tenien uns objectius que no eren de cap manera polítics no van poder aïllar-se de l'ambient i les lluites polítiques que van tenir lloc a l'àmbit local i comarcal. El capítol tercer relaciona l'associacionisme i la vida política. Les entitats associatives constitueixen un observatori privilegiat de la dinàmica de la societat local. A través de l'associacionisme local i del seu caràcter dual, veurem aflorar la divisió social i política que s'anirà accentuant fins a desembocar en l'auge de conflictivitat dels anys trenta. Una de les organitzacions que vertebrà la sociabilitat local va ser la Cooperativa Agrícola de Pierola. El capítol quart n'explica l'origen, l'activitat cooperativa i el progressiu decantament polític cap a posicions d'esquerres. En el capítol cinquè explicarem en què va consistir la rèplica dels sectors conservadors locals: la creació d'una entitat alternativa, el Sindicat Catòlic Agrícola, i l'edificació d'un local social propi sota la denominació de Casal Català. Finalment, en el capítol sisè veurem l'agreujament de les tensions socials durant els anys trenta, les conseqüències de l'esclat de la Guerra Civil i l'impacte sobre la dinàmica associativa que va tenir el seu desenllaç.

En definitiva, amb els sis capítols en què hem estructurat aquest llibre us plantegem un recorregut per la trajectòria econòmica, política i social d'un municipi de la Catalunya rabassaire al llarg del quasi mig segle que va del daltabaix de la fil·loxera al final de la Guerra Civil, prenent com a fil conductor del nostre relat les vicissituds experimentades per la vida associativa local. Ho fem segurs —com insistíem al començament d'aquesta introducció— que la descripció i l'explicació d'aquests fets locals ajudaran a una millor comprensió dels transcendentals esdeveniments que marcaren la història catalana en aquells anys.

Abans de començar a transitar per l'itinerari que us proposem, volem fer constar la nostra gratitud a tot un seguit de persones que, d'una manera o una altra, han contribuït a fer realitat aquest llibre. Volem esmentar, de manera molt especial, Jordi

Calpe, Montserrat Cucurella, Jaume Feixas, Concepció Fló, Montse Gascón, Eugeni Jané, Josep Llopart, Elena Parcerisas, Jordi Parcerisas, Pere Pascual, Maite Pujol, Miquel Pujol, Lourdes Ribas, Esther Sanahuja i Raimon Soler. La recerca que ha donat lloc a la present publicació s'ha beneficiat del suport del Ministerio de Ciencia y Tecnología (HAR2009-13748-C03-01) i del Comissionat per a Universitats i Recerca del Departament d'Innovació, Universitats i Empresa de la Generalitat de Catalunya (2009-ACOM-002). La publicació d'aquest llibre no hauria estat possible sense la bona disposició del Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada a promoure'n l'edició i el suport econòmic dels ajuntaments dels Hostalets de Pierola i d'Igualada, així com del Centre d'Estudis Antoni de Capmany de la Universitat de Barcelona. A tots el nostre agraïment.

1. ELS HOSTALETS DE PIEROLA A COMENÇAMENT DEL SEGLE XX: UN POBLE EN TRANSFORMACIÓ

El municipi de Pierola tenia, al començament del segle XX, prop d'un miler d'habitants. Més de la meitat residien al principal nucli habitat, els Hostalets.[17] La resta vivien escampats pel terme municipal en masies o algunes barriades com les Cases Noves, Can Gras, Can Mata de Garrigues, Can Fontimarch o Can Gimferrer. Els hostaletencs eren, de manera absolutament predominant, pagesos rabassaires que descendien d'aquells primers pobladors que havien portat a terme la feina titànica de transformar terres majoritàriament ermes o boscoses en vinyes ufanoses.

Durant la darrera dècada del segle XIX, s'havien produït dos esdeveniments que van tenir conseqüències importants sobre la vida local. L'un en sentit molt negatiu. Ens referim a l'arribada de la plaga de la fil·loxera, que no sols va comportar la destrucció de la vinya, sinó que, com veurem, va obrir les portes a una llarga etapa de dificultats en el sector vitícola que es van deixar sentir molt especialment en aquells indrets de llarga tradició vitivinícola com era el municipi de Pierola. L'altre esdeveniment que es va produir a la darreria del segle XIX va tenir, en canvi, un caràcter clarament positiu sobre l'esdevenidor del poble i tot fa pensar que va contribuir, ni que sigui només parcialment, a pal·liar els efectes devastadors de la mort dels ceps i de la posterior crisi vitícola. El 1893 va ser oberta al trànsit la línia de ferrocarril d'Igualada a Martorell, que va permetre disposar, finalment, de l'anhelada connexió ferroviària amb la capital del Principat. El ferrocarril va facilitar els intercanvis econòmics i també va permetre la multiplicació de relacions amb la capital catalana, com es posà de manifest, per exemple, amb l'arribada del fenomen de l'estiueig. Aquests dos esdeveniments es troben a

17 AMHP. Padró d'habitants de 1897-1900, reg. 85.

la base d'una transformació econòmica i social que caldrà analitzar per entendre la dinàmica associativa i la conflictivitat social d'aquest petit nucli rabassaire durant el primer terç del segle XX.

La crisi de la fil·loxera

Com és prou conegut, la fil·loxera és un insecte que, provinent del continent americà, des de final de la dècada de 1860 inicià el seu periple devastador per les principals regions vitícoles europees. França va ser el primer gran afectat per aquesta plaga i en pocs anys el país va quedar sense vinyes. Va ser precisament de Pirineus enllà que la fil·loxera va arribar a Catalunya. L'any 1879 se'n van trobar els primers focus a l'Empordà i la malaltia es va anar estenent de nord a sud i va anar assecant totes les vinyes del país.[18]

Cap al 1886 la fil·loxera havia travessat la línia del Llobregat-Montserrat i començava a atacar les vinyes del Penedès. El 1888 es va descobrir la presència de l'insecte a les arrels d'uns ceps del terme de Piera i pel març de 1889, quan s'entrecavaven els ceps, es descobriren vinyes fil·loxerades a Pierola.[19] Un any abans, davant la perspectiva de la destrucció segura de les vinyes de la zona de Pierola, l'hisendat Magí Pascual, propietari de can Gras de Dalt, s'afanyà a constituir una societat mútua de defensa contra la fil·loxera conjuntament amb els pagesos que conreaven les vinyes d'aquesta finca, per tal de fer front a la catàstrofe que els venia a sobre. Segons el document fundacional signat per Pascual i vint-i-un parcers seus de can Gras de Dalt, l'objectiu que es perseguia era doble. En primer lloc, es pretenia «l'exterminació dels focos filoxerichs en dita propietat de Casa Gras de Dal [...] practicant en ells una excabació, lo minimum de dos palms y mitx, y permentento lo terreno hasta tres pams de profunditat, cremant sobre lo mateix lloch las arrels y ceps arrencats.» En segon lloc, es deixava ben clar que «una vegada exterminat lo foco filoxerich [...] la missió de la societat sobre dit terreno ha terminat y los trevalls que sobrevingant sobre dit terreno de sembrar, plantar nous ceps o arbres, correrá a carrech del parcer interessat». El parcer quedava obligat a plantar en aquella peça de terra ceps «de la planta americana Riparia, qual planta necesita d'ampelt per produir enseixant en petita escala de altras especias americanas de producció directa

18 Juan Piqueras. «La filoxera en España y su difusión espacial: 1876-1926». *Cuadernos de Geografía*, 77 (2005), p. 101-136; Josep Iglésies. *La crisi agrària de 1879/1900: la fil·loxera a Catalunya*, Barcelona: Edicions 62, 1968; Emili Giralt Raventós. «La fil·loxera a Catalunya». Dins: Jordi Nadal et al (eds.). *Història Econòmica de la Catalunya Contemporània*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1990, vol. 1, p. 235-243.

19 Josep Iglésies. *La crisi agrària...*, p. 157. Vegeu també Miquel Gutiérrez Poch. «La fil·loxera a l'Anoia (1878-1900). Contribució a l'estudi de la crisi agrària de finals del segle XIX a Catalunya». *Estudis. Temes sobre la comarca de l'Anoia*, 1 (1985), p. 29.

com Jacquez, Herbemont etc. hasta qu'el temps o l'experiencia hagint demostrat la més ventatjosa».[20]

La constitució d'aquesta societat mútua posa de manifest la clarividència del propietari Magí Pascual. En aquests moments encara inicials de la invasió, en què s'estava discutint (fins i tot en enceses polèmiques a través de la premsa) sobre quins eren els procediments més eficients per combatre la plaga, aquest propietari ja va veure clar que l'única solució era la més radical: arrencar els ceps autòctons afectats per la fil·loxera i substituir-los per varietats d'origen americà immunes a l'insecte. En aquells anys de la darreria de la dècada de 1880, aquesta opció va ser més l'excepció que no pas la regla. No tenim notícia que el seu exemple fos seguit per altres propietaris del municipi o dels pobles veïns i la fil·loxera va anar assecant les vinyes de la contornada sense remissió. Acabada la verema de 1891, des del veí poble del Bruc s'afirmava amb contundència: «als termes de Sant Llorenç, Sant Esteve, Piera, Masquefa, Pierola, ha estat bastant borda la verema a causa de les pedregades i la fil·loxera en general. La misèria ja no truca a les portes, sinó que ja és dins les llars».[21]

A partir de 1893, rabassaires i petits propietaris viticultors donaven de baixa de la contribució rústica les vinyes que, amb la mort dels ceps, havien quedat convertides en ermots. Tal com mostra la taula 1, en deu anys es van donar de baixa de la contribució territorial rústica 305 peces de terra que comprenien en total 462 ha de vinya i 222 ha d'erms i altres conreus.

Taula 1. Peces de terra donades de baixa de la contribució territorial rústica a Pierola (1893-1902)

	Número de renúncies	Cereals (ha)	Vinya (ha)	Olivera (ha)	Erm (ha)	Superfície total renunciada (ha)
1893	14		21,15	0,10	17,92	39,17
1894	121		250,23	3,72	58,02	311,97
1895	40		50,33	0,59	37,85	88,76
1896	55		60,66	0,15	48,52	109,33
1897	24		22,82		17,53	40,34
1898	11	0,44	14,74		7,25	22,42
1899	17		11,60		9,11	20,71
1900	14		21,40	0,54	15,91	37,85
1901	8		5,78	0,83	4,36	10,97
1902	1		3,28			3,28
Total 10 anys	**305**	**0,44**	**461,99**	**5,92**	**216,45**	**684,80**

Font: AMHP. Altes i baixes de l'amillarament dels anys corresponents, reg. 56.

20 Document procedent de l'arxiu patrimonial de can Pascual (Els Hostalets de Pierola).

21 Josep Iglésies. *La crisi agrària de 1879/1900…*, p. 158.

Les circumstàncies que provocaven aquestes baixes no sempre eren les mateixes. Se'n poden distingir tres de principals. En primer lloc, una raó important que portava els rabassaires a gestionar la baixa en la contribució rústica i renunciar, així, als drets sobre la vinya que li donava el contracte de rabassa era, precisament, la necessitat de deixar de pagar la part de contribució que li corresponia en virtut d'aquell contracte. Cal recordar que en els contractes de rabassa, de manera molt generalitzada, s'establia que la contribució territorial que requeia sobre la peça de terra cedida l'havien d'abonar una part el propietari de la terra i una altra part el rabassaire (generalment en la mateixa proporció que es partien la collita). Un cop morts els ceps, i davant la impossibilitat de procedir a la replantació, no tenia cap sentit per al conreador rabassaire continuar pagant la part que li corresponia de la contribució territorial. Hem constatat un gran nombre de casos en què el rabassaire acudia al jutjat municipal per instar el propietari que donés per conclòs el contracte de rabassa i, per tant, es fes càrrec del pagament de la totalitat de la contribució territorial corresponent a aquella vinya.

En segon lloc, es detecta que, en altres ocasions, era el propietari qui acudia al jutjat municipal per sol·licitar que es donés per acabat el contracte, atès que la seva durada s'havia establert en la vida dels ceps. Un cop morta la vinya per culpa de la fil·loxera, el propietari entenia que el contracte s'havia extingit i demanava al jutjat que se li retornés la plena propietat sobre la terra. En els actes de conciliació celebrats per aquesta raó en el Jutjat Municipal de Pierola, els rabassaires, en general, es mostraren favorables a retornar les terres perquè això també els eximia de continuar pagant la part corresponent de la contribució territorial.

Finalment, una tercera circumstància que provocava la gestió de la baixa d'una vinya en la contribució territorial era que, un cop morts els ceps per la fil·loxera, el rabassaire la deixava abandonada i, al cap d'uns anys, el propietari gestionava la baixa d'aquella peça de terra atenent l'estat d'abandó en què es trobava el conreu. Aquest darrer tipus de baixa per abandonament es produïa segurament quan els rabassaires marxaven del poble i emigraven cap a algun centre urbà proper on hi hagués més possibilitats de guanyar-se la vida. De fet, com ara tot seguit veurem, l'emigració va ser una més de les diverses conseqüències d'ordre demogràfic que va provocar la crisi de la fil·loxera sobre el municipi de Pierola.

Tal com es pot apreciar en la taula 2, una de les conseqüències de la plaga va ser l'aturada sobtada del creixement del nombre d'habitants que havia experimentat el municipi de Pierola al llarg del segle XIX.

Taula 2. Evolució del nombre d'habitants i de les taxes de natalitat i mortalitat al municipi de Pierola (1857-1940)

	Habitants	Taxa de natalitat	Taxa de mortalitat
1857	958	36,5	17,0
1860	980	37,1	18,4
1877	978	35,1	21,8
1887	997	39,8	25,1
1897	888	19,1	16,5
1900	923	23,8	15,9
1910	956	26,2	19,9
1920	1111	21,3	13,5
1930	1155	17,6	11,8
1936	1119	18,8	14,6
1940	1047	10,8	15,0

Fonts: Les taxes de natalitat i mortalitat s'han calculat a partir de la mitjana de naixements i defuncions de l'any del padró d'habitants, l'anterior i el posterior. Aquestes dades provenen del recompte en els llibres sacramentals parroquials (conservats a l'ADB) fins al 1877, i a partir d'aquella data en els llibres del Registre Civil. El total de població prové de Josep Iglésies. *Evolució demogràfica de la comarca d'Igualada*. Igualada: CECI, 1972.

L'any 1887, a les vigílies de la invasió de la fil·loxera, el municipi va arribar a un màxim poblacional proper al miler d'habitants (997 en concret). Deu anys després, quan l'insecte havia assolat les vinyes, la xifra d'habitants s'havia vist reduïda en 109 habitants! S'havia perdut més del 10 % de població. Aquella fita màxima de 1887 no es tornaria a assolir fins ben entrat el segle XX: hem d'esperar el padró de 1920 per veure com el municipi de Pierola aconsegueix superar el miler d'habitants.

Aquesta retallada en el nombre d'habitants està directament relacionada amb un altre fenomen de tipus demogràfic igualment espectacular. Ens referim a la forta davallada del nombre de naixements que es va produir a partir del moment en què la crisi arriba al paroxisme durant els anys centrals de la dècada de 1890 tal com es pot apreciar perfectament en el gràfic 1.

Gràfic 1. Naixements i defuncions al municipi de Pierola (1876-1940). Mitjanes mòbils de 7 anys.

Font: Recompte propi en els llibres del Registre Civil de Pierola, Jutjat Municipal de Pau.

Si entre 1876 (data d'inici del registre civil modern) i 1891 el nombre de naixements inscrits cada any en el registre civil va oscil·lar al voltant de 36, a partir de 1892 i fins a 1898 (corresponents al període més crític) aquest nombre va reduir-se a menys de la meitat (uns 15). El caràcter extraordinàriament crític d'aquest període queda de manifest en el gràfic 1, on s'observa que justament en aquests anys de tan baixa natalitat, la corba corresponent a la mitjana de les defuncions arriba a situar-se lleugerament per sobre de la de nascuts, fet que posa en evidència un creixement vegetatiu negatiu.

L'impacte de la crisi de la fil·loxera sobre l'evolució demogràfica d'aquest poble no seria passatger. Amb la reducció del nombre absolut de naixements, també va caure espectacularment la proporció que aquests naixements representaven sobre el total de la població. D'una taxa de natalitat que fins al 1887 se situava entre el 35 i el 40 per 1.000, es va passar a un nivell de poc més del 20 per 1.000 en els anys del canvi de segle. I malgrat la lleugera recuperació de 1910, ja mai més no s'assoliren els nivells de la segona meitat del segle XIX. Com si l'impacte de la crisi de la fil·loxera sobre la demografia de nuclis vitícoles com Pierola hagués accelerat el procés de transició cap al règim demogràfic característic de les societats avançades, marcat per la reduïda taxa de natalitat.

Ara bé, potser una de les seqüeles demogràfiques més destacables que, com hem apuntat més amunt, es derivà de la crisi de la fil·loxera, va ser la intensitat adquirida per l'emigració. Es pot percebre a la taula 3.

Taula 3. Càlcul del flux migratori de Pierola en el període de la fil·loxera (1887-96)

(1)	naixements 1887-96	261
(2)	defuncions 1887-96	218
(3)	creixement vegetatiu (1) – (2)	43
(4)	creixement total (diferència de població del padró de 1897 respecte del de 1887)	-109
(5)	saldo migratori (hab.) (4) – (3)	-152
(6)	saldo migratori (‰) (5) x 1000 / nombre mitjà d'habitants	-16,1

Font: Recompte propi en els llibres del Registre Civil dels Hostalets de Pierola dels anys corresponents. Les xifres totals de població s'extreuen de Josep Iglésies. *Evolució demogràfica de la comarca d'Igualada*. Igualada: CECI, 1972.

Si comparem la diferència entre el total d'habitants que ens donen els censos de 1887 i 1897, tenim que la població total havia disminuït en 109 habitants. Però si a aquest xifra hi sumem la diferència entre els naixements i les defuncions (43 a favor dels nascuts), tenim que en realitat aquesta reducció hauria de ser encara més important. Concretament, segons aquests càlculs, haurien marxat de Pierola fins a 152 habitants. Cap on van anar? El propi padró d'habitants de 1897 en dona algunes pistes (taula 4).

Taula 4. Lloc de residència habitual dels empadronats a Pierola el 1897que consten com a absents del municipi

	homes	dones	total
Barcelona	16	13	29
Bruc		1	1
Les Corts	1		1
Esparreguera		1	1
Gelida	1	2	3
Horta		1	1
Hospitalet	2		2
Igualada	2		2
Molins de Rei	1		1
Piera		1	1
Rubí	1	1	2
Sarrià		1	1
Sant Sadurní d'Anoia	1		1
Terrassa		2	2
TOTAL	**25**	**23**	**48**

Font: Elaboració pròpia a partir de AMHP. Padró d'habitants de 1897, reg. 85.

En total tenim fins a 48 habitants (25 homes i 23 dones) empadronats a Pierola que consten com a residents en altres municipis. D'aquests, una gran majoria, quasi el 71 %, consta que resideixen a la capital del Principat o en els municipis propers d'Horta, les Corts, Sarrià i l'Hospitalet. La resta es reparteixen per diverses poblacions properes a Pierola de la mateixa comarca de l'Anoia o de les comarques veïnes del Baix Llobregat, Vallès Occidental i Alt Penedès.

Es tracta de persones molt joves, amb una edat que oscil·la entre els 12 i els 30 anys, que es dediquen de manera absolutament predominant al servei domèstic en el cas de les dones, mentre que els homes declaren tenir un ventall d'oficis més ampli, amb un predomini dels que són taverners: 10 sobre 25. Entre els altres hi trobem estudiants, pagesos, sabaters, forners, ebenistes o barretaires.[22]

En definitiva, sembla que fou la perspectiva d'una millora en la posició sociolaboral que oferia, en primer lloc, la mateixa capital del Principat, però també alguns dels centres urbans dels voltants, el fet que explica la direcció d'un flux emigratori protagonitzat per persones molt joves que marxen del seu lloc d'origen en un context especialment crític.

Si els efectes de la fil·loxera foren profunds i molt clarament perceptibles en la trajectòria demogràfica d'aquest petit nucli rabassaire, de ben segur no solament va ser aquest aspecte de la seva economia i societat que se'n va veure afectat. Abans, però, d'examinar la reestructuració de l'activitat agrària que es produí després de la fil·loxera, hem d'aturar-nos en l'altre gran canvi esdevingut a la darrera dècada del segle XIX i que també tindria conseqüències pregones per a la vida local.

La millora de les comunicacions

Quasi de manera simultània a l'arribada de la fil·loxera, el territori entre Martorell i Igualada, enmig del qual es localitza el poble dels Hostalets, es va veure trasbalsat per un altre esdeveniment de signe totalment diferent. El 19 de juliol de 1893, després de diverses dècades de trifulgues i contrarietats, quedava inaugurada la línia de ferrocarril que unia la capital de l'Anoia amb Martorell. Pertanyia a la *Compagnie du Chemin de Fer Central Catalan*, de capital majoritàriament belga.[23] Una de les estacions de més trànsit de la línia ben aviat va ser la de «Piera i els Hostalets», situada als afores de la vila de Piera (de fet, en aquells moments, quasi a mig camí del poble dels Hostalets).

L'arribada del ferrocarril i la connexió ràpida i fàcil que oferia amb la capital de la comarca i amb la del Principat obria a l'economia local unes perspectives fins alesho-

22 AMHP. Padró d'habitants de 1897, reg. 85.

23 Miquel Tèrmens i Graells. «El ferrocarril a Igualada: la lluita del progrès (1852-1893)». *Miscellanea Aqualatensia*, 3 (1983), p. 215-246; Pere Pascual Domènech. *Los caminos de la era industrial*. Barcelona: Eds. Universitat de Barcelona, 1999, p. 327-340.

res insospitades, precisament en un moment de profunda depressió econòmica com a conseqüència dels efectes devastadors de la plaga de la fil·loxera.

Aquest fet va convertir la construcció d'un tram de carretera que unís el nucli dels Hostalets amb l'estació en una de les prioritats de les autoritats locals. El camí que unia les dues poblacions de Piera i els Hostalets resultava del tot insuficient per a un trànsit que es veia a venir que s'intensificaria molt, arran de l'arribada del ferrocarril. Abans que les primeres locomotores transitessin per la via, quan es trobava tot just en fase de construcció, l'Ajuntament de Pierola s'avançà als esdeveniments i l'any 1891 va subscriure un acord amb el propietari de la finca de can Santjoan, Josep Roviralta Figueras, per a la construcció de la carretera.

Però la construcció d'aquest nexe de comunicació no va ser cosa fàcil. En primer lloc, pels reiterats conflictes entre l'Ajuntament de Pierola i Josep Roviralta, que van acabar dirimint-se als tribunals amb la consegüent demora, inherent a la burocràcia judicial. En segon lloc, per la lentitud dels organismes que haurien hagut de portar a terme l'obra, més concretament la Diputació Provincial de Barcelona, que tot sembla indicar que no va tenir-la entre les seves prioritats.[24]

L'any 1904, un cop resoltes les disputes judicials i sense esperar que la Diputació iniciés els treballs, l'Ajuntament es va decidir a emprendre les obres d'esplanació de la carretera per mitjà d'una «subscripció voluntària de jornals» a la qual s'apuntaren, en primer lloc, els mateixos regidors de l'Ajuntament.[25]

La necessitat i conveniència de l'obra, d'una banda, i l'entusiasme del veïnat, de l'altra, van fer possible l'esplanació d'aquest tram de carretera en menys de tres mesos. El 31 d'octubre de 1904, el poble dels Hostalets donava per acomplert el desig de tenir una connexió ampla i còmoda amb l'estació del ferrocarril i la vila de Piera.[26] La finalització de l'obra es va celebrar amb molta alegria tal com ho explicaba una carta al director publicada pel diari *La Vanguardia* el dia 3 de novembre:

> El pueblo de Pierola y Hostalets está de enhorabuena. […] Han terminado los trabajos de explanación de la carretera que le une con la estación de Piera y con la carretera de Martorell á Igualada. Grande ha sido el esfuerzo que ha debido hacerse por estos vecinos para explanar en treinta días dos kilómetros de carretera sin subvención de

24 Sobre el paper que havia tingut en el segle XIX la Diputació de Barcelona com a impulsora en la construcció de la xarxa provincial de carreteres vegeu Pere Pascual. «La Diputació i la construcció de la xarxa catalana de carreteres: 1840-1868». Dins Borja de Riquer (dir.) *Historia de la Diputació de Barcelona. 1812-2005*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 2007 (2a. Edició), vol. I, p. 153-211. Vegeu també Jaume Font Garolera. *La formació de les xarxes de transport a Catalunya: 1761-1935*. Vilassar de Mar: Oikos Tau, 1999; i Teresa Navas Ferrer. *Història de les carreteres del territori de Barcelona*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 2007.

25 AMHP. Llibres d'actes del plenari, núm. 2, p. 28, 14.8.1904.

26 Aquell dia, tota una munió de més de 80 homes que havien participat en els treballs d'esplanació, juntament amb una colla de veïnes i quitxalla, cridaren el fotògraf per tal de fer-se retratar amb les eines a la mà i immortalitzar, d'aquesta manera, l'instant en què es donava l'obra per finalitzada. Vegeu: *L'ahir i l'avui del nostre poble. Els Hostalets de Pierola*. Els Hostalets de Pierola: Ajuntament dels Hostalets de Pierola, 2007, p. 54.

> ninguna clase. Contentos y satisfechos estos dignos labradores emprendieron la explanación [...] á mediados de agosto, debiéndola suspender luego á causa de la vendimia [...], terminándola hoy, vigilia de Todos los Santos, con extraordinario júbilo y regocijo, siendo acompañados todos los trabajadores, en número de más de cien, con todas las autoridades al frente, por la orquesta de Piera, y prorrumpiendo en vítores y palmas al alcalde, al juez, al cura-párroco y al Ayuntamiento.
>
> Los más pudientes de la localidad obsequiaron á todos con una espléndida cena, terminada la cual el señor secretario, don Juan Parcerisas, improvisó un elocuente discurso de elogio al alcalde, don Isidro Valles y demás autoridades por la mejora que acababa de realizarse, concluyendo con una exhortación á la unión de todos los vecinos, porque sin ella no hubiera podido hacerse la obra que se festejaba.
>
> Por fin de fiesta se organizó un lucido baile en los salones de «La Unión Hostaletense». [...] Merecen mil plácemes estos honrados agricultores por su denodado esfuerzo en pro de esta mejora tanto tiempo suspirada, así como también los propietarios que han cedido los terrenos necesarios, y de una manera especial á las dignísimas autoridades que están al frente de esta localidad, por su buena administración y dirección de la cosa pública [...].[27]

De totes maneres, les alegries van durar poc. Un cop esplanada la carretera, l'Ajuntament inicià gestions per mitjà del diputat provincial Joan Godó per tal que la Diputació es fes càrrec de la realització de l'engravat, «cuyo coste se calcula en 10.000 pesetas»[28]. Però mentre s'estava pendent de la resolució que havia de prendre la Diputació de Barcelona en relació amb l'acabament de la carretera, el dia 6 de juny de 1905 «cayó en este pueblo y sus contornos tan terrible aguacero que las personas de cierta edad no lo habían presenciado nunca. Fueron tan grandes las avenidas de los torrentes y rieras, que arrastraron todo cuanto encontraron a su paso.»[29] I una de les principals víctimes de l'aiguat va ser la recent esplanada carretera de l'estació. Com que al cap de mig any de l'esplanació encara el més calent era a l'aigüera pel que fa a l'engravat que havia de fer la Diputació, amb l'aiguat la carretera va quedar inservible.

El 13 de juny de 1905, l'alcalde i el secretari adreçaren un escrit a la Diputació per demanar «la terminación de las obras del trozo de camino vecinal desde la Estación de Piera a Hostalets de Pierola.» Deien que l'obra era «de gran urgencia y necesidad [...] por los enormes perjuicios que ocasiona en este pueblo y su comarca el mal estado del mismo, ya que en épocas de continuas lluvias se halla interceptado, quedando los habitantes de este pueblo completamente incomunicados, siendo este camino el único

27 *La Vanguardia*, 3.11.1904.

28 *Ibídem*.

29 *La Vanguardia*, 12.6.1905.

y exclusivo paso de salida de todos los productos de este pueblo y su comarca uniéndose con la Estación de 'Piera y Hostalets' del Ferrocarril Central Catalán.» [30]

La Diputació va decidir, finalment, atendre la demanda, però el procés d'execució de les obres fou extraordinàriament lent. No va ser fins al juliol de 1906 que es va acabar la redacció del projecte.[31] L'adjudicació de les obres encara es va retardar un altre any, fins al setembre de 1907.[32] I després d'alguns problemes amb el contractista, la recepció de l'obra no es va produir fins al juny de 1909![33] Havien transcorregut quasi cinc anys des de la posada en marxa de l'obra per part dels voluntariosos veïns i autoritats dels Hostalets i ja en feia quasi setze de la posada en servei de la línia de ferrocarril que havia creat la necessitat de la millora de la connexió viària entre els Hostalets i l'estació.

L'arribada del ferrocarril i, finalment, la consecució d'una via de connexió amb l'estació de Piera i Hostalets van haver de constituir un autèntic revulsiu de la vida econòmica i social del poble, en un context general de perspectives gens falagueres que havia provocat la fil·loxera. El ferrocarril millorava de manera substancial l'accés als principals mercats de la producció local, la qual, com veurem, un cop superada la crisi de la fil·loxera, continuà essent principalment el vi. També facilitava l'arribada de matèries primeres que cada cop esdevingueren més imprescindibles, com ara fertilitzants químics i productes com el sofre i el sulfat, necessaris per combatre les plagues de la vinya. Amb el ferrocarril tenien més sortida altres produccions complementàries, com ara el roldor o l'escorça, materials utilitzats intensivament per l'expansiva indústria adobera d'Igualada en els seus processos, i també alguns subproductes de la vinificació com les somtes, els tartrans i, sobretot, la brisa, que s'utilitzava per a la destil·lació d'alcohol.[34]

Més enllà de les conseqüències estrictament econòmiques directes, les millores en les comunicacions van suposar un acostament a la capital catalana i propiciaren la multiplicació de relacions a tots nivells. En aquest sentit, un fenomen que va adquirir una importància creixent als Hostalets al llarg de les primeres dècades del segle XX va ser l'estiueig.[35]

En una data tan primerenca com el 1899, quan tot just acabava de passar el mal tràngol de la fil·loxera, la premsa barcelonina ja es feia ressò de l'existència d'un cert nombre de famílies de la capital que anaven a passar l'estiu als Hostalets i dels esforços de les autoritats locals per atraure aquests estiuejants:

30 AMHP. Expedient carretera 1905, reg 1904.

31 AGDB. Llig. 2337. *La Vanguardia*, 30.7.1906.

32 *La Vanguardia*, 31.7.1907.

33 *La Vanguardia*, 2.6.1909. Vegeu també les edicions d'aquest mateix rotatiu de 6.11.1907, 13.5.1908, 25.11.1908.

34 Des del 1918 destil·laven brisa les fàbriques del Sindicat Vitícola Comarcal de Martorell i de la Cambra Agrícola d'Igualada i sa comarca. Vegeu Jordi Planas. «Propietarios agrarios y acción cooperativa. La Cámara Agrícola de Igualada y la elaboración de alcoholes vínicos (1908-1930)», *Revista de Historia Industrial*, 43 (2010), p. 95-125.

35 En relació amb el fenomen de l'estiueig al poble dels Hostalets vegeu la descripció costumista que en fa en les seves memòries Josep Montserrat Valls. *Els meus records*. Els Hostalets de Pierola: Ajuntament, 2006, p. 285-297.

> [...] muy animado resulta este pintoresco pueblo por las muchas famílias que acuden cada año para gozar de la rica temperatura y del aire puro que se desliza en estas alturas durante los días de fuertes calores, al mismo tiempo que visitan las ricas fuentes que se hallan situadas alrededor del pueblo, donde admíranse ya los verdes y frondosos viñedos reconstituidos, presentando un aspecto encantador, esperando los labradores ver ya las uvas en estado de recolección por recompensar los muchos trabajos y sacrificios que allí tienen empleados, único elemento de su subsistencia. La autoridad, por otra parte, se esmera en la limpieza del pueblo y en buscar todas las comodidades posibles, para que además del buen trato y carácter atractivo de sus habitantes, puedan pasar las familias que aquí se encuentran, ratos divertidos y con satisfacción.[36]

La colònia estiuenca estava integrada per famílies de classe mitjana i alta de la capital, a vegades amb arrels més o menys allunyades en el poble. Atrets pel clima sec i temperat, per la proximitat de Montserrat, per una caça relativament abundant i per les característiques especials de les aigües d'algunes fonts, els estiuejants contribuïren a dinamitzar la vida social del poble en els períodes estivals participant activament en l'organització de les festes i celebracions locals. Així mateix es reconeixia des de les planes del diari *La Vanguardia*, quan el 17 de juliol de 1901 s'anunciava el programa d'actes previstos per a la Festa Major d'aquell any a celebrar, com de costum, el dia de Sant Jaume.[37] O quan, al cap de dos anys, s'anunciava una Festa Major especialment lluïda amb motiu de la inauguració d'una font i d'un safareig públic:

> Dado el caràcter atractivo de los vecinos de este pueblo, del buen clima que en el mismo se disfruta y de la mejora que se ha citado respecto de la fuente y lavadero público, y de resultar este año los dos días de fiesta mayor en dos días de fiesta, prométese verse muy concurrida y continuar algunos de los concurrentes pasando los meses de verano en este pueblo a disfrutar del templado clima y de las ricas fuentes que en los contornos se encuentran.[38]

L'arribada, cada any, d'aquest contingent poblacional addicional servia als hostaletencs per obtenir uns ingressos complementaris, ja sigui pel lloguer d'apartaments o habitacions, ja sigui per la comercialització d'alguns productes de les explotacions pageses. Aquest fenomen nou per als Hostalets va conèixer un creixement destacable en les primeres dècades del segle XX i va deixar en alguns casos una empremta ben visible en l'urbanisme de la població amb l'edificació d'algunes «torres», com la d'Enric Cucurella o la de la família Solanas.[39] Ens sembla ben indicatiu de la rellevància adquirida

36 *La Vanguardia*, 10.8.1899.

37 *La Vanguardia*, 17.7.1901.

38 *La Vanguardia*, 22.7.1903.

39 La primera va iniciar-se l'any 1903 i la segona, segons les referències contingudes en els llibres d'actes, es pot datar de cap al 1910 (AMHP. Llibres d'actes del plenari, núm. 1, p. 47 i núm. 7, p. 38).

pel fenomen de l'estiueig als Hostalets de Pierola el fet que a mesura que avençava el nou segle fos habitual la publicació en la premsa barcelonina d'anuncis en què s'oferien pisos, apartaments o fins i tot cases de camp de lloguer per als mesos estivals.[40]

La millora de les comunicacions no sembla, en canvi, que fos un incentiu per a la instal·lació d'empreses industrials al municipi. Va caldre esperar fins ben entrada la dècada de 1920, perquè s'obrissin les dues primeres fàbriques en el sentit modern del terme. Concretament, la primera referència que trobem en la documentació a una activitat estrictament industrial data del 13 de novembre de 1922, en què va ser donat d'alta en la contribució industrial un petit taller de gènere de punt propietat de Josep Ventura Pujol al número 27 del carrer de Sant Antoni. En el repartiment de 1923-24 figura com a domiciliat al carrer Baix de Sant Antoni i paga per «4 telares circulares menores de 16 cm» i «4 telares rectilineos total 240 cms de diametro». Poc temps després, cap a 1926, segons la matrícula industrial aquest taller hauria canviat de propietari i hauria passat a mans de Claudi Fló Segura.

Per aquestes mateixes dates també degué començar a funcionar una fàbrica de teixits en un local situat en els baixos de la casa de Pau Pons Pujol («Pau Vidal»), situada al número 34 del carrer de Prat de la Riba. Encara que en la matrícula industrial no apareix fins al 1926, ja en una sessió plenària de l'Ajuntament de 27 de maig de 1923 es va posar a debat la sol·licitud de permís per instal·lar un motor de 3 CV de força per «accionar la maquinaria necesaria para tejer telas lisas» en els baixos de la casa esmentada.[41] Després de la preceptiva exposició pública, va ser concedit el permís en un nou plenari municipal el dia 10 de juny de 1923.[42] El sol·licitant era Marcel·lí Palomas, però sembla que el titular de l'empresa era Ramon Santamaria Quer, almenys així consta en la matrícula industrial de 1926.

Segons el repartiment de la contribució industrial d'aquell any 1926, aquest taller —cridat a convertir-se amb el temps en un dels establiments industrials més importants del poble— constava de sis telers mecànics a la jacquard, sis de més d'1,045 metres d'amplada i dotze que no arribaven a aquesta mida. En la matrícula es fa constar una «adición» corresponent a sis telers «a la Jacquard para tejer telas de cualquier ancho», cosa que fa pensar que aquesta fàbrica es trobava en procés d'instal·lació en aquest moment. Ben pocs anys després, cap a 1931, aquesta empresa canviaria de mans: se'n feren càrrec l'anteriorment esmentat Marcel·lí Palomas Grifell i Josep Rogert Salavert.[43]

40 Hem localitzat anuncis en diverses edicions del diari *La Vanguardia* durant els anys de les dècades de 1920 i 1930.

41 AMHP. Actes del plenari de l'Ajuntament, llib. 16, f. 19.

42 AMHP. Actes del plenari de l'Ajuntament, llib. 16, f. 20.

43 *Ibídem*.

Que la implantació d'establiments industrials als Hostalets fos relativament tardana, no vol dir que durant els primers anys del segle XX no existís el treball a la fàbrica. És conegut per diversos testimonis que un nombre indeterminat de dones es desplaçaven cada dia a treballar a alguna de les importants fàbriques que havien començat a funcionar a la veïna població de Piera en els anys precisament del canvi de segle.[44] Per tant, malgrat el retard relatiu de l'arribada de la indústria i l'escassa implantació industrial al municipi, als Hostalets de Pierola s'acabà donant una certa complementarietat entre la viticultura i el treball fabril, característica de bona part de la Catalunya rabassaire al principi del segle XX.[45] La demanda de mà d'obra, principalment femenina, a les fàbriques permetia a les famílies pageses aconseguir fonts d'ingrés suplementàries enviant-hi a treballar noies i dones. Hem de suposar que el treball femení hostaletenc a les fàbriques de Piera i, entrada la dècada de 1920, als establiments industrials del poble mateix dels Hostalets, va ajudar a pal·liar la crítica situació de moltes famílies pageses derivada de l'adversa conjuntura del sector vitícola durant els darrers anys del segle XIX i les primeres dècades del segle XX.

La reestructuració de l'activitat agrària després de la fil·loxera

Tot i que encara ens és poc coneguda la profunda reestructuració de l'activitat agrària que es va produir després de la crisi de la fil·loxera, sí que són força evidents alguns fets. En primer lloc, no hi ha dubte que una bona part de la superfície vitícola anterior a la fil·loxera va ser replantada amb ceps americans immunes a l'insecte. A començament dels anys vint la vinya ocupava al partit judicial d'Igualada 18.577 ha, és a dir, més del 90 % de l'extensió que havia tingut abans de la invasió. Aquesta comarca era, després del Bages, la que tenia una major extensió de vinya de tota la província.[46] De l'amillarament (repartiment de la contribució territorial rústica) que es va fer a Pierola el 1925, també es desprèn que la profunda especialització vitícola del municipi s'havia mantingut, tal com es pot comprovar a la taula 5. Malgrat la reducció, el 1925, de la superfície vitícola en 167 ha respecte a l'anterior amillarament de 1861, el percentatge que representava respecte de la superfície total conreada només va reduir-se en 3 punts, del 88,3 al 85,1 %.

44 Vegeu J. Montserrat: *Els meus records…*, p. 197.

45 Sobre la pluriactivitat a les àrees vitícoles vegeu Josep Colomé. «Mercado de trabajo y pluriactividad en la Cataluña vitícola del ochocientos». Dins: A. Carreras, P. Pascual, D. Reher i C. Sudrià (Eds.). *Doctor Jordi Nadal: la industrialització i el desenvolupament econòmic d'Espanya*. Barcelona: Ed. Universitat de Barcelona, 1999, vol. II, p. 461-478. Vegeu també, Jordi Pomés. *La Unió de Rabassaires: Lluís Companys i el republicanisme, el cooperativisme i el sindicalisme pagès a la Catalunya dels anys vint*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000, p. 55-93 i Llorenç Ferrer. «Familia i indústria textil en un poble de la vall del Llobregat, Navarcles, 1936». Dins: *L'activitat industrial a la Catalunya interior. De l'antiguitat als postres dies*. Manresa: Centre d'Estudis del Bages, 1989, p. 133-163.

46 Junta Consultiva Agronómica: *Avance estadístico de la producción agricola en España*, Madrid, Ministerio de Fomento, 1923.

Taula 5. Canvis en l'estructura de conreus a Pierola entre 1861 i 1925

	1861 (ha)	1925 (ha)	1861 (%)	1925 (%)
Regadiu	n.c.	15,36	n.c.	1,7
Sembradura	86,27	75,18	8,2	8,4
Vinya	930,19	762,90	88,3	85,1
Olivera	37,01	42,70	3,5	4,8
TOTAL conreat	1.053,47	896,14	100,0	100,0
TOTAL no conreat	1.245,84	1.080,25		
TOTAL	**2.299,31**	**1.976,39**		

Fonts: ACA, Hisenda, amillarament de Pierola de 1861, reg. 1051; AMHP, amillarament de 1925, reg. 33.

També sembla molt evident que el procés de replantació va comportar un empitjorament notable de les condicions contractuals sota les quals els propietaris cedien les terres als conreadors efectius. Els contractes van deixar de fer-se davant notari i les escriptures notarials inscrites en el registre de la propietat van donar pas a contractes de tipus privat en els quals els propietaris establien ben clarament la duració de la cessió. L'objectiu que es perseguia era deixar ben clar de qui era la terra i evitar de totes passades la il·lusió en el parcer de la quasi-propietat, com anteriorment havia succeït amb els tradicionals contractes notarials de rabassa morta inscrits en el registre de la propietat. Amb la desaparició dels ceps s'assistí a una degradació del rabassaire tradicional, que es va veure convertit en un mer parcer sense cap perspectiva d'esdevenir mai propietari. Aquesta degradació jurídica dels conreadors de vinyes va comportar la desaparició dels rabassaires dels repartiments de la contribució rústica. En aquest sentit, resulta ben contundent la comparació de les dades obtingudes de l'amillarament de 1925 amb el de 1861 (taules 6 i 7).

Taula 6. Canvis en la tipologia de les explotacions pageses a Pierola entre 1861 i 1925

	1861		1925	
	Nombre	%	Nombre	%
Terres conreades en règim de propietat	40	10,5	38	17,2
Terres conreades en règim de rabassa morta	330	86,6	181	81,9
Explotacions mixtes	11	2,9	2	0,9
Total	**381**	**100,0**	**221**	**100,0**

Fonts: ACA, Hisenda, amillarament de Pierola de 1861, reg. 1051; AMHP, amillarament de 1925, reg. 33.

Els 330 pagesos que segons l'amillarament de 1861 treballaven terres cedides a rabassa, el 1925 havien quedat reduïts a només 181. De la mateixa manera, si a mitjan segle XIX més del 83 % de la vinya del terme municipal es trobava plantada en terres conreades en règim de rabassa morta, cap al 1925 aquest percentatge havia caigut fins a poc més de la tercera part de tota la vinya. Els conreadors de la vinya de després de la fil·loxera havien deixat de ser rabassaires, almenys en termes jurídics i fiscals, per molt que ells se'n continuessin sentint i que les condicions contractuals sota les quals treballaven les vinyes fossin similars a les de la rabassa morta.[47]

Taula 7. Canvis en l'estructura de l'explotació de la terra a Pierola entre 1861 i 1925

a) Ha	1861			1925		
	Vinya	Altres conreus	Total	Vinya	Altres conreus	Total
En règim de propietat	153,98	93,27	247,25	489,37	121,02	610,39
Cultiu a rabassa morta	776,21	30,01	806,22	273,53	12,36	285,89
Total	**930,19**	**123,28**	**1.053,47**	**762,90**	**133,38**	**896,28**

b) %	1861			1925		
	Vinya	Altres conreus	Total	Vinya	Altres conreus	Total
En règim de propietat	16,6	75,7	23,5	64,1	90,7	68,1
Cultiu a rabassa morta	83,4	24,3	76,5	35,9	9,3	31,9
Total	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**

Fonts: ACA, Hisenda, amillarament de Pierola de 1861, reg. 1051; AMHP, amillarament de 1925, reg. 33.

47 Sobre aquesta qüestió, vegeu: Emili Giralt Raventós. «El conflicto rabassaire y la cuestión agraria en Cataluña hasta 1936», *Revista de Trabajo*, 7 (1965), p. 278-295; Albert Balcells. *El problema agrari a Catalunya. La qüestió rabassaire (1890-1936*). Barcelona: Nova Terra, 1968; Josep Colomé. «Les formes d'accés a la terra a la comarca de l'Alt Penedès durant el segle XIX: el contracte de rabassa morta i l'expansió vitivinícola», *Estudis d'Història Agrària*, 8 (1990), p. 123-143; Llorenç Ferrer Alòs. «La pequeña explotación en un viñedo de la Cataluña Central en los siglos XIX y XX. Consideraciones sobre su evolución y comportamiento». Dins: Pegerto Saavedra i Ramon Villares (coord.), *Señores y campesinos en la Península Ibérica (siglos XVIII-XX)*, Barcelona: Ed. Crítica, vol. II, p. 34-62; Carme Álvarez Arróniz i Llorenç Ferrer Alòs. «La fil·loxera al Bages: demografia, canvis en la propietat i desnonaments». Dins: *Vinya, fil·loxera, propietat i demografia a la Catalunya central*, Manresa: Centre d'Estudis del Bages, 1992, p. 8-35; Llorenç Ferrer Alòs i Carme Sanmartí Roset. «La contractació agrària de la vinya després de la fil·loxera a la comarca del Bages». Dins: *Vinya, fil·loxera, propietat i demografia a la Catalunya central*, Manresa: Centre d'Estudis del Bages, 1992, p. 60-84; Juan Carmona i James Simpson. «The 'Rabassa Morta' in Catalan viticulture: the rise and decline of a long term sharecropping contract, 1670s-1920s», *The Journal of Economic History*, 59-62 (1999), p. 290-315 i «A l'entorn de la qüestió agrària catalana: el contracte de rabassa morta i els canvis a la viticultura, 1890-1929», *Recerques*, 38 (1999), p. 105-124; Jordi Pomés. *La Unió de Rabassaires…*, p. 39-54.

Més enllà dels canvis en l'estructura de l'explotació de la terra que es derivaren de la fil·loxera, els viticultors de principi del segle xx van haver de fer front a una conjuntura molt adversa en els mercats vitícoles, caracteritzada per les repetides crisis de malvenda.[48] Durant els anys 1870 i 1880 la demanda francesa havia fet pujar extraordinàriament els preus del vi i havia estimulat l'augment de la superfície de vinya a Catalunya i altres zones productores tradicionals d'Europa, però també a noves àrees d'especialització vitícola d'altres continents que, a partir del començament del segle xx, competien per uns mercats que creixien molt lentament. La vinya americana era més productiva que l'antiga, però més exigent en treball i en alguns inputs (fertilitzants, anticriptogàmics) que també encarien el procés productiu. Per tenir el panorama complet de les causes de la crisi vitícola, encara cal afegir-hi la competència dels alcohols industrials que s'utilitzaven per reforçar els vins o per adulterar-los (juntament amb aigua, colorants i altres substàncies) i vendre'ls de forma fraudulenta.[49]

En aquest nou context, l'obtenció d'ingressos complementaris als procedents del conreu de la vinya era quasi indispensable. Els sous guanyats a les fàbriques n'eren només un d'una àmplia gamma d'ingressos complementaris que són difícils de precisar i documentar. Evidentment, el treball a jornal en les mitjanes i grans explotacions per part d'aquells pagesos amb poca terra n'era un altre de molt important. Més enllà dels imprescindibles horts familiars, en el cas dels Hostalets, la recol·lecció de roldor en els vorals de camins i vinyes per a la seva venda en les adobaries igualadines era una altra d'aquestes fonts d'ingrés complementaris.[50] Però potser una activitat que val la pena que destaquem, atès que durant les primeres dècades del segle xx va assolir un desenvolupament molt notable i adquirí una gran rellevància econòmica, almenys per a determinades explotacions pageses hostaletenques, és l'engreix de porcs per a comercialitzar-los.

Josep Montserrat explica que «a banda de les cases que encebaven un o dos porcs, per al consum familiar o per reservar-se'n un exemplar i l'altre per vendre'l als botiguers del poble, existien veïns que es dedicaven a la cria sistemàtica de godalls com a professionals.»[51] L'engreix de porcs havia estat una pràctica corrent entre una gran part de les explotacions pageses que s'autoabastien d'aquesta manera d'un component proteínic en l'alimentació familiar. Fins i tot en el cas d'unes explotacions pageses

48 Josep Pujol Andreu. «Les crisis de malvenda del sector vitivinícola català entre 1892 i 1935», *Recerques*, 15 (1984), p. 57-78.

49 Sobre aquesta qüestió, vegeu Núria Puig. «El fraude en la industria alcoholera, 1900-1936», *Hacienda Pública Española*, 94/I (1984), p. 357-366; Juan Pan-Montojo. *La bodega del mundo. La vid y el vino en España, 1800-1936*. Madrid: Alianza, 1994; Juan Pan-Montojo i Núria Puig. «Los grupos de interés y la regulación pública del mercado de alcoholes en España (1887-1936)», *Revista de Historia Económica*, Año XIII, 2 (1995), p. 251-280.

50 Josep Montserrat. *Els meus records …*, p. 74-75.

51 *Ibídem*, p. 266.

fortament especialitzades en la producció vitícola es trobava algun petit tros de terra per a sembrar-hi «ordi, per després de la collita portar-lo al molí triturador i transformar-lo en "farinasses" destinades, juntament amb patates petites ("ballerucs"), restes de verdures, blat de moro trencat o molt i d'altres aprofitaments de sobralles de la llar, a convertir-se en les principals fonts d'alimentació del porc».[52] La novetat a partir dels primers anys del segle XX sembla haver estat l'orientació decididament comercial que va anar adquirint aquesta activitat en un principi encarada només i estrictament a l'autoconsum.

Les dades del taula 8, que sintetitzen les principals fonts d'ingressos d'un pagès hostaletenc durant els anys 1923 i 1924, ens confirmen que l'engreix de porcs s'havia convertit en una font d'ingressos complementària extraordinàriament important per a algunes explotacions en aquests anys.

Taula 8. Productes comercialitzats per una explotació familiar pagesa dels Hostalets de Pierola durant els anys 1923 i 1924

	Pessetes	Percentage
Vi	9.153,90	67,5
Porcs	3.426,35	25,3
Altres	982,75	7,2
Total	**13.563,00**	**100,0**

Font: Documentació familiar dels descendents de Josep Isart Poch. Llibreta de comptes anònima.

Segons la comptabilitat d'aquest pagès, la identitat del qual ens és impossible de precisar, els ingressos derivats de la venda de porcs va representar més d'una quarta part del seus ingressos totals. Com la majoria de les explotacions familiars pageses hostaletenques, es tractava d'una unitat productiva molt orientada cap al conreu de la vinya i, per tant, la part més substanciosa dels ingressos provenia de la venda del vi (unes dues terceres parts del total). Molt per darrere quedaven altres petits ingressos, com els de la comercialització d'una part de la collita de l'oli o de les patates.

Els progressos de la ramaderia porcina en aquesta explotació i altres del mateix municipi respon a un comportament perfectament racional en termes econòmics. Mentre que els preus del vi van experimentar una profunda davallada durant els primers anys del segle XX, els de la carn de porc, tal com es pot apreciar en el gràfic 2, van experimentar un creixement sostingut. Davant d'una tendència a la baixa i d'un comportament molt erràtic dels preus del vi, la tendència clarament a l'alça dels preus de la carn de porc avalava l'encert de l'opció presa per aquests pagesos hostaletencs.

52 *Ibídem.*

Gràfic 2. Evolució dels preus del vi i de la carn de porc (1900-1913)
Índex 1900-1904=100

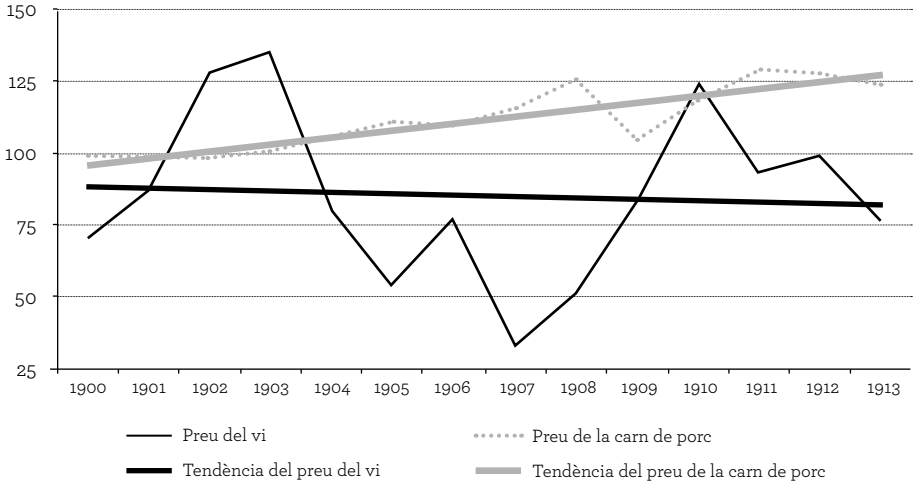

Font: Elaboració pròpia a partir de Josep Pujol Andreu. «La difusión de los abonos minerales y químicos hasta 1936: El caso espanyol en el contexto europeo». *Historia Agraria*, 15 (1998), p. 180.

Fins i tot en el cas hipotètic que aquests pagesos no aconseguissin autoproveir-se dels aliments necessaris per a l'engreix dels porcs (ordi i blat de moro principalment), les tendències dels preus de la carn per un costat i dels aliments d'engreix per l'altre, havien de fer rendible aquesta activitat. En el gràfic 3 veiem que durant els primers anys del segle XX el preu de l'ordi presenta una tendència alcista, però és menys important que la de la carn porcina i, a més, el blat de moro, que era l'altre aliment utilitzat per a l'engreix dels porcs, va tendir en aquesta mateixa època a reduir la seva cotització en el mercat.

Gràfic 3. Evolució dels preus de la carn de porc i de l'ordi i el panís (1900-1913)
Índex 1900-1904=100

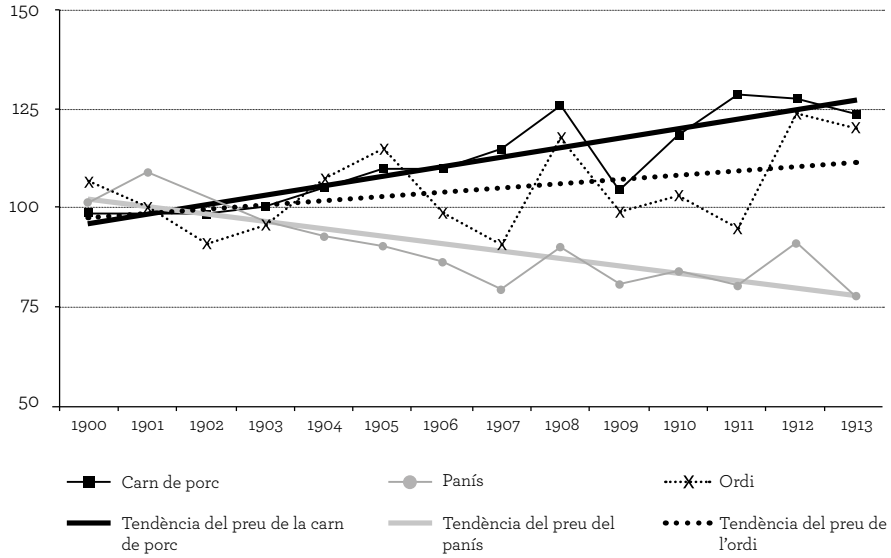

Font: Elaboració pròpia a partir de Josep Pujol Andreu. «La difusión de los abonos minerales y químicos hasta 1936: El caso espanyol en el contexto europeo». *Historia Agraria*, 15 (1998), p. 180.

En definitiva, bufaven vents molt favorables per a l'expansió de la ramaderia porcina. Sabem que fou en aquesta època que en determinades contrades catalanes va donar-se una reorientació productiva radical cap a aquesta activitat ramadera i cap a l'elaboració industrial de la carn produïda. La comarca d'Osona n'és l'exemple paradigmàtic, però en altres comarques, com el Vallès Oriental, també es produïren avenços d'aquesta incipient especialització ramadera.[53] En pobles d'arrelada especialització vitícola com Pierola aquesta transformació no fou tan important en termes quantitatius, però la comercialització d'una part de la producció de carn de porc es convertí en un puntal més per a unes explotacions pageses que, en la conjuntura adversa que experimentà el sector del vi durant les dècades posteriors al daltabaix de la fil·loxera, es trobaven en una situació molt precària.

53 Sobre la trajectòria osonenca vegeu Santi Ponce. «El procés d'especialització ramadera a la Plana de Vic (1850-1930)», *Estudis d'Història Agrària*, 14 (2000), p. 185-196 i Pere Castell. «Els inicis de la indústria càrnica a Osona (1850-1920)», *Estudis d'Història Agrària*, 14 (2000), p. 255-294. Sobre el Vallès Oriental, Jordi Planas. «L'agricultura al Vallès Oriental: canvis en l'estructura productiva entre 1860 i 1930», *Lauro. Revista del Museu de Granollers*, 25 (2003), p. 17-34; ID. «Dos models de cooperativisme agrari al primer terç del segle xx», *Recerques*, 49 (2004), p. 73-96. Una visió general del procés a Josep Pujol Andreu. «Especialització i canvi tècnic en el sector ramader català entre 1880 i 1936», *Recerques*, 37 (1998), p. 31-56; ID. «Especialización ganadera, industrias agroalimentarias y costes de transacción: Cataluña, 1880-1936, *Historia Agraria*, 27 (2002), p. 191-219.

2. EL CACIQUISME I LES LLUITES ELECTORALS

El context polític dels Hostalets de Pierola durant la darrera dècada del segle XIX i les dues primeres del segle XX va estar molt determinat per les contradiccions del règim polític espanyol d'aquell temps. Ens referim al peculiar sistema polític i electoral que regia a Espanya des de la restauració de la monarquia borbònica que s'havia produït el 1874. L'element fonamental que garantia el funcionament del sistema, tal com l'havia ideat Antonio Cánovas del Castillo, residia en l'alternança pactada en el poder dels dos principals partits polítics espanyols: el conservador, dirigit pel mateix Antonio Cánovas, i el liberal, encapçalat per Mateo Sagasta. Aquesta alternança en el poder s'obtenia amb tota una colla de mecanismes electorals fraudulents que permetien que el partit de torn aconseguís la corresponent majoria parlamentària per poder governar amb comoditat. D'aquesta manera no era el resultat de les eleccions el que determinava al govern, sinó que, a la inversa, era el partit al qual corresponia governar per torn el que havia de trobar la manera de fer coincidir el resultat de les eleccions amb els seus interessos. Un paper molt important en aquest sistema corresponia als cacics locals, encarregats de portar a terme totes les manipulacions del sistema electoral que fes falta per tal de garantir que el resultat fos el que s'esperava.[54]

54 Vegeu Ramón Villares. *Restauración y dictadura*. Barcelona: Crítica, 2009, p. 96-120, corresponent al vol. 7 de la *Història de España*, dirigida per Josep Fontana i el mateix Ramon Villares, i també José Varela Ortega. *Los Amigos políticos : partidos, elecciones y caciquismo en la Restauración (1875-1900)*. Madrid: Alianza, 1977. Una aproximació a nivell regional a José Varela Ortega (dir.). *El poder de la influencia. Geografía del caciquismo en España (1875-1923)*. Madrid: Marcial Pons, 2001. També cal destacar diversos articles que integren l'obra d'Antonio Robles Egea (comp.) *Política en penumbra. Patronazgo y clientelismo políticos en la España contemporánea*. Madrid: Siglo XXI, 1996. Referit al cas català vegeu Conxita Mir Curcó (ed.). *Actituds Polítiques i Control Social a la Catalunya de la Restauració (1875-1923)*. Lleida: Virgili & Pagès, 1989.

Aquest sistema va començar a mostrar símptomes clars d'esgotament a les acaballes del segle XIX i, sobretot, després de la profunda crisi desencadenada per la pèrdua dels darrers reductes colonials espanyols de Cuba i Filipines. Els historiadors han assenyalat diverses causes de la crisi d'aquest peculiar sistema polític a l'entrada del segle XX. Entre aquestes causes, i pel que fa al cas català, cal ressaltar l'entrada en el joc polític de les forces polítiques regionalistes que maldaran per trencar el sistema canovista d'alternances i que, a partir del 1901, aconseguiran remarcables èxits electorals.[55] A més, la cada cop més evident decadència del sistema va propiciar l'ascens de forces polítiques republicanes que el posaven en qüestió de soca-rel i que defensaven que l'única alternativa real passava per la liquidació de la monarquia borbònica i la seva substitució per un règim republicà realment democràtic.[56]

La dinàmica electoral del districte d'Igualada resulta molt representativa de les pràctiques caciquistes. A la vegada, s'hi pot apreciar molt clarament com, a partir dels primers anys del segle XX, la força adquirida pel regionalisme i el republicanisme van posar en tensió aquell sistema caduc. El repàs en aquest capítol d'alguns esdeveniments que tingueren lloc en el poble dels Hostalets de Pierola dona consistència a aquesta interpretació, alhora que ens permet precisar-ne alguns extrems. D'altra banda, com que l'objectiu d'aquest llibre és oferir una explicació de la dinàmica associativa local hostaletenca, no podem emprendre aquesta tasca sense abans precisar els grans trets del marc polític en què es va desenvolupar. Com veurem, la creació d'associacions de tota mena va estar molt mediatitzada per condicionants de tipus polític. Ni tan sols aquelles organitzacions amb uns objectius de cap manera polítics no van poder sostreure's, de vegades ja des de la seva constitució, de les lluites polítiques que van tenir lloc a l'àmbit local i comarcal.

El caciquisme godonista al districte d'Igualada

Al districte d'Igualada el sistema electoral de la Restauració havia funcionat com un rellotge fins a mitjan dècada de 1890. L'alternança que havia previst Cánovas del Castillo es va complir escrupolosament en les sis eleccions a diputats a Corts celebrades entre 1879 i 1893. El resultat no va «trair» en cap cas el sentit que estava previst que havien de tenir les eleccions. Tal com es pot comprovar en el taula 9, la filiació del diputat escollit corresponia exactament amb la de la majoria dels diputats que conformaven el

55 A més de les obres citades en la nota anterior vegeu Borja de Riquer. *Lliga Regionalista: la burgesia catalana i el nacionalisme: 1898-1904*. Barcelona: Edicions 62, 1977; una visió més de conjunt del període es pot trobar a Josep Termes. *De la revolució de setembre a la fi de la guerra civil: 1868-1939*. Barcelona: Edicions 62, 1987, p. 55-329.

56 Vegeu Santiago Albertí. *El republicanisme català i la restauració monàrquica (1875-1923)*. Barcelona: Albertí Editor, 1972 i Joan B. Culla. *El republicanisme lerrouxista a Catalunya (1901-1923)*. Barcelona: Curial, 1986.

parlament espanyol: conservadora a les eleccions de 1879, 1884 i 1891, i liberal a les eleccions de 1881, 1886 i 1893.

Pel que fa als candidats, si bé els del Partit Conservador van anar variant, la representació del Partit Liberal en el districte d'Igualada des de 1881 va caure en mans de diversos membres de la ben coneguda família igualadina dels Godó. Els dos germans cofundadors del diari *La Vanguardia* van ser escollits dues vegades cadascun. Bartomeu Godó ho va ser a les eleccions de 1881 i 1886 i Carles Godó va obtenir l'acta del districte en les de 1893 i 1896.

Taula 9. Resultats de les eleccions a diputats a Corts pel districte d'Igualada entre 1879 i 1923

Any	Data eleccions	Partit majoritari al Congrés	Candidat guanyador	Altres candidats	Participació	Percentatge de vots obtinguts
1879 1880	20-4-1879	conservador	Manuel Camacho Fernández (conservador)	Josep Ma. Rius Badia	s.d.	63,60
1881 1882 1883	20-8-1881	liberal	Bartomeu Godó Pié (liberal)		s.d.	s.d.
1884 1885	27-4-1884	conservador	Francesc Gumà Ferran (conservador)		s.d.	76,80
1886 1887 1888 1889 1890	4-4-1886	liberal	Bartomeu Godó Pié (liberal)	Vicente Romero Baldrich	s.d.	s.d
1891 1892	1-2-1891	conservador	Josep Ma. Rius Badia (conservador)	Carles Godó Pié (lib.) i Josep d'España d'Orteu (carlí)	s.d.	s.d.
1893 1894 1895	5-3-1893	liberal	Carles Godó Pié (liberal)	Josep d'España d'Orteu (carlí), Nicolás Estévanez	42,35	62,45
1896 1897	12-4-1896	conservador	Carles Godó Pié (liberal)	Josep d'España d'Orteu	33,72	52,43
1898	27-3-1898	liberal	Josep Balcells Cortada (liberal)	cap altre	59,84	98,92
1899 1900	16-4-1899	conservador	Ramon Godó Lallana (liberal)	Narcís Mauri Vidal	39,64	68,14
1901 1902	19-5-1901	liberal	Ramon Godó Lallana (liberal)	cap altre	50,06	99,77
1903 1904	26-5-1903	conservador	Ramon Godó Lallana (liberal moretitsta)	cap altre	59,62	99,26

1905 1906	10-11-1905	liberal	Ramon Godó Lallana (liberal)	Ildefonso García del Corral (republicà)	50,68	68,75
1907 1908 1909	21-4-1907	conservador	Frederic Rahola Trèmols (Lliga Reg.)	Joan Godó Llucià (lib.) i Josep Puig d'Asprer (rep. antisolidari)	64,12	55,70
1910 1911 1912 1913	8-5-1910	liberal	Joan Godó Llucià (lib. canalejista)	Frederic Rahola Trèmols (Lliga regionalista)	80,40	50,89
1914 1915	8-3-1914	conservador	Manuel González Villart (con.)	Joan Godó Llucià (lib.)	75,65	52,97
1916 1917	9-4-1916	liberal	Manuel González Villart (con. datista)	Bartomeu Trias Comas (carlí)	69,66	55,59
1918	24-2-1918	conservador	Carles de Camps d'Olzinelles (Lliga)	Manuel González Villart (con.)	76,91	50,86
1919	1-6-1919	liberal	Manuel Girona Fdez. Maqueira (monàrquic ind.)	Josep M. Catarineu Grau (Llig. Reg.)	44,66	92,89
1920 1921 1922	19-12-1920	conservador	Manuel Girona Fdez. Maqueira (monàrquic ind.)	cap altre	article 29	
1923	29-4-1923	liberal	Manuel Girona Fdez. Maqueira (monàrquic ind.)	José Ruiz Casamitjana (ind. dreta)	52,59	100,00

Fonts: Pere Pascual: *Els Torelló. Una família igualadina d'advocats i propietaris*. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 2000, vol. 1, p. 376; Albert Balcells *et al.*: *Les eleccions generals a Catalunya de 1901 a 1923. Relació de resultats electorals de 1869 a 1899*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill, 1982; Miguel Martínez Cuadrado. *Elecciones y partidos políticos en españa, 1868-1931*. Madrid: Taurus, 1969; *Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona*.

Nota: Les caselles de color gris corresponen als anys en què la representació del districte igualadí al Congrés de Diputats espanyol va correspondre a algun membre de la família Godó.

A partir de les eleccions de 1896 s'inicià una etapa de quasi vint anys en què la família Godó només deixà la representació del districte igualadí al Congrés de Diputats durant breus períodes de temps i en circumstàncies molt especials. D'aquesta manera, la nissaga Godó trencava obertament i frontalment amb la regla fonamental del sistema: la de l'alternança dels dos partits monàrquics, liberal i conservador. La continuïtat en la possessió de l'acta de diputat l'aconseguiren exercint un estricte control caciquista sobre el districte d'Igualada —i molt especialment sobre alguns dels pobles, entre els quals hi havia el de Pierola— a través de les oligarquies locals, per tal de garantir-se els vots necessaris en cada elecció.

En conjunt, del període que va del març de 1893 fins al març de 1914, els Godó només van quedar fora de la representació del districte en dues ocasions: el 1898 i el 1907. A les eleccions de març de 1898 no hi va concórrer cap membre de la dinastia Godó, molt probablement a causa de la mort, l'any anterior, de Carles Godó Pié.[57] La legislatura, però, va ser molt curta i el canvi de govern forçat pel desastre de Cuba va conduir a una nova convocatòria d'eleccions el mes d'abril de 1899.[58] Llavors hi va concórrer com a candidat del Partit Liberal Ramon Godó Lallana, fill de l'esmentat Carles Godó Pié. S'assistí d'aquesta manera al relleu generacional en l'exercici del càrrec.

Ramon Godó Lallana, a més d'industrial tèxtil, fou el responsable de la conversió del diari *La Vanguardia* en una gran empresa, alhora que en un diari de masses, segons l'expressió de qui en va ser director, el reconegut periodista Gaziel.[59] Va guanyar quatre eleccions consecutives: les de 1899, 1901, 1903 i 1905. A partir de 1906 es retirà de la política activa, per dedicar-se als seus múltiples negocis, després que li van agrair els serveis prestats a la causa del Partit Liberal amb la concessió del títol de comte de Godó. [60]

Immediatament es va postular per agafar el relleu de Godó Lallana al capdavant del districte el seu cosí, l'industrial igualadí Joan Godó Llucià, que es presentà com a candidat del Partit Liberal a les eleccions de 1907. Conegut popularment a Igualada pel sobrenom de «El Morrut», tenia amb una dilatada experiència política, entre d'altres raons perquè havia estat alcalde d'Igualada entre 1887 i 1890.[61]A les eleccions de

57 *La Vanguardia*, 29.7.1897.

58 Sobre la crisi de govern provocada pel desastre de Cuba vegeu el llibre clàssic de Melchor Fernández Almagro. *En torno al 98. Política y Literatura*. Madrid: Ed. Jordán, 1948; Borja de Riquer. *Lliga Regionalista: la burgesia catalana i el nacionalisme : 1898-1904*. Barcelona: Edicions 62, 1977; Juan Pan-Montojo (ed.). *Más se perdió en Cuba: España, 1898 y la crisis de fin de siglo*, Madrid: Alianza, 1998.

59 Gaziel. *Història de La Vanguardia: 1884-1936*. Edicions Catalanes de París, 1971.

60 Javier Pueyo Sánchez. «Ramón de Godó y Lallana [1864-1931]». Dins Francesc Cabana (coord.). *Cien Empresarios Catalanes*. Madrid, LID editorial, 2006, p. 268-273.

61 També havia estat un dels fundadors del Cercle Mercantil d'Igualada i caporal del Sometent del districte (M. Antònia Bisbal; M. Teresa Miret. *Diccionari biogràfic* d'igualadins. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1986, p. 97). Sobre l'activitat empresarial de Joan Godó Llucià vegeu Ramon Ramon Muñoz. «El procés d'electrificació de la Igualadina Cotonera (1885-1914)», *Miscellanea Aqualatensia*, 12 (2006), p. 285-322.

1907, però, l'obtenció de l'acta del districte es presentava més complicada que no ho havia estat fins aquell moment. El suport aconseguit per la candidatura conjunta presentada per totes les forces catalanistes agrupades en el moviment conegut com la Solidaritat Catalana posava molt difícil als partits monàrquics tradicionals la realització de les habituals manipulacions i tupinades.[62] Al districte igualadí el contrincant a qui es va haver d'enfrontar Joan Godó va ser un dels pesos pesats de la Lliga Regionalista: l'advocat i economista Frederic Rahola.

La campanya per les eleccions de 1907 va ser d'una gran intensitat al districte igualadí, fet que es va traduir en un augment significatiu de la participació. Fins a aquelles eleccions, tal com es pot apreciar en la taula 9, el nombre de votants no havia arribat en cap cas al 60 % del nombre d'electors que figuraven en el cens (i cal tenir en compte que en aquests percentatges de participació hi havia un gran nombre de votants ficticis que en realitat mai acudien a votar). A les eleccions de 1907 s'assolí el 64 %. Amb aquesta participació elevada i amb una diferència només d'un 5 % dels vots, Frederic Rahola aconseguí trencar per una legislatura el regnat del godonisme al districte d'Igualada, que s'havia prolongat de manera quasi ininterrompuda durant 14 anys. De tota manera, les coses van tornar al seu lloc el 1910. A les eleccions d'aquell any el godonisme va aconseguir fer les tornes amb l'empordanès Rahola. Amb una participació elevadíssima, més del 80 % dels electors del districte, encara que amb una victòria pírrica de menys de l'1 %, la família Godó va recuperar l'escó al Congrés corresponent al districte en la persona de Joan Godó Llucià.

La decadència del caciquisme godonista al districte d'Igualada s'inicià de manera inexorable a les eleccions del març de 1914. Manuel González Villart, conservador datista, amb el suport de les cada vegada més ben organitzades forces republicanes del districte i també dels regionalistes, va derrotar Joan Godó Llucià, encara que per la mínima, només un 3 % de vots. A les eleccions següents, de 1916, veient la falta de suports, Godó va decidir retirar-se abans dels comicis. S'havia acabat, així, una llarga etapa en la història política d'Igualada i el seu districte, caracteritzada per l'hegemonia d'aquesta rellevant nissaga d'empresaris industrials.

En els 33 anys transcorreguts des del 1881, els Godó havien tingut la representació del districte d'Igualada a les Corts espanyoles durant 25 anys, ja que van «guanyar» nou de les tretze eleccions celebrades. Cal afegir-hi la presència que també van aconseguir en altres institucions de gran rellevància política, com ara la Diputació de Barcelona o la mateixa alcaldia d'Igualada.[63]

---

62 Joaquim de Camps i Arboix. *Història de la Solidaritat Catalana*. Barcelona: Destino, 1970; Borja de Riquer. «Les eleccions de la Solidaritat Catalana a Barcelona», *Recerques*, 2 (1972), p. 93-140; Gemma Rubí i Francesc Espinet (a cura de). *Solidaritat catalana i Espanya: 1905-1909*. Barcelona: Ed. Base, 2008.

63 La llista de càrrecs ocupats pels diferents membres de la família Godó és llarguíssima. Bartomeu Godó Pié, va ser alcalde d'Igualada i quan va abandonar la ciutat per traslladar la seva residència a Barcelona va ser tinent d'alcalde de l'Ajuntament del Cap i Casal. Joan Godó Llucià va ocupar l'alcaldia d'Igualada en dues ocasions: del 1887 al 1890 i

El domini electoral dels Godó en el districte d'Igualada es fonamentava, sobretot, en el control que exercien en alguns pobles rurals de la comarca, entre els quals hi havia el municipi de Pierola. En els mapes que presentem a continuació s'ha cartografiat la implantació electoral dels candidats de la casa Godó en dues convocatòries electorals: la de 1896, en què, per primera vegada, els Godó van saltar-se el torn electoral, i la de 1914, que va determinar la pèrdua del control del districte igualadí per part de la família Godó. Veiem el percentatge de vots que aconseguia el candidat de la casa Godó en cada poble sobre el total del districte (mapes 3 i 4) i el percentatge obtingut en cada municipi en relació amb els seus contrincants (mapes 5 i 6).

Mapa 3. Eleccions de 1896. Procedència dels vots obtinguts per Carles Godó Pié. Percentatge de cada municipi respecte del total de vots obtinguts en el conjunt del districte

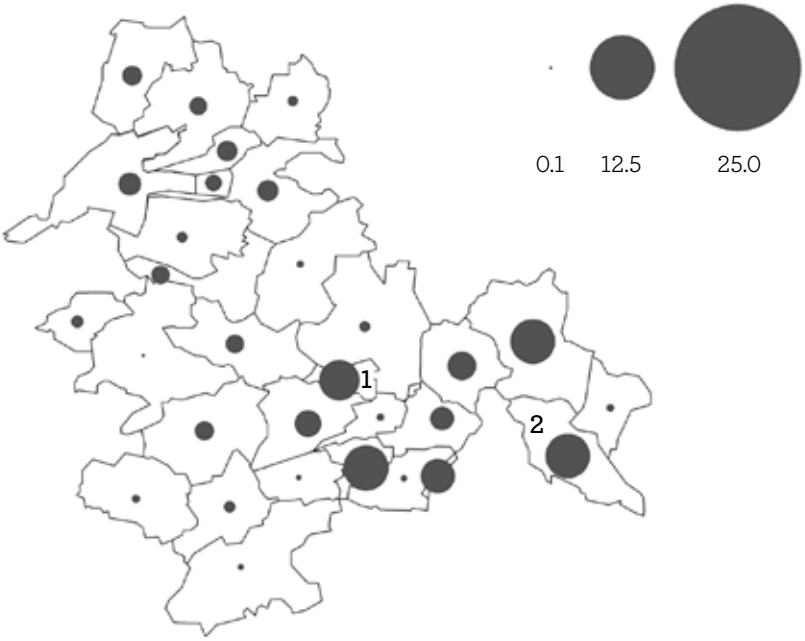

Nota: 1 – Igualada; 2 – Pierola.

Font: Elaboració pròpia a partir dels resultats publicats pel *Boletín Oficial de Provincia de Barcelona* els dies posteriors a la celebració de les eleccions.

el 1930. També va ostentar el càrrec de diputat provincial en tres ocasions. El fill de Godó Llucià, Joan Godó Pelegrí, amb només 26 anys va aconseguir ser escollit regidor i alcalde d'Igualada, càrrec del qual no es va moure entre 1906 i 1914. Vegeu M. Antònia Bisbal; M. Teresa Miret. *Diccionari biogràfic…*, p. 97-99 i també *Diari d'Igualada*, 3.6.1935.

Mapa 4. Eleccions de 1914. Procedència dels vots obtinguts per Joan Godó Llucià. Percentatge de cada municipi respecte del total de vots obtinguts en el conjunt del districte

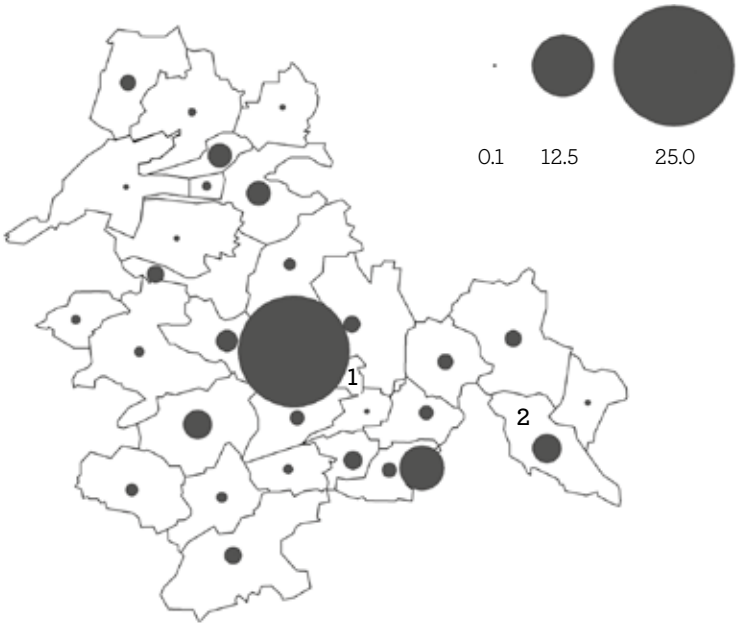

Nota: 1 – Igualada; 2 – Pierola.

Font: Elaboració pròpia a partir dels resultats publicats pel *Boletín Oficial de Provincia de Barcelona* els dies posteriors a la celebració de les eleccions.

El mapa 3 posa de manifest l'arrelament que tenia el caciquisme godonista en alguns pobles de la comarca. A les eleccions de 1896, la contribució de la ciutat d'Igualada a l'èxit electoral de Carles Godó va ser realment minsa: només un 7,6 % dels vots obtinguts eren provinents de la capital del districte. La resta, més del 92 %, procediren de feus molt estretament controlats a través de tot un seguit de complicitats amb les corresponents oligarquies locals. Entre aquestes poblacions, cal destacar la contribució de tres pobles de la part sud-oriental de la comarca: Carme, el Bruc i Pierola. Cadascun va fer una contribució en nombre absolut de vots superior a la de la capital! Encara que menys important per l'aportació en nombre de vots, a causa d'un menor pes demogràfic, s'ha de ressaltar el gran arrelament del caciquisme godonista en tots els pobles de l'altiplà calafí. En el mapa 5 es pot observar que Carles Godó guanyava clarament les eleccions en tots els pobles d'aquesta franja occidental de la comarca igualadina i, en alguns casos, aconseguia percentatges de més del 65 % sobre els emesos. Només hi ha una petita àrea, entre les dues esmentades, corresponent a diversos pobles de la Conca d'Òdena, en què el candidat de la família Godó va aconseguir pocs vots.

Mapa 5. Eleccions de 1896. Percentatge de vots obtinguts per Carles Godó Pié en cada municipi del districte electoral d'Igualada

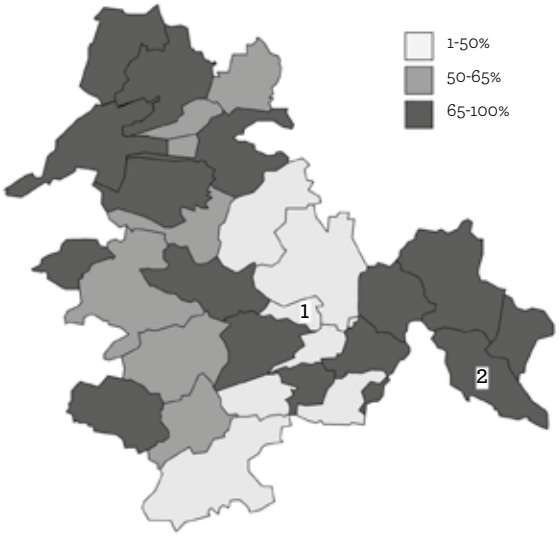

Nota: 1 – Igualada; 2 – Pierola.

Font: Elaboració pròpia a partir dels resultats publicats pel *Boletín Oficial de Provincia de Barcelona* els dies posteriors a la celebració de les eleccions.

Mapa 6. Eleccions de 1914. Percentatge de vots obtinguts per Joan Godó Llucià en cada municipi del districte electoral d'Igualada

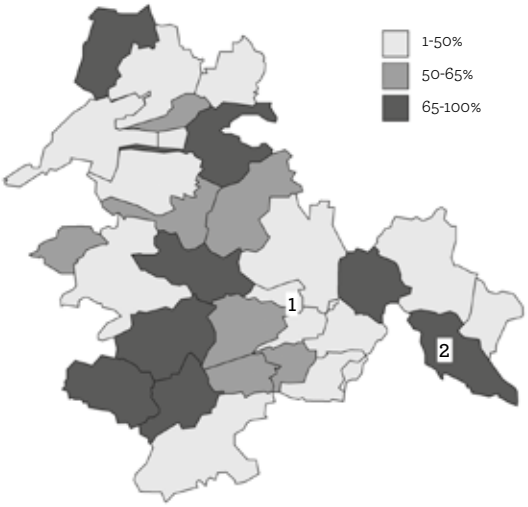

Nota: 1 – Igualada; 2 – Pierola.

Font: Elaboració pròpia a partir dels resultats publicats pel *Boletín Oficial de Provincia de Barcelona* els dies posteriors a la celebració de les eleccions.

Els mapes 4 i 6, corresponents a les eleccions de 1914, mostren que la decadència dels ancestrals cacics tenia l'origen en la pèrdua de pes específic en els pobles del districte. En aquestes eleccions, com es mostra en el mapa 6, una part important dels pobles de l'Anoia segarrenca dels voltants de Calaf s'havien girat en contra dels Godó. I a la part sud de la comarca, a Joan Godó Llucià només li restaven els feus de Castellolí i el de la fidelíssima Pierola. En aquest moment de reculada, en el municipi de Pierola, Joan Godó Llucià va obtenir 187 vots, quasi el 70 % dels sufragis emesos. Juntament amb Tous (també amb 187 vots) Pierola fou, després de la capital del districte, el lloc on Godó obtingué més vots. El deteriorament dels vincles caciquils sobre les àrees rurals de la comarca explica, per tant, la crisi electoral definitiva que a partir d'aquest moment patiren els Godó en el districte d'Igualada.

La fidelíssima Pierola

La fidelitat mantinguda pel poble de Pierola entre 1881 i 1914 respecte dels interessos del caciquisme godonista queda ben clarament de manifest si s'observen els resultats electorals obtinguts pels diferents membres de la família Godó en aquest municipi. Els presentem de manera resumida en la taula 10.

A partir d'aquests resultats electorals, es poden distingir tres etapes ben diferenciades pel que fa al suport electoral brindat pel municipi de Pierola al godonisme. La primera comprèn les tres eleccions de 1891, 1893 i 1896. En tots tres comicis el candidat de la família Godó va obtenir a Pierola un percentatge proper al 100 % dels sufragis, amb una participació també propera al 100 % del cens. En realitat, es tractava d'eleccions totalment virtuals, com s'encarregava de denunciar el rotatiu igualadí *La Semana de Igualada* en referència a les eleccions de 1891: «las secciones de Orpí, Miralles, Collbató, Pierola, Carme y otros confeccionaron las actas sin haberse celebrado elecciones, ni [observando] ninguna absolutamente ninguna, de las formalidades legales.»[64]

A les eleccions de 1896, com veurem més endavant, el col·legi electoral de Pierola ni tan sols no va arribar a obrir les portes. Simplement es redactava una acta d'escrutini falsa en què s'atorgaven tots els vots (corresponents en algunes ocasions a pràcticament tots els votants del cens) al candidat de cognom Godó. L'oligarquia local s'encarregava de «gestionar» la tupinada i fer totes les manipulacions necessàries del resultat de les eleccions no celebrades.

64 *La Semana de Igualada*, 8.2.1891.

Taula 10. Resultats en les eleccions del diputat a Corts del districte obtinguts a Pierola pels candidats de la família Godó (1891-1914)

	Cens electoral	Vots obtinguts per membres de la família Godó	Vots obtinguts per la resta de candidats	% participació [1]	% vots corresponents a membres de la família Godó
1891 (1 febrer)		270	2	(90,7)	99,3
1893 (5 març)		268	0	(89,3)	100,0
1896 (12 abril)	281	279	0	93,0	100,0
1898 (27 març)[2]			218	(72,7)	0,0
1899 (16 abril)		111	72	(61,0)	60,7
1901 (19 maig)		115	cap altre		100,0
1903 (26 abril)		102	cap altre		100,0
1905 (10 setembre)		166	37	(67,7)	81,8
1907 (21 abril)	294	104	106	71,4	49,5
1910 (8 maig)		158	89	(82,3)	64,0
1914 (8 març)	335	187	84	80,9	69,0

Notes:

1) Per als anys que no es disposa del nombre d'electors s'ha calculat la participació estimant que aquesta xifra se situava al voltant de 300. Els percentatges obtinguts per aquest estimació s'indiquen entre parèntesis.

2) A les eleccions de 1898, no es va presentar cap membre de la família Godó. Només es va presentar Josep Balcells Cortada, pel Partit Liberal (vegeu l'explicació en l'apartat anterior d'aquest mateix capítol)

Fonts: Elaboració pròpia a partir dels resultats electorals publicats per la premsa i el *Boletin Oficial de la Provincia de Barcelona*.

La segona etapa comprendria els comicis celebrats entre 1898 i 1905. És en aquests anys del tombant de segle que el caciquisme godonista es consolidà al districte i molt clarament a Pierola. Ara bé, també és en aquest període que a Pierola es començà a posar de manifest un cert trencament respecte del període anterior pel que fa al suport als candidats de la família Godó. En aquest sentit, ens sembla molt simptomàtica la caiguda de la participació: d'aquells percentatges quasi propers al 100 % que observàvem a les eleccions de la primera meitat de la dècada de 1890, passà a situar-se entre el 60 i el 70 % a les primeres eleccions del segle XX. Ramon Godó Lallana va treure bons resultats a Pierola el 1899, i es va emportar el 100 % dels vots a les eleccions de 1901 i 1903 perquè en aquestes dues conteses electorals no es va presentar cap altre candidat; però en totes tres ocasions la participació va caure de manera molt significativa. Sembla força clar que hi havia un sector del poble que es mostrava refractari a donar el seu suport a Ramon Godó i, davant la falta d'alternativa, optava per quedar-se a casa el dia de les eleccions. És en aquests anys —ja tindrem ocasió de parlar-ne amb més deteniment en els pròxims capítols— que es començà a articular a Pierola un grup de tendència cada cop més manifestament republicana que posarà en qüestió obertament l'aliança tàctica entre l'oligarquia local i el cacic comarcal.

Finalment, la tercera etapa correspondria a la decadència del domini godonista sobre la comarca, que s'inicià amb les eleccions de 1907 i es prolongà fins a les de 1914, en què els Godó perderen de manera irrecuperable l'escó del districte en el Congrés de Diputats. Però encara en aquesta data, als Hostalets de Pierola la fortalesa dels vincles establerts amb l'oligarquia local va servir-li per treure en aquest poble un molt bon resultat electoral. Fins i tot en els moments dolents Pierola va mantenir la seva tradicional fidelitat a la dinastia caciquista igualadina.

Per entendre el funcionament del sistema caciquista i el paper de les oligarquies locals en el joc polític d'aquests anys és molt útil examinar alguns episodis concrets. En els apartats següents seguirem amb detall les incidències que van envoltar alguns dels comicis en què els dirigents locals de Pierola van tenir un paper significatiu. En primer lloc, examinarem les eleccions de 1896 en què, com hem vist, va resultar elegit el candidat de la família Godó, fet que trencà el torn electoral, atès que el Partit Conservador fou el partit majoritari al Congrés de Diputats. Com veurem, foren uns comicis plens de tensió, irregularitats i corrupteles, que acabaren amb un judici a l'Audiència de Barcelona per frau electoral. Hi trobarem tots els ingredients de la manipulació electoral i la corrupció política pròpies del sistema caciquista. En segon lloc, examinarem el període de decadència del caciquisme godonista iniciat amb les eleccions de 1907 i les complicitats establertes entre el cacic i l'oligarquia local hostaletenca, que permeten explicar la continuïtat del suport que li oferí el municipi fins al darrer moment.

Tupinades, aldarulls i corrupció política entorn de les eleccions generals de 1896

Les eleccions del 12 d'abril de 1896 van produir-se en un clima de forta tensió en el districte d'Igualada. Hi concorrien dos candidats: el carlí Josep d'España d'Orteu i el liberal Carles Godó Pié. Si s'hagués respectat el «torn» electoral establert de manera tàcita entre els dos grans partits espanyols, a Godó no li hauria correspost, com a candidat liberal, seure al Congrés dels Diputats en representació del districte. Ara bé, en aquesta ocasió el Partit Conservador, a qui li corresponia guanyar les eleccions, no va presentar candidat al districte d'Igualada. Aquesta circumstància va tenir dues implicacions. En primer lloc, Carles Godó va veure la possibilitat de continuar gaudint de la representació del districte que exercia a les Corts espanyoles des de 1893. En segon lloc, l'absència del Partit Conservador va portar els carlins i, en general, tots els sectors polítics antigodonistes, a fer-se il·lusions respecte de la possibilitat d'aconseguir l'acta de diputat. La intensitat de la lluita política entre Godó i España va desencadenar tot un seguit d'incidents, en els quals va tenir un paper destacat el poble de Pierola.

El dia de les eleccions, en els feus godonistes de Carme, Montbui i Pierola ni tan sols no es van obrir les portes del col·legi electoral. Com ja s'havia convertit en costum, d'eleccions no se'n van celebrar. Al final de la jornada es falsificà l'acta per fingir unes eleccions en què tots els electors del cens havien donat el seu vot al mateix candidat: òbviament a Carles Godó Pié.

A Castellolí la tupinada es va portar a terme igualment, però de manera menys pacífica: al col·legi electoral «ocurrió una bronca fenomenal en el acto de pedir algunos interventores los certificados del resultado de la votación. […] Pedir los certificados, negarse el alcalde, y recibir los solicitantes una tanda de garrotazos todo fue cosa de un momento: a consecuencia de tal atropello resultaron varios heridos y contusos. El alcalde que se conoce por sus ideas godonistas, aprovechando el desbarajuste a que nos referimos, recogiendo la urna y los documentos que había sobre la mesa, se largó precipitadamente, como quien dice con la música a otra parte sin cuidarse de extender el acta.»[65] L'acta en qüestió va arribar a l'escrutini general del districte convenientment modificada, de manera que sobre un cens de 177 electors representava que havien votat a favor de Godó 173. Per tal de dissimular una mica la trampa, també s'hi va fer constar un vot a favor de l'altre candidat, Josep d'España.[66]

Els incidents, però, van arribar al seu punt més àlgid el dijous següent en què a la capital del districte s'havia de procedir a l'escrutini general. L'acte es va haver de realitzar en una ciutat presa literalment per la policia, per raó que els tres dies ante-

65 *La Semana de Igualada*, 26.4.1896.

66 *Ibídem*.

riors ja s'hi havien produït diversos incidents. El dia abans de l'escrutini van arribar a Igualada més d'un centenar de membres de les forces de l'ordre, entre guàrdies civils i mossos d'esquadra, i un regiment de cavalleria de l'exèrcit compost per un centenar més d'efectius.

Arribada l'hora de l'escrutini general, com era d'esperar, les actes de Carme, Montbui, Pierola i Castellolí van ser donades per bones i amb aquests vots Godó aconseguí arrabassar l'acta de diputat a Josep d'España, fet que provocà la indignació del candidat carlí i dels seus seguidors. Entre els partidaris de Godó, per contra, es desfermà l'eufòria. L'actitud provocativa que exhibiren els seguidors godonistes de Carme va donar lloc a una sorollosa xiulada, a la qual un d'ells va respondre traient una pistola. La resposta no es va fer esperar. Un nombrós grup de partidaris de Josep d'España «empezó a pedradas con ellos, que huyeron despavoridos por la calle Nueva». Al final la Guàrdia Civil va detenir-ne cinc, mentre un grup de gent aconseguia desarmar «aquel *valiente* vecino de Carme» que havia exhibit una pistola.

També van provocar aldarulls altres dos destacats seguidors de Godó: l'alcalde de Tous després de ser apallissat («más muerto que vivo, como un toro dió de cabeza en las vidrieras de una taberna donde estuvo escondido hasta el viernes») i l'agutzil de Capellades, a qui dispararen tres trets «sin consecuencias mas que el susto que no debió ser pequeño, puesto que después de comer se hizo acompañar a la estación por mozos de la Escuadra, lo que tampoco pudo librarle de otra silba y pedradas». I, naturalment, no van faltar a la festa els godonistes pierolencs.[67] Quan, «vençut», el candidat carlí va dirigir-se cap a l'estació de ferrocarril, «más de 3000 personas de ambos sexos fueron a despedir al candidato *derrotado*.» En el mateix tren que havia de marxar España «partieron varios individuos de Pierola» que no es van poder estar de vantar-se, amb to provocatiu, que ells havien estat els responsables de la falsificació de l'acta de la votació en aquest poble:

> Esta confesión indigna […] bastó para que alguien les increpase duramente […], mas los *valientes* de Pierola al creerse sin duda lastimados sacaron a relucir sus revolvers. Entonces se armó una confusión espantosa ya que los que se vieron amenazados tan brutalmente sacaron a su vez sus revolvers haciendo que los provocadores se escondiesen dentro de los vagones. Afortunadamente compareció la Guardia Civil que practicó algunas requisas en los alborotadores de Pierola, encontrándoles revolvers y cuchillos. […] Por efecto de este tumulto y dentro de las calles de esta ciudad, se hicieron dos nuevas detenciones.[68]

67 *La Semana de Igualada*, 19.4.1896.

68 *Ibídem*.

Al final les irregularitats electorals van acabar als jutjats. El dia 26 d'abril de 1896 *La Semana de Igualada* es feia ressò de l'inici de diligències criminals pel frau electoral que s'havia produït en quatre pobles del districte:

> Con motivo de los escandalosos hechos ocurridos el día en que debían verificarse las elecciones para diputados a Cortes, o sea por no haberse constituido mesas electorales en Carme, Montbuy y Pierola, y haberse falsificado el acta de Castellolí, en este juzgado de instrucción se forman las correspondientes diligencias criminales.[69]

Poca cosa sabem de les diligències judicials practicades als pobles de Carme, Montbui i Castellolí; però tenim una informació precisa i detallada de com es va desenvolupar el cas del poble de Pierola, les irregularitats comeses en el qual van acabar sent jutjades a l'Audiència de Barcelona a final de l'any 1897. Aquest judici, pel seu caràcter surrealista i esperpèntic, va acabar cridant l'atenció de la major part de la premsa de Barcelona, que va donar una crònica detallada de cada un dels dies en què es va celebrar la vista pública.

Les cròniques de la premsa sobre aquest judici també donen força detalls de la jornada electoral de l'abril de 1896 al poble de Pierola:

> El sitio designado para la votación era la misma Casa Consitorial de dicho pueblo, y, efectivamente, llegó la mañana del 12 de Abril del año próximo pasado [1896], se dirigieron los electores al lugar designado para celebrar elecciones, y se encontraron con la novedad de que no había tal Colegio y que la Casa de la Villa estaba cerrada con candados y cerrojos. En vista de ello, los electores adoptaron el acuerdo de dirigirse al domicilio del alcalde, donde se les dijo que el monterilla se encontraba en esta capital —Barcelona—, entonces se dirigieron al Juzgado municipal, presentando la oportuna denuncia.[70]

La sorpresa per als denunciants es va produir quan, donant per no celebrades les eleccions, va aparèixer una acta d'escrutini en què es feia constar que la votació s'havia celebrat en una casa particular (la masoveria de can Santjoan) i s'atorgaven 279 vots dels 281 electors que figuraven en el cens al candidat Carles Godó.

La denúncia va fer el seu curs i, finalment, el dia 27 de desembre de 1897 començava un judici amb jurat a l'Audiència de Barcelona. Els processats eren l'alcalde, Josep Pujol Gallego, el secretari Joan Parcerisas Càlix, un regidor, Manuel Isart Parera, i els interventors que havien signat l'acta d'escrutini: Jaume Fló Parcerisas, Josep Esteve

69 *La Semana de Igualada*, 26.4.1896.

70 Transcrivim la descripció de *El Diluvio*, 28.12.1897 (matí). La versió és quasi idèntica als diaris, *La Vanguardia*, *El Noticiero Universal*.

Tarafa i Josep Rovira Elias. També va ser encausat el masover de can Santjoan, Isidre Torras Carcasona.[71]

El primer que va ser cridat a declarar en el judici va ser l'alcalde. Va justificar que la Casa de la Vila fos tancada «a causa de que aquel local amenazaba ruina». Les excuses i el to amb què les va pronunciar van provocar «la risa y chacota de la concurrencia, que celebraba tanta frescura». Els altres processats van declarar el mateix i amb el mateix to burleta «que su egregio alcalde». La falsedat d'aquesta declaració es va posar de manifest quan va quedar demostrat que tant abans com després del dia 12 d'abril de 1896 a la sala de la Casa de la Vila s'hi havien celebrat votacions.[72]

A continuació, ja en el segon dia que va durar el judici, van ser cridats a declarar un total de 161 testimonis! Els testimonis de l'acusació van declarar que no havien votat atès que

> las elecciones no se celebraron, ni en la Casa Consistorial ni en casa San Joan, que a los interventores que dicen componían la mesa, les vieron durante todo el día paseando por el pueblo; que la Casa Consistorial no amenazaba ruina; que no se publicó ningún edicto ni aviso alguno de que las elecciones se celebraban en otro local, y que á haber emitido sus votos lo hubieran hecho en favor del candidato carlista señor España.[73]

Òbviament els cridats a comparèixer per la defensa van declarar tot el contrari. Segons el cronista judicial del diari barceloní *El Diluvio*, aquests testimonis «tenían la menor cantidad de discernimiento posible; por su aspecto se veía que eran hombres; pero por la manera de expresarse y de razonar más bien parecían autómatas de madera muy dura. No ya en castellano, sino ni siquiera en catalán, sabían entender las preguntas que les traducía el secretario relator y mucho menos contestarlas.»[74] Continua la nota periodística dient que «a preguntas del fiscal y de la acusación privada, contestaban los declarantes con un cerrado *no me acuerdo*. Ni se acordaban de la dependencia en que estaba colocada la mesa electoral, ni de la posición que la misma ocupaba, ni de las personas que estaban en la mesa, ni de la hora en que emitieron sus sufragios […] No me acuerdo, no me acuerdo, y no pasaban de ahí […], para no acordarse de nada algunos ni se acordaban de que eran hermanos o primos de los procesados.»[75] El cronista d'aquest diari de reconeguda tendència republicana no se sabia estar de fer la següent reflexió: «Esos son los hombres partidarios del bello don Carlos [Godó]; una masa de carne sin intuición y sin discernimiento, que se agita solo

71 La transcripció dels noms en diversos diaris és força deficient. Hem agafat com a més correcta la que va publicar *El Correo Catalán* en un article que va ser reproduït a *La Semana de Igualada*, 9.1.1898.

72 *El Noticiero Universal*, 29.12.1897.

73 *El Diluvio*, 29.12.1897 (matí).

74 *Ibídem*.

75 *El Diluvio*, 30.12.1897 (matí).

al mandato de sus amos. Denigrante es esto; pero denigrante son también los partidarios del bando contrario que se burlan cínicamente del pueblo atreviéndose á negar la misma luz del sol».[76]

A mesura que anaven passant el dies l'interès que despertava aquest judici va anar augmentant, fins al punt que els curiosos que s'apilaven a la sala de l'Audiència per veure l'espectacle eren tan nombrosos que ja no hi cabien i s'havien de quedar als passadissos. En aquest context de forta expectació, el quart dia del judici l'advocat de l'acusació va aportar una prova documental consistent en «las certificaciones de defunción de seis vecinos del citado pueblo, los cuales aparecieron como votantes en las supuestas elecciones que motivaron el proceso».[77] A més, a l'hora de presentar les seves conclusions, denunciava que els acusats havien tingut el «descaro y sarcasmo grosero de consignar en el acta [...] que las elecciones se celebraron como una seda y sin la más leve protesta».[78] També afirmava que «algunos días antes de las elecciones varios vecinos de Pierola se presentaron al gobernador de la provincia dándole cuenta de que el alcalde, con mucha frescura, iba pregonando por la población, a quien quería oirle, que el acta sería para el candidato don Carlos Godó, y que en asuntos electorales, cuanto más sucio se obraba mejor se quedaba».[79] Acabà la seva exposició amb un sarcasme: «refiriéndose a los muertos que aparecen como votantes a favor de la candidatura de don Carlos Godó, dijo que muy bien tales hechos podían haber sido un aviso providencial, por cuanto antes de terminar la causa el mismo candidato ha ido a formar parte de la compañía de aquellos electores»,[80] fent referència a la defunció de Carles Godó Pié, que es va produir el 9 de juliol de 1897, sent diputat.[81] El president de la sala va replicar-lo amb la lacònica frase: «paz a los muertos».[82]

Els fets jutjats són una bona demostració del funcionament irregular i corrupte del sistema electoral en el districte d'Igualada en els darrers anys del segle XIX. Però el caràcter poc edificant d'aquells esdeveniments va quedar en un segon terme davant de l'encara més escandalós veredicte que va dictar el jurat. Tot i les nombroses evidències que posaven de manifest que a Pierola les eleccions no s'havien celebrat i que s'havia falsificat l'acta electoral, el jurat va declarar no culpables els encausats. Potser va haver-hi la intercessió davant dels membres del jurat de la família Godó, tal com insinuava el cronista del diari de tendència carlina *El Correo Catalán*, quan titulava el

76 *El Diluvio*, 29.12.1897 (matí).

77 *El Diluvio*, 31.12.1897 (matí).

78 *Ibídem*.

79 *Ibídem*.

80 *Ibídem*.

81 *La Vanguardia*, 9.7.1897. En l'edició d'aquest mateix diari del dia 29.7.1897 es va publicar una extensa crònica dels funerals celebrats a l'església parroquial de Santa Maria d'Igualada i als quals assistiren representacions dels principals feus godonistes del districte, Pierola en primer lloc.

82 *El Diluvio*, 31.12.1897 (matí).

resum del judici ben explícitament «Otra vez el Jurado»? O, com també ho suggeria, des de l'altra banda de l'espectre polític, el periòdic republicà *El Diluvio*, dient que el resultat del judici posava una vegada més de manifest que «esa lepra ponzoñosa del caciquismo, cual otro caballo de Atila, donde pone el pié pone también la immoralidad más desvergonzada y las mayores vejaciones a la justicia».[83]

Fos el que fos el que va acabar determinant la decisió dels membres del jurat, tant el desenvolupament del judici com el resultat final posen molt clarament de manifest el fort suport amb què comptaven els candidats de la família Godó per part dels dirigents polítics locals de Pierola i les complicitats existents entre aquesta oligarquia local i els membres de la família que exercien de cacics del districte. Sense el sòlid suport de què gaudien a Pierola i en altres pobles de la comarca d'Igualada difícilment els Godó haurien pogut trencar el torn que, de manera tàcita, el sistema establia que havien de guardar en la representació del districte. Estem davant d'un cas realment il·lustratiu del paper fonamental que tenien els poders locals en el funcionament d'un sistema clientelar com era el de la Restauració. Tan determinant de la dinàmica política havia esdevingut la intervenció de les oligarquies locals en el joc polític que l'historiador Moreno Luzón ha pogut definir el sistema com el del «poder público hecho cisco».[84]

Clientelisme polític a la fi del domini polític de la família Godó

Les eleccions de l'any 1907 van ser molt disputades al districte igualadí i, especialment, en els feus godonistes com Pierola. Van ser precisament els alcaldes de les poblacions més fidels al godonisme els que van impulsar la candidatura de Joan Godó Llucià, fins aleshores diputat provincial, enfront de Frederic Rahola, candidat de la Solidaritat Catalana. L'alcalde de Pierola, Pau Pons i Pujol, i els alcaldes de Copons, Carme, Castellfollit, la Pobla de Claramunt, els Prats de Rei, Miralles, la Llacuna, la Torre de Claramunt, Castellolí, Montbui, Jorba, Òdena, Calonge, Veciana, Igualada i Sant Martí de Sesgueioles es posaren de part de Godó i signaren un telegrama al governador civil en el qual li ho feien saber.[85] De tota manera, en aquesta ocasió la mobilització godonista no va aconseguir el resultat que es proposava i, com ja hem vist, va ser el candidat solidari el guanyador de l'acta. Fins i tot a Pierola, tan fidel a la casa Godó, va sortir vencedor el candidat de la Solidaritat Catalana, encara que només fos per la diferència mínima de 2 vots.

83 *El Diluvio*, 2.1.1898 (matí).

84 Javier Moreno Luzón. «"El poder público hecho cisco". Clientelismo e instituciones políticas en la España de la Restauración». Dins Antonio Robles Egea (comp.). *Política en penumbra. Patronazgo y clientelismo políticos en la España contemporánea*. Madrid: Siglo XXI, 1996, p. 169-190.

85 *La Vanguardia*, 1.4.1907.

Ara bé, aquesta victòria de Rahola no va repetir-se a les eleccions de 1910, ni al districte (per molt poc, com es veu a la taula 9), ni a Pierola (com consta a la taula 10). El candidat Joan Godó va mobilitzar totes les seves forces a la comarca, especialment en aquells pobles on comptava amb suports més fidels, com ara Pierola. El diumenge dia 1 de maig el candidat Godó, acompanyat de diversos correligionaris, va recórrer tota una colla de pobles del districte. Als Hostalets de Pierola es va celebrar un míting polític presidit per l'alcalde de la població, Josep Campalans, en què es va acusar Rahola d'haver estat molt més procliu a defensar els interessos de la indústria que els de l'agricultura i d'haver actuat en la seva primera legislatura com a representant del districte en contra del sector vitivinícola «ocasionando grandes pérdidas al distrito y sobre todo a Pierola». Per aquesta raó es demanava «que todos votasen a su compatricio y negasen el sufragio al que es forastero en el distrito», en al·lusió a l'origen empordanès de Frederic Rahola. Un dels que van prendre la paraula va acabar el parlament amb un al·legat espanyolista tot dient «que los adversarios [els partidaris de Rahola] llevan en sus vehículos la bandera catalana. Nosotros llevamos la catalana y la española. ¡Viva Cataluña! ¡Viva España! Por Cataluña y por España, votad a quien ama á ambas por igual; ese es el señor Godó.»[86]

Rahola també va pronunciar un míting a Pierola i, el mateix dia que el seu adversari, va presentar-se a la localitat amb un seguici d'allò més distingit. Entre d'altres, l'acompanyaven Ignasi Girona, diputat a Corts per la Lliga Regionalista i president de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, i Josep Rogent, exregidor de l'Ajuntament de Barcelona i fill de l'arquitecte Elies Rogent. Els pierolencs que van fer de mestres de cerimònies d'aquest acte van ser el distingit catalanista Emili Pascual Amigó i el propietari Pere Pujol Cucurella. Els parlaments es van fer al carrer, i el candidat i el seu seguici s'adreçaren a la concurrència des de l'automòbil mateix. En el seu discurs Emili Pascual va fer un elogi de Rahola com a sociòleg i economista. Rogent va anar directament al nucli de la qüestió exposant la necessitat del triomf de Rahola en un poble com els Hostalets de Pierola «que es considera un baluart del caciquisme». Es va doldre «de les calumnies que'ls caciquistes han propalat contra'l senyor Rahola dient que era contrari de l'agricultura». També s'afegí a la lloança del candidat solidari com a «defensor de l'agricultura, recomanant que no deixin de votarlo pel bé del país en general y del Districte en particular». Per la seva banda, el candidat va insistir que la seva intenció era «treballar com sempre en la defensa dels interessos del país en general y del Districte en particular», per tal de «redimir als pobles, escombrant d'una vegada la mala herba caciquista que per desgracia havia tornat a revifarse y si s'arrelés ja no hi hauria remey.» Acabat el míting, «el Sr. Rahola y el seus acompanyants, foren obsequiats per D. Pere Pujol Cucurella ab un espléndit *lunch*, servit admirablement per la amable senyora y

86 *La Vanguardia*, 2.5.1910.

simpàtiques filles de la casa. Tots els expedicionaris sortiren molt ben impressionats del poble d'Hostalets de Pierola, confiant que la candidatura de D. Frederic Rahola obtindrà una gran majoria de vots.»[87]

Però es van equivocar i a la fidelíssima Pierola el candidat Joan Godó va treure un nombre de vots que quasi duplicava els aconseguits per Rahola.[88] En el conjunt del districte les eleccions també es van decantar a favor de Joan Godó, que per una petita diferència de vots va aconseguir vèncer Rahola i recuperar d'aquesta manera per a la dinastia igualadina l'acta de diputat corresponent al districte igualadí.

La legislatura que s'inicià amb les eleccions de 1910 va ser de les més llargues del període de la Restauració. Caldria remuntar-se als anys de la dècada de 1880 per trobar un període d'una estabilitat governamental semblant. Aquests anys van coincidir amb la posada en marxa al poble dels Hostalets de Pierola d'una de les iniciatives municipals de més envergadura del primer terç del segle XX: la construcció d'un edifici destinat a escoles. Durant els primers anys del segle s'utilitzaren amb aquesta finalitat diversos locals llogats que no reunien les condicions requerides per aquest tipus d'institucions.

A començament de l'any 1910, reunit l'Ajuntament pierolenc, el regidor Pere Notó Piqué, un fidel defensor dels interessos polítics de la casa Godó, havia exposat que «creía del todo conveniente que el Ayuntamiento se ocupara de la construcción de unas Escuelas públicas tan necesarias en este pueblo como asimismo de formar un expediente para colocar Escuela de ambos sexos en la parte del despoblado».[89] Immediatament es va posar fil a l'agulla. I en menys d'un any, les gestions van començar a donar els seus fruits.

Pel novembre de 1910 es va reunir de nou l'Ajuntament per tractar del tema. En aquesta ocasió qui va prendre la paraula va ser l'alcalde, Josep Campalans Fornells, l'orientació godonista del qual ens és ben coneguda pel fet d'haver presidit el míting celebrat als Hostalets durant la campanya de Joan Godó per les eleccions de 1910. L'alcalde anuncià al plenari municipal que el diputat del districte havia fet donació d'uns terrenys destinats a la construcció de les projectades escoles públiques. Campalans va cloure la seva intervenció «después de un caluroso elogio respecto la persona de D. Juan Godó, aludiendo aquello de que "obras son amores" hizo presente que tratándose de un acto espontáneo y de nobleza como el realizado por nuestro diputado D. Juan Godó no duda que todo el Ayuntamiento y así mismo todo el pueblo aceptará la referida donación con satisfacción y aplauso, proponiendo el mismo Sr. Alcalde, conste en

87 *Pátria*, 7.5.1910.

88 Concretament, Joan Godó va treure 157 vots contra els 88 de Rahola, segons els resultats que va fer públics el mateix diari *Pàtria* el 14.5.1914.

89 AMHP. Llibres d'actes del plenari, núm. 7, p. 6, 23.1.1910.

esta acta el agradecimiento de este ayuntamiento».[90] Tots els regidors van trobar molt encertada aquesta iniciativa de l'alcalde.

La intervenció del diputat del districte en aquesta qüestió, que havia esdevingut de gran transcendència per al municipi, no es va limitar a la donació del solar on s'havia d'aixecar l'edifici del grup escolar, sinó que també va moure's al més alt nivell per tal d'aconseguir del govern una subvenció per finançar les obres de construcció de l'edifici. Després de diverses gestions, el 22 de maig de 1913, el diari de la família Godó *La Vanguardia* donava la notícia que «el diputado a Cortes por Igualada, D. Juan Godó ha obtenido una subvención de 17.000 pesetas para la construcción de escuelas en Pierola».[91]

Amb la notícia de la concessió d'aquesta subvenció, a primers de juliol de l'any 1913 l'Ajuntament va decidir iniciar les obres de construcció. I davant la proximitat de la Festa Major del poble, va trobar escaient fer-hi coincidir la col·locació de la primera pedra.[92] L'acte es va celebrar amb tota solemnitat el mateix dia de Sant Jaume, amb presència de totes les autoritats civils i eclesiàstiques, i la jornada es convertí en un homenatge al diputat del districte. De nou el diari de la família Godó es va fer ressò d'aquestes celebracions. Per la seva rellevància, una minuciosa crònica de tot el que va passar als Hostalets al llarg d'aquell dia 25 de juliol de 1913 va ser inclosa en aquesta ocasió en la pròpia portada del diari *La Vanguardia* de l'edició de l'endemà.

El caràcter polític que van prendre aquests actes quedà de manifest en diversos moments al llarg d'aquella jornada. Després de la celebració d'un solemne ofici religiós, els membres del consistori de Pierola i altres personalitats locals es van traslladar a l'entrada de la població per esperar el diputat a Corts, Joan Godó Llucià, el qual va arribar procedent de l'estació amb tot un estol de familiars i autoritats. Després de les salutacions de rigor, la comitiva s'adreçà a la finca «Villa María» d'Enric Cucurella, un membre destacat de l'oligarquia local que havia de tenir una gran rellevància en la vida associativa i política dels Hostalets de Pierola, com ja hi haurà ocasió de veure en els propers capítols.

El segon moment en què s'aprecia el caràcter d'homenatge al diputat del districte que les autoritats locals van voler donar a l'acte va ser en el moment de la col·locació de la primera pedra, malgrat que la meteorologia va fer tot el possible per espatllar-ho. Segons la crònica de *La Vanguardia*, «a las cuatro de la tarde comenzó á lloviznar, sintiéndose á lo lejos algunos truenos. En vista del cariz que tomaba el tiempo se adelantó la hora señalada para la colocación de la primera piedra, reuniéndose en el Ayuntamiento las autoridades y personalidades que al acto habían de asistir».

90 AMHP. Llibres d'actes del plenari, núm. 7, p. 38, 20.11.1910.

91 *La Vanguardia*, 22.5.1913. El 27.5.1913 el mateix diari tornava a publicar la notícia.

92 AMHP. Llibres d'actes del plenari, núm. 9, p. 38, 20.11.1910.

La comitiva integrada pel «clero parroquial con cruz alzada», criatures portant estendards, el sometent armat, la corporació municipal i totes les autoritats, van dirigir-se a l'indret on es trobava el solar ofert per Godó on s'havia d'aixecar l'edifici escolar segons el projecte de l'arquitecte Miquel Madorell. Arribats al lloc, van iniciar-se els parlaments i les ensabonades al diputat: va començar el secretari municipal, que va llegir l'acta de la sessió en què s'havia acordat la col·locació de la primera pedra i «en la que se tributaban grandes homenajes elogios al diputado á Cortes Señor Godó, no sólo por su desprendimiento al ceder el solar sinó también por haber gestionado, que concediera el Estado una subvención que asciende a 17.500 pesetas»; continuà en l'ús de la paraula el rector de la parròquia «comenzando por ensalzar el acto realizado por el señor Godó» i el diputat també va rebre els elogis del representant del governador civil. Finalment, molt emocionat, el diputat va començar el seu discurs «agradeciendo los elogios que se le habían tributado y que estimó inmerecidos», en considerar-se «sólo un hijo del trabajo y un padre de su distrito, al que durante tantos años venía representando».

Després de la col·locació de la primera pedra, i quan tothom ja començava a anar-se'n, el secretari Parcerisas no es va saber estar de prendre de nou la paraula i va pronunciar «elocuentes frases de agradecimiento a cuantos habian asistido al acto» i, un cop més, «enalteciendo la personalidad del señor Godó».

La bona sintonia que es va posar de manifest entre el cacic del districte i els membres de l'oligarquia local en l'acte de col·locació de la primera pedra de les escoles del poble el 26 de juliol de 1913 no podia traduir-se d'altra manera que amb la consecució, per part de Godó, d'un excel·lent resultat a les eleccions que se celebraren l'any següent. A les eleccions del 8 de març de 1914 Joan Godó va més que doblar els vots obtinguts pel seu contrincant (187 contra 84). Ara bé, aquesta nova victòria a la fidelíssima Pierola de poca cosa li va servir, perquè que en el conjunt del districte el resultat va ser favorable al conservador Manuel González Villart. Era el final del domini godonista del districte d'Igualada, atès que els Godó ja no van tornar a ocupar l'escó d'Igualada al Congrés de Diputats: a les eleccions de 1916, Godó Lluciá es va retirar en començar la campanya i cap altre membre de la família ja no va tornar a presentar-s'hi.

La fi del godonisme va portar l'oligarquia local de Pierola, que fins al darrer moment havia donat suport al cacic, a evolucionar cap a l'òrbita de la cada vegada més ben articulada dreta regionalista. Aquesta evolució arribarà al seu moment culminant el 1918 amb la creació de la Unió Regionalista Hostaletenca, com ja tindrem ocasió d'analitzar amb més deteniment més endavant. Abans de cloure aquest capítol, només un petit incís en relació amb la construcció de les noves escoles. Amb la pèrdua de la representació del districte per part de la família Godó a Madrid, la subvenció promesa

no es va cobrar. En conseqüència, de moment, les obres no van anar més enllà de la col·locació de la primera pedra. No es van acabar fins al 1919, quan l'oligarquia hostaletenca va aconseguir que s'hi impliqués a fons la Mancomunitat de Catalunya. Era un fet també simptomàtic de l'evolució dels dirigents locals des del caciquisme tradicional cap al regionalisme autonomista de la Lliga.

3. DINÀMICA ASSOCIATIVA I CONFRONTACIÓ POLÍTICA

Un dels aspectes més rellevants de la trajectòria hostaletenca durant les darreres dècades del segle XIX i les primeres del segle XX va ser l'extraordinari dinamisme de l'activitat associativa. No és un fet exclusiu d'aquesta localitat. Arreu de Catalunya podem constatar el mateix fenomen, encara que amb intensitats variables segons els llocs.[93]

Entre la gran diversitat d'associacions constituïdes és possible distingir-ne de quatre tipus diferents. En primer lloc, tenim les que es crearen amb l'objectiu de desenvolupar tasques d'assistència mútua entre els seus membres, com és el cas de la Germandat de Sant Sebastià o la Germandat de Sant Isidre. En segon lloc, trobem les que sorgiren amb la finalitat d'organitzar activitats lúdiques i festives, com la Unió Hostaletenca o el Foment Recreatiu. Malgrat que donaven prioritat a les activitats de tipus recreatiu, cada vegada van servir més per canalitzar determinades sensibilitats polítiques. En alguns casos, com veurem, aquest component polític va tendir a situar-les a l'ull de l'huracà mateix de la vida política local. En tercer lloc, trobem les associacions que perseguien uns fins de caràcter cooperatiu relacionats amb el desenvolupament de l'activitat agrària, com ara la Cooperativa Agrícola de Pierola o el Sindicat Catòlic Agrícola. Durant els primers anys del segle XX aquestes organitzacions esdevingueren fonamentals per assegurar la supervivència d'unes explotacions pageses que s'enfrontaven a una conjuntura especialment adversa. Finalment, en quart lloc, hi hauria aquelles organitzacions que es constituïen amb l'objectiu de defensar i fer valer els interessos

93 Sobre les característiques i distribució geogràfica del fenomen a la província de Barcelona, vegeu Pere Solà Gussinyer. *Història de l'associacionisme català contemporani: Barcelona i comarques de la seva demarcació, 1874-1966*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1993. Entre els estudis concrets d'àmbit local es poden destacar: Ramon Arnabat. *La gent i el seu temps: història de Santa Margarida i els Monjos: de la fil·loxera a la Guerra Civil, 1890-1940,* Ajuntament de Santa Margarida i els Monjos, 1993; Jordi Pomés. *Associacionisme popular a Catalunya, 1850-1950: una població paradigmàtica: Malgrat de Mar*. Malgrat de Mar: Ajuntament de Malgrat de Mar, 2002.

de classe dels seus promotors. L'exemple més clar d'aquesta mena d'organitzacions el trobem a la secció local de la Unió de Rabassaires de Catalunya, creada al principi de la dècada de 1930 quan el nou context de llibertats polítiques va permetre que afloressin aquests interessos.

Malgrat el caràcter divers i les diferències en relació amb els seus objectius, moltes de les associacions constituïdes van anar teixint vincles entre elles. Hem de tenir en compte que en aquest món local la sociabilitat tenia un caràcter múltiple i que, per tant, unes mateixes persones participaven en entitats diferents en funció dels objectius que perseguien. En el cas de Pierola, hem pogut observar que van tendir a configurar-se dues xarxes paral·leles integrades, cadascuna, per una organització de cada un dels tres primers tipus abans esmentats. És a dir, en cadascun d'aquests dos entramats funcionava una societat de socors mutus, una organització de caràcter recreatiu i també una entitat cooperativa. El que separava una xarxa d'associacions de l'altra eren diferències purament i simplement de tipus politicoideològic.

La complexitat que va arribar a adquirir aquest entramat associatiu local ens ha obligat a intentar resumir-ne de manera gràfica el seu descabdellament en l'esquema que presentem a continuació. Per això hem distingit les entitats del sector més conservador («de dretes») de les de signe progressista («d'esquerres»). Pel que fa a les primeres, cal dir que restaren vinculades a l'elit dirigent local. Aquest fet comportà que, durant els primers anys del segle XX, es veiessin involucrades en diversos incidents relacionats amb les lluites caciquistes que es produiren pel control polític del districte, en la mesura en què aquest grup dirigent local, com hem vist en el capítol anterior, servia lleialment els interessos del caciquisme godonista comarcal. Més tard, avançada la segona dècada del segle, el decantament del grup dirigent local cap a posicions catalanistes va acabar situant algunes d'aquestes associacions dretanes en el terreny ideològic de la Lliga Regionalista.

Per la seva banda, les associacions «d'esquerres», durant les primeres dècades del segle XX, es van moure en les proximitats ideològiques del republicanisme popular. Ara bé, la manifestació plena d'aquesta orientació política no es produí fins després de la proclamació de la Segona República, l'abril de 1931, quan aquestes organitzacions van assumir els plantejaments d'Esquerra Republicana de Catalunya. La seva radicalització ideològica va culminar durant els anys de la Guerra Civil, com ja tindrem ocasió de tractar amb més deteniment.

Esquema de l'entramat associatiu local dels Hostalets de Pierola

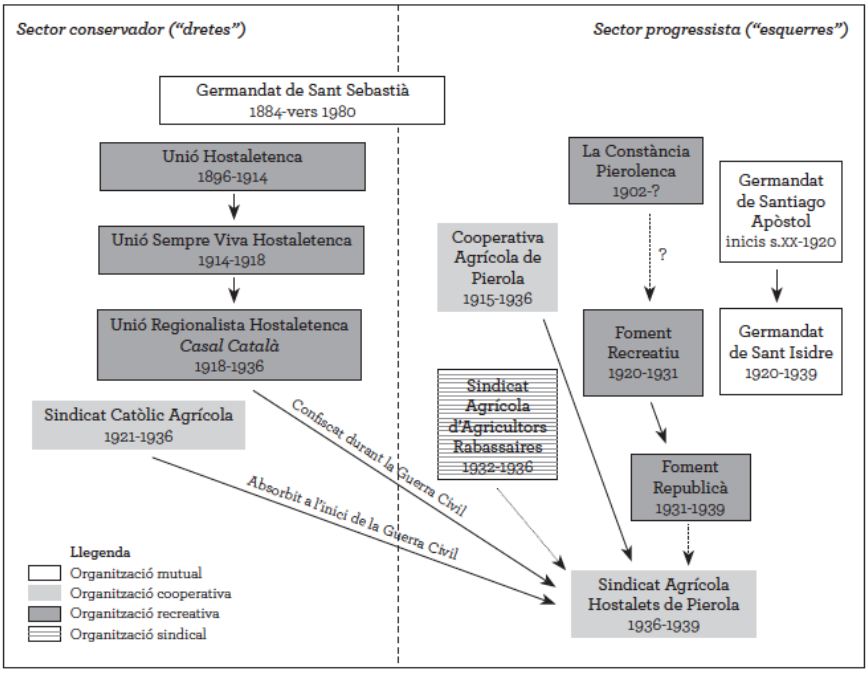

La Germandat de Sant Sebastià

Una de les associacions més antigues del municipi de Pierola va ser la Germandat de Sant Sebastià Màrtir. Es va crear l'any 1884. Concretament, el dia 19 de març d'aquell any una comissió integrada per catorze homes es reuní per redactar el reglament de funcionament d'aquesta organització. El 6 d'abril l'Ajuntament en ple l'informava favorablement. Va ser el 23 de juliol que el govern civil de Barcelona n'autoritzava l'existència i l'entitat començava a funcionar a primers d'agost d'aquell mateix any.[94]

Tal com deia el capítol primer del seu reglament «el objeto de esta Asociación es socorrerse mútuamente los hermanos enfermos de enfermedades naturales y no motivadas por el hermano asociado».[95] I establia que podien ser membres de la Germandat «los hombres que reunan las circunstancias siguientes: gozar de buena salud, tener diez y ocho años cumplidos y no pasar de cuarenta y ocho en el primer mes de establecida la sociedad, y pasado dicho término no podran entrar los que pasen de cuarenta».[96]

94 *Reglamento para el régimen, gobierno y administración de la hermandad de S. Sebastián Mártir establecida en Hostalets de Pierola en el dia 3 de Agosto de 1884*. Igualada: Imp. de Mariano Abadal, 1884.

95 *Ibídem*, p. 3.

96 *Ibídem*.

En realitat, el funcionament de la Germandat era molt simple. Cada membre pagava una entrada en el moment de sol·licitar l'admissió per un import de 20 rals (equivalents a 5 pessetes). I, un cop admès, havia de pagar una quota mensual de 4 rals (1 pesseta). En contrapartida, en cas de malaltia, tenia dret a percebre un subsidi a partir del tercer dia i previ reconeixement del metge. L'import del subsidi havia de ser «de diez reales diarios si la enfermedad es de medicina, y ocho reales diarios si es de cirujía y no pasando de noventa días. Si pasa de noventa días y la enfermedad le continuara, cobrará noventa días más, la mitad de la asignación».[97]

La pertinença a la Germandat també oferia altres avantatges. Si un associat amb una antiguitat de més sis anys quedava impedit de treballar, tenia dret a percebre una pensió d'invalidesa de 50 cèntims de pesseta diaris mentre visqués.[98]

La Germandat també garantia el pagament de 80 rals (20 pessetes) en cas de defunció, per ajudar els familiars al pagament de l'enterrament. La Germandat s'obligava, a més, a posar dos socis per tal que acompanyessin amb dues torxes el difunt al cementiri.[99]

Finalment, un altre servei que oferia la Germandat era el de vetllar els socis malalts, la mort dels quals es veiés com a propera. Per a aquest servei la Germandat havia d'establir uns torns de vetlladors: «durante las horas de velar, deberán los veladores dar al enfermo las medicinas y cuanto sea necesario, cuidarlo como exije la caridad entre todos los hermanos».[100]

L'aparició de la Germandat de Sant Sebastià als Hostalets de Pierola s'ha d'explicar en un context caracteritzat per diverses circumstàncies més generals. No podem oblidar que ens trobem en un moment en què en alguns països europeus es comencen a posar les bases del modern Estat del Benestar a partir de l'establiment d'un sistema d'assegurances de malaltia, accidents i vellesa. És ben conegut que la legislació social dictada pel canceller Bismarck va situar a Alemanya en una posició d'avantguarda en el terreny de la protecció social. El retard de l'Estat espanyol en aquest àmbit va motivar la proliferació d'iniciatives locals d'ajuda mútua.[101] Concretament, a diverses comarques rurals catalanes, durant la dècada de 1880 es va produir una autèntica florida d'associacions d'aquest tipus. Ho han posat de mani-

97 *Ibídem*, p. 8.

98 *Ibídem*, p. 22.

99 *Ibídem*, p. 6.

100 *Ibídem*.

101 Vegeu Jerònia Pons; Javier Silvetre (ed.). *Los orígenes del Estado del Bienestar en España, 1900-1945: los seguros de accidentes, vejez, desempleo y enfermedad*. Saragossa: Prensas Universitarias de Zaragoza. Vegeu també, dins el llibre de Santiago Castillo. *Solidaridad desde abajo. Trabajadores y Socorros Mutuos en la Espanya Contemporánea*. Madrid: UGT, 1994, els capítols del propi S. Castillo, «Las sociedades de socorros mutuos en la Espanya contemporánea», p. 1-29 i el de Pere Solà Gussinyer, «El mutualismo contemporáneo en una sociedad industrial. Anotaciones sobre el caso catalán (1880-1939)», p. 71-85.

fest estudis com els de Ramon Arnabat sobre el Penedès o Gemma Tribó sobre el Baix Llobregat, comarques ambdues amb les quals el poble dels Hostalets es trobava estretament vinculat.[102]

En el context crític que va travessar l'agricultura d'aquestes comarques, aquestes organitzacions esdevingueren una fórmula molt útil per apuntalar unes economies pageses immerses de ple en un procés accelerat de precarització. És en aquest sentit que referint-se a les mútues que funcionaven al Baix Llobregat, Gemma Tribó ha pogut qualificar-les com «d'associacionisme de la misèria».

La vida de la Germandat de Sant Sebastià va ser molt llarga. De fet, no es va extingir fins a final del segle XX, després, això sí, d'una llarga etapa de decadència durant les dècades de 1960 i 1970. Al llarg de la seva dilatada història, el reglament de la Germandat va experimentar diverses modificacions. Dels canvis que es produïren el 1890 i el 1905, cal destacar els que fan referència a l'edat d'admissió dels mutualistes. Per incentivar l'afiliació dels joves, la reforma de 1905 rebaixava l'edat mínima fins a 16 anys i establia que de 16 a 18 la quota d'entrada seria gratuïta. Entre els 18 i els 20 anys, la quota d'entrada es deixava com en 1884 en 5 pessetes. I, a partir de 20 anys, calia sumar-hi, a les 5 pessetes, 25 cèntims per cada any d'edat addicional que tingués el sol·licitant.[103]

No sembla que aquestes facilitats per a la incorporació de nous mutualistes acabessin donant gaires resultats. A la taula 11 s'ofereix el nombre de socis que cotitzaven entre 1900 i 1932. Aquestes xifres posen de manifest un màxim de 123 membres precisament l'any 1905, i en els anys immediatament posteriors va produir-se un retrocés fins als 110 associats de 1909.

És molt probable que la reforma del reglament de 1905 obeís a l'aparició en la mateixa localitat d'una organització similar, encara que amb una orientació política contrària, que entraria en competència en la captació de mutualistes amb la Germandat de Sant Sebastià.

---

102 Ramon Arnabat. «El mutualisme popular a l'Alt Penedès. 1879-1939». *Miscel·lània penedesenca*, vol. 17 (1993), p. 371-401; Gemma Tribó. «La pagesia del Baix Llobregat: vida associativa i moviments socials (1860-1931)». Dins: E. Prat; M. Renom; M. Luz Retuerta (dir.). *Constructors de consciència i de canvi. Una aproximació als moviments socials des del Baix Llobregat*. Sant Feliu de Llobregat: Ed. Llobregat, 2009, p. 233-278.

103 *Reglamento de la Hermandad de Socorros Mutuos de San Sebastián Mártir*. Barcelona: Tip. José Casamajó, 1905, p. 6.

Taula 11. Població masculina de Pierola afiliada a la Germandat de Sant Sebastià Màrtir (1900-1932)

	Nombre de socis	Homes empadronats	% homes afiliats
1900	101	**491**	20,6
1901	112	*492*	22,7
1902	113	*494*	22,9
1903	117	*495*	23,6
1904	117	*497*	23,6
1905	123	*498*	24,7
1906	119	*499*	23,8
1907	121	*501*	24,2
1908	115	*502*	22,9
1909	110	*504*	21,8
1910	115	**505**	22,8
1911	120	*509*	23,6
1912	120	*513*	23,4
1913	129	*516*	25,0
1914	130	*520*	25,0
1915	127	*524*	24,2
1916	121	*528*	22,9
1917	120	*532*	22,6
1918	135	*535*	25,2
1920	s.d.	**543**	
1929	142	*566*	25,1
1930	s.d.	**569**	
1932	150	*574*	26,1

Fonts: El nombre de socis de la germandat s'ha obtingut del *Llibre de Socis* (AMHP. Fons Germandat de Sant Sebastià). El nombre d'homes empadronats s'ha obtingut directament del padró d'habitants per als anys 1900, 1910, 1920 i 1930 (assenyalats en negreta), segons les dades que n'ofereix el Centre d'Estudis Demogràfics (UAB). Per a la resta d'anys s'ha estimat pel procediment de la interpolació simple (xifres en cursiva).

D'aquesta germandat competidora, que portava el nom de Santiago Apòstol, no en sabem gairebé res. Ni la data de fundació, ni les condicions d'accés, ni tampoc qui en van ser els promotors. L'única referència que en tenim data de 1920, moment en què es va procedir a dissoldre-la per reconstituir-la sota una nova denominació: Germandat de Sant Isidre.[104]

De tota manera, de la taula 11 es desprèn que, a llarg termini, ni la Germandat de Santiago Apòstol ni la seva successora, la Germandat de Sant Isidre, van aconseguir reduir els percentatges d'hostaletencs afiliats a la Germandat pionera dins el municipi.

104 AGDGC. Fons d'Associacions, exp. 10.442.

La proporció d'homes empadronats que estaven afiliats a la Germandat de Sant Sebastià al llarg del primer terç del segle XX oscil·là entre el 20 i el 26 %.

Deixem per a més endavant la comparació entre les dues germandats que competirien per l'afiliació dels homes (en el sentit literal de la paraula atès, cal insistir-hi, el caràcter estrictament masculí d'aquestes associacions), per centrar-nos de moment en l'anàlisi de l'orientació política dels dirigents d'aquesta entitat. Amb aquest objectiu presentem la taula 12.

Taula 12. Principals dirigents de la Germandat de Sant Sebastià (1890-1940)*

Nombre d'ocasions amb càrrec	Nom	Càrrecs exercits i dates
33	Pujol Pujol, Pere *«Pere Lluc»*	• Comptador: 1904 • Secretari: 1906-1938, 1940
24	Pons Pujol, Pau *«Pau Vidal»*	• Vicepresident: 1909-1910 • President: 1911-1917 • Tresorer: 1920-1933
20	Pujol Cucurella, Pere *«Figueres»*	• Vicepresident: 1897-1904 • Tresorer: 1907-1918
20	Montserrat Pujol, Josep *«Palomes»*	• Vocal: 1913, 1916 i 1940 • Vicesecretari: 1919-1936
20	Valls Domènech, Jaume *«Miqueló»*	• Comptador: 1890 • «Andador»: 1901-1918
16	Esteve Tarafa, Josep	• President: 1890, 1897-1910
14	Vidal Pujol, Pere *«Pau Vidal»*	• President: 1891 • Tresorer: 1896-1906
12	Valls Sagristà, Jaume *«Miqueló»*	• President: 1920-1930 • Vicepresident: 1938
10	Pujol Serra, Josep *«Pere Lluc»*	• Secretari: 1890-1898

* Hem considerat com a principals dirigents aquells que van exercir càrrecs en més de deu ocasions.

Font: AMHP. Fons Germandat de Sant Sebastià, *Llibre d'Actes 1890-1940*.

Observant amb una mica de deteniment la informació continguda en aquesta taula i la sinopsi genealògica que s'ofereix en l'esquema que segueix, el lector podrà adonar-se que, en realitat, van ser tres grups familiars els que van acaparar els principals càrrecs de la Germandat al llarg del període que va de 1890 a 1940. La secretaria de la Germandat va estar en mans de la família «Pere Lluc» durant gairebé la totalitat del període. Primer va ocupar el càrrec el pare, Josep Pujol Serra, entre 1890 i 1898,

data en què va morir.[105] En aquesta data el seu fill, Pere Pujol Pujol, amb poc més de 20 anys, havia estat enviat a la Guerra de Cuba.[106] No serà fins al 1904 que tindrà el primer càrrec a la Germandat, com a «comptador», i dos anys més tard va passar a ocupar el mateix càrrec que havia tingut el pare. Val a dir que el cunyat de Josep Pujol Serra, Pere Pujol Cucurella (oncle matern, per tant, de Pere Pujol Pujol) també va ser un dels habituals de la Junta Directiva de la Germandat. Entre 1897 i 1918, deixant de banda el breu parèntesi de 1904-07, va ser-ne el vicepresident, i després el tresorer. En conjunt, si sumen les ocasions en què els quatre membres d'aquest grup familiar van ocupar càrrecs a la Junta de la Germandat, tenim la important xifra de 71 ocasions.

Més per darrere queden els altres dos grups familiars presos en consideració. Pau Pons Pujol era fill de Miquel Pons Valls, un destacat comerciant hostaletenc afincat a Sant Martí de Provençals durant els darrers anys del segle XIX que s'havia especialitzat en l'exportació de vins cap a l'Uruguai. En aquell país hi residien uns cosins que s'encarregaven de la recepció i comercialització dels embarcaments que Miquel Pons i els seus fills els feien des de Barcelona.[107] Pau Pons havia estat molt implicat en el negoci del pare, juntament amb el seu germà Josep, del qual ja hi haurà ocasió de parlar més endavant. Es va casar amb una pubilla, Magdalena Vidal Rosich, i es convertí, d'aquesta manera, en el receptor del patrimoni del sogre. Per aquest casament, en l'entorn hostaletenc la denominació de la família va passar a combinar el nom del gendre amb el cognom del sogre («Pau Vidal»). Ambdós, Pere Vidal i Pau Pons, tingueren una intervenció activa en el principal òrgan de govern de la Germandat. Especialment Pau Pons, que fou president al llarg del període 1911-17, i va ocupar després durant catroze anys el càrrec de tresorer entre 1920 i 1933.

El tercer grup familiar a destacar és el dels pare i fill «Miqueló». Jaume Valls Domènech va ser el «andador» de la Germandat des de 1901 fins a 1918. El seu fill, Jaume Valls Sagristà, en seria el president durant tota la dècada de 1920.

Jaume Valls Sagristà, Pau Pons Pujol i Pere Pujol Pujol, juntament amb un altre dels noms que figura en la taula 12, Josep Montserrat Pujol («Palomes»), constitueixen el nucli d'un grup de gent dels Hostalets vinculat a totes les organitzacions de tendència dretana. Tots quatre desenvoluparen tasques directives en les principals organitzacions locals d'aquesta tendència, com ara la Unió Regionalista Hostaletenca o el Sindicat Catòlic Agrícola. Els tornarem a trobar més endavant i ja hi haurà ocasió de perfilar-ne i precisar-ne millor l'orientació ideològica.

105 AMHP. Fons Germandat de Sant Sebastià, *Llibre d'Actes 1890-1940*.

106 AMHP. Fons Pere Lluc, cartes rebudes per la família de Pere Pujol Pujol.

107 Francesc Valls Junyent. «Del Penedès a l'Uruguai passant per Sant Martí de Provençals. La casa exportadora de vins de "Miguel Pons e Hijos". 1896-1907». Comunicació inèdita presentada al *Quart Congrès d'Història de Barcelona. 12 al 15 de desembre de 1995*.

Quadres genealògics dels tres grups familiars que controlaren els principals càrrecs a la Germandat de Sant Sebastià (1890-1940)

a) «Pere Lluc»

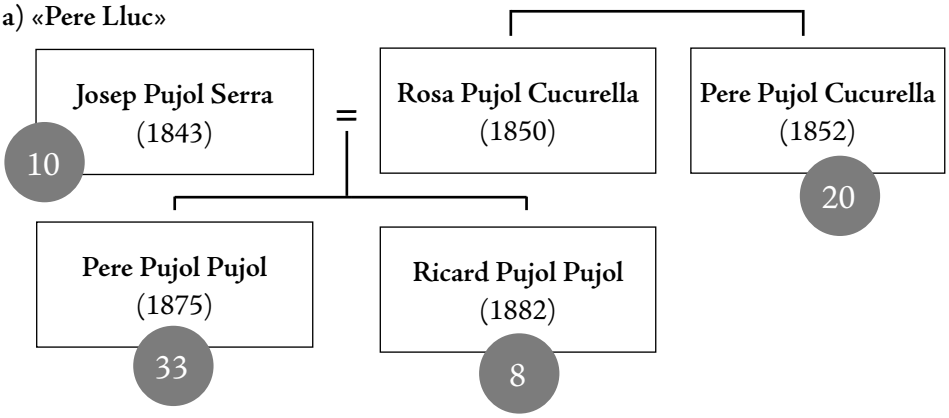

b) «Pau Vidal»

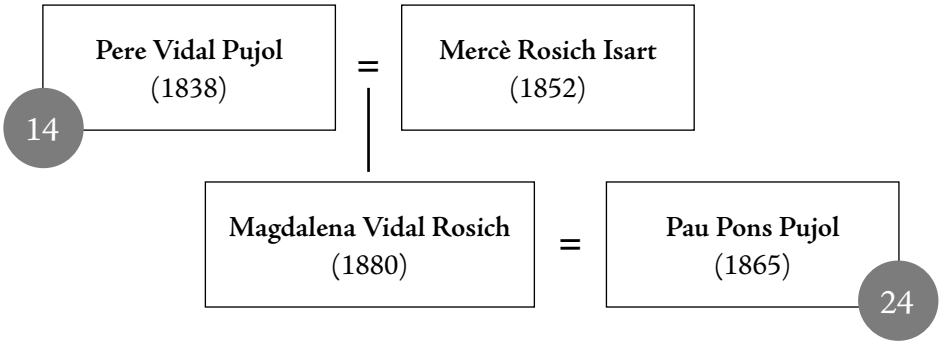

c) «Miqueló»

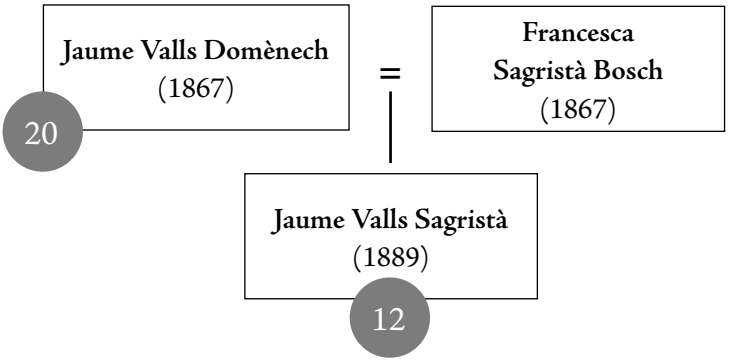

Nota: Les xifres de cada cercle indiquen el nombre d'anys en què aquells homes van tenir algun càrrec en la Germandat de Sant Sebastià. Els anys entre parèntesi corresponen a la data de naixement aproximada segons consta en els padrons d'habitants. Només s'han inclòs en aquests esquemes genealògics els parents que van tenir càrrecs.

Veient qui eren els seus principals dirigents, sembla incontestable que la Germandat de Sant Sebastià va acabar controlada per aquest grup dretà, tendència que segurament es va anar reforçant a partir dels primers anys del segle amb l'entrada en funcionament d'una organització paral·lela encara que amb un rerefons ideològic contraposat, l'esmentada Germandat de Santiago Apòstol.

De la Unió Hostaletenca a la Unió Regionalista Hostaletenca

La primera associació constituïda al municipi amb finalitats recreatives va ser la Unió Hostaletenca. Es tracta d'una organització sobre els orígens de la qual sabem ben poca cosa. Segons el registre d'associacions del govern civil de Barcelona, va ser autoritzada el 15 de desembre de 1896. A la nota del registre es diu que tenia el domicili social al carrer de Montserrat, s/n dels Hostalets de Pierola, cosa que ens fa suposar que aquest local correspondria amb el que popularment es coneixia com la «Sala de Cal Batista», en el número 1 bis de l'actual carrer Major. Pel que fa a la composició de les junta directiva de l'entitat, només consta que en aquesta data n'era president Josep Pujol Vallès («Maurici»).[108]

De tota manera, sembla que quan Josep Pujol va fer la preceptiva inscripció de la Unió Hostaletenca en el registre d'associacions del govern civil, l'entitat ja feia temps que estava en funcionament. N'és testimoni una nota apareguda l'any 1881 al diari *La Vanguardia*, que donava notícia de la celebració «con desusada animación de las tradicionales Caramellas» la matinada del diumenge de Pasqua. El cronista explicava que «dos sociedades corales y de bailes recorrieron el pueblo, acompañados respectivamente de una orquesta», de les quals cridava especialment l'atenció «la sociedad 'Unión Hostaletense' no solamente por el ajuste de los coros, sino también por el lujo en el adorno de los caballos, que recordaba los "Tres toms" de nuestra ciudad».[109]El rastre de la societat es perd fins a l'any 1897, poc temps després, per tant, de la inscripció en el govern civil. Aquell any reapareix a la premsa amb la notícia de l'organització dels actes de la Festa Major. En la nota publicada també a *La Vanguardia* es feia referència a la societat amb el nom de «antigua La Bigorrense, o sea la de la casa Bautista». S'esmentava que organitzava ball totes les tardes i cada nit dels dies que durava la Festa Major «en un grandioso entoldado levantado al efecto por el adornista señor Falés de Molins de Rey».[110]

108 AGDGC. Fons d'Associacions, reg. 2.162.

109 *La Vanguardia*, 25.4.1881.

110 *La Vanguardia*, 18.7.1897 i 21.7.1897.

Notícies semblants apareixen relacionades amb l'organització d'actes lúdics i festius durant les Festes Majors de 1899, 1900, 1901 i 1903,[111] que posen de manifest que aquesta associació s'havia convertit en el nucli fonamental de la vida social i recreativa del poble. Capitalitzava l'organització no solament de la Festa Major del poble, sinó també d'altres festes com la del dilluns de Pasqua, que segurament ja en aquesta època havia esdevingut la Festa Major «petita» del poble.[112]

Especialment remarcable va ser la intervenció de la Unió Hostaletenca en l'organització de la molt lluïda Festa Major de l'any 1903, durant la qual s'inauguraren dues obres importants per al poble. L'una, de caràcter privat, va consistir en la reforma de la façana que donava al carrer Major de la casa coneguda popularment com Can Cucurella. Les obres van consistir en la construcció d'una adornada galeria, seguint l'estil modernista, que canviava radicalment l'aspecte del carrer Major en el punt de confluència amb el de l'Església (l'indret conegut com a «la Plaça»). Just al davant de la façana reformada, a l'altre costat de carrer, tenia precisament les portes obertes al públic el local de la Unió Hostaletenca, la sala de cal Batista. La segona inauguració, aquesta de caràcter públic, es va fer el dia mateix de la Festa Major, el 25 de juliol. Segons el programa publicitat en els diaris:

> por la tarde, a las cinco, el Ayuntamiento, acompañado de la orquesta y del clero parroquial, se hará la bendición e inauguración de una hermosa fuente pública y del lavadero público, cuyas obras llevadas a cabo por el Ayuntamiento, son una de las mejoras que más necesitaba esta población y que verdaderamente son dignas de ser visitadas.[113]

Per a la celebració amb tota pompa de tots dos actes d'inauguració, «la sociedad aliada de casa Bautista i Cucurella titulada "La Unión Hostaletense" tiene contratada la orquesta "Parera" de Barcelona, y además el adornista Baliarda de Molins de Rey, levantará a cargo de dicha sociedad un grandioso y elegante entoldado, el cual estará extraordinàriamente iluminado con luces de acetileno, [...] levantado el mismo al lado del jardín de la finca "Casa Cucurella", donde estará ricamente adornado el paso al mismo».[114]

En definitiva, la intervenció de la Unió Hostaletenca en l'organització d'actes com aquests no fa sinó posar encara més de manifest el seu paper absolutament central en la vida social del poble, tot i que, com veurem, va ser precisament en aquests primers anys del segle XX quan aquest protagonisme li va començar a ser discutit per una altra organització recreativa amb una orientació política molt diferent. Sembla evident que la Unió Hostaletenca es trobava molt vinculada al grup dirigent a escala local que con-

111 *La Vanguardia*, 16.7.1899, 22.7.1900, 17.7.1901 (ed. tarda), 22.7.1901, 23.7.1901, 7.7.1902 i 22.7.1903.

112 *La Vanguardia*, 10.4.1900.

113 *La Vanguardia*, 22.7.1903.

114 *Ibídem*.

trolava l'Ajuntament i la Germandat de Sant Sebastià. El mateix president, Josep Pujol Vallès («Maurici»), que l'any 1896 registrà l'associació en el govern civil, també havia tingut càrrecs de rellevància a la Germandat de Sant Sebastià. En fou vicepresident del 1893 al 1895 i n'havia estat comptador el 1890.[115]

Aquests lligams estrets entre la Unió Hostaletenca, la Germandat de Sant Sebastià i el grup dirigent local van anar estrenyent-se al llarg de la primera dècada del segle a la vegada que també anava agafant més força un nucli d'oposició a l'*statu quo* polític i associatiu local. Cada cop més escorada cap a la dreta i amb un inequívoc caràcter catalanista, la Unió Hostaletenca va acabar situant-se en les proximitats ideològiques de la Lliga Regionalista. Aquest posicionament polític i ideològic es va posar molt clarament de manifest arran dels fets que conduïren a la dissolució de l'associació per ordre del governador civil de Barcelona el 1914 i a la seva reconstitució a partir d'un posicionament polític declaradament regionalista el 1918.

L'estiu de 1914, a les vigílies de la Festa Major, un veí dels Hostalets, en Jaume Fló Parcerisas («Ferrer de la Plaça»), sol·licità la clausura de la Unió Hostaletenca. En la instància que presentà al governador civil afirmava que «desde hace algunos años funciona es este pueblo una sociedad titulada «La Unión Hostaletense» que al parecer es recreativa. La conducta que viene observando, sólo sirve para fomentar odios y pasiones entre los vecinos de esta población, llegando a constituir, en ciertos y determinados casos, un verdadero peligro para el orden público». Com que l'entitat no complia alguns preceptes de la Llei d'associacions, Jaume Fló demanava al governador que instés l'Ajuntament dels Hostalets a clausurar l'entitat i el prevenia que prengués totes les precaucions possibles atès que «ocurre que es el Presidente de la sociedad de que se trata el actual Secretario del Ayuntamiento, D. Juan Parcerisas Càlix, y esto hace sospechar que en el caso de decretar-se el cierre de la sociedad, éste no se llevaria a cabo por el ascendiente que tiene sobre el Alcalde accidental D. Pedro Notó, también socio de "La Unión Hostaletense"». Amb aquestes circumstàncies, Jaume Fló recomanava que s'avisés «al Comandante Jefe del puesto de la Guardia Civil de Masquefa haciéndole saber el decreto de V. E. ordenándole que sin pérdida de tiempo se constituya en Pierola para exigir del Alcalde el exacto y puntual cumplimiento de lo ordenado por la superior autoridad de V. E.».[116]

Al final no va caldre la intervenció de la Guàrdia Civil i el mateix dia de la Festa Major, l'alcalde Notó va executar l'ordre del governador civil.[117] Però els membres de la Unió Hostaletenca no es van resignar a la clausura de l'entitat i s'afanyaren a reconsti-

115 El seu fill, Joan Pujol Isart, també va tenir diversos càrrecs en la mateixa germandat entre 1909 i 1926, els quals compatibilitzà amb l'exercici de càrrec a l'Ajuntament com a regidor i amb altres càrrecs en la Unió Regionalista Hostaletenca, continuadora de la societat que ens ocupa.

116 AGDGC. Fons d'Associacions, exp. 8.042.

117 *Ibídem*.

tuir-la sota una nova denominació, que no deixa lloc a dubtes sobre el caràcter que va voler agafar com a continuadora de la seva predecessora clausurada: Unió Sempreviva Hostaletenca. Durant l'estiu es van realitzar totes les gestions necessàries per poder-la posar en marxa i pel setembre ja es es presentaren al govern civil els estatuts de la nova societat per tal de sol·licitar la preceptiva inscripció al registre d'associacions i l'autorització governativa, que no devia trigar a arribar.[118]

En definitiva, ens trobem davant d'uns fets que mostren molt clarament com aquestes associacions de caràcter recreatiu en realitat havien experimentat un intens procés de polititzaciò que les havia convertit en instruments de les lluites polítiques a nivell local i fins i tot supralocal. El lector atent recordarà que precisament els dos personatges esmentats en la denúncia presentada al govern civil, Pere Notó i Joan Parcerisas Càlix, tingueren una participació destacada en els actes de la col·locació de la primera pedra de les escoles durant la Festa Major de l'any anterior 1913. Aquella celebració, com ens hem encarregat de subratllar en el capítol anterior, es va convertir en tot un homenatge al cacic del districte, Joan Godó Llucià. Ens trobem, per tant, en el cas de la Unió Hosteletenca, davant d'una organització a mans d'una oligarquia local fidel servidora a escala comarcal dels interessos del godonisme.

La vida de la «sociedad de bailes» —així és com s'autodefinia— Unió Sempreviva Hostaletenca va ser curta. El 17 de març de 1918, en una reunió extraordinària de la Junta, s'acordava procedir a la dissolució de l'entitat i amb aquest objectiu es constituí una junta liquidadora.[119] En realitat, aquesta dissolució només era una ficció administrativa. Es tractava simplement de reconstituir l'associació donant-li un caràcter, ara sí, declaradament polític.

En menys de dos mesos, el 12 de maig de 1918, es reunia la Junta Directiva de la nova associació, integrada per pràcticament els mateixos membres que l'anterior entitat dissolta. En formaven part Joan Vallès Llopart com a president, Àngel Esteve Pons com a vicepresident, Joan Carcasona com a tresorer, Joan Parcerisas Valls (fill de Joan Parcerisas Càlix) com a secretari, Josep Montserrat Pujol com a vicesecretari i Joan Pujol i Joan Valls com a vocals. De tots aquests noms, cal que en retinguem sobretot dos: el del president, Joan Vallès, i el de Josep Montserrat, els quals tindran un protagonisme destacat en la vida política i associativa local dels anys vint.

La nova associació canviava de denominació substituint l'adjectiu «sempreviva» pel de «regionalista». Tot un signe dels temps que corrien. Entre el 1914 (data de creació de la Unió Sempreviva) i el 1918 a Catalunya s'havia constituït la Mancomunitat de les diputacions provincials i estava en marxa una intensa campanya per dotar aques-

118 *La Vanguardia*, 17.9.1914.

119 AGDGC. Fons d'Associacions, exp. 8.042: acta de la reunió de la Junta Directiva de 17.3.1918.

ta institució d'una autonomia real respecte al govern de l'Estat.[120] A escala comarcal, el fracàs de Godó Llucià a les eleccions a Corts de 1914 havia arrossegat cap a una crisi irreversible el caciquisme godonista assetjat pels republicans, d'una banda, i per les forces regionalistes vinculades a la Lliga, de l'altra. Davant d'aquest panorama, l'oligarquia hostaletenca abraçava plenament la causa regionalista i optava per donar a la vella Unió Hostaletenca un caràcter clarament polític. Estem davant d'un exemple més, a la Catalunya dels primers anys del segle XX, de l'abandó del clientelisme caciquista de la Restauració per part de les elits locals, que preferien l'aixopluc d'un moviment polític conservador més genuí, els postulats ideològics del qual els resultaven més propers i, per això, més assumibles.[121]

En l'escrit que acompanyava la sol·licitud d'autorització governativa, un conegut patrici hostaletenc, Enric Cucurella Vidal, exposava que «varios vecinos del pueblo de Hostalets de Pierola han acordado fundar una sociedad político-recreativa que se denominará "Unión Regionalista Hostaletense", con el fin de propagar las ideas Regionalistas y para solaz de las familias de los individuos que la compongan».[122]

Aquesta finalitat política apareixia ben explícita a l'article segon dels estatuts en què s'enumeraven els objectius concrets de l'organització: en primer lloc, «lluitar per tots els mitjans legals per aconseguir la implantació de l'autonomia a Catalunya»; en segon lloc, «procurar que els càrrecs polítics de la localitat i el districte es confereixin a persones de bona voluntat i arrelament»; es deixava en tercer i darrer lloc «fomentar les bones relacions entre els socis i proporcionar-los solaç i lícit esbarjo».[123] El caràcter polític que adoptava la Unió Regionalista Hostaletenca quedava refermat a l'article 22 dels estatuts quan s'atorgava a la Junta Directiva la facultat de nomenar tres o cinc persones tant de dintre com de fora de la junta per formar un «Comitè de acció política, el qual actuarà en el terreny polític determinant les orientacions a seguir per la societat, i, en els períodes electorals, cuidarà de tot allò que es refereixi a la designació de candidats, treballs de propaganda, inteligències amb altres partits, i acords amb entitats d'altres pobles per a tots els assumptes referents als districtes electorals a què pertanyi el poble d'Hostalets de Pierola». S'establia també que els acords presos pel Comité d'acció política obligaven els socis com si emanessin directament de la Junta Directiva.[124] En

120 Albert Balcells. *La Mancomunitat de Catalunya i l'Autonomia*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1996, p. 73-178.

121 Vegeu Isidre Molas. *Lliga Catalana. Un estudi d'Estasiologia*. Barcelona: Ed. 62, 2 vols., 1972; Borja de Riquer. *Lliga Regionalista: la burgesia catalana i el nacionalisme (1898-1904)*. Barcelona: Edicions 62, 1977; ID. «Els corrents conservadors catalans i la seva evolució cap al catalanisme polític», *L'Avenç*, 100 (1987), p. 78-84; Joan-Lluís Marfany. *La cultura del catalanisme*. Barcelona: Empuries, 1995, p. 139-140.

122 AGDGC. Fons d'Associacions, exp. 8.042, Escrit que acompanya els estatuts de l'entitat presentats a aprovació (1918). Sobre Enric Cucurella, vegeu més endavant, el capítol 5.

123 *Unió Regionalista Hostaletense. Estatuts*. Barcelona: R. Tobella, 1918, p. 6.

124 *Ibídem*, p. 15.

els anys següents la Unió Regionalista Hostaletenca va funcionar com si fos *de facto* la secció local del partit de Prat de la Riba i Cambó, la Lliga Regionalista.

Una entitat alternativa: la Constància Pierolenca

Quan l'any 1914 va presentar la denúncia que havia de comportar la clausura de la Unió Hostaletenca, Jaume Fló Parcerisas ja tenia acumulada a les espatlles una llarga experiència política. La seva edat avançada —tenia 58 anys i va morir als 63— li havia permès de participar en tota mena d'intrigues i conxorxes de la vida política local. Ferrer de professió —era popularment conegut pel sobrenom de «Ferrer de la Plaça»—, el trobem per primera vegada en un acte públic en el moment de la constitució de la Germandat de Sant Sebastià, l'any 1884.[125] També va ser un dels encausats per frau electoral arran d'aquelles malaurades eleccions de 1896 que, de manera absolutament irregular, van acabar decantant-se a favor de Godó Pié, com hem vist en el capítol anterior.

La intervenció de Jaume Fló en aquella tupinada electoral ens el situa com un dels més fervorosos godonistes pierolencs del moment i, per tant, com una persona molt propera al grup dirigent local. Però aquesta afinitat va canviar radicalment amb el canvi de segle. Trencà la vinculació a la casta dirigent per situar-se en posicions cada cop més oposades i fins i tot clarament enfrontades. El 1902 era un dels socis de la Constància Pierolenca, associació de caràcter lúdic situada a les antípodes politicoideològiques del sector dirigent local, que va competir obertament amb la ja més arrelada Unió Hostaletenca en l'organització de les principals festes de la població.

La Constància Pierolenca va ser donada d'alta en el registre del govern civil el 7 de febrer de 1902,[126] però gràcies a una llibreta de comptes que s'ha conservat, sabem que va començar a funcionar el primer de gener d'aquell any.[127] Tenia el domicili al carrer Sant Antoni, número 23, al costat de la casa d'un dels socis i segurament impulsors, Josep Pujol Gallego. Malauradament, la pèrdua de l'expedient corresponent a l'arxiu del govern civil de Barcelona ens obliga a moure'ns en el terreny de les suposicions pel que fa al grup dirigent de l'entitat.

Sí que, en canvi, ens són ben coneguts els noms dels socis i la comptabilitat de l'entitat en el primer any de vida a través de la llibreta abans esmentada. Sabem que els socis d'alta eren vint-i-sis i que pagaven una quota d'una pesseta cada mes. A la taula 13 n'hem recollit els noms, a més de tres informacions que ens han semblat molt rellevants: l'edat aproximada de cada un (segons la informació del padró municipal

125 *Reglamento de la Hermandad de Socorros Mutuos de San Sebastián Mártir*. Barcelona: Tip. José Casamajó, 1905, p. 24.

126 Pere Solà Gussinyer: *Història de l'associacionisme…*, p. 448.

127 Documentació patrimonial descendents de Josep Isart Poch. *Lista de socios ingresados*, 1902.

d'habitants), la participació en els òrgans de govern d'associacions de creació posterior de les quals disposem de més informació i, finalment, si estaven o no afiliats a la Germandat de Sant Sebastià.

Taula 13. Socis de la Constància Pierolenca (1902)

Nom	Edat	Càrrecs municipals i en associacions locals i parentiu amb altres socis	Soci de la Germandat de Sant Sebastià 1905
Carreras Valls, Pere	33	Fins al 1900 va tenir càrrecs a la Germandat de Sant Sebastià	sí
Domènech Isart, Josep	17		no
Esteve Pujol, Pere			sí
Fló Parcerisas, Jaume	46		no
Fló Samsó, Jaume	20	Fill de Jaume Fló Parcerisas	no
Isart Galceran, Josep	22	Vocal de la Germandat de Sant Isidre (1930)	no
Isart Poch, Joan	24		no
Isart Poch, Josep	21	Va tenir càrrecs a la Cooperativa Agrícola entre 1915 i 1933. President de la Germandat de Sant Isidre (1920). Alcalde (1924-1930) i Jutge de Pau (1916-1923 i 1930-1938)	no
Isart Reixachs, Agustí			no
Llopart Mabras, Josep	25	Regidor de l'Ajuntament el 1924 i el 1927	no
Miramunt Guix, Ramon	25		no
Parcerisas Batlle, Josep	21		no
Pujol Gallego, Josep	44	Jutge de Pau (1901-1902) i fiscal els anys posteriors	no
Pujol Parcerisas, Josep	25	Fill de Josep Pujol Gallego	no
Pujol Parcerisas, Robert	16	Fill de Josep Pujol Gallego	no
Pujol Rosich, Josep	17	Entre 1922 i 1933 va tenir diversos càrrecs al Foment Recreatiu, la Germandat de Sant Isidre i la Cooperativa Agrícola	no

Rovira Elias, Josep	53	Alcalde (1884), Jutge de Pau (1889-1890) i regidor de l'Ajuntament (1903)	no
Rovira Rigol, Jaume	39	«Andador» de la Germandat de Sant Sebastià (1898-1900)	sí
Sampere Isart, Joan		Va tenir càrrecs entre el 1920 i el 1924 a la Germandat de Sant Isidre (1920-21 secretari), a la Cooperativa Agrícola i al Foment Recreatiu	no
Sampere Isart, Josep	21		no
Sampere Mabras, Joan	17	El 1915 era comptador de la Germandat de Sant Isidre. A partir de 1916 i fins a 1934 va tenir càrrecs a la Cooperativa Agrícola, la Germandat de Sant Isidre i al Sindicat Agrícola d'Agricultors Rabassaires. El 1940 va ser vocal de la Germandat que resultà de la fusió de les Germandats de Sant Isidre i Sant Sebastià	no
Samsó Llopart, Josep	28	Regidor de l'Ajuntament el 1924 i el 1927	no
Torres Pons, Marià	36		no
Trufuns Expósito, Jaume			no
Trullàs Rius, Jaume	45	Mosso de Josep Pujol Gallego	sí
Valls Llopart, Josep	31		no

Fonts: Documentació particular dels descendents de Josep Isart Poch. Llibreta de comptes de la Constància Pierolenca; AMHP. Padró d'habitats de 1897, reg. 89; Fons de la Germandat de Sant Sebastià, Llibre de socis de la Germandat.

Pel que fa l'edat, a primer cop d'ull observem dos fets rellevants. El primer és que la mitjana d'edat era força baixa: dels vint-i-sis socis, quinze tenien menys de 31 anys. El segon aspecte destacable és la presència d'un reduït grup de gent molt més gran, per sobre dels 45 anys, integrat per l'esmentat Jaume Fló Parcerisas, Josep Pujol Gallego i Josep Rovira Elias. Curiosament tots tres havien seguit una trajectòria política similar. Tant Pujol Gallego com Rovira Elias van ocupar càrrecs en el jutjat municipal. A més, Rovira Elias havia estat alcalde el 1884. Tots dos, com Fló Parcerisas, també van ser acusats de frau electoral i es van haver d'asseure al banc dels acusats de l'Audiència bar-

celonina arran de la tupinada de 1896. Es tracta, en definitiva, i tal com ja apuntàvem en relació amb Fló Parcerisas, de tres membres díscols de l'oligarquia local que, l'any 1902, amb un grup de jovent, s'hi van enfrontar obertament en constituir una associació alternativa a la Unió Hostaletenca, l'entitat que agrupava l'oligarquia hostaletenca.

Aquest caràcter alternatiu de la Constància també s'aprecia en les tres qüestions següents. En primer lloc, només quatre dels vint-i-sis socis estaven afiliats a la Germandat de Sant Sebastià. És molt probable que en aquesta època ja s'hagués constituït, vinculada a la Constància, la mútua alternativa a la Germandat de Sant Sebastià, que funcionava sota l'advocació de Santiago Apòstol. En segon lloc, tenim el fet que diversos dels joves fundadors de la Constància Pierolenca van ternir càrrecs posteriorment en l'entramat d'associacions vinculades a la Cooperativa Agrícola: el Foment Recreatiu (convertit en Foment Republicà el 1931), la Germandat de Sant Isidre (successora d'aquella Germandat de Santiago Apòstol) i el Sindicat d'Agricultors Rabassaires de Pierola. Finalment, en tercer lloc, la taula 13 evidencia una escassa participació dels membres de la societat en el govern de l'Ajuntament. De fet, només un va formar part del govern municipal en aquests anys del principi del segle XX: Josep Rovira Elias, que va ser regidor l'any 1903. Els altres tres que accediren al poder municipal ho van fer molt més tard en una circumstància ben concreta i excepcional: el període de la Dictadura de Primo de Rivera, quan després del cop militar del setembre de 1923 van ser destituïts alcaldes i regidors i van ser substituïts per uns gestors municipals nomenats des del govern civil.[128]

De la llista de fundadors de la Constància Pierolenca, si cal destacar-ne un, aquest és, sens dubte, el joveníssim Josep Isart Poch («Pepet Casaques»). Nascut el 1881, en el moment de fundar-se la Constància encara no havia complert els 21 anys. Feia de corredor de vins. Sabem que havia passat alguns anys de la seva joventut a Barcelona treballant en una taverna.[129] La seva intensa trajectòria dins la política local va començar amb la constitució de la Cooperativa Agrícola (1915), de la qual fou el primer vicepresident. Va ser jutge de pau entre 1916 i 1923, i des de 1930 fins a 1938, i també, com ja hem dit, alcalde entre 1923 i 1929, en les circumstàncies abans esmentades. Sens dubte, però, el moment culminant de la seva trajectòria fou poc després de la proclamació de la Segona República, quan va promoure la constitució de la secció local d'Esquerra Republicana de Catalunya (ERC) i del Sindicat d'Agricultors Rabassaires adherit a la Unió de Rabassaires de Catalunya. Ambdues organitzacions estaven vinculades orgànicament a la Cooperativa Agrícola, en l'edifici de la qual establiren la seva seu.

128 Vegeu el capítol 5.

129 En el padró de 1897 consta com a resident a Barcelona amb la professió de «taverner» (AMHP. Padró d'habitants de 1897, reg. 85). Consta com a corredor de vins en la guia *Anuario Bailly-Ballière-Riera*, de l'any 1912. A tall d'hipòtesi es podria plantejar que Josep Isart hagués pasat alguns anys en la taverna que Miquel Valls Càlix tenia oberta al públic al barri de Sants. Valls Càlix posteriorment fou president de la Cooperativa Agrícola i també Jutge de Pau des de 1924 fins a 1929, mentre Isart Poch va ser alcalde.

El perfil ideològic i polític de Josep Isart Poch, com el de Joan Sampere Mabras o Josep Pujol Rosich, companys seus fundadors de la Constància, apunta al fet que molt possiblement aquesta entitat fou l'embrió del que va acabar sent un potent grup polític local d'ideologia republicana que, pel seu tarannà catalanista, a principi dels anys trenta es va incorporar al partit de masses emergent que era ERC.[130]

Però de moment quedem-nos al principi del segle XX. L'estrena de l'entitat en l'organització d'actes lúdics es produí durant la Festa Major de 1902. No es va estalviar res i l'establiment d'una derrama extraordinària entre els socis va fer possible llogar un «espacioso entoldado instalado á la entrada del pueblo viniendo de la estación de Piera y Hostalets».[131] Del programa dels actes organitzats se'n feia ressò la premsa amb la publicació de la nota següent:

> Programa de conciertos y bailes que tendrán lugar las tardes y noches de los días 25 y 26 del corriente, en la sociedad «La Constancia Pierolense» de Hostalets de Pierola. Por la tarde del primer día, habrá gran baile amenizado por la aplaudida orquesta «Torres» de la capital, y que tendrá efecto en un entoldado levantado por el señor Falés, de Molins de Rey; por la noche, serenata por dicha orquesta, frente las Casas Consistoriales, y acto seguido baile toda la noche. El segundo día, tarde y noche, baile, con la serenata en la hora y sitio como el primer día y de costumbre.[132]

Durant els anys posteriors la Constància va continuar activa. Un dels moments culminants de la seva activitat va arribar l'any 1906, quan es va posar molt clarament de manifest el seu caràcter contraposat, políticament parlant, respecte de la Unió Hostaletenca. Va ser arran de l'empresonament de tres prohoms locals l'estiu d'aquell mateix any per un incident que s'havia produït molt abans i que s'arrossegà pels tribunals durant quasi dos anys. Val la pena examinar amb una mica de detall tots aquells fets, atès que havien de deixar una marca molt profunda en la vida política i associativa local del primer terç del segle XX.

El conflicte entre l'oligarquia local i un propietari nouvingut

Pel juliol de 1906 entraven a la presó tres membres de l'oligarquia local dels Hostalets de Pierola, un dels quals era el secretari municipal. Aquest fet va produir una gran consternació en el consistori i en la societat hostaletenca. El motiu de la condemna era una agressió contra un propietari nouvingut amb el qual l'Ajuntament tenia diversos litigis. Però, com veurem, aquest incident no era aliè al caciquisme comarcal godonista.

130 Vegeu més endavant, el capítol 6.

131 *La Vanguardia*, 22.7.1902.

132 *Ibídem*. El cost dels dos dies de festa va pujar fins a les 811 pessetes, de tal manera que va quedar un dèficit de 188 pessetes que van haver de treure de la caixa de l'entitat (Documentació particular dels descendents de Josep Isart Poch. Llibreta de comptes de la Constància Pierolenca).

En tot cas, aquells esdeveniments van deixar una marca difícil d'esborrar en la història hostaletenca i han romàs en la memòria popular durant diverses generacions. Les tensions i l'enfrontament que es va produir en aquells moments va posicionar molt clarament les persones i les entitats locals, de manera que la línia que separava les unes i les altres difícilment va poder ser posteriorment ni esborrada ni tampoc travessada. Aquest context de profunda divisió i enfrontament a què havien conduït les lluites caciquistes en aquest entorn local faria molt difícil que prosperés algun projecte col·lectiu que requerís la unitat i el consens del conjunt de la població. És per això que considerem molt significatiu aquest episodi de la història hostaletenca i que volem explicar-lo a continuació amb cert detall.

Qui era aquest propietari nouvingut? Josep Roviralta Figueras havia nascut a Molins de Rei el 1848.[133] De molt jove havia deixat la vila natal per emigrar a l'Argentina, on juntament amb altres germans va fer una fortuna considerable. No coneixem amb exactitud el motiu que el portà a marxar de Molins de Rei, però sembla que, com molts altres joves del seu temps, fugí per evitar complir el servei militar.[134] El cert és que amb poc més de 20 anys d'edat, cap a 1869, tenia obert a Buenos Aires un magatzem per a la comercialització de vins i altres productes catalans.[135]

El volum del negoci d'importació de vins a Buenos Aires va experimentar una expansió extraordinària al llarg de les dècades de 1870 i 1880, sobretot gràcies a la participació en aquest negoci del que fou el sogre de Josep Roviralta, Joan Puigventós Déu. Des d'un magatzem situat a Sant Martí de Provençals, Puigventós s'encarregava de preparar els vins, abans d'embarcar-los, que Roviralta comercialitzava a l'Argentina.[136]

L'any 1890 va decidir invertir una part de la seva fortuna (la gens menyspreable quantitat de 66.000 pessetes) en la compra d'una finca situada a Pierola, can Santjoan, que era propietat de Ramon Carreras.[137] El mateix dia i a la mateixa hora, el mateix Ramon Carreras també vengué una finca coneguda com «El Figueró», en aquest cas a un hostaletenc de pro, Josep Campalans Fornells.[138] La coincidència d'aquestes dues operacions té a veure amb el fet que, molt probablement, fou Campalans qui es va encarregar de posar en contacte Roviralta amb Carreras. Josep Campalans feia de corredor

133 Arxiu Patrimonial can Roviralta. Llibreta de notes.

134 Aquest va ser el cas del seu germà, Teodor Roviralta Figueras, que quan va ser quintat l'any 1874 consta que residia a Buenos Aires. AMMR. Quintes, reg. 1802.

135 Arxiu Patrimonial can Roviralta. Llibres de comptabilitat de la botiga de Buenos Aires.

136 Tots dos van constituir la societat «Josep Roviralta i Cia.» el 15 de gener de 1878 amb un capital de 150.000 pessetes («equivalentes a 750.000 pesos moneda de Buenos Aires») amb l'objectiu de dedicar-se «al negocio o comercio de importación y espedición de vinos en la plaza de Buenos Aires, teniendo su residencia en aquella ciudad.» AHPB. Notari Jacint Demestre.

137 AHPB. Notari Jaume Alegret, 22.3.1890.

138 *Ibídem*. Aquesta finca estava situada a tocar del nucli urbà dels Hostalets, al capdamunt del carrer de l'Església, en l'indret on actualment estan situades les escoles de la població.

de vins als Hostalets i ja en els anys de la dècada de 1880 era un dels subministradors de vi del magatzem que Roviralta i el seu sogre tenien a Sant Martí de Provençals.[139] La hipòtesi més versemblant és que fou Campalans qui va donar avís a Roviralta que la finca de can Santjoan s'havia posat a la venda.

L'arribada de Josep Roviralta a l'entorn hostaletenc sembla que en un primer moment no va tenir cap mena de conseqüència. El nouvingut va provar d'integrar-se en la dinàmica social i política local, en la mesura que les seves ocupacions li ho permetien. En realitat, Roviralta tampoc no passava gaire temps als Hostalets. Tenia un peu a cada costat de l'Atlàntic. Anava i venia de Buenos Aires i, encara, una part del temps que passava a la península residia a Barcelona. A més, cap a 1890 can Santjoan no era més que una vella masia en la qual residia un masover i on l'amo ben just si hi tenia reservada una petita estança. No fou fins al 1897 que el mateix Josep Roviralta va iniciar unes importants obres de construcció en les proximitats d'aquella vella masoveria, primer d'uns esplèndids cellers i, després, d'una imponent casa-torre destinada a estança del propietari i la seva família durant els períodes que passaven al poble.[140]

Ara bé, cap als anys del canvi de segle, l'aparent normalitat amb què s'havia desenvolupat fins aleshores la convivència del nouvingut en l'ambient hostaletenc es va acabar sobtadament. Tot junt començat el segle XX, s'inicià una etapa de continus conflictes entre Josep Roviralta i els més prominents membres de l'oligarquia local, que no s'estaven de manifestar l'hostilitat amb el propietari nouvingut. Els incidents anaren pujant de to fins arribar al moment culminant amb la baralla que es produí a principi de juliol de 1904.

Els motius del conflicte entre Roviralta i el grup dirigent dels Hostalets van ser fonamentalment dos: la construcció de la carretera de l'estació i els repartiments de contribucions.

Pel que fa a les tensions relacionades amb la construcció de la carretera que havia d'unir el poble dels Hostalets amb l'estació de Piera[141], les desavinences derivaren del fet que la carretera havia de travessar pel mig la finca de can Santjoan, passant precisament per davant mateix de la masoveria i de la casa nova que havia aixecat al seu costat el mateix Roviralta. És veritat que, al cap de poc d'arribar al poble (pel maig de 1891), Roviralta havia signat un conveni amb l'Ajuntament en relació amb els terrenys afectats pel projecte de carretera. Però els termes d'aquest conveni no van ser prou clars per evitar els diversos conflictes d'interessos que es produïren en el moment de l'execució d'aquesta obra uns anys després. El 1903 l'Ajuntament presentà al Jutjat d'Instruc-

139 Durant l'exercici de 1886-1887, per exemple, Josep Campalans va facturar a Joan Puigventós Déu, sogre de Josep Roviralta Figueras, més de 2.237 cargues de vi per un import de 53.729,38 pessetes. Arxiu Patrimonial can Roviralta. Diari de compres de vins de Joan Puigventós i Cia., 1880-1887.

140 La data de 1897 és la que figura damunt del portal principal d'entrada als cellers.

141 Vegeu el capítol 1.

ció d'Igualada una demanda contra Roviralta per haver-se apropiat uns arbres que hi havia en els terrenys afectats per l'eixamplament de la carretera. El plet es va resoldre a favor de l'Ajuntament, però Roviralta contraatacà reclamant la propietat dels arbres afectats també per via judicial. Al final va ser amb la intervenció de Campalans Fornells com a representant de l'Ajuntament que es va aconseguir resoldre el conflicte pels terrenys afectats dins la finca de Roviralta per a la projectada carretera.

L'altre element de tensió entre l'oligarquia local parapetada a l'Ajuntament i Roviralta foren els repartiments de l'impost de consums. El mateix any 1903 Josep Roviralta va mostrar-se en desacord amb la distribució que en proposava l'Ajuntament i va impugnar-la. En aquesta ocasió va aconseguir una rebaixa de la quota que li havia estat assignada.[142] L'any següent, en canvi, quan va tornar a presentar una nova reclamació pel mateix tema, no se'n va sortir. En la instància Josep Roviralta argumentava que, com que ell i la seva família no residien tot l'any als Hostalets, només estaven obligats a pagar la part proporcional al temps aproximat que hi passaven. Segons ell, a tot estirar, hi residien tres mesos en total. L'Ajuntament, per contra, estimava que

> respecto el tiempo de residencia en esta localidad y el número de familias que viven en este pueblo, es del todo público y notorio que así como dice que solamente vive unos tres meses, son muchos los años, y principalmente desde seis años a esta parte, que a lo menos reside el citado Señor en esta localidad unos cuatro meses con un número que no baja nunca de diez personas entre los de su familia y criados, dejando el resto del año dos encargados en la casa de su propiedad que consumen a cuenta y a costas del dueño no contando aun las muchas personas forasteras que tiene durante el tiempo de la vendimia pasando semanalmente el mismo dueño de la expresada finca en este pueblo que puede muy bien contarse que vive más tiempo en este pueblo que a donde tiene su domicilio.[143]

Amb aquests arguments la reclamació de Roviralta va ser desestimada, com també van ser rebutjades les que va presentar contra el repartiment de 1905 pels mateixos motius. En realitat, l'argumentació que donava la Junta Municipal traspuava una certa dosi de ressentiment davant d'un personatge que sembla que no s'estava de fer ostentació pública del seu nivell de riquesa.

És evident que aquests petits conflictes no eren més que l'expressió d'unes tensions contingudes que tenien l'origen en la desconfiança de l'oligarquia local hostaletenca respecte d'aquest nouvingut. I si hem de fer cas del diari *El Diluvio*, el recel també vindria de la família Godó que, com sabem, des de 1881 exercia el cacicat en el districte

142 AMHP. Llibre d'actes de la Junta Municipal, reg. 161, f. 5.

143 AMHP. Llibre d'actes de la Junta Municipal, reg. 161, f. 12.

igualadí.[144] La mala maror i els rancors acumulats s'acabaren desfermant en l'altercat que tingué lloc al centre mateix del poble a primers de juliol de 1904.

És difícil de precisar el que va succeir exactament el diumenge 5 de juliol de 1904 a causa del caràcter contradictori de les versions dels fets que tenim. La versió que consta en la denúncia que va interposar contra Josep Roviralta un dels implicats, Pere Pujol Cucurella, és radicalment diferent de la que consta en la denúncia que va presentar el mateix Roviralta, i que seria la que va desencadenar el procés judicial que va acabar amb sentència condemnatòria de l'Audiència de Barcelona confirmada pel Tribunal Suprem contra tres destacats membres del grup dirigent local.

Segons Pujol Cucurella, el dia dels fets, cap a les 10 del matí, ell es trobava a la galeria de casa seva que donava al carrer Major, just en el centre neuràlgic dels Hostalets.[145] Va sentir rebombori al carrer. Va entendre com Joan Parcerisas Càlix, secretari de l'Ajuntament i membre destacat del grup dirigent local, «decía al Sr. Roviralta si quería hacer el favor de escuchar cuatro palabras por si quería ratificarse con las que contra su honra y dignidad había publicado Don José Roviralta el domingo anterior». Acabades de pronunciar aquestes paraules per part del secretari de l'Ajuntament va arribar «precipitadamente» a l'indret un altre veí: Jaume Fló Parcerisas («Ferrer de la Plaça»). Segons el text de la denúncia, Jaume Fló «se lanzó con furia encima de Juan Parcerisas agrediéndole a puñetazos». Amb el rebombori va afegir-se a la batussa el germà de Joan Parcerisas Càlix, Josep Parcerisas («Xic del Càlix») «para prestar auxilio a su citado hermano sacando como pudo de encima de él, el referido Fló». El denunciant, Pere Pujol Cucurella, en aquells moments era regidor de l'Ajuntament i argumentava en la denúncia que en virtut d'aquest càrrec havia ordenat a Josep Roviralta que es retirés, a la qual cosa Roviralta li va contestar «después de requerirlo tres veces, que estaba en la calle y que no le daba la gana de retirarse». Era per aquesta raó que Pujol Cucurella acudia al jutjat municipal per presentar una denúncia contra Roviralta per desacatament de l'autoritat.[146]

El judici va començar al jutjat de pau municipal el 12 d'agost, després de moltes dificultats relacionades amb els tràmits realitzats per tal de fer arribar la corresponent citació a Josep Roviralta, domiciliat a Barcelona. Declararen Salvador Casals Isart, Joan Cucurella Vidal i Carles Costa Juncosas donant suport a la denúncia de Pere Pujol Cucurella. En canvi, tres testimonis més van declarar en un sentit totalment contrari. Així, per exemple, Josep Pujol Soler va dir que el denunciant, Pere Pujol Cucurella no va ordenar ningú a retirar-se del carrer, tal com exposava en la denúncia que havia presentat. Per la seva part, els testimonis Jaume Fló Parcerisas i Josep Isart

144 Vegeu el capítol 2.

145 Es tracta d'aquella galeria que s'havia inaugurat amb tota pompa durant la Festa Major de 1903.

146 AMHP. Jutjat de Pau, Judicis de Faltes, reg. 164.

Poch anaren una mica més lluny. Tots dos coincidien a dir que Pere Pujol Cucurella no sols no havia ordenat ningú a retirar-se del carrer sinó que es va afegir a l'altercat dient a Josep Roviralta «ya sabe que no puede V. venir a este pueblo» i que «se marchase de este pueblo, por que de lo contrario cualquier día hasta alzarían el somatén».[147]

Roviralta no va comparèixer personalment en el judici. Hi va enviar un apoderat que portava la declaració per escrit del seu representat. Com no podia ser d'una altra manera, la versió dels fets de Roviralta era radicalment diferent de la presentada pel denunciant:

> El día cinco de julio último … no ocurrió lo que en la denuncia se dice sino que fuí atropellado entre otros por los hermanos Juan y José Parcerisas Calix y José Cucurella y Tubella, y gravemente insultado y amenazado entre otros también por los citados y por el denunciante D. Pedro Pujol.

Per aquest motiu havia interposat denúncia al Jutjat d'Instrucció d'Igualada, on s'estava instruint el corresponent sumari per lesions. Roviralta considerava que el judici que es pretenia portar a terme contra ell als Hostalets no tenia cap mena de sentit, atès el rang inferior del jutjat de pau municipal respecte del d'instrucció del partit.

Per al fiscal, en vista de les declaracions presentades i «de haber visto parte del tumulto, acompañando a última hora al Sr. Roviralta», quedava clar que Pere Pujol no sols no va ordenar que cadascú se n'anés a casa seva, com deia en la denúncia, sinó que de fet «estaba en medio del tumulto». Per aquesta raó la fiscalia demanava l'absolució de Roviralta i que Pere Pujol fos condemnat a pagar les costes del judici. Òbviament, el representant de Roviralta hi va estar totalment d'acord.

La sentència es va fer esperar fins al dia 21 d'agost de 1905. Es tractava d'una data ben assenyalada, atès que era el dia en què la Germandat de Sant Sebastià celebrava la seva festa i era una de les celebracions més lluïdes de tot el calendari festiu local. La va dictar com a jutge de pau un vell conegut de Roviralta, Josep Campalans Fornells, el qual, desobeint les peticions del fiscal, va condemnar Roviralta com a autor d'una falta per desobediència lleu a l'autoritat. Li va imposar una multa simbòlica (tractant-se d'un acabalat comerciant i propietari com Roviralta) de 25 pessetes més les costes del judici.

Roviralta va recórrer al Jutjat de Primera Instància contra la sentència, i el jutge d'Igualada es pronuncià en sentit contrari al dels Hostalets, considerant que «el hecho denunciado objeto del juicio no es constitutivo de la falta que se persigue ni de otra alguna y en su virtud ha debido ser desestimada la denuncia, no dando lugar a la sustanciación de un juicio perfectamente inúntil por falta de materia punible». El jutge igualadí no sols va absoldre Roviralta, sinó que no es va poder estar d'amonestar

147 *Ibídem.*

el jutge hostaletenc, Josep Campalans, advertint-lo que «a lo sucesivo se abstenga de admitir y tramitar denuncias por hechos que no revisten caracter de delito ni falta pues de lo contrario será corregido con más rigor».[148]

Resolt a favor seu aquest conflicte, Roviralta tenia el camí aplanat per aconseguir una sentència igualment favorable en el sumari que paral·lelament continuava tramitant-se en el jutjat igualadí per la denúncia per lesions que ell mateix hi havia presentat contra Josep i Joan Parcerisas Càlix, Josep Cucurella Tubella i el mateix Pere Pujol Cucurella.

Tot plegat deixava en una situació molt delicada el grup dirigent local. I no solament quedava malparada l'oligarquia hostaletenca sinó que també, de retop, quedava en entredit el cacic del districte, que no havia estat capaç d'aturar en el Jutjat d'Igualada la denúncia per lesions presentada per Roviralta contra alguns dels més insignes representants del godonisme als Hostalets.

En realitat, al darrere de l'animadversió i dels incidents entre Roviralta i el grup dirigent local hostaletenc sempre hi havia hagut els interessos de la família Godó. S'encarregà prou de posar-ho de manifest el diari barceloní *El Diluvio* en la valoració que féu de la baralla de juliol de 1904. Referint-se a les lesions que patí Roviralta en el curs de l'altercat afirmava: «el hecho ha sido cometido por las autoridades de Pierola el día 5 del corriente contra don José Roviralta Figueras, propietario de la antedicha localidad, quien hace mucho tiempo viene siendo perseguido en todas formas no tan sólo por aquellas, sino también por el cacique [referint-se al diputat del districte Ramon Godó Lallana]». Segons un informador de *El Diluvio*, el diputat del districte,

> venía haciendo público que contando con su poder é influencia emprendería una constante persecución contra aquellos vecinos que no se doblegaran a sus caprichos, y entre ellos cuéntese el mentado señor Roviralta, a quien se propuso el señor feudal de Igualada expulsar de Pierola, obligándole a deshacerse por cualquier precio de los intereses que allí tiene. Con esto el señor Godó aumentaría sus dominios y vería sus ambiciosos planes realizados con bien pocos desembolsos. Pero para esto era necesaria la intervención de la autoridad, cosa muy sencilla tratándose de agradar al cacique de la influencia y prerrogativas de Godó. Es más: el referido cacique tiene empeño en que alguno de los propietarios lindantes con las propiedades del señor Roviralta pueda hacer un buen negocio adquiriéndolas por mucho menos de la mitad de su valor, lo cual confirma el empleo del terror con el actual propietario y las codiciadas fincas. […]
>
> El señor Roviralta, que vive en esta capital, hace continuos viajes al pueblo de Pierola en atención a los intereses que allí tiene, y aun cuando ya le habían dado aviso de que las autoridades de dicha localidad tramaban algo contra él, no dio crédito a tal noticia por creer imposible pudiera ser eso efectuado, y, por lo tanto, no tomó precaución

148 *Ibídem*.

> alguna; de manera que observando desde el primer momento al atravesar el pueblo, que era seguido por varios hombres, entre los que reconoció al teniente alcalde, secretario y varios concejales del Ayuntamiento, y como presintiera que trataran de realizar una salvajada, se refugió en un establecimiento, con objeto de evitar el atentado; pero de nada le sirvió tal precaución, pues sus perseguidores entraron igualmente y a viva fuerza lo arrastraron hacia el exterior, dándole golpes y maltratándole de tal manera que hoy sufre las consecuencias de las lesiones recibidas, ya que por orden del médico forense guarda cama, y gracias aun a que varios vecinos corrieron en su defensa pues a no mediar esta circunstancia quien sabe a donde hubieran llegado aquellos miserables, dada la desproporción de ser varios contra uno y con la particularidad de que la víctima ni aun un mal bastón llevaba para poder repeler la brutal agresión.

La conclusió de tot plegat que en treia l'articulista era demolidora:

> ¿Será posible, se preguntará, que en una nación *culta* haya llegado la depravación de los hombres y la corrupción política a este extremo? La contestación se verá en el relato del atropello cometido en la persona del señor Roviralta, prueba patente de que en Cataluña hay parajes más salvajes que en el mismo Riff.[149]

La denúncia presentada per Roviralta al Jutjat d'Instrucció d'Igualada va anar fent el seu curs. El procés judicial es va allargar molt a causa dels recursos d'apel·lació que presentaren els godonistes hostaletencs a instàncies judicials superiors amb l'objectiu de fer front a una sentència condemnatòria que comportava pena de presó. Del Jutjat d'Igualada, el cas va passar a l'Audiència de Barcelona. Finalment, el sumari arribà al Tribunal Suprem. Quan faltaven pocs dies pel segon aniversari dels fets jutjats, el més alt tribunal de justícia de l'Estat dictà sentència condemnatòria contra Josep i Joan Parcerisas Càlix i Josep Cucurella Tubella. Es va escapolir d'entrar a la presó Pere Pujol Cucurella, segurament al·legant problemes de salut, tal com havia fet durant el judici en què es va excusar de comparèixer aportant un certificat mèdic en què feia constar que «se halla sufriendo una calentura gástrica que le obliga a guardar cama».[150]

La notícia de la sentència va córrer com la pólvora per Barcelona, Igualada i, òbviament, pels Hostalets. El 3 de juliol de 1906, el diari *El Diluvio* se'n feia ressò amb un entusiasme desbordant:

> El vecindario de esta ciudad [Igualada] y de todos los pueblos del partido de que es cabeza, convertidos por la estirpe caciquista de los senyores Godó en otros tantos feudos, ha recibido con entusiasmo la noticia de que el Tribunal Supremo ha confirmado la sentencia dictada por la Audiencia de Barcelona condenando a una temporada de prisión por el delito de lesiones a varios prójimos, instrumentos ciegos del cacique

149 *El Diluvio*, 21.7.1904.

150 AMHP. Jutjat de Pau, actes de conciliació, reg. 307.

> máximo señor Godó, que con fecha 5 de julio de 1904 agredieron cobarde y brutalmente al propietario del pueblo de Pierola don José Roviralta.

El corresponsal no s'estava de recordar quins havien estat els fets que motivaren la condemna, i no estalviava qualificatius despectius contra els condemnats:

> Aquellos cuatro criminales eran individuos todos ellos del somatén, y por lo tanto agentes de la autoridad. Los cuatro foragidos aguardaron emboscados el paso del señor Roviralta y sobre él cayeron, salvándose el agredido de sus manos milagrosamente, pues los malechores llevaban intenciones siniestras. El señor Roviralta salió, sin embargo, con graves lesiones que le obligaron a guardar cama por algún tiempo.

L'article concloïa expressant el desig «que la sentencia se cumpla inmediatamente y que a tal efecto el juez de instrucción no haga caso de los manejos que realiza el *godonismo* para impedir que los criminales extingan la condena».[151]

Pocs dies després, el 8 de juliol, es va reunir l'Ajuntament en ple. El motiu no era altre que el comunicat presentat pel secretari de la corporació, en el qual anunciava que s'havia de separar de la secretaria de l'Ajuntament durant quatre mesos per tal de complir la condemna que li havia estat imposada. L'Ajuntament en ple acordà que constés en l'acta que «se ha enterado con verdadero sentimiento que el digno Secretario de esta Corporación D. Juan Parcerisas Càlix haya tenido que sufrir juntamente con los otros dos honrados vecinos José Parcerisas Càlix y José Cucurella Tubella la condena que por los Tribunales les ha sido impuesta, máximo cuando según es publico y notorio el motivo que la ha ocasionado fue el querer y haber evitado un desorden público en esta población». Després de desfer-se en elogis cap a la persona del secretari, els assistents acordaren que «una vez cumplida la condena […] se posesione nuevamente de la Secretaría de este Ayuntamiento».[152]

És molt probable que l'entrada a la presó d'Igualada dels tres patricis hostaletencs es produís el mateix dia 8. L'empresonament, per tant, va tenir lloc pocs dies abans de la celebració de la Festa Major del poble. Amb un ambient que devia ser extraordinàriament tens, l'Ajuntament i la societat Unió Hostaletenca decidiren suspendre la celebració de la festa grossa dels Hostalets i posposar-la per quan es produís l'alliberament dels retinguts a Igualada. La premsa es va fer un ampli ressò d'aquesta decisió.

Als Hostalets, però, com era d'esperar, no tothom va estar-hi d'acord. I amb una clara mostra de fins on havia arribat la rivalitat entre la Unió Hostaletenca i la Constància Pierolenca, aquesta segona associació va acordar tirar endavant la seva Festa Major fent cas omís de l'acord municipal. Els de la Constància van preparar una Festa Major «que sin duda superará a cuantas hasta ahora han tenido lugar».

151 *El Diluvio*, 3.7.1906.

152 AMHP. Actes del Plenari, llib. 4, p. 12-13.

Van contractar una reputada orquesta de la capital, augmentada amb diversos músics i van llogar «un espacioso y lujoso entoldado, en el que se estrenarà una preciosa alfombra y varios adornos colgantes». Fins i tot tenien previst un extraordinari castell de focs articials, que sens dubte havia de ser «uno de los números que más llamará la atención».

Van haver d'organitzar tots aquests preparatius «a pesar de todos los manejos que vienen realizando los partidarios del caciquismo en esta cuna del mismo», atès que:

> con motivo del encarcelamiento de personas que revestidas de autoridad cometieron un atentado criminal por el cual fueron condenados por la Audiencia y por el Tribunal Supremo, ciertos elementos de esta población que mantienen en la misma la causa odiosa del caciquismo están decididos a impedir toda clase de festejos aplazándolos para cuando estén en libertad los encarcelados. Y tan firmes están estos individuos en su propósito de oponerse a la costumbre tradicional de celebrar la fiesta mayor por San Jaime, para satisfacer sus apetitos procaciquistas, que anuncian una San Bartolomé en el pueblo si la fiesta mayor se lleva a cabo y que están dispuestos a quemar los entoldados y a no dejar títere con cabeza.

En aquests moments, la Constància Pierolenca tenia poc més de quatre anys de vida. La seva breu trajectòria i la joventut de la majoria del seus membres no van impedir que davant d'un esdeveniment de la gravetat com el que es vivia en el poble, es mostrés clarament desafiant respecte de l'*statu quo* que dictava una oligarquia local ben assentada, que tenia el control de l'Ajuntament i d'associacions amb molta més tradició com la Unió Hotaletenca.

Desconeixem com va anar la Festa Major. La falta de notícies sobre esdeveniments desafortunats permet suposar que, si va haver-hi algun tipus d'incident, la sang no va arribar al riu. En tot cas, tal com deixava clar la notícia publicada a *El Diluvio*, el fet que el governador civil estigués avisat del que passava en el poble va servir perquè l'autoritat prengués les mesures convenients per tal d'evitar mals majors i «que una minoria de despechados realice alguna barrabasada».[153]

La rehabilitació dels godonistes condemnats

El captiveri dels germans Parcerisas Càlix i de Josep Cucurella Tubella a la presó d'Igualada, durant els mesos de juliol, agost, setembre i octubre de 1906, es va desenvolupar en un ambient que no pot qualificar-se sinó de molt peculiar. En primer lloc, a la mateixa presó els captius van comptar amb el suport de la jove filla d'un d'ells: Adelina Parcerisas Valls, filla del secretari municipal, Joan Parcerisas Càlix, la qual «mientras

153 *El Diluvio*, 24.7.1906.

su padre y dos compañeros permanecieron en la cárcel se recluyó en ella para cuidarles, dando así un hermoso ejemplo de amor filial».[154] En segon lloc, la presó d'Igualada es va convertir en un autèntic lloc de pelegrinatge per on va passar al llarg dels quatre mesos de reclusió una autèntica multitud de persones dels pobles del partit a donar suport als condemnats. Segons el periòdic *La Veu de Capellades*, «a vora de cinch mil personas han desfilat per aquella celda y ab aquestas hi ha de tot: homes y dones, senyoras y menestralas, senyors, pagesos y pagesas, etc.». Finalment, en tercer lloc, la gent de la mateixa ciutat d'Igualada «los ha rebut ab los brasos oberts, ja moblantlos, ja enviantlos plats confeccionats a les fondas, dolsos, tabachs, etc.». El cronista del periòdic capelladí concloïa: «Nosaltres tampoc hi hem faltat, sabedors del fet, perque ho hem cregut un deber de consciencia ineludible … Hi hem anat dugas voltas, una al matí d'un diumenge y altre a la tarde d'un dissapte, i tots dos cops hem topat amb la celda convertida ab un jubileo de gent de Collbató, La Torra, Barcelona, Bruch, Capellades, Igualada y vint pobles més.»[155]

Els condemnats van recuperar la llibertat uns dies abans de complir-se els quatre mesos. El dia 30 d'octubre el diari *La Vanguardia*, propietat del cacic del districte igualadí, ja donava la notícia que els empresonats havien aconseguit «por fin recobrar la libertad, con inmensa satisfacción de todo el pueblo y distrito de Igualada».[156] L'alliberament, de fet, va sorprendre tothom, ja que s'esperava per a uns dies més tard. Però els condemnats van poder acollir-se a un indult dictat pel rei Alfons XIII, i això va anticipar-ne l'alliberament. Aquesta circumstància va deixar descol·locat el caciquisme godonista, que d'acord amb les autoritats dels Hostalets de Pierola, havia previst unes celebracions per al dia de l'alliberament que havien de constituir un acte de fort contingut polític. Com que tot estava preparat per al dia 4 de novembre, es va decidir que els condemnats es quedessin a Igualada fins a aquell dia per tal de no alterar gens el programa previst, i simular, per tant, que l'alliberament s'havia produït el mateix dia 4.[157]

El mateix diari *La Vanguardia* es contradeia. Mentre que en l'edició del 30 d'octubre donava la notícia de l'alliberament, l'endemà, el dia 31 d'octubre, deia que «terminando el 4 del próximo noviembre la expresada condena, el pueblo de Hostalets de Pierola se dispone a exteriorizar su regocijo por el retorno a sus hogares» dels tres captius. En una extensa nota, el diari de Godó Lallana es desfeia en elogis a l'honradesa dels condemnats aprofitant per fer públic el programa d'actes de la Festa Major que, suspesa quan tocava, ara es pensava celebrar amb tota solemnitat i convertir-la en un acte de desgreuge envers els empresonats. A aquests actes es preveia que «concurrirá

154 *El Progreso. Diario Autonomista de la Unión Republicana*. 5.11.1906.

155 Crònica del captiveri de *La Veu de Capellades*, recollida per *La Vanguardia*, 30.10.1906.

156 *Ibídem*.

157 Aquest contratemps va ser fet públic pel setmanari igualadí *Patria* (10.11.1906).

poco menos que en masa la comarca entera de Igualada, así como centenares de personas residentes en Barcelona, ávidas de confirmar la estimación y respeto profundísimos que les merecen los honrados ciudadanos contra quienes procedió Roviralta».

L'article periodístic aprofitava per carregar fort contra Roviralta i deixava ben clara quina era la intencionalitat política que es volia donar a la celebració prevista per al 4 de novembre, quan afirmava que

> este pueblo, Hostalets de Pierola, justamente indignado contra los manejos empleados de ha tiempo por el querellante Roviralta, empeñado en mal hora en querer avasallar el distrito de Igualada, acordó suspender la fiesta mayor que debía celebrarse el 25 del pasado julio, aplazándola hasta que, extinguida la condena impuesta a aquellas apreciabilísimas personas, pudiese el pueblo de Hostalets de Pierola hacer patente su inquebrantable estimación a los referidos señores al par que su más enérgica protesta contra las intenciones del tal caciquillo, sin cuyas intrusiones no se hubiera turbado jamás a buen seguro la tranquilidad de aquella pacífica y ejemplar población.[158]

La forta càrrega política d'aquelles festes també es posà en evidència en el moment en què el diputat provincial Joan Godó Llucià (cridat a substituir el seu cosí Godó Lallana com a diputat a Corts pel districte igualadí) es presentà davant del governador civil de Barcelona acompanyat d'una comissió integrada per l'alcalde dels Hostalets, Pau Pons Pujol, l'exalcalde Isidre Vallès Orpí, el jutge municipal Josep Campalans Fornells i tres dels principals propietaris pierolencs, amb l'objectiu de convidar-lo a assistir a les festes de rehabilitació del dia 4 de novembre. El governador civil va declinar la invitació al·legant que aquell dia tenia previst un viatge. Segons el corrosiu diari *El Diluvio*, el governador en realitat va excusar-se d'assitir-hi «por tratarse de fiestas en las que andan mezcladas pasiones políticas». En realitat, tothom tenia clar que «los partidarios de los liberados van a dar a la fiesta mucho esplendor para ver de deslucir las que celebraron el dia 25 de Julio, fiesta mayor del pueblo, los habitantes que figuran en el partido contrario a Godó». De tota manera, el diari republicà avisava que encara que el governador no assistís a l'acte s'havien pres totes les mesures per evitar qualsevol alteració de l'ordre públic que es pogués produir, atesa la forta càrrega política que es preveia que tindria la celebració.[159]

Finalment va arribar el dia esperat. Quan va sortir el sol el 4 de novembre de 1906 als Hostalets de Pierola tot estava a punt per a la rebuda dels tres patricis condemnats. L'Ajuntament, per mitjà de l'alcalde en persona, com en les grans ocasions, havia repartit entre les famílies pobres del municipi dues lliures de carn, un quart de gallina, dues lliures d'arròs i un pa de nou lliures.[160] Els carrers també s'havien engala-

158 *La Vanguardia*, 31.10.1906.

159 *El Diluvio*, 3.11.1906 i *La Vanguardia* 31.10.1906.

160 AMHP. Actes del Plenari, llib. 3, p. 23-24.

nat. S'havien construït quatre arcs triomfals amb mata al llarg del carrer principal. En el primer s'hi havia penjat un cartell amb la inscripció «Benvinguts siau, víctimes del caciquisme». La majoria de cases del poble també lluïen a les portes la inscripció «Siau benvinguts a les vostres llars. Rebeu les salutacions de tot un poble que de cor vos estima».[161] Òbviament, aquest rètol no figurava en les portes de les cases d'alguns membres de la Constància Pierolenca («sólo ocho o diez») que consideraven que no tenien res a celebrar, atès que la Festa Major ja l'havien feta quan tocava (per Sant Jaume).

Igualment s'havia engalanat «con banderas españolas»[162] la locomotora que havia de transportar els alliberats des d'Igualada a l'estació de Piera-Hostalets. I en aquest punt s'havia previst que disposarien d'un automòbil per recórrer el quilòmetre i mig que separa l'estació del poble.

També s'havia avisat a la premsa per tal que fes el seguiment dels actes previstos i en donés testimoni en els mitjans de comunicació. A aquesta crida hi acudiren massivament els diaris barcelonins. L'endemà van publicar extensos reportatges, en alguns casos amb fotografies incloses, entre d'altres *Las Noticias*, *El Liberal*, *El Progreso*, *El Correo Catalán*, *La Veu de Catalunya*, *El Diluvio* i, per descomptat, *La Vanguardia*.

Els actes festius pròpiament dits començaren a les onze del matí a l'estació, on feia estona que s'havia aplegat tota una multitud entre veïns dels Hostalets, dels pobles dels voltants i periodistes. A aquella hora estava prevista l'arribada del tren en què viatjaven els alliberats. Val a dir que a primera hora ja s'havien traslladat a Igualada les autoritats locals per acompanyar-los des del primer moment. Tant a la sortida d'Igualada com per les diverses estacions del trajecte el tren va ser saludat per grups de curiosos i partidaris fervorosos del godonisme.

A l'hora prevista, puntualment, els alliberats i les autoritats hostaletenques baixaren del comboi ben acompanyats per una bona representació de la família Godó: Joan Godó Llucià, diputat provincial i la seva esposa; el seu fill Joan Godó Pelegrí, alcalde d'Igualada, també amb la seva muller, i el germà d'aquest, Pompeu Godó. També formaven part del seguici diversos alcaldes de la comarca. La multitud aplaudia i a la vegada els barrava el pas cap a l'automòbil que els esperava per portar-los al poble.

Finalment, es va aconseguir posar en marxa una comitiva encapçalada per l'automòbil, seguit de les autoritats i tot l'estol d'hostaletencs que havia anat a l'estació. Tot el camí la comitiva va anar acompanyada per un grup de bastoners i d'una orquestra que va tocar mentre durà el recorregut. Malauradament, però, la carretera de l'estació passava per davant mateix de la casa de Josep Roviralta. Com que forçosament la comitiva havia de passar per aquell punt, en arribar-hi «paró la música, los bastoneros

161 *La Veu de Catalunya*, 5.11.1906.

162 *El Progreso. Diario Autonomista de Unión Republicana*, 5.11.1906.

suspendieron su baile, calló el público y silenciosamente pasaron por frente el domicilio del que reputan como principal causante de las discordias habidas».[163]

Arribats al poble, només de passar per sota del primer arc triomfal van tirar-se diversos coets com si d'una salva d'honor es tractés. La gent aplaudia i cridava vives en honor dels alliberats. La rebuda als Hostalets dels tres condemnats havia de convertir-se en un acte de reparació de la injustícia comesa contra el conjunt del poble per un «extranger» al qual no es dubtava de qualificar de «senyor feudal» i de «negrero». Per això, el discurs de benvinguda feia un relat ben peculiar de l'episodi de l'empresonament atribuint-lo a una barrabassada del caciquisme. Exaltava la innocència dels condemnats, i els presentava com a «martirs del despotisme» i víctimes de «l'engany més innoble, la corrupció més denigrant, els rius d'or escampats per Igualada y Barcelona, la calumnia y la injuria que surten com dugas serpens de la boca del malvat; varen arrencar de entre nosaltres á n'aquets tres ignocents y honrats vehins. […] durant aquets cuatre mesos per la presó de Igualada han desfilat mes de dos mil personas de tot arreu: arcaldes, diputats, jutges, rectors, propietaris, industrials y pagesos, no sols d'aquí sino de tots los pobles del entorn han visitat á nostres estimats y honrats companys per protestar públicament de sa injusta detenció y encoratjarlos á que seguisen defensant á nostre poble de la tiránica intrusió de un extranger indigne de cap consideració social, contra un despótich negrero que s'ha cregut que aquet poble es un potrero americá […] han donat exemple de ser ciutadants honrats que s'han sacrificat pel poble y han sapigut primerament sufrir una deshonra aparent, avans que vendre la seva conciencia a la mentida, al engany y al caciquisme del negrero». El discurs acabava adreçant-se directament als tres condemnats i els posava com a exemple de civisme: «Aquet exemple de civisme que'ns acabeu de dar vosaltres martirs del despotisme brutal formará época en la historia d'aquet poble y ens ensenyará lo que habém de fer d'aquí endavant. […] Y finalment, permeteu que acabi mon parlament ab la explosió de entusiasme que sento y sentiu tots, cridant: ¡Visca el Joseph Cucurella! … ¡Visca el Joseph Parcerisas! … ¡Visca el secretari!»[164]

Tres nenes vestides de blanc i un noi van llegir un poema preparat expressament per a l'ocasió: *A nostres estimats amics Joseph Cucurella y Joseph y Joan Parcerisas, victimas del feudalisme, dedica aquest petit record de simpatía lo poble d'Hostalets de Pierola*:[165]

163 *La Vanguardia*, 5.11.1906.

164 Discurs de rebuda dels tres empresonats al poble dels Hostalets, el dia 4 de novembre de 1906. Molt significativament, l'autor del manuscrit va utilitzar el paper oficial de la Unió Hostaletenca. Una còpia d'aquest document ens ha estat amablement facilitada per Elena Parcerisas.

165 Full volant imprès per Tip. Lit. J. Casamajó. Les nenes foren Cenòbia Pujol, Maria Llopart i Maria Isart. El noi es deia Jaume Pujol (*El Correo Catalán*, 5.11.1906)

Tres homes honrats, de cor noble,
fa quatre mesos, d'eix poble
sortiren dret á Igualada
ab sentiment y gran pena,
á sofrir una condemna
per la Justicia imposada.

A despedirlos anaren
tots quants homes habitaven
á Hostalets de Pierola
ab recança y greu condòl.
¡Fou verdader jorn de dòl
d'un poble que's desconçola!

¿Eren potsé uns assassíns?
¿Eren lladres? ¿Homs ruins?
Res d'aixó eren, amics:
eren tres homes honrats
condemnats y sentenciats
per infamias de cacics.

Com que tothom ja sabía
de quí la culpa venía,
pe'ls seus companys ignocents,
un día que no era de festa,
lo poble en sò de protesta
vá tancâ'ls establiments.

Mes rê y valgué, tot en vá:
varen tenir de passá
quatre mesos presoners,
de mullé y fills separats,
y del carinyo privats
dels sers qu'ells estimen mes.

Y tot ¿per què? per vilesa
d'homs que no tenen noblesa
ni saben lo que es amar:
d'homs que tenen cor de hiena
d'homs que viuen sense pena
d'homs que may han tingut cor.

D'homes que s'han figurat
que no hi ha mes dignitat
que'l diner: ¡Que'n van d'errats
los que ab ell fan males obres!
Val mes l'honradès dels pobres
qu'ls diners de'ls deshonrats.

Durant donchs sa permanencia
á la presó, l'assistencia
d'hóms del poble y de'ls voltants
se convertía en desvari;
Diu que arrivaren á anarhi
dos-mil-cinc-cents visitants.

Dos-mil-cinc-centas persones
ab intencións, com ells, bones
y l'afecte mes cordial.
Com prova de simpatía
no deixaren un sol día
d'aná á alleugerir són mal.

Mes per fí, lliures están,
y es nostre content tan gran,
qu'en nostra ánima afligida
hi ha fet entrada'l conhort
y nostre semblant ahir mort,
avui somriu ple de vida.

Nostres cors de goig bateguen
y nostres llágrimes reguen
com pluja que'l envía,
per que mes tendres trovèu
los sers que mes estimèu,
vostre goig, vostre alegría.

Haveu sigut condemnats,
mes sou honrats, més honrats
sou avui, que ereu air;
la presó es una deshonra
pe'l vil, mes pe'l bó es una honra;
ab cap alt ho podeu dir.

Molt lluny de sê aixó un afront,
ben alt dirá tot el mon
que hi veu clá y senç fanatisme,
que per desgraria, heu sigut
sens cap fet regonegut
víctimes del absolutisme.

Mes lliures ja estéu, germans;
per xo es que petits y grans,
homes, donas y quitxalla
avuy vos rebèm contents,
fent ressonâ'ls instruments;
el tamborino y la gralla.

Vinga festa y saragata;
que diada per tots tan grata
la tenim de celebrar,
dedicantla grans y xics
á la salut de'ls amics
que avui han deixat anar.

Y en avant, tots junts lluitèm
á la una, combatèm
tot quan sigui absolutisme
cridant sempre á una veu sola,
¡Visca Hostalets de Pierola,
Mori, mori l'absolutisme!

Els tres alliberats, acompanyats d'Adelina Parcerisas, filla de Joan, quedaren entendrits i les llàgrimes els negaren els ulls. Aleshores, «con palabra entrecortada por la emoción»[166] i «visiblemente conmovido»,[167] Joan Parcerisas s'alçà i pronuncià el següent discurs, transcrit literalment per *La Vanguardia*:

> Nobles y estimados amigos; intensamente conmovido en un acto tan imponente no puedo menos de esforzarme para probar demostraros mi agradecimiento y el de mis compañeros por las pruebas de afecto de vosotros recibidas. Yo quisiera deciros algo más, pero no puedo; quisiera contaros lo que hemos pasado, pero de sobras lo sabéis; debía deciros la consoladora impresión que de vosotros recibimos al contemplar el duelo y la tristeza que tuvisteis el día 7 de julio, cuando víctimas de la calumnia tuvimos que abandonar este pueblo; deberíamos daros muestras de nuestro entero agradecimiento por cuanto habeis hecho, pero en esta ocasión no nos es posible. Permitid solo que afirme una vez más lo que ya sabéis: «que honrados marchamos y más honrados volvemos».[168]

Pronunciades aquestes paraules, «el hijo del diputado provincial señor Godó (Don Pompeyo) dió un grito de "Visca la gent honrada", que fue unanimente contestado».[169]

Acte seguit els alliberats es dirigiren cadascú a casa seva, on es van trobar amb un darrer homenatge. A l'entrada de cada casa s'havia construït una garlanda de mata amb una dedicatòria per a cadascú. A casa de Josep Cucurella, deia: «El jovent a l'honorable vellet J. Cucurella». En el cas de Josep Parcerisas a l'entrada de casa seva s'hi

166 *El Correo Catalán*, 6.11.1906.

167 *El Diluvio*, 6.11.1906.

168 *La Vanguardia*, 6.11.1906.

169 *El Correo Catalán*, 6.11.1906.

llegia: «Glòria a l'honradíssim vehí Josep Parcerisas». Al portal de la casa d'Adelina i Joan Parcerisas, es penjà el rètol «El poble á son estimat secretari».[170]

A la tarda d'aquell dia 4 i l'endemà la festa continuà amb un tradicional ball de garlandes i altres espectacles i celebracions característiques de Festa Major, amb un èxit de públic notable. En la valoració dels actes que en feia el diari de la família Godó, *La Vanguardia*, es carregaven els neulers en profunditat al sector del poble que no hi havia volgut participar, per raó de l'antagonisme polític respecte del grup local dirigent:

> Durante todo el día reinó inusitada animación por las calles de Pierola, esforzándose sus habitantes en exteriorizar la alegría que sentían por el retorno de sus queridos paisanos. Los díscolos que con su conducta censurable habían originado la discordia, que perturbó por un momento la tranquilidad de aquella pacífica población, avergonzados de su proceder, viendo en la loable fraternidad de sus convecinos la acusación más acerba de sus actos, no se atrevieron á mostrarse en publico, y á solas con su conciencia sintieron tal vez el escozor del remordimiento que toda mala acción deja.

Els «díscols», però, tampoc no es quedaren curts i un cop passades les celebracions, al cap d'una setmana, algú que signava amb les inicials M. C. enviava una contracrònica al setmanari igualadí *Patria*, en què deixava molt clar quin havia estat el contingut polític de la celebració:

> El diumenge passat tingueren lloc el festetjos ab que Pierola celebrà sa festa major aplassada aquest any ab motiu d'esser á la presó tres vehins, els dies en que tenien costum de celebrarla, esperant a que siguessin llibertats pera que cap d'ells hi faltés. Y ara nosaltres preguntém. ¿Significa això que'ls presos tinguin las simpatias de tots els vehins? No; donchs en aquest cas la festa hauria sigut purament local y sense color polítich y allí van anar-hi els Godós de tots sexes y edats, acompanyats dels seus assalariats que te en els pobles del districte. Per cert que'ls presos foren acompanyats á l'estació del ferro-carril ab l'automovil del gendre del Godó. […] Tot això sigué una farsa godonista […] y no un entussiasme verdader. […] Els presos no sigueren condemnats per manifestacions políticas (com ab mala intenció s'ha propalat). […] Ho sigueren per un delicte comú, això es per haver tumultuariament agredit y apallissat a en Josep Roviralta, vehí de Barcelona y hisendat d'aquell poble, mentres passava tranquilament y anant sol pels carrers d'Hostalets. El fet en sí es repugnant y lo innoble no entussiasma. […].[171]

Per l'autor, encobert per les inicials M.C., no hi havia cap mena de dubte que «lo que's celebrava el diumenge passat no era mes que'l triomf del Godó. Aquest,

170 *Las Noticias*, 5.11.1906.

171 *Patria*, 10.11.1906.

desde que's va cometrer el delicte va oferir llur protecció als culpables y els Tribunals no n'hi feren cas [...] després de fallada la causa els va prometrer que conseguiria un indult y tampoch va venir. [...] Pro el Godó te diners que li sobren y sabé lluirlos en una festa a la que hi concorregueren els seus assalariats com gats afamats que han olorat un bon festí». La conclusió:

> Això es tot, y entre els amichs dels delinqüents y altres que ho son dels seus amichs, jovenets que hi acudiren per poguer lluir el seu garbo al sarau y els inconscients que segueixen sempre que hi hagi bullanga, comensaren a inflar el globo ab que te d'elevar-se aquest Godó. ¡Bufeu! tontos ¡bufeu! que sembla impossible que encare no estigueu escarmentats d'aquesta familia y dels perjudicis que ha portat en aquest districte y si aquest home surt diputat será un inutil més y d'aquells que votarán sempre contra Catalunya, donchs avans que res es home de partit.[172]

A final de 1906 la campanya electoral per a les eleccions a diputats a Corts ja havia començat. Godó Lallana havia anunciat a l'estiu que renunciava a presentar-se i tot estava a punt perquè el substituís el seu cosí Joan Godó Llucià. La peculiar Festa Major hostaletenca del novembre de 1906 s'havia convertit d'aquesta manera en tot un acte de precampanya en un dels feus godonistes més fidels. Però les eleccions de 1907 van ser les de la Solidaritat Catalana i, com ja recordarà el lector,[173] al districte d'Igualada com a tot Catalunya la candidatura «solidària» va triomfar en la majoria de pobles. Fins i tot, encara que amb una victòria pírrica de només dos vots, a la godonista Pierola.

172 *Ibídem.*

173 Vegeu el capítol 2.

4. EL COOPERATIVISME D'ESQUERRES

Les crisis de malvenda del vi

Durant els primers anys del segle XX, amb molt esforç es va aconseguir deixar enrere la crisi provocada per la fil·loxera i la desaparició de la vinya autòctona. Però un cop replantades una part important de les vinyes amb ceps americans, no s'havien acabat els problemes per als pagesos viticultors, que en el cas dels Hostalets eren la immensa majoria del poble. S'havien recuperat les vinyes, però ara calia fer front a una crisi molt greu de malvenda derivada de la saturació dels mercats consumidors de vins.

Al llarg dels anys que van de 1900 a 1907 els preus del vi van disminuir any rere any. En el conjunt d'aquells set anys van caure a menys de la meitat i s'arribà, a la segona de les dates, a un punt extraordinàriament crític. És cert que els anys següents les cotitzacions del vi van millorar; però això va ser en bona mesura conseqüència de collites molt deficients degudes a una climatologia adversa o a la proliferació de plagues com el míldiu. Els preus eren més elevats però els pagesos no tenien vi per vendre.

L'any 1908, per exemple, als viticultors dels pobles de la part sud de l'Anoia de poc els va servir la recuperació dels preus del vi. A la primeria del mes de juliol una violenta pedregada va arrasar completament les vinyes. El 12 de juliol, el plenari de l'Ajuntament de Pierola va acordar sol·licitar la intervenció del diputat del districte, Frederic Rahola, «con motivo de la calamidad que sufrió el dia seis del actual». L'Ajuntament demanava a Rahola si seria possible aconseguir «el perdón de contribucion y además por si puede percibirse un socorro ya sea de la Diputación o del estado o por ver si puede abrirse un trabajo público con que emplearse los braceros de este pueblo a fin de minorar en lo posible la grave situación con que han quedado los mismos o del contrario es imposible resistir las cargas del estado y municipales».[174] Pocs dies després, representants dels pobles afectats per la pedregada van reunir-se al Bruc. A la reunió hi

174 AMHP. Llibre d'actes núm. 5, p. 37.

van assistir el diputat Rahola i el governador civil de la província. Es va tractar «en primer lugar de la tempestad de piedra que descargó en los citados pueblos el día seis del actual la que destrozó por completo los viñedos de los mismos, única riqueza con que cuentan y, en segundo lugar, de la crisis vinícola que viene sufriendo esta comarca desde mucho tiempo por el bajo precio y poca marcha de sus caldos, cuyos males son causa de una situación tan grave que no puede resistirse ya por más tiempo».[175] Es va acordar sollicitar al diputat del districte que intervingués en relació amb la llei d'alcohols «que tanto perjudica a la vinicultura». A més, es proposava «la formación de bancos agrícolas en todos los pueblos de esta comarca para que los cosecheros pudiesen acudir al préstamo de cantidades más indispensables antes de abandonar los caldos considerando que ésta es una de las causas más importantes en la baratura de los vinos».[176]

Al llarg d'aquell estiu de 1908, tot i la perspectiva de la collita perduda, van continuar les mobilitzacions amb l'objectiu de pressionar el govern perquè decretés la llibertat de destil·lació per tal d'alleugerir la crisi derivada de l'acumulació d'estocs. El 16 d'agost l'Ajuntament de Pierola decidí mobilitzar el poble per tal de garantir una nodrida assistència a un míting contra la llei d'alcohols que s'havia de celebrar a les 9 del vespre del dia 21 a Esparreguera. Els regidors feien la reflexió que convindria que la presència d'hostaletencs «fuese numerosa a pesar de la hora incómoda que se ha señalado, toda vez que el asunto que debe tratarse tiene gran importancia por esta comarca puramente vinícola».[177] Encara a final d'octubre l'Ajuntament hostaletenc decidí recórrer de nou al diputat del districte per demanar-li que pressionés perquè la llei d'alcohols no anés endavant. La premsa es va fer ressò d'aquesta nova actuació publicant el contingut del telegrama que s'envià a Rahola: «Se ha cursado el siguiente despacho: Diputado a Cortes por el Distrito de Igualada don F. Rahola – Congreso de diputados. Reunido Ayuntamiento y mayores contribuyentes Pierola, piden y suplican al ministro de Hacienda que en la ley alcoholes conceda libertad amplia destilación vino única solución vinicultura española.»[178]

Al problema de la malvenda del vi, a més de les pedregades, s'hi afegiren els reiterats atacs d'un dels fongs més devastadors de la vinya: el míldiu. Just dos anys després d'haver-se perdut la collita per la pedregada de juliol de 1908, el míldiu va atacar amb virulència les vinyes del terme de Pierola. A mitjan juliol de 1910, el corresponsal del diari *La Vanguardia* es feia ressò de les perspectives poc falagueres que hi havia de cara a la collita d'aquell any:

175 AMHP. Llibre d'actes núm. 5, p. 39.

176 *Ibidem*.

177 AMHP. Llibre d'actes núm. 5, p. 41.

178 *La Vanguardia*, 29-10-1908.

> El estado de los viñedos de esta comarca sigue cada día peor; a pesar de la lozanía y verdor de las cepas, las uvas van perdiéndose cada día más, debido a las muchas humedades y lluvias, que ocasionan la repetición continuamente del mildew y con ésta la malura blanca, que va mermando de una manera extraordinaria la cosecha; de modo que entre las escarchas del 1º de abril y ahora la invasión de estas enfermedades, va a resultar muy reducida la cosecha a pesar de tantos sacrificios empleados.[179]

Sens dubte, però, va ser l'any 1915 quan es va arribar a un punt especialment dramàtic. A principi de juny el fong va començar a fer-se present i va propagar-se «rápidamente en la mayor parte de las viñas, siendo de temer que apenas podrá vendimiarse». I com sol passar, les desgràcies mai no vénen soles, perquè a aquesta situació s'hi afegiren les pedregades, tal com explicava el diari d'Igualada *El Independiente* en una petita nota titulada, de manera eloqüent, «Calamidad tras calamidad»:

> El mildium y el blac rot vienen causando perjuicios en los viñedos que, como si no fuesen bastante para llevar la desolación al pobre labrador [...] vénse aumentados con los pedriscos de anteayer en Pobla, Capellades, Piera y otras.[180]

Arribada la verema, efectivament no es va collir pràcticament res a gairebé cap poble de la contornada. Llavors es van mobilitzar per sol·licitar de la Diputació el perdó o, si més no, la rebaixa de les contribucions que els corresponia pagar. La resposta per part de l'organisme provincial va ser negativa.[181]

Baixos preus de venda del vi, contingències meteorològiques, plagues, tot plegat situava els viticultors davant d'unes perspectives gens falagueres. Però tot va acabar de complicar-se quan a la primeria d'agost de 1914 va esclatar la Primera Guerra Mundial i van començar a escassejar productes tan imprescindibles com el sofre o el sulfat de coure. Els principals països productors van deixar d'exportar-ne, ja que els consideraven productes estratègics en el context bèl·lic en què es trobaven. I amb l'escassetat, els comerciants van començar a actuar de manera especulativa: van emmagatzemar els estocs de què disposaven, a l'espera de treure'ls al mercat quan es produís una més que previsible alça de preus.[182]

En definitiva, tot plegat feia que cap a mitjan segona dècada del segle XX la pagesia veiés molt necessària la creació d'organitzacions de caràcter col·lectiu, ja fos per gestionar en comú la comercialització d'una part de la producció i l'adquisició d'inputs com sulfat de coure, sofre o adobs, ja fos per exercir de grups de pressió da-

179 *La Vanguardia*, 13-7-1910.

180 *El Independiente*, 20.6.1915.

181 Entre d'altres pobles, sol·licitaren el perdó de la contribució territorial Masquefa, Pierola i Carme (*La Vanguardia*, 19-1-1916).

182 D'aquesta problemàtica derivada del context bèl·lic se'n feu ressò àmpliament el *Boletin de la Cámara Agrícola Oficial de Igualada y su Comarca*, núm. 115 (oct. 1915) i núm.119-120 (des. 1915).

vant dels poders públics per aconseguir decisions polítiques favorables als interessos vitícoles. En un context tan especialment advers, calia mobilitzar-se i aplegar-se per ajuntar esforços.

La mobilització dels viticultors

En un moment en què els preus del vi es trobaven en uns nivells extraordinàriament baixos, l'any 1906, a Igualada estava en curs de constitució una associació comarcal de viticultors per impulsar la destil·lació cooperativa d'alcohols vínics.[183] A primers d'abril, l'Ajuntament de Pierola va acordar demanar una reunió a la junta d'aquella Societat Cooperativa per conèixer el funcionament d'aquella organització i pretenia convocar una reunió general de contribuents «para tratar de este asunto que tanto interesa por la triste situación y estado precario en que se encuentra la agricultura con respecto a los vinos.»[184]

Desconeixem per quina raó, però sembla que la reunió prevista amb els dirigents de la Cooperativa d'Igualada no va arribar a realitzar-se. Un any més tard l'Ajuntament va haver de prendre un nou acord de ple en la mateixa línia. El 2 de juny de 1907, l'alcalde Pau Pons Pujol va exposar que «sería conveniente escribir al Secretario de la Sociedad Cooperativa de elaboración de alcoholes vínicos de Igualada por saber noticias de la marcha y forma de la misma y saber si tienen ya terminado e impreso el Reglamento que debían remitir en este pueblo para celebrar una reunión general al citado objeto». La proposta de l'alcalde va ser aprovada per unanimitat i es va decidir escriure a Igualada aquella mateixa setmana. Sabem que la destil·lació cooperativa de vi a Igualada es va posar efectivament en marxa l'any 1907[185] i que, uns anys després, va donar lloc a la creació de la Cambra Agrícola d'Igualada i sa comarca, que tenia socis a Pierola.[186]

Al mateix temps, des dels Hostalets també es feien gestions per posar-se al corrent de les activitats de la Cambra Agrícola de Vilafranca del Penedès. Pel juny de 1906 es va acordar nomenar una comissió formada per tres destacats propietaris hostaletencs (Isidre Vallès Orpí, Pere Pujol Cucurella i Anicet Rovira Casanovas) per anar a Vilafranca a informar-se de les activitats de la Cambra. Al plenari de l'Ajuntament de 17 de juny, van comparèixer els tres emissaris per informar de les seves gestions. Digueren, en primer lloc, que havien quedat «muy bien impresionados de los fines que persigue en bien de la agricultura y vinicultura actualmente arruinada en estas comarcas» i

183 Jordi Planas. «Propietarios agrarios y acción cooperativa. La Cámara Agrícola de Igualada y la elaboración de alcoholes vínicos (1908-1930)», *Revista de Historia Industrial*, 43 (2010), p. 95-125.

184 AMHP. Actes del plenari municipal, llib. 4, p. 2, acta de la sessió de 8.4.1906.

185 AMHP. Actes del plenari de l'Ajuntament, 2.6.1907, llib. 4 p. 46.

186 Jordi Planas. «Propietarios agrarios y acción cooperativa …».

que havien aconseguit que una comissió de la Junta Directiva de l'entitat vilafranquina «pasara en este pueblo el dia de San Pedro, cuyo día, a las cinco de la tarde, dará una conferencia en un sitio público de esta población».[187]

La reunió es va celebrar amb un èxit de públic notable. Com a resultat d'aquell acte, es va enviar un telegrama al President del Govern en què es reclamava urgentment protecció a la viticultura, suprimir l'impost de consums en el cas del vi i negociar nous tractats comercials per incentivar les exportacions. També s'acordà contribuir amb una aportació per cobrir les despeses de la comissió «que debe pasar a Madrid para reclamar en nombre de esta comarca puramente vitícola las necesidades de nuevos mercados y favorercer la misma antes que sucumbir a la miseria».[188] Encapçalada per Gaietà Fontrodona, president de la Cambra Agrícola del Penedès, aquesta comissió s'entrevistà amb el ministre d'Hisenda i va obtenir la promulgació d'una Reial Ordre que, com a mesura d'urgència, autoritzava a destil·lar una gran quantitat de vi a l'àrea del Penedès, tant des de societats cooperatives com dels mateixos viticultors.[189]

Però la col·laboració amb la Cambra Agrícola de Vilafranca no va anar gaire més enllà de la celebració d'aquell acte del dia de Sant Pere de 1906. Uns anys després, pel maig de 1909, quan aquesta organització estava preparant un acte multitudinari per aplegar a la capital del Penedès representants de bona part de la Catalunya vitícola, el govern municipal de Pierola es mostrà dolgut perquè no hi fou convidat. De tota manera l'Ajuntament en ple decidia que «a pesar de no haber recibido la circular invitando a todos los pueblos de la comarca para una reunión que debe celebrarse el día 29 en la citada villa a fin de tratar de la terrible crisis agrícola que atraviesa esta comarca, considerando de suma necesidad acudir al Gobierno para que se tomen las medidas para favorecer la vinicultura, se acordó avisar a todo el pueblo por medio de pregón para que hoy mismo se reuna a fin de nombrar los Delegados que deben asistir a la mencionada reunión». El 29 de maig es presentà a Vilafranca del Penedès una delegació hostaletenca encapçalada pel regidor i propietari Pere Pujol Cucurella i integrada pels propietaris Isidre Vallès Orpí i Emili Pascual Amigó.[190]

L'acte celebrat a Vilafranca va tenir un èxit extraordinari de convocatòria, tal com deixà ben clar un extens article que publicà *La Vanguardia* el dia següent.[191] També, l'endemà mateix, la comissió que hi assistí de Pierola donava comptes al plenari de

187 AMHP. Llibres d'actes del plenari de l'Ajuntament, llib. 4, p. 9.

188 AMHP. Actes del plenari de l'Ajuntament, llib. 4, p. 11. El diari *El Igualadino* va publicar una extensa ressenya de l'acte sota el títol de «Conferencia a Piera». Desconeixem si el mateix dia es va celebrar una reunió similar al poble veí. És més probable que el cronista igualadí anés errat i en realitat la conferència que narrava no se celebrés a Piera sinó als Hostalets de Pierola. Vegeu *El Igualadino*, 8.7.1908 i 15.7.1908.

189 ACAN. Fons Municipal d'Igualada, Lligalls, 1906, A, Sociedades: Comunicació del Ministeri d'Hisenda al President de la Cambra Agrícola del Penedès (27.7.1906).

190 AMHP. Actes del plenari de l'Ajuntament, llib. 6, p. 20, 23.5.1909.

191 *La Vanguardia*, 30.5.1909.

l'Ajuntament dels acords a què s'havia arribat. Es plantejà una plataforma reivindicativa basada en tres punts: el primer exigia que s'impedís la fabricació d'alcohol a partir d'altres productes que no fossin el vi; el segon plantejava que la fabricació d'alcohol de vi fos declarada lliure per als colliters; i, finalment, es tractava d'aconseguir beneficis comercials en altres països per tal d'obrir nous mercats per als vins espanyols.[192]

Aquesta mobilització dels viticultors va donar lloc, l'any següent, a la creació d'una organització que, sota el nom d'Unió pera la defensa dels productes agrícols, tenia com a objectiu la persecució de l'adulteració del vi. La constitució va tenir lloc en una magna assemblea celebrada el 5 de juliol de 1910 a Sant Sadurní d'Anoia i, d'acord amb el protagonisme que havien tingut els propietaris penedesencs en aquella iniciativa, fou escollit president Gaietà Fontrodona, de la Cambra Agrícola del Penedès, i secretari, Pere Mir, de la Cambra Agrícola de l'Anoia. Aquesta entitat fou l'antecedent directe de la Unió de Vinyaters de Catalunya, l'organització que al llarg del primer terç del segle XX va actuar com a grup de pressió davant del govern en defensa dels interessos dels viticultors.[193] A més de la persecució del frau en el comerç de vins adulterats, aquesta organització va reclamar una legislació favorable en matèria d'alcohols i dels impostos que gravaven el comerç i el consum de vi.[194]

Creada pel desembre de 1910, en pocs mesos la Unió de Vinyaters va constituir delegacions a més de dues-centes localitats catalanes i, a final de 1911, tenia uns 20.000 associats.[195] Davant de la intensíssima activitat que desplegà en els primers mesos, Jaume Raventós deia que «no sé si jamás se ha visto en el movimiento agrícola de nuestro país surgir una sociedad con más rapidez, con más empuje, con más vigor que esta».[196] I aquesta expansió va començar precisament a la comarca d'Igualada, localitat que va rebre l'apel·latiu de «la Covadonga de la renaixensa vitícola á Catalunya».[197] Segons el portaveu de la Unió de Vinyaters de Catalunya:

192 AMHP. Actes del plenari de l'Ajuntament, llib. 6, p. 21.

193 Jordi Planas. *Els propietaris i l'associacionisme agrari a Catalunya (1890-1936)*, Girona: Universitat de Girona - Documenta Universitaria, 2006, p. 142-146. Vegeu també Jordi Pomés. *La Unió de Rabassaires*. Barcelona: Publicacions Abadia de Montserrat, 2000, p. 208-220; Eva Fernández. «El fracaso del lobby viticultor frente al objetivo industrializador del Estado, 1920-1936», *Historia Agraria*, 45 (2008), p. 113-141.

194 Sobre aquesta qüestió, vegeu Núria Puig. «El fraude en la industria alcoholera, 1900-1936», *Hacienda Pública Española*, 94/I (1984), p. 357-366; Núria Puig. «Modernización y regulación. La industria alcoholera española, 1856-1953». Dins Jordi Nadal i Jordi Catalán (eds.), *La cara oculta de la industrialización española. La modernización de los sectores no líderes (siglos XIX y XX)*, Madrid: Alianza Universidad, 1994, p. 99-125; Juan Pan-Montojo. *La bodega del mundo. La vid y el vino en España, 1800-1936*. Madrid: Alianza Universidad, 1994; Juan Pan-Montojo; Núria Puig. «Los grupos de interés y la regulación pública del mercado de alcoholes en España (1887-1936)», *Revista de Historia Económica*, Año XIII, 2 (1995), p. 251-280.

195 *Revista del Instituto Agrícola Catalán de San Isidro*, 20.11.1911.

196 *Revista del Instituto Agrícola Catalán de San Isidro*, 5.5.1911.

197 *El Vinyater*, Any I núm. 1 (2.1911).

> Justament ha estat anomenada Igualada la Covadonga de la renaixensa vitícola á Catalunya. En efecte, d'allí han sorgit els primers valerosos seguidors del nou organisme lliberador dels vinyaters catalans. [...] Per això afirmém, sense por de que'l temps ens desmenteixi, que si arreu de Catalunya predomina l'alt esperit que á la comarca igualadina al ingressar y engroixir les files de la Unió de Vinyaters, aquesta será la organisació agrícola més potenta de les hagudes fins avuy á Catalunya.[198]

Els organitzadors del primer acte públic de la Unió de Vinyaters, que va tenir lloc a Igualada el 29 de gener de 1911, foren els dirigents de la Cambra Agrícola d'Igualada. Josep Queralt Martí, que aleshores presidia la Cambra, havia estat un dels fundadors de la Unió de Vinyaters i formà part de la seva junta central. Dels Hostalets de Pierola, els primers que van integrar-se a la Unió de Vinyaters foren Isidre Vallès Orpí, propietari de can Valls, Pere Pujol Cucurella, propietari de la hisenda can Cucurella i Joan Pujol Vidal («Jan»). Foren, respectivament, els primers delegat i sotsdelegats (suplents) de la Unió de Vinyaters al terme de Pierola. Cal afegir-hi Emili Pascual Amigó, propietari de la finca de can Pascual (situada al terme de Pierola però a tocar del municipi del Bruc) i de can Gras de Dalt. Emili Pascual fou delegat de la Unió de Vinyaters al municipi del Bruc, però formà part del primer Consell Comarcal de la Unió de Vinyaters a l'Anoia com a representant del municipi de Pierola.[199]

D'entre els promotors pierolencs de la Unió de Vinyaters cal retenir el nom del que, sens dubte, era el més modest de tots: l'esmentat Joan Pujol Vidal («Jan»), atès que, com veurem, tres anys després tindria un important paper en la creació de la Cooperativa Agrícola de Pierola. La delegació de la Unió de Vinyaters a Pierola fou una de les més nombroses de la comarca d'Igualada. Pel febrer de 1911 ja tenia 143 socis i se situava només darrere de la de Piera (150 socis). La comarca aleshores comptava amb un total de 1.256 associats.[200]

Tots aquests esdeveniments posen de manifest que en la principal àrea vitícola catalana, que gravitava entorn de l'eix Vilafranca del Penedès-Igualada, s'havia desencadenat una intensa mobilització derivada de la duresa extrema amb què s'estava manifestant una crisi de sobreproducció vinculada a una saturació dels mercats consumidors i que obligava a la malvenda del vi. Aquesta mobilització estava encapçalada pels propietaris més importants de la zona, aplegats al voltant de les cambres agrícoles de Vilafranca i d'Igualada, els quals van participar activament en la creació d'una potent organització per a la defensa dels interessos dels viticultors, com va ser la Unió de Vinyaters.

198 *Ibídem*.

199 *Ibídem*.

200 *Boletín de la Cámara Agrícola Oficial de Igualada y su Comarca*, 16.2.1911.

Ara bé, aquestes organitzacions impulsades i controlades pels propietaris estaven lluny de donar resposta als problemes més immediats dels viticultors, en la seva immensa majoria petits pagesos que treballaven terres que no eren pròpies. Això per diverses raons.

En primer lloc, l'objectiu primordial d'aquest tipus d'organitzacions, com eren les cambres agrícoles, consistia en l'actuació com a grups de pressió davant de les institucions públiques per aconseguir millores en la comercialització de la producció, evitar el frau i liberalitzar la destil·lació del vi. En la lluita política per aconseguir l'acceptació de la seva plataforma reivindicativa podien arrossegar la petita pagesia; però els petits pagesos tenien unes altres prioritats.[201]

En segon lloc, el principal problema de les petites explotacions derivava d'haver de fer front al pagament d'una renda al propietari, especialment onerosa en aquest context de crisi. I, òbviament, a aquesta qüestió difícilment podien donar-hi resposta organitzacions com les cambres agrícoles o la Unió de Vinyaters de Catalunya, on s'aplegaven els principals propietaris de cada lloc. Aquestes organitzacions sempre van deixar al marge la problemàtica social. Intencionadament mai no van prendre posició en relació amb un dels principals problemes que afectava la petita i mitjana pagesia, com era el de les condicions d'accés a la terra dels pagesos no propietaris (parcers, rabassaires) i la duresa amb què, en aquest context crític, la renda que havien de pagar als propietaris colpejava els comptes de resultats de les seves explotacions.

En tercer lloc, amb aquest rerefons tan crític les petites explotacions requerien tot un seguit de serveis cooperatius que no sempre podien o sabien oferir organitzacions del tipus de les cambres agrícoles. És veritat que algunes d'aquestes entitats desenvolupaven una notable acció cooperativa. Aquest seria el cas de la Cambra Agrària d'Igualada, que a més d'elaborar alcohols es dedicava a la comercialització d'adobs, sofres i sulfats, i que també establí un servei de la trilla mecànica.[202] Però la seva concepció del cooperativisme era molt diferent de la que tenien els petits pagesos. Entenien les cooperatives com unes institucions de caràcter transversal, interclassistes i fins i tot amb un elevat component corporatiu. Havien d'actuar com a mecanisme de control social dels petits pagesos amb l'objectiu de reduir les tensions socials i evitar els enfrontaments entre els propietaris i els altres sectors menys afavorits de la pagesia.

Aquests sectors, en canvi, concebien el cooperativisme de manera molt diferent. Per ells tenia un component important de solidaritat de classe. Era un instrument en mans dels pobres per tal de fer front a les dificultats derivades tant de la

201 Jordi Planas. «Identidades, corporativismo y autonomía del campesinado en la acción colectiva agraria. Cataluña, 1890-1920», *Historia Agraria*, 50 (2010), p. 101-132; sobre el caràcter que tenien aquestes organitzacions, vegeu Jordi Planas. «Les cambres agrícoles: una resposta dels propietaris a la crisi agrària del final del segle XIX». Dins: *Sindicalisme i món rural a Catalunya, 1900-1975*. Girona: Associació d'Història Rural de les comarques Gironines, 2003, p. 49-72.

202 Jordi Planas. «Propietarios agrarios y acción cooperativa …».

conjuntura de preus adversa, com de les desigualtats socials originades pel predomini d'unes determinades relacions contractuals i d'accés a la terra. És per aquesta raó que es desenvolupà a la Catalunya vitícola un determinat model de cooperativisme agrari «d'esquerres», que ideològicament tenia les arrels en el republicanisme popular de la segona meitat del segle XIX i que va acabar establint vincles molt estrets amb el principal sindicat defensor dels interessos d'aquesta petita pagesia, la Unió de Rabassaires.[203]

El cooperativisme era absolutament imprescindible per fer front al context de crisi que vivia la viticultura, però la concepció diferent que en tenien els propietaris i els conreadors efectius de la terra va fer que en molts llocs trobés grans dificultats per desenvolupar-se i esdevenir realment efectiu. En aquest sentit, els problemes que es van presentar als Hostalets de Pierola a l'hora d'articular un projecte cooperatiu potent resulten del tot paradigmàtics.

La creació de la Cooperativa Agrícola de Pierola

Cap a final de l'any 1914 als Hostalets de Pierola ja havia anat madurant la idea de constituir una cooperativa agrícola d'àmbit local. A la primeria de gener de 1915 els estatuts de l'organització ja estaven enllestits i van ser presentats al govern civil el 23 de gener.[204] Al cap de cinc dies justos es constituïa definitivament la Cooperativa Agrícola de Pierola. Al llarg dels vint-i-cinc anys següents aquesta organització va tenir un paper absolutament fonamental en la vida associativa, política i també econòmica de la població.

Les circumstàncies concretes que van conduir a la constitució d'aquesta organització són fàcilment imaginables després del que s'ha dit en els apartats anteriors d'aquest mateix capítol. En primer lloc, òbviament caldria esmentar el context creat per la situació crítica per la qual estava passant la viticultura. Com s'ha intentat argumentar en l'apartat anterior, en indrets com els Hostalets de Pierola, a mitjan segona dècada del segle XX el cooperativisme s'havia convertit en una necessitat imperiosa. En segon lloc, tenim la falta de resposta adequada que, en el cas dels Hostalets, havien donat

203 J. Pomés. *La Unió de rabassaires …*, p. 353-406; ID «Sindicalismo rural republicano en la España de la Restauración». *Ayer*, núm. 39 (2000), p. 103-134. Vegeu també: Andreu Mayayo. «El naixement del moviment cooperatiu a la Conca de Barberà». *Estudis d'Història Agrària*, 5 (1985), p 133-155; ID. «El cooperativisme agrari: un moviment dual». Dins: Conxita Mir (a cura de), *Actituds polítiques i control social a la Catalunya de la Restauració (1875-1923)*, Lleida, Editorial Virgili & Pagès - Estudi General, 1989, p. 209-232. Sobre els vincles del republicanisme i el cooperativisme a final del segle, vegeu A. Duarte. *El republicanisme català a la fi del segle XIX*. Vic: Eumo, 1987, especialment p. 74-75 i 91-93; Gabriel Plana Gabernet. *El cooperativisme català o l'economia de la fraternitat*. Barcelona: Escola Universitària d'Estudis Empresarials de la Universitat de Barcelona, Fundació Francesc Ferrer i Guàrdia, Fundació Roca i Galès, 1998; Francesc-Andreu Martínez Gallego. *Esperit d'associació. Cooperativisme i mutualisme laics al País Valencià, 1834-1936*. València: Universitat de València, 2010.

204 Segons la documentació que es conserva a l'AGDGC. Fons d'Associacions, exp. 8.330. El 26.1.1915 *La Vanguardia* donava també la noticia de la presentació dels estatus al govern civil de Barcelona.

les organitzacions de caràcter comarcal existents, molt vinculades a la iniciativa dels grans propietaris. Ens referim a les cambres agrícoles d'Igualada o de Vilafranca, que es trobaven molt lluny (i no només en un sentit estrictament físic) del que necessitaven els viticultors hostalatencs. En aquest sentit, en tercer lloc, cal tenir molt present que les petites explotacions de base vitícola presentaven una complexitat notable. Per als petits viticultors, encara que pugui semblar un contrasentit, no tot es reduïa a la vinya. En aquestes explotacions també es desenvolupaven altres activitats complementàries que feien que les necessitats a cobrir per serveis de tipus cooperatiu fossin molt més variades del que habitualment es creu, com molt bé demostra el cas de la Cooperativa Agrícola de Pierola.

L'objectiu de la societat era definit de manera molt imprecisa en els seus estatus fundacionals. Segons l'article segon, consistia en «la compra-venta de toda clase de artículos que puedan ser consumidos por sus cooperadores». Gràcies a un manuscrit memorialístic del que va ser el darrer president de la cooperativa abans de la desaparició de l'entitat l'any 1939, coneixem amb una mica més de detall quines eren les finalitats perseguides pels fundadors de la cooperativa:

> El seu objectiu principal era el de poder amillorar el producte de la venta de la carn de porc qu'ells mateixos produian i qu'els comerciants pagaban a preus molt mínims i que després d'elaborarlos el venien a preus molt alts, bona part a els mateixos productors. Devant de tal fet van decidir de efectuar per conte propi tals operacions en fundant una cooperativa anomenada Cooperativa agrícola d'Hostalets de Pierola.[205]

Ens trobem, per tant, davant d'un projecte situat a mig camí del cooperativisme de consum, molt arrelat i difós en la Catalunya d'aquells moments,[206] i del cooperativisme agrari en sentit estricte. En definitiva, el que perseguien els impulsors del projecte era treure un millor profit d'una de les activitats agràries complementàries més característiques d'unes explotacions pageses de base predominantment vitícola: l'engreix de bestiar porcí per a la venda.

Desconeixem qui eren exactament els 18 socis fundadors de la Cooperativa Agrícola de Pierola; però, en canvi, gràcies a l'expedient conservat en l'arxiu de l'antic govern civil de Barcelona, sabem els noms dels membres de les juntes que regiren l'entitat entre el 1915 i el 1933. Els de la primera junta figuren a la taula 14.

205 Documentació familiar de Joan Raventós Millaret. Memorial manuscrit de Francesc Biarnés datat el 4.6.1978.

206 Vegeu els llibres clàssics de Joan Reventós. *El movimiento cooperativo en España*. Barcelona: Ariel, 1960 i Albert Pérez Baró. *Història de les cooperatives a Catalunya*. Barcelona: Crítica, 1989. Les monografies locals i estudis de casos són infinites; es poden destacar els estudis de Montserrat Duch. *La Cooperativa Obrera Tarraconense. Consum, treball i lleure a Tarragona (1904-1965)*. Tarragona: El Mèdol, 1993 i de Josep Casanovas Prat. *El cooperativisme a Osona*. Vic: Eumo, 1998.

Taula 14. Junta promotora de la Cooperativa Agrícola de Pierola (gener de 1915)

Càrrec	Nom («sobrenom»)	Data de naixement (edat)	Observacions
President	Joan Pujol Vidal («Jan»)	1849 (66)	Sotsdelegat de la Unió de Vinyaters de Catalunya a Pierola (1911).
Vicepresident	Josep Isart Poch («Pepet Casaques»)	1880 (35)	Fundador de la Constància Pierolenca (1902). Va ser alcalde i jutge de pau en diverses ocasions. Destaca per haver estat el creador de la secció local d'ERC l'any 1931.
Secretari	Jaume Valls Sagristà («Miqueló»)	1889 (26)	Secretari de la Unió Sempreviva Hostaletenca (1918) i un dels creadors de Unió Regionalista Hostaletenca (1918)
Vicesecretari	Josep Escala Ventura («Boter»)	1888 (27)	Vinculat al sector dretà local. Va ser cessat el 1936 com a regidor de l'Ajuntament perquè no era d'un partit afí al Front d'Esquerres.
Tresorer	Àngel Esteve Pons («Pau Ponset»)	1892 (23)	Vicepresident de la Unió Sempreviva Hostaletenca (1918) i fundador de la Unió Regionalista Hostaletenca (1918).
Comptador	Joan Esteve Llorens («Joanet Paleta»)	1884 (31)	Va exercir diversos càrrecs a la Cooperativa i organitzacions afins durant els anys 1920.
Vocal	Josep Valls Pujol («Paret del Ros»)	1882 (33)	Va ser membre de la Junta de la Cooperativa en diverses ocasions durant els anys 1920. Pare de Josep Valls Elias, el qual va ser regidor de l'Ajuntament pel PSUC l'any 1936.
Vocal	Miquel Fló Torras («Jaumetó»)	1884 (31)	Havia tingut càrrecs a la Germandat de Sant Sebastià en dues ocasions abans de 1914. Va exercir diversos càrrecs a la Cooperativa i organitzacions afins durant els anys 1920 i primers 1930, entre elles la Germandat de Sant Isidre. Pare de Miquel Fló Valls, que va tenir càrrecs al Foment Recreatiu. El 1936 era regidor a l'Ajuntament pel PSUC.
Vocal	Jaume Escala Samsó	1889 (26)	Només surt en aquest càrrec i aquest any. Era cosí de Josep Escala Ventura
Vocal	Vicenç Térmens Petit («Tomàs Ponset»)	1887 (28)	Va exercir diversos càrrecs a la Cooperativa i organitzacions afins durant els anys 1920

Fonts: AGDGC. Fons d'Associacions, exp. 8.330. Les dates de naixement provenen dels padrons d'habitants conservats a l'AMHP. Reg. 85 i 87.

La composició de la Junta promotora de la Cooperativa presenta dues característiques rellevants. En primer lloc, tenim el fet que es tracta de gent jove. Amb l'excepció del president, sexagenari, la resta de membres es trobaven per sota dels 35 anys. De fet, cinc dels deu membres de la Junta tenien menys de 30 anys. En segon lloc, si analitzem els perfils polítics dels integrants d'aquesta primera junta directiva, no hi ha dubte del caràcter transversal que pretenia tenir l'entitat. Hi trobem homes que havien d'esdevenir alguns dels representants més insignes de l'esquerra local, vinculats al llarg de la dècada dels anys vint i trenta a la mateixa Cooperativa i a les organitzacions afins que acabarà aixoplugant. Podríem destacar Joan Esteve Llorens, Miquel Fló Torras i, sobretot, Josep Isart Poch. Aquest darrer cal recordar que havia estat un dels impulsors, l'any 1902, de la Constancia Pierolenca (l'entitat rival de la dretana Unió Hostaletenca). Després de la proclamació de la República l'any 1931, serà l'organitzador de la secció local d'ERC i del sindicat afí a aquest partit, la Unió de Rabassaires. Però també en aquesta primera Junta hi ha una representació notable de la dreta local. Ocupant els càrrecs de secretari i tresorer hi trobem Jaume Valls Sagristà («Miqueló») i Àngel Esteve Pons («Pau Ponset»), els quals estigueren en el nucli directiu de la Unió Regionalista Hostaletenca, organització que als Hostalets va actuar *de facto* com a secció local de la Lliga Regionalista. El seu perfil polític dretà va quedar clarament de manifest quan tots dos passaren a formar part de la comissió gestora municipal creada per fer les funcions d'Ajuntament després de la destitució del consistori a conseqüència dels Fets d'Octubre de 1934.

El personatge, però, que sembla haver estat clau en el naixement de la Cooperativa és Joan Pujol Vidal («Jan»), el primer president. Malauradament, coneixem molt pocs detalls de la seva biografia. Havia nascut a mitjan segle XIX (el 1849) segurament a Piera, on va ser batejat.[207] La seva mare sembla que descendia de la important finca de can Vidal del Malcavaller, una masia situada just sobre el límit dels termes municipals de Piera i Pierola, pertanyent però a nivell administratiu al municipi de Piera. La vinculació de Joan Pujol Vidal amb el municipi veí no acaba aquí. Va casar-se amb Magdalena Poch Munné, filla d'una altra notable família d'hisendats pierencs, propietaris de l'heretat can Ferran, amb terres repartides entre els termes de Piera i Pierola.[208] Joan Pujol Vidal no apareix empadronat als Hostalets de Pierola fins al 1910, però en el padró de 1905 la seva esposa, Magdalena Poch, hi consta com a resident a la casa que tenien al poble.[209] Aquesta separació aparent del matrimoni ens fa suposar que per aquestes dates Joan Pujol Vidal tenia algun negoci o activitat que l'obligava a passar llargues temporades fora dels Hostalets. Podria ser

207 Aquestes informacions provenen de l'expedient de quintes de Josep Pujol Poch, fill de Joan Pujol Vidal. AMHP. Reemplazos del ejército, reg. 47.

208 *Ibídem*.

209 AMHP. Padrons d'habitants de 1897, 1900, 1905, 1910, 1916 i 1920. Regs. 85, 86, 87, 88 i 89.

—i aquí ens hem de moure forçosament en el terreny relliscós de les hipòtesis— que tingués algun tipus de comerç o negoci a la ciutat de Mataró. Ens ho fa suposar el fet que el seu fill, mecànic de professió, hi tingués obert el 1923 un taller de reparació d'automòbils.[210]

No fou segurament fins al moment de retirar-se que Joan Pujol Vidal («Jan») passà a residir habitualment a la seva casa dels Hostalets. A partir d'aleshores el trobem implicat a fons en la vida social i política del poble. Entre 1912 i 1914 va ser regidor de l'Ajuntament.[211] I, tal com ja s'ha dit pàgines més amunt, el 1911 consta com a sotsdelegat de la Unió de Vinyaters de Catalunya als Hostalets.[212] Tot plegat ens dona el perfil d'un home moderat i ideològicament més aviat conservador que, evidentment, es mostra molt preocupat per la situació de crisi que es patia als Hostalets com a la resta de la Catalunya vitícola. Tot fa suposar que Pujol Vidal va tenir un paper realment important en la creació de la Cooperativa Agrícola de Pierola, concebuda com una organització transversal i, sobretot, allunyada de les intenses disputes polítiques que es donaren al poble en aquests primers anys del segle XX. El gran protagonisme que va tenir Joan Pujol com un dels principals impulsors de la Coopertiva Agrícola de Pierola es posa clarament de manifest en el fet que va ser en un local annex a casa seva (al carrer Major, 26) on la societat va establir el magatzem i el domicili social.[213]

El fracàs del projecte unitari i el decantament polític de la Cooperativa

El projecte de la Cooperativa Agrícola de Pierola, tal com es va posar en marxa a començament de 1915, pretenia unir tots els petits pagesos de la població per tal de resoldre un problema concret, com era el de la comercialització dels porcs d'engreix, una producció complementària però molt important per ajudar les petites explotacions pageses a sortir del pas en un context de profunda crisi vitícola.

Ara bé, el consens que cercaven el sexagenari president de la Cooperativa i la colla de joves que formaven part de la primera Junta de l'entitat no va ser finalment possible d'assolir. A l'alçada de 1915 la divisió del poble en dos sectors antagònics era tan marcada que va ser impossible mantenir el consens i la unitat entorn de la Cooperativa. Després de fets com l'incident de juliol de 1904 i de l'empresonament de tres distingits membres del grup dirigent local al cap de dos anys, el 1906, era molt difícil que un projecte de tipus transversal pogués reeixir.

210 El 15.9.1923 *La Vanguardia*, anunciava una cursa ciclista organitzada per Sport Ciclista Badaloní, per a la qual «se cuenta con importantes premios y una fuerte prima de don José Pujol Poch del Auto Garage Sport de Mataró». Es tracta del fill de Joan Pujol Vidal.

211 AMHP. Llibres d'actes del plenari de l'Ajuntament dels anys corresponents.

212 *El Vinyater*, núm. 1, febrer 1911.

213 AGDGC. Fons d'Associacions, reg. 8.330: *Reglamento de la Cooperativa Agrícola de Pierola* (1915).

Cal tenir present que només uns mesos abans de la constitució de la Cooperativa als Hostalets s'havia viscut un altre incident en el qual indirectament es trobaven implicats alguns dels membres d'aquella primera Junta. Ens referim a la clausura de la societat Unió Hostaletenca duta a terme pel governador civil durant els dies de la Festa Major de 1914. Aquest fet havia exacerbat de nou els ànims entre el sector de dretes parapetat darrere la Unió i els que n'havien promogut la clausura, el sector vinculat a la Constància Pierolenca. Aquest incident havia donat lloc a la reconstitució de la Unió Hostaletenca, que havia passat a denominar-se de manera ben explícita Unió Sempreviva Hostaletenca. No era un fet menor que el mateix secretari de la Cooperativa, Jaume Valls Sagristà («Miqueló») i el tresorer, Àngel Esteve Pons («Pau Ponset») tinguessin igualment càrrecs en la renascuda Unió Sempreviva Hostaletenca. Tampoc no ho era que Josep Isart Poch portés ja cap a 1915 (i malgrat ser força jove) una llarga trajectòria politicoassociativa, posicionat sempre en contra del grup dirigent local, que controlava entitats com la Unió Hostaletenca o la Germandat de Sant Sebastià.[214] Havia de ser molt difícil desenvolupar tasques de responsabilitat en la direcció de la Cooperativa sostraient-se de l'ambient de crispació i divisió social, i deixant de banda el que succeïa en les altres organitzacions locals en què aquestes mateixes persones estaven fortament implicades.

Els antagonismes que es posaven de manifest en els diversos àmbits de la societat hostaletenca ben aviat hagueren de reproduir-se en la direcció de la jove cooperativa. Segons el breu memorandum escrit per qui va ser el darrer president de l'entitat, aquestes dissensions arribaren al punt culminant quan l'any 1919 es va discutir «la proposició de construir un local propi en el qual, a més de la cooperativa, s'hi podria construir un forn de pa, un cafè i sala d'espectacles. Una part de socis es va mostrar contrària a tal proposició "dien qu'enyadint aquestas seccions l'entitat ja pendria un carácter polític". Es va anar a una votació i per majoria es va acordar la construcció d'un local propi. La cooperativa marxava bé però, en efecte, la política hi jugava el seu paper.»[215]

En realitat, però, les divergències ja devien haver començat alguns anys abans, ben poc després de la constitució de la Cooperativa Agrícola. De fet, només cal fer una ullada als canvis que s'anaren produint en la composició de la Junta Directiva de l'entitat en aquests primers anys de la seva activitat per adonar-se que el caràcter políticament transversal s'anà esvaint molt ràpidament. A la taula 15 hem recollit els noms dels homes que en cada un dels exercicis que van de 1915 a 1933 van ocupar els càrrecs de president, secretari i tresorer.

214 Vegeu *supra*, el capítol 3.

215 Documentació Familiar de Joan Raventós Millaret. Memorial manuscrit de Francesc Biarnés datat el 4.6.1978.

Taula 15. Principals càrrecs de la Cooperativa Agrícola de Pierola (1915-1933)

Any	President	Secretari	Tresorer
1915	Joan Pujol Vidal	Jaume Valls Sagristà	Àngel Esteve Pons
1916	Joan Pujol Vidal	Joan Sampere Mabras	Àngel Esteve Pons
1917	Miquel Valls Càlix	Joan Sampere Mabras	Àngel Esteve Pons
1918	Miquel Valls Càlix	Mateu Esteve Valls	Àngel Esteve Pons
1919	Miquel Valls Càlix	Mateu Esteve Valls	Àngel Esteve Pons
1920	Pere Bonastre Mas	Joan Valls Pujol	Miquel Valls Càlix
1921	Pere Bonastre Mas	Miquel Fajardo Esteve	Mateu Esteve Valls
1922	Miquel Valls Càlix	Miquel Fajardo Esteve	Mateu Esteve Valls
1923	Miquel Valls Càlix	Miquel Fajardo Esteve	Mateu Esteve Valls
1924	Josep Isart Poch	Carles Isart Fló	Mateu Esteve Valls
1925	Miquel Valls Càlix	Mateu Esteve Valls	Josep Isart Poch
1926	Aureli Roviralta Puigventós	Miquel Fajardo Esteve	Josep Isart Poch
1927	Sense dades	Sense dades	Sense dades
1928	Miquel Fló Torras	Miquel Fajardo Esteve	Aureli Roviralta Puigventós
1929	Miquel Fló Torras	Miquel Fajardo Esteve	Aureli Roviralta Puigventós
1930	Mateu Esteve Valls	Miquel Fajardo Esteve	Aureli Roviralta Puigventós
1931	Mateu Esteve Valls	Miquel Fajardo Esteve	Aureli Roviralta Puigventós
1932	Mateu Esteve Valls	Joan Raventós Casals	Miquel Fló Torras
1933	Joan Raventós Casals	Miquel Fajardo Esteve	Miquel Fló Torras

Font: AGDGC. Fons d'Associacions, exp. 8.330.

L'any 1915 el triumvirat directiu estava integrat per dos dels que amb el temps es convertirien en homes forts de la dreta local (Jaume Valls Sagristà i Àngel Esteve Pons); però a partir de 1920 tots dos no solament van desaparèixer d'aquest nucli dur de la Junta, sinó que també van deixar qualsevol altra responsabilitat en l'entitat. El president fundacional, Joan Pujol Vidal, va deixar de formar part de la Junta després del 1916. Va agafar-li el relleu al capdavant de l'entitat Miquel Valls Càlix («Miquel del Ros»), un home de més de 60 anys que havia viscut durant una part important de la seva vida al poble de Sants, on tenia una taverna[216] i on va arribar a ser regidor de l'Ajuntament entre 1888 i 1891.[217] Cap al 1906[218] retornà al poble que l'havia vist néixer on ocupà diversos càrrecs a la Cooperativa Agrícola i organitzacions filials. Va

216 Aquest establiment estava situat al carrer de la Constitució, 43. AMDSM. Caixa 9.868, acta de la sessió de 3.1.1889.

217 AMDSM. Caixes 9.869 i 19.869, llibres d'actes corresponents. A l'acta de la sessió de constitució de l'Ajuntament de Sants de 1.1.1890 Miquel Valls Càlix va ser escollit procurador síndic del consistori.

218 AMHP. Padró d'habitants de 1910, reg. 87.

ser designat Jutge de Pau el 1924, càrrec que va exercir fins a la seva mort, l'any 1929.[219] Tot i que ens ha estat impossible conèixer l'orientació ideològica precisa de Valls Càlix, podem suposar que molt probablement s'hauria relacionat amb els cercles republicans que tan actius van mostrar-se precisament a Sants durant els anys que va viure-hi l'hostaletenc.[220]

La resta dels noms que apareixen a la taula 15 corresponen a persones que durant els anys vint i trenta manifestaren una orientació política republicana més o menys radical d'esquerres. Persones com Miquel Fajardo Esteve, Mateu Esteve Valls, Joan Sampere Mabras o Josep Isart Poch van formar part de la direcció de tot l'entramat associatiu que s'anà construint al voltant de la Cooperativa. Tots es van posicionar políticament a favor d'opcions d'esquerra, des d'ERC fins a la CNT passant pel PSUC o la Unió de Rabassaires. Hi ha una única excepció a aquesta regla general: la d'Aureli Roviralta Puigventós, que va exercir a la Cooperativa diversos càrrecs de responsabilitat al llarg de la segona meitat dels anys vint. Era fill de Josep Roviralta Figueras, el propietari nouvingut que havia protagonitzat l'incident de l'any 1904 amb el posterior empresonament dels tres hostaletencs membres del grup dirigent local.[221] Mort el 1913, a Buenos Aires, el seu pare, i difunta també la mare, Maria Puigventós Vivet, l'any 1918,[222] Aureli Roviralta va heretar la finca de can Santjoan. Ara bé, què hi feia un gran propietari com Roviralta donant suport a una entitat que aixoplugava els petits pagesos (en diversos casos fins i tot parcers i rabassers de les seves pròpies finques) i que cada cop s'escorava més cap a posicions d'esquerra? La resposta cal cercar-la, sens dubte, en l'enfrontament obert sostingut pel seu pare des dels anys del canvi de segle amb el grup dirigent local i amb el caciquisme comarcal exercit per la família Godó.

---

219 El cronista local «Fajardo» (possiblement Miquel Fajardo) del diari *La Vanguardia* el 12 d'octubre de 1929 publicava la nota següent: «A los 74 años de edad ha dejado de existir nuestro digno juez don Miguel Valls Cà[lix]. Hombre de extraordinarias dotes, habíase ganado las simpatías del pueblo. Hijo de esta localidad había residido largos años en Sans, de cuyo municipio había sido concejal. Después de haber perdido a su esposa y sus hijos, abrumado por el dolor, abandonó la ciudad y vino a nuestro lado. Reciba la família del finado nuestro sentido pésame.»

220 Sobre el republicanisme català d'aquests anys del canvi de segle, vegeu Santiago Albertí. *El republicanisme català i la Restauració Monàrquica (1875-1923)*. Barcelona: Albertí, 1972; Joan B. Culla. *El republicanisme lerrouxista a Catalunya (1901-1923)*. Barcelona: Curial, 1986; Àngel Duarte. *El Republicanisme català a la fi del segle XIX*. Vic: Eumo, 1987; Pere Gabriel. «El republicanismo militante en Cataluña en la primera etapa de la Restauración (1875-1893)». Dins: José A. Piqueras i Manuel Chust (Comp.), *Republicanos y repúblicas en España*. Madrid: Siglo XXI, 1996, p. 163-184. Sobre el republicanisme en el món rural, vegeu Antonio López Estudillo. «Federalismo y mundo rural en Cataluña (1890-1905)», *Historia Social*, 3 (1989), p. 17-32; ID. «Federalismo, campesinado y métodos de restablecer el control polìtico en la Restauración». Dins: Conxita Mir (a cura de), *Actituds polítiques i control social a la Catalunya de la Restauració (1875-1923)*. Lleida: Editorial Virgili & Pagès - Estudi General, 1989, p. 191-207.

221 Vegeu el capítol 3.

222 Desconeixem la data exacta de la mort de Josep Roviralta atès que només es conserva un recordatori repartit durant els funerals que es van celebrar a Barcelona, on consta que morí el març de 1913. De Maria Puigventós, hem localitzat l'esquela d'uns funerals celebrats el primer Cap d'Any de la seva mort, ocorreguda el 13 de maig de 1918 (*La Vanguardia*, 25.5.1919).

Com el seu pare, Aureli Roviralta va mantenir les distàncies amb als altres grans propietaris locals, potser perquè aquells també les mantenien envers ell. La seva ideologia era radicalment conservadora. També com el pare, va ser membre de la principal organització dels propietaris rurals catalans, l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, que durant el primer terç del segle XX va anar orientant la seva estratègia cap a l'estricta defensa patronal.[223] El suport que va donar a aquest projecte cooperatiu de la petita pagesia local es justifica per aquesta falta d'avinença amb el grup dirigent local i, potser també, perquè pensava que aquesta seria una bona manera de tenir vigilats de prop els que podien posar en qüestió a escala local l'*statu quo* en termes de distribució de la propietat de la terra. Ara bé, l'estreta vinculació i implicació de Roviralta amb la Cooperativa i les organitzacions afins es va trencar sobtadament després de la proclamació de la Segona República i la presa de posició clara de l'entitat a favor d'ERC i de la Unió de Rabassaires, com ja tindrem ocasió d'explicar més endavant.

Quan a final de 1919, enmig de fortes discussions entre els cooperativistes, es va plantejar la possibilitat de construir un local propi per a l'entitat, Aureli Roviralta no s'ho va pensar dues vegades i immediatament va oferir un solar de la seva propietat. Es tractava d'uns terrenys situats a l'entrada del poble, al peu de la carretera que, passant per davant de casa seva, conduïa a l'estació de Piera. Va cedir a la Cooperativa el solar en emfiteusi, de manera perpètua, a canvi del pagament d'un cens anual de 100 pessetes.[224] El compromís de Roviralta amb la construcció del local no va acabar aquí. Va ser ell mateix en persona qui, més tard, es va encarregar de presentar la documentació i el projecte constructiu a l'Ajuntament per tal d'obtenir-ne el preceptiu permís d'obres.

Per a Roviralta, el fet d'encapçalar l'edificació del que seria el primer local social que tindria el poble dels Hostalets de Pierola era una manera de cercar rellevància en l'entorn local i de reivindicar-se davant del grup dirigent local i de la seva organització, la Unió Hostaletenca. Aleshores aquesta entitat continuava refugiada en un petit local de lloguer i això obligava a llogar un envelat quan es tractava de celebrar amb una mica més de lluïment els actes de la Festa Major o d'altres festes locals.

Aquesta controvertida decisió d'emprendre la construcció d'un local propi va tenir diverses conseqüències en la trajectòria de l'entitat. En primer lloc, va comportar la liquidació definitiva d'aquell projecte inicial de constituir una organització transversal que estigués pel damunt de les confrontacions polítiques locals, que es canalitzaven en gran mesura a través de les associacions existents al municipi. L'any 1920, a la vegada que s'iniciaven les obres per aixecar el nou local de la Cooperativa, sortia de la Junta

223 Josep Roviralta Figueras fou soci de l'IACSI des del 1907 i, immediatament després de la seva mort, Aureli Roviralta s'hi va inscriure com a soci, inicialment com a resident a Barcelona, i des del 1919, com a resident a Pierola (Anuaris del IACSI). Sobre aquesta organització, vegeu Jordi Planas. «El Instituto Agrícola Catalán de San Isidro y la organización de los intereses agrarios (1880-1936)», *Revista Española de Estudios Agrosociales y Pesqueros*, 217 (2008), p. 13-47.

224 Registre de la Propietat núm. 2 d'Igualada, Vol. 867, Llib. 20 de Pierola, fol. 65.

el darrer representant del sector conservador que hi quedava, Àngel Esteve Pons, que havia estat tresorer de l'entitat des de la fundació. En segon lloc, amb les noves instal·lacions l'activitat de l'associació va fer un important salt qualitatiu. En dotar-se de panificadora i de local social, podria oferir als associats nous serveis cooperatius i noves activitats que fins aquell moment no havia pogut desenvolupar. La màxima expressió d'aquests canvis serà la creació d'entitats filials de la Cooperativa Agrícola, que utilitzaran les noves instal·lacions com a seu social. Finalment, les obres de construcció del local i el canvi d'escala en les operacions de la Cooperativa es trobaran a l'origen dels desequilibris financers que acabaren per provocar la desaparició, en termes fins i tot físics, d'una entitat que va tenir un paper molt destacat en la vida associativa, econòmica i política dels Hostalets fins al final de la Guerra Civil.

La construcció del local social

Ja en el primer reglament de la Cooperativa Agrícola es recollia l'objectiu a termini mitjà de «procurar, cuando el fondo social lo permita, proporcionarse local propio para la venta de [...] toda clase de artículos que puedan ser consumidos por sus cooperadores [...] y para lo que crea útil la Sociedad».[225] Però el 1919 es va haver de reformar per tal de fer possible la construcció d'un local propi i imprimir un canvi d'escala a les activitats de la societat. Aleshores la Cooperativa tenia una seixantena de socis, la majoria dels quals eren membres de la petita pagesia local.[226] Tenint en compte la composició social dels cooperativistes, la construcció del nou local havia de constituir un esforç enorme i, com veurem més endavant, acabarà per situar l'entitat en una situació financera molt delicada.

Els tràmits per a la modificació del reglament s'havien iniciat el 19 d'octubre de 1919. Aquell dia, en una assemblea general extraordinària, el president Miquel Valls Càlix («Miquel del Ros») «manifiesta habérsele presentado por la Junta á instancia de algunos socios un proyecto de reforma de los Estatutos existentes, por creerlos insuficientes». Després de llegir-los i de discutir-los, els nous estatuts foren aprovats per unanimitat. Al cap de menys d'un mes, el 25 de novembre, ja eren presentats al govern civil i van entrar en vigor l'1 de gener de 1920.[227]

A l'article tercer dels nous estatuts s'especificava que «el objeto de esta Sociedad es edificar un local, bajo plano que estará expuesto, que reuna las condiciones necesarias para el buen desarrollo y comodidades de la misma y al mismo tiempo que pueda

225 AGDGC. Fons d'Associacions , reg. 8330. *Reglamento de la Cooperativa Agrícola de Pierola* (1915), art. 4.

226 El nombre de socis de la Cooperativa prové d'una memòria escrita en una data molt posterior (4.6.1978) pel que va ser l'últim president (Documentació familiar de Joan Raventós Millaret).

227 AGDGC. Fons Associacions, reg. 8.330. L'any 1920 es va fer una impressió d'aquests nous estatuts: *Estatutos de la Cooperativa Agrícola de Hostalets de Pierola*. Igualada: Imp.Vda. de M. Abadal, 1920.

ser propiedad de la Sociedad». I a l'article 55 es deixava clar que «esta Sociedad, que tiene su domicilio á la calle Mayor nº 26, pasará cuando el nuevo edificio lo permita á la calle San Antonio».[228]

La construcció d'un edifici propi no sols havia de millorar les condicions dels serveis cooperatius, sinó també la sociabilitat dels pagesos que hi estaven associats. Potser va ser per vèncer l'oposició d'aquells socis que veien en aquest fet que l'entitat perdria definitivament el caràcter d'organització apolítica, que en els nous estatuts es va fer constar explícitament que «queda totalmente excluida la política en los departamentos cooperativos, no cabiendo hablar en ningún concepto político ni religioso».[229] Com hem vist, aquesta prevenció era del tot innecessària, atès que a l'alçada de 1919 ja s'havia consumat el viratge de l'entitat cap a l'esquerra.

En els nous estatuts també es va preveure fer front al finançament de la construcció mitjançant una emissió d'accions.[230] S'establiren tres categories de socis: els protectors, que haurien fet un donatiu a l'entitat per un import mínim de 50 pessetes; els propietaris fundadors que fossin titulars d'algunes accions,[231] i finalment els cooperadors, que simplement pagaven la quota mensual (0,25 pessetes). Només els socis propietaris fundadors tenien veu i vot a les juntes generals, eren elegibles per formar part de la junta directiva o de comissions permanents de la societat (articles 16 i 24) i la força en les votacions era proporcional al nombre de títols en possessió (articles 29 i 32). En el cas de repartir beneficis, els socis propietaris fundadors també eren els únics que en podien rebre (article 60).[232]

228 *Estatutos de la Cooperativa Agrícola …*, p. 13. D'acord amb el canvi del nomenclàtor de carrers de la població que es va produir després de la proclamació de la Segona República, en l'article 5 dels estatuts de l'any 1934 el domicili social es fixà al carrer de Francesc Macià, núm. 2. (Documentació patrimonial de la família Fajardo, «Estatuts de la Cooperativa Agrícola de Hostalets de Pierola», 1934).

229 *Estatutos de la Cooperativa Agrícola …*, p. 5.

230 «Artículo 5: Se establecerán unos títulos de vinticinco pesetas que estarán comprendidos en la seria (A) no teniendo dicha seria número determinado hasta que se haya concluído el edificio por ser estos títulos los de propiedad definitivamente. Artículo 6: Se establecerán unos títulos de veinticinco pesetas que serán comprendidos á la seria (B) el número de éstos no podrá pasar de mil como máximo, a medida que se vayan suscribiendo hasta llegar a dicha cantidad. Artículo 7: Se pondrá en circulación cincuenta títulos de cien pesetas cada uno declarados seria (C) y serán amortizados por todo el año 1942, empezando el año 1932 sorteando dos títulos y dos el año siguente; tres más dos años seguidos que serán el 1934 y 1935; cuatro cada año 1936 y 1937; cinco cada año 1938 y 1939; seis cada año 1940 y 1941 y diez últimos el año 1942. Articulo 8: Los títulos de la seria (C) bajo lo especificado en el artículo anterior, sus poseedores cobrarán el 4 por % empedando el año 1921 pagadero la fecha última de junio y último de diciembre y así sucesivamente los demás años. Artículo 9: Los títulos de la seria (B) los socios que los poesan cobrarán una peseta anual por cada título á contar del año 1921 en adelante, siendo el mes de Diciembre el que se podrá cobrar dichos intereses del año que concluye» (*Estatutos de la Cooperativa Agrícola …*, p. 6).

231 «Artículo 12: Serán socios propietarios fundadores aquellos que tendrán un título ó más de la serie (A) junto con otro ó más de la seria (B) y que dichos títulos estén inscritos á su nombre en el libro de registro de la Sociedad» (*Estatutos de la Cooperativa Agrícola …*, p. 7).

232 Per exemple, segons el balanç general de la Cooperativa corresponent a l'any 1924, d'un benefici líquid de 2.323,04 pessetes es van distribuir entre els socis un total de 344,55 pessetes, i n'ingressaren la resta com a capital social. El benefici líquid resultava de la diferència entre 63.271,03 pessetes (actiu) i 60.947,99 pessetes (passiu) (AGDGC. Fons d'Associacions, exp. 8330: comunicació del secretari, Mateu Esteve, al governador civil de la Província datada el 16.2.1925).

Pocs dies després de la presentació dels nous estatuts al govern civil de la província, ja s'havia iniciat la construcció del nou local, la qual cosa dona idea de l'entusiasme que els cooperativites posaren en el projecte. El dia 1 de desembre, el carreter hostaletenc Salvador Carcasona[233] va començar a treballar per compte de les obres de l'edifici. Al llarg de 1920 i 1921, tal com es pot observar a la taula 16, Salvador Carcasona va destinar una quantitat important de jornals a traginar diversos materials que feien falta per a les obres. El tipus de material traginat ens dona una idea de la progressió de les obres. La darrera anotació en el seu dietari de feina realitzada per compte de la Cooperativa correspon al dia 6 de juliol de 1921, data en què va fer diversos camins de teules. És probable, per tant, que ja s'estigués treballant en la coberta, de manera que l'estructura de l'edifici hauria quedat pràcticament finalitzada a l'estiu d'aquell any. Els acabats de l'interior, especialment tots els que tenien a veure amb la sala-teatre, trigarien força més a culminar-se. Aquesta part de l'edifici sembla que no fou fins al cap de tres anys, a començament de 1925, que va poder donar-se per totalment acabada.[234]

233 Va ser vicepresident de la Cooperativa el 1926, vocal de la junta directiva des de 1928 fins a 1932, i «andador» el 1933. Va ser un dels fundadors del Sindicat Agrícola d'Agricultors Rabassaires dels Hostalets de Pierola, l'any 1932, encara que ell ja estava afiliat a la Unió de Rabassaires a través de la secció de Martorell l'any abans 1931 (AGDGC. Fons d'Associacions, exp. 8330 i documentació patrimonial dels descendents de Salvador Carcasona Montserrat, Dietari de jornals, 1920-1956).

234 En una breu nota publicada per *La Vanguardia* el 3 de gener de 1925 es donava la notícia que havien començat les obres de construcció del local de la Unió Regionalista Hostaletense, conegut amb el nom de Casal Català. Es feia constar en aquesta mateixa nota que la societat vinculada a la Cooperativa, el Foment Recreatiu, «está terminando su sala-teatro».

Taula 16. Treballs realitzats pel carreter Salvador Carcasona Montserrat per compte de la Cooperativa Agrícola en les obres de construcció del local (1919-1921)

Any	Mes	Treball	Material transportat	Import facturat (pessetes)
1919	Desembre	1 jornal	Calç	21,00
		6 jornal	Sorra	126,00
1920	Gener	1/2 jornal	Sorra	10,50
	Març	1 jornal	Peces i obra	21,00
		1 jornal	Ciment	21,00
		3 camins	Obra	0,00
	Abril	2 jornals	Sorra	46,50
		1 jornal	Peces i obra	24,00
	Maig	1 jornal	Obra	25,00
		1,5 jornals	Sorra	30,50
		2 camins	Obra	8,50
		1 jornal	Ciment de Pallejà	27,00
		1 jornal	Jàsseres	15,50
	Setembre	3 jornals	Sorra	75,00
	Octubre	4 jornals	Sorra	97,00
	Desembre	1 jornal	Obra i sorra	25,00
1921	Gener	1 jornal	Obra	25,00
	Abril	2 jornals	Calç	60,00
		2 jornals	Sorra	55,00
		1 jornal	Ciment	30,00
	Maig	1 jornal	Calç	30,00
		1 camí	Calç	12,50
	Juny	1 jornal	Peces	30,00
		1/2 jornal	Obra	15,00
		1/2 jornal	Teules	15,00
		1 jornal	Obra i teules	30,00
	juliol (dia 6)	1/2 jornal	Teules	12,50
TOTAL				**888,50**

Font: Documentació patrimonial descendents de Salvador Carcasona Montserrat: Dietari de jornals (1920-56).

L'endarreriment en la finalització de les obres de la sala-teatre probablement va ser degut al complicat procés administratiu per a l'obtenció dels permisos pertinents i a les dificultats financeres que en aquest moment van començar a assetjar l'entitat. Sabem que el permís municipal per a l'edificació del local va ser sol·licitat per Aureli Roviralta a l'Ajuntament ben aviat, a la primeria de setembre de 1919, fins i tot abans, per tant, que s'iniciés la tramitació de la modificació dels estatuts de l'entitat. El dia 7 de setembre de 1919 al plenari de l'Ajuntament es va informar que «se habían presentado en esta alcaldia unos planos proyecto de un local recreativo social, propiedad de Dn. Aurelio Roviralta, los cuales estaban sobre la mesa para examinarlos».[235] No costa gaire imaginar que aquesta sol·licitud no degué fer gens ni mica de gràcia a l'alcalde d'aleshores, Joan Vallès Llopart, propietari que en aquells moments també ocupava la presidència de la Unió Regionalista Hostaletenca, la principal organització dretana del poble. Els membres del consistori van considerar que no eren persones competents per donar el vistiplau al projecte i decidiren enviar-lo a l'arquitecte municipal per tal que l'examinés amb més detall.[236] Passat quasi un mes, el 12 d'octubre, s'acordà aleshores trametre'l al govern civil per tal que l'examinés i l'informés la Junta d'Espectacles d'aquell organisme.[237] No fou fins al 15 de febrer de 1920 quan l'Ajuntament va decidir, de manera «provisional», concedir el preceptiu permís d'obres. Mentrestant, els il·lusionats cooperativistes ja haurien fet tots els preparatius per començar-les. Potser, com posa de manifest la taula 16, fins i tot ja les havien mig iniciat.

Al plenari del dia 9 de gener de 1921, amb les obres ben avançades, un regidor va preguntar a l'alcalde sobre la tramitació davant del govern civil de les llicències preceptives per al local «Centro Recreativo Social». Va formular la pregunta amb un to queixós, atès que les sol·licituds de les llicències ja feia «muchos meses se habían presentado en esta alcaldía».[238] L'alcalde es va excusar dient que, efectivament, feia molt de temps que havien estat enviats a la Junta d'Espectacles del govern civil i que, com que «nada habían contestado», caldia insistir-hi. L'aprovació del govern civil a través de la Junta Consultiva e Inspectora de Teatros va arribar, finalment, el 16 d'octubre de 1921, amb caràcter provisional i exigia «que se reclame al Sr. Roviralta y se remita con toda urgencia al Gobierno Civil el correspondiente certificado expedido por el subdelegado de Medicina referente a las condiciones higiénicas que reune el citado local».[239] Satisfets els darrers requeriments burocràtics i administratius, i amb el nou local ja operatiu pel que fa als espais destinats a les operacions cooperatives i al cafè, de mica a mica, a mesura que les disponibilitats financeres ho permetien, es va anar acabant i embellint la sala-teatre.

235 AMHP. Actes del plenari de l'Ajuntament, Llib. 13, p. 46.

236 AMHP. Actes del plenari de l'Ajuntament, Llib. 13, p. 47.

237 AMHP. Actes del plenari de l'Ajuntament, Llib. 13, p. 49.

238 AMHP. Actes del plenari de l'Ajuntament, Llib. 14, p. 37.

239 AMHP. Actes del plenari de l'Ajuntament, Llib. 15, p. 16.

La intensificació de l'activitat cooperativa, les dificultats financeres i l'endeutament

Tot i que la informació és més aviat escassa, perquè no s'ha conservat la comptabilitat de l'entitat, algunes dades disperses que hem pogut aplegar permeten fer-nos una idea força precisa de les característiques i l'evolució de l'activitat desplegada per la Cooperativa Agrícola de Pierola durant els anys vint, a partir del moment que va poder disposar del nou local i, per tant, d'unes instal·lacions més àmplies i adients. Les anotacions en una llibreta realitzades per un dels socis dels gèneres que adquiria en el magatzem de la Cooperativa han fet possible oferir l'escandall que trobareu a la taula 17, del qual es desprèn tot un seguit de consideracions interessants.

Taula 17. Productes subministrats per la Cooperativa Agrícola de Pierola a un dels associats (1923-1926)

		1923	1924	1925	1926	Total 4 anys
a) Pessetes	Blat de moro	172,56	668,56	58,75	47,88	947,75
	Farinasses i segó	319,00	670,00	618,00	443,00	2.050,00
	Guano	132,00	228,50	90,00	28,00	478,50
	Sulfat de coure	90,00	95,00	2,75	90,00	277,75
	Sofre	75,00	116,00	26,00	58,00	275,00
	Sal		4,00			4,00
	Altres		51,25		30,00	81,25
	Total	**788,56**	**1.833,31**	**795,50**	**696,88**	**4.114,25**
b) %	Blat de moro	21,9	36,5	7,4	6,9	23,0
	Farinasses	40,5	36,5	77,7	63,6	49,8
	Guano	16,7	12,5	11,3	4,0	11,6
	Sulfat de coure	11,4	5,2	0,3	12,9	6,8
	Sofre	9,5	6,3	3,3	8,3	6,7
	Sal	0,0	0,2	0,0	0,0	0,1
	Altres	0,0	2,8	0,0	4,3	2,0
	Total	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**

Font: Documentació patrimonial descendents de Josep Isart Poch: Llibreta de comptes.

En primer lloc, observem com durant la dècada de 1920 la Cooperativa va dedicar una part molt significativa de la seva activitat al subministrament de productes per a l'engreix de bestiar. De l'import total de les compres fetes per aquest cooperativista, més del 70 % corresponia a compres de farinasses, segó i blat de moro amb un destí inequívoc: l'engreix de porcs. Gràcies a les anotacions que feia en aquesta llibreta,

sabem que tot i la decidida orientació vitícola d'aquesta explotació, la venda de bestiar porcí en aquests mateixos anys va arribar a representar-li fins a una quarta part dels ingressos totals.[240] Cal recordar que una de les principals raons que havia portat a la constitució de l'entitat el 1915 havia estat precisament la d'aconseguir una major rendibilitat en aquesta activitat de caràcter complementari per a unes explotacions pageses exageradament especialitzades i dependents de la producció i la comercialització de vi, en uns moments de conjuntura de preus molt adversa. Un dels objectius inicials de la Cooperativa era la compra dels animals a punt de sacrificar a uns preus remuneradors, per tal d'evitar als associats haver de recórrer als cansaladers locals per col·locar la seva producció porcina. En el cas del pagès que ens ocupa no hem detectat ni una sola venda de porcs a la Cooperativa, potser perquè disposava d'uns quants clients habituals als quals subministrava un o dos animals per al consum domèstic, fet que ja li evitava haver de recórrer als botiguers del poble per col·locar la producció. Però, en canvi, la Cooperativa li oferia un servei important en el subministrament de productes per a l'engreix dels garrins.

El segon lloc en les compres realitzades per aquest soci a la Cooperativa correspon als productes anticriptogàmics destinats a preservar la vinya de dues de les malalties més habituals: l'oídium i el míldiu. El sofre destinat a combatre l'oídium va representar fins al 6,7 % de l'import total, mentre que un percentatge molt similar corresponia a les adquisicions de sulfat de coure per a la lluita contra el míldiu. Cal tenir ben present que ens trobem davant d'una unitat d'explotació agrària absolutament bolcada cap a la producció de vi, tal com ho demostra ben clarament el fet que durant els anys 1923 i 1924 dues terceres parts dels ingressos provinguessin de la comercialització del vi collit en les seves vinyes i elaborat en els seus cellers.[241]

Finalment, la taula 17 posa de manifest que aquest soci de la Cooperativa va adquirir fertilitzants per un valor de 478,50 pessetes, que representen una mica més del 10 % de l'import total de les compres recollides en la seva comptabilitat.

Podem concloure, per tant, que la Cooperativa oferia a aquests pagesos un suport estratègic en el desenvolupament d'una activitat que els permetia aconseguir uns apreciables ingressos complementaris. Avalen aquest argument les xifres recollides en la taula 18, segons les quals en els anys de 1923 i 1924 el valor dels subministraments diversos de la Cooperativa a un dels seus associats va pujar fins a un import equivalent a més del 30 % de totes les despeses d'explotació que va tenir aquest pagès.

240 Vegeu *supra* el capítol 1.

241 Vegeu *supra* la taula 8.

Taula 18. Pes de la relació comercial amb la Cooperativa Agrícola de Pierola en el compte d'explotació d'un dels socis (1923-1924)

		1923	1924	Total 2 anys
a) Pessetes	Ingressos per treballs per compte de la Cooperativa	0,00	601,50	601,50
	Ingressos per la comercialització de la producció agrícola i ramadera	3.129,65	10.433,35	13.563,00
	Total Ingressos	3.129,65	11.034,85	14.164,50
	Pagaments per subministraments de la Cooperativa	788,56	1.833,31	2.621,87
	Altres pagaments	3.274,25	2.400,70	5.674,95
	Total despeses	**4.062,81**	**4.234,01**	**8.296,82**
b) %	% d'ingressos obtinguts per treballs per compte de la Cooperativa respecte del total d'ingressos	0,0	5,5	4,2
	% dels pagaments per subministraments de la Cooperativa sobre el total de despeses	19,4	43,3	31,6

Font: Documentació patrimonial dels descendents de Josep Isart Poch: Llibreta de comptes.

Ara bé, els percentatges relativament modestos que els anticriptogàmics i fertilitzants representen en les compres totals fetes en el magatzem de la Cooperativa per aquest pagès amaguen el paper determinant que en la trajectòria de l'entitat va adquirir la seva comercialització. De fet, el creixement que durant els anys vint van experimentar les vendes de sofres, sulfats i fertilitzants estigué en l'origen d'un procés d'endeutament que, afegit a les dificultats financeres derivades de la construcció del nou local, va abocar l'entitat a una situació insostenible a llarg termini.

El principal proveïdor de fertilitzants i anticriptogàmics de la Cooperativa Agrícola de Pierola fou el majorista tarragoní Joan Pallarès. A la taula 19 figura el detall de les compres que la Cooperativa va fer-li entre el 1925 i el 1929.

Taula 19. Productes subministrats per Joan Pallarès, de Tarragona, a la Cooperativa Agrícola de Pierola (1925-1929)

a) En kg

Anys	Superfosfat de calç	Sulfat amònic	Clorur de potassa	Sulfat de ferro	Sofre	Sulfat de coure
1925	10.000	7.000	3.000	0	0	0
1926	11.000	7.700	3.300	1.100	12.000	5.000
1927	2.500	1.750	730	300	10.000	2.000
1928	10.000	6.600	3.000	400	10.000	0
1929	0	0	0	0	10.000	0
Total 5 anys	**33.500**	**23.050**	**10.030**	**1.800**	**42.000**	**7.000**

b) En pessetes

Anys	Super-fosfat de calç	Sulfat amònic	Clorur de po-tassa	Sulfat de ferro	Sofre	Sulfat de coure	Altres	Total
1925	1.293,75	3.045,00	720,00	0,00	0,00	0,00	-8,75	5.050,00
1926	1.265,00	3.048,50	792,00	148,50	3.900,00	4.500,00	5,45	13.659,45
1927	281,25	708,75	180,00	42,00	3.550,00	1.620,00	-34,70	6.347,30
1928	1.050,00	2.161,50	765,00	47,00	3.350,00	0,00	10,00	7.383,50
1929	0,00	0,00	0,00	0,00	3.250,00	0,00	0,00	3.250,00
Total 5 anys	**3.890,00**	**8.963,75**	**2.457,00**	**237,50**	**14.050,00**	**6.120,00**	**-28,00**	**35.690,25**

Font: Documentació patrimonial de la família Fajardo, albarans i extractes del compte corrent de la Cooperativa Agrícola de Pierola amb Joan Pallarès.

En el quinquenni de 1925 a 1929, Pallarès va subministrar a la Cooperativa mercaderies per un valor de més de 35.000 pessetes. El 42 % d'aquesta xifra correspo-nia als fertilitzants (33,5 tones de superfosfat de calç, 23 de sulfat amònic i 10 de clorur de potassa). El sofre, que era l'especialitat del comerciant tarragoní, representà el 39 % del valor de les compres. Les 7 tones de sulfat de coure suposaven un 17 % del total, tal com posa de manifest el gràfic 4.

Gràfic 4. Productes subministrats per Joan Pallarès, de Tarragona, a la Cooperativa Agrícola de Pierola (1925-1929). Percentatge sobre el valor total

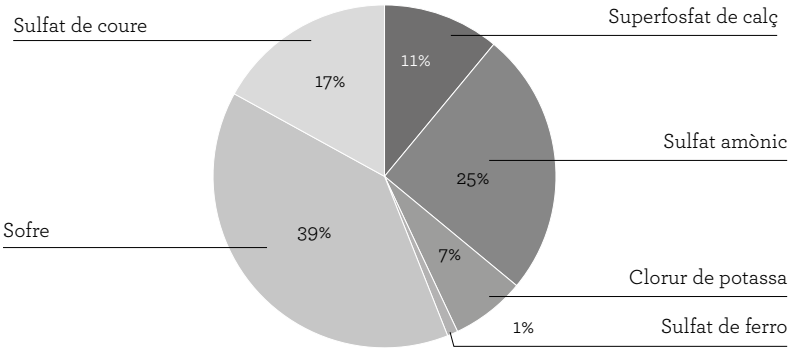

Font: Documentació patrimonial de la família Fajardo, albarans i extractes del compte corrent de la Cooperativa Agrícola de Pierola amb Joan Pallarès.

El pagament d'aquestes mercaderies quasi mai no es feia al comptat. Era molt més habitual que contra l'albarà d'entrega de la mercaderia, Pallarès anotés l'import de l'operació en un compte corrent, als saldos del qual el comerciant tarragoní carregava un interès del 6 % anual. Els assentaments que es feren entre 1924 i 1929 en aquest compte corrent de la Cooperativa Agrícola de Pierola en la comptabilitat de Pallarès apareixen resumits en la taula 20.

Taula 20. Compte corrent de la Cooperativa Agrícola de Pierola amb Joan Pallarès, de Tarragona (1924-1929)

	DEURE				HAVER	Imports pendents de pagament	Deute acumulat
	compres	interessos	altres	total	pagaments		
1924	5.695,40	271,50	15.542,55	21.509,45	1.975,50	-19.533,95	-19.533,95
1925	5.050,00	1.185,80	34,00	6.269,80	0,00	-6.269,80	-25.803,75
1926	13.659,45	627,25		14.286,70	15.000,00	713,30	-25.090,45
1927	6.347,30	2.071,20		8.418,50	2.000,00	-6.418,50	-31.508,95
1928	7.383,50	1.088,55		8.472,05	5.000,00	-3.472,05	-34.981,00
1929	3.250,00	3.139,25	61,80	6.451,05	7.688,95	1.237,90	-33.743,10
Total 6 anys	41.385,65	8.383,55	15.638,35	65.407,55	31.664,45		

Font: Documentació patrimonial de la família Fajardo, albarans i extractes del compte corrent de la Cooperativa Agrícola de Pierola amb Joan Pallarès.

A final de 1924, la Cooperativa ja havia acumulat un deute molt important amb Pallarès. L'hem anotat en la columna «altres». Pujava fins a més de 15.000 pessetes. Aquest deute s'havia generat en l'època de construcció del local i durant els anys immediatament posteriors a l'entrada en servei. És molt probable que a causa de la quantia assolida pel deute, el comerciant tarragoní es plantegés la possibilitat de tallar el subministrament a la Cooperativa. Davant d'aquesta situació els cooperativistes hostaletencs van procedir uns mesos després a reconèixer per escrit el deute i a comprometre's a pagar l'import en dos terminis, el primer el 31 de desembre de 1925 i el segon, a tot estirar, el 30 de juny de 1926. De tota manera, en el document privat signat ja avançaven que per tal de fer efectiu el segon termini «quizás nos sea preciso crear una hipoteca sobre el edificio de nuestra entidad, hoy libre de gravamen».[242]

I així mateix ho van fer. El 23 de desembre de 1925, l'apoderat de la Cooperativa Agrícola de Pierola acudia a una notaria de Madrid per tal de procedir a la signatura d'una escriptura per a una operació de crèdit concedit a favor de l'entitat hostaletenca pel Banco Hipotecario de España. L'import obtingut d'aquesta entitat financera va ser de 17.500 pessetes a retornar en 10 anys amb un interès anual del 5,5 %. Evidentment, es garantia el crèdit amb la hipoteca de la flamant seu social de l'entitat.[243]

L'any 1926, gràcies a la injecció de liquiditat que va representar el crèdit subscrit amb el Banco Hipotecario, la Cooperativa va poder eixugar bona part del deute amb Joan Pallarès. A la taula 20 es recull un pagament de la Cooperativa al comerciant tarragoní per un import de 15.000 pessetes. Però, al mateix temps, la Cooperativa va rellançar l'activitat comercialitzadora de sofres, sulfats i fertilitzants, una part dels quals sembla que venia a crèdit als associats.[244] De manera que les compres en els magatzems de Pallarès van assolir aquell any la xifra rècord de més de 13.000 pessetes. Al final, el 31 de desembre de 1926, les coses havien quedat quasi com estaven pel que fa a l'import que acreditava Pallarès contra la Cooperativa pierolenca.

242 Documentació patrimonial de la família Fajardo. Plec de documents de la reclamació judicial del deute per part de Pallarès.

243 L'escriptura va ser autoritzada pel notari de Madrid, Cándido Casanueva y Gorjón. Documentació patrimonial de la família Fajardo. Plec de documents relacionats amb el crèdit concedit pel Banco Hipotecario (1925).

244 Segons es dedueix de la carta que es transcriu a continuació i tal com posen de manifest les reclamacions per via judicial que en alguns moments l'entitat es va veure forçada a fer davant l'impagament d'algun dels seus socis. Per exemple, el 10 d'octubre de 1921 Mateu Esteve Valls, com a president de la Cooperativa Agrícola, demana que es citi a judici verbal civil Josep Costa Claret, exigint-li que pagui 258,10 pessetes «que adeuda a esta entidad o sea doscientas pts. aceptadas en un pagaré que firmó en treinta de junio próximo pasado y cincuenta y ocho pesetas con diez centimos de varios comprados a esta Cooperativa por el citado Costa». No s'ha trobat la sentència, encara que sí una nova requisitòria amb data del 14 de febrer de 1932 per part de Mateu Esteve i contra el mateix Costa Claret, que ara consta que viu a Sabadell (Creu Alta) carrer Foment, 59, instant-lo que pagui: «a la mentada Cooperativa la cantidad de ciento cuarentisiete pesetas 90 centimos de un pagaré que tiene suscrito a fabor de esta Cooperativa en fecha 31 Diciembre de 1931 gastos y costas del juicio». Hi ha una anotació en llapis que diu: «No se continuó por no saber el domicilio del demandado.» (AMHP. Judicis verbals civils 1901-1954, reg. 305).

Durant els anys 1927, 1928 i 1929 el deute no va fer més que augmentar. El 17 de setembre de 1927, davant la reclamació del pagament per part de Pallarès de les quantitats que se li devien, els gestors de la Cooperativa li contestaven en els termes següents:

> nos apresuramos a manifestarle nuestra decisión en cumplir debidamente los compromisos contraidos con Vd. cosa que hasta ahora no nos ha sido posible por motivo [del estado] crítico de la Sociedad y sus componentes, pidiendo de su bondad nos de un plazo hasta fin de año para poder nosotros satisfacer la mayor parte de lo que se adeuda a V., pues ahora debido a la buena cosecha que se augura y al precio razonable del vino todos nos resarciremos de las pérdidas sufridas hasta ahora.[245]

Encara el 5 de juny de 1929, la Junta Directiva de l'entitat havia de reconèixer la devolució de dues lletres a Pallarès, que finalment a principi de 1930 va decidir reclamar per via judicial l'import total que se li devia: 33.743,10 pessetes. Aquesta reclamació judicial estigué en l'origen de la hipoteca constituïda a favor seu per l'entitat que posteriorment, anys a venir, el convertiria en propietari del local i del solar, un cop desfeta la societat en acabar la Guerra Civil, tal com ja tindrem ocasió de comprovar.[246] No avancem, però, els esdeveniments i aturem-nos per un moment a repassar altres fets de molta significació per a la vida associativa hostaletenca, estretament lligats a la construcció del local social de la Cooperativa Agrícola.

Dues organitzacions satèl·lit: el Foment Recreatiu i la Germandat de Sant Isidre

Lligat amb la construcció de l'edifici de la Cooperativa i, sens dubte, vinculat a l'explotació de l'esmentada sala-teatre de què se'l dotà, es constituí el 1920 l'associació que s'autodenominà Foment Recreatiu. Segons l'article primer dels seus estatuts, la finalitat d'aquesta nova entitat era «procurar entre los individuos que la forman, todas las distracciones y pasatiempos que se crean convenientes». La seu social s'ubicaria «en uno de los departamentos del edificio que se construye por cuenta de la Cooperativa Agrícola de esta vecindad».[247] Així consta en l'article tercer del reglament que redactà el 19 de març de 1920 una comissió organitzadora formada per Josep Gumà, Joan Valls Pujol i Carles Isart Fló. Un cop aprovats els estatuts pel governador civil, va tenir lloc l'acte de constitució formal de l'associació el dia 3 de maig de 1920, en el qual s'elegí la Junta Directiva següent: Joan Valls Pujol (president), Carles Isart Fló (vicepresident), Mateu

245 Documentació patrimonial de la família Fajardo. Plec de documents de la reclamació judicial del deute per part de Pallarès.

246 Vegeu el capítol 6.

247 *Reglamento de la sociedad Fomento Recreativo de Hostalets de Pierola*, Igualada: Imprenta de Vda. de M. Abadal, 1921, art. 3.

Esteve Valls (tresorer), Miquel Fajardo Esteve (secretari), Francesc Biarnés (vicesecretari), Josep Gumà Esteve i Salvador Esteve Isart (vocals). Tots eren membres de la Junta de la Cooperativa amb l'excepció de Josep Gumà, que entraria a formar-ne part com a vocal aquell mateix any, i Francesc Biarnés, que en seria president durant la Guerra Civil. Josep Gumà, a més, seria després el president del Foment Recreatiu des de 1922 fins a 1926, i Francesc Biarnés presidí aquesta entitat des del 1932.[248]

Exactament per aquestes mateixes dates es constituí la Societat de Socors Mutus de Sant Isidre. Es tractava d'una societat de beneficència que «tiene por objeto el de socorrerse mutuamente en metálico y con trabajo caso de enfermedad o fallecimiento», segons determinava el primer article del reglament que va ser presentat al govern civil el 17 de febrer de 1920. En realitat no era una associació que sorgís del no-res. Gràcies a un document conservat en l'arxiu de l'antic govern civil de Barcelona hem pogut saber que en realitat provenia d'una entitat d'un tarannà similar coneguda amb el nom de Societat de Socors Mutus de Santiago Apòstol. Desconeixem la data fundacional d'aquesta Germandat de Santiago Apòstol, però tal com ja s'apuntava en el capítol anterior, és de suposar que va entrar en funcionament els primers anys del segle xx rivalitzant amb la vetusta Germandat de Sant Sebastià, que datava de 1884. La creixent conflictivitat social que es va viure als Hostalets i la divisió del poble en dos sectors ideològicament i políticament antagònics —que s'havia posat de manifest en incidents com els de 1904— haurien conduït a la creació d'una germandat on s'aplegaven els sectors locals més modestos, en oberta competència amb la Germandat dels no tan modestos sota el patronatge de Sant Sebastià.

L'encarregat de fer les gestions per a la reconversió de la Germandat de Santiago Apòstol en la nova Germandat de Sant Isidre fou el que n'havia estat president i que continuaria sent-ne un cop canviada l'advocació: Josep Isart Poch. La resta dels integrants de la primera Junta de la nova germandat de Sant Isidre eren Josep Gumà Esteve (vicepresident), Joan Sampere Mabras (tresorer), Mateu Esteve Valls (comptador), Joan Sampere Isart (secretari), Joan Valls Pujol (vicesecretari), i Jaume Isart Poch, Jaume Fló Samsó, Antoni Prats Camps, Miquel Fló Torras i Joan Isart Poch (vocals). Com en el cas del Foment Recreatiu, es tracta de persones que o bé formaven part de la Junta Directiva de la Cooperativa Agrícola de Pierola, o bé n'havien format part o ho farien en un futur més o menys proper. Encara que aquesta organització no tenia la seu social en el local de Cooperativa Agrícola, com era el cas del Foment Recreatiu, el fet que la dirigissin les mateixes persones resulta una prova incontestable de la seva estreta vinculació.

248 El 1920 Joan Valls Pujol exercia el càrrec de secretari i després ocuparia la vicepresidència de la Cooperativa (1926, 1933). Josep Gumà (vicepresident) i Joan Valls Pujol (vicesecretari) van ser fundadors de la Societat Mútua de Sant Isidre d'Hostalets (1920), de la qual Joan Valls Pujol va ser president (1925). Aquest any (1925) Josep Gumà era membre de la Junta Directiva de la Cooperativa d'Hostalets de Pierola. Joan Valls Pujol i Carles Isart Fló foren membres del Sindicat Agrícola d'Agricultors Rabassaires de Pierola des de la seva fundació l'any 1932 (AGDGC. Fons d'Associacions, exp. 8.330, 10.442, 10.502 i 15.582).

Encara que formalment es mostraven com a entitats totalment independents, és ben clar que totes tres organitzacions eren representatives del mateix grup de la societat hostaletenca. Tal com es pot observar a la taula 21, dels quinze principals dirigents d'aquestes tres associacions, onze van passar per totes tres juntes. I dels altres quatre, que només els hem trobat en les juntes de dues de les tres associacions, n'hi ha un (Miquel Valls Càlix) que no va arribar a passar per totes tres directives perquè va morir enmig del període considerat.[249]

Taula 21. Principals dirigents de la Cooperativa Agrícola de Pierola, el Foment Recreatiu i la Germandat de Sant Isidre

Posició	Noms	Cooperativa Agrícola 1915 - 33	Foment Recreatiu 1920 - 33	Germandat Sant Isidre 1920 - 37	Nombre total d'ocasions amb càrrecs
1	Esteve Isart, Salvador	9	3	15	27
2	Esteve Valls, Mateu	13	7	6	26
3	Isart Poch, Josep	15		4	19
4	Fajardo Esteve, Miquel	10	5	3	18
5	Germà Esteve, Josep	7	6	5	18
6	Raventós Casals, Joan	7	5	6	18
7	Sampere Mabras, Joan	9		8	17
8	Prats Camps, Antoni	8	2	5	15
9	Valls Pujol, Joan	5	1	8	14
10	Fló Torras, Miquel	8	2	3	13
11	Isart Poch, Joan	5		5	10
12	Sarrà Ferrer, Jacint	6	1	3	10
13	Valls Càlix, Miquel	9	1		10
14	Isart Fló, Carles	3	2	4	9
15	Sampere Isart, Joan	2	2	5	9
16	Carcasona Montserrat, Salvador	7		1	8
17	Esteve Llorens, Joan	7	1		8
18	Isart Poch, Jaume	4		4	8
19	Prats Puig, Jaume		2	6	8
20	Térmens Torras, Pau			8	8
21	Almirall Subirats, Magí			7	7
22	Bonastre Mas, Pere	4		3	7
23	Fló Samsó, Jaume			7	7
24	Abadal Rigol, Josep	4		2	6
25	Bonastre Parcerisas, Narcís		5	1	6

Fonts: AGDGC. Fons d'Associacions, exp. 10.442 i 10.502. Documentació patrimonial dels descendents de Josep Isart Poch. Llibre d'Actes de la Germandat de Sant Isidre (1933-39).

249 Concretament el 1929. Vegeu *supra* la nota 219 d'aquest mateix capítol.

En definitiva, ens trobem davant del nucli dur d'un sector cada cop més ampli de la societat hostaletenca amb un ascendent polític decididament d'esquerres i republicà. Aquest grup, que va créixer a redós de la Cooperativa Agrícola i les entitats subsidiàries aixoplugades en el seu flamant local, acabaria tenint un paper molt destacat en tots els esdeveniments que es produïren en aquesta població en els anys següents.

Poc rastre ha quedat de les activitats lúdiques i culturals que constituïen la raó de ser del Foment Recreatiu. Amb el pas del temps, però, és ben clar que adoptà una orientació cada cop més decididament política que la convertirà en protagonista d'alguns dels esdeveniments més significatius que es produïren a partir de 1931, després de la proclamació de la Segona República, tal com ja hi haurà ocasió de veure més endavant.[250]

L'actuació de la Germandat de Sant Isidre, la tenim més documentada i amb la informació disponible podem establir algunes comparacions força interessants entre el seu *modus operandi* i el de l'organització competidora, la Germandat de Sant Sebastià. Perquè, tot i que els objectius de la Germandat de Sant Isidre eren exactament els mateixos de la seva homòloga dretana, el funcionament quotidià era substancialment diferent. Hi ha dos elements que les diferenciaven.

En primer lloc, un element de contrast molt significatiu fou el fet que des de la seva constitució la Germandat de Sant Isidre va dotar-se d'una secció de socors mutus en treball. En el primer article del reglament ja es feia constar que la societat era de beneficència mútua i, per tant, tenia per objecte «socorrerse mutuamente en metálico y *con trabajo*, caso de enfermedad o fallecimiento». Així, l'article 64 d'aquest reglament establia que «seran socorridos los socios en caso de enfermedad además del subsidio que les asignan los artículos 29 y 30, los que lleguen á 15 días desde la presentación de baja por enfermo en 2 jornales, y de allí en adelante medio jornal por cada día que continue enfermo hasta llegar a 60 días más». A partir dels 75 dies de malaltia «se le socorrerá en dos jornales cada semana hasta pasar 140 días más». I en el cas que encara continués la malaltia es prenia el compromís de treballar les terres del malalt amb un jornal a l'any per cada soci durant el termini de tres anys. També es contemplava la possibilitat que els familiars d'un soci difunt poguessin rebre prestacions en treball de la resta d'associats en trenta jornals cada any per un període de tres anys, sempre que el difunt en el moment de morir no tingués fills majors de 15 anys. Aquestes prestacions en treball en les terres dels mutualistes s'havien de cobrir amb l'obligació que s'imposava als socis sans de realitzar-les per torns rotatoris. Tota la casuística relacionada amb

250 Vegeu el capítol 6.

el compliment d'aquesta obligació dels associats era minuciosament reglamentada en els articles 66-80.[251]

L'adopció d'aquest mecanisme d'assistència mútua de la Germandat de Sant Isidre posa de manifest un caràcter més popular i un tarannà ben diferent de l'altra mútua que funcionava als Hostalets. La Germandat de Sant Sebastià, que s'havia fundat l'any 1884, al llarg de més de quatre dècades no es va plantejar mai de dotar-se de secció d'assistència en treball. No ho va fer fins uns anys després de la creació de la Germandat de Sant Isidre, quan va decidir imitar-la i posar en marxa una nova secció. Pel març de 1928, amb l'objectiu de crear una «nueva Sección independiente […] para el Socorro Mútuo del trabajo», la Junta Directiva va sol·licitar del govern civil l'aprovació d'una reforma dels estatuts.[252] Les característiques organitzatives d'aquesta nova secció dins de la veterana Germandat de Sant Sebastià eren pràcticament idèntiques a les de la seva competidora, la Germandat de Sant Isidre.

En segon lloc, una altra diferència significativa entre les dinàmiques de les dues germandats, la trobem en la peculiar política en relació amb les quotes que va decidir aplicar la Germandat de Sant Isidre. Ja en el reglament de l'any 1920 es va establir que les quotes de la Germandat podrien fluctuar en funció del capital acumulat. Així, si el capital de la societat arribava a 5.000 pessetes «la Junta vendrá obligada a suspender el pago de mensualidades hasta tanto dicha cantidad quede reducida a la de cuatro mil, cuya cantidad es la que se cree necesaria para el buen gobierno de esta Sociedad».[253] Malauradament, no hem pogut aconseguir informació sobre l'import de les quotes que pagaven els socis de la Germandat de Sant Isidre en cada moment i comprovar fins a quin punt aquest precepte del reglament es va arribar a aplicar. Però les xifres disponibles sobre els ingressos i despeses de cada any donen a entendre que, efectivament, es va optar per ajustar les quotes al capital disponible en cada moment.

251 «Reglamento para la Sociedad mutual de socorros de San Isidro de Hostalets de Pierola» (Documentació patrimonial de la família Fajardo, 17.2.1920).

252 *Adición al Reglamento de la Hermandad de Socorros Mútuos de San Sebastián Mártir de Hostalets de Pierola*, Barcelona: Imp. Casamajó, 1928.

253 Article 28 del «Reglamento para la Sociedad mutual de socorros de San Isidro de Hostalets de Pierola» (Documentació patrimonial de la família Fajardo, 17.2.1920).

Taula 22. Comparació dels ingressos, despeses i capital acumulat de les dues germandats dels Hostalets de Pierola (1924-1936)

	Germandat de Sant Isidre				Germandat de Sant Sebastià			
	entrades	sortides	diferència	capital acumulat	entrades	sortides	diferència	capital acumulat
1924	751,00	199,75	551,25	s.d.	1.544,30	748,00	796,30	3.988,42
1925	820,00	381,75	438,25	s.d.	1.514,50	1.369,00	145,50	4.133,92
1926	803,00	288,40	514,60	s.d.	1.521,00	1.388,00	133,00	4.266,92
1927	880,50	628,00	252,50	s.d.	1.499,25	1.130,75	368,50	4.635,42
1928	s.d.	s.d.	s.d.	s.d.	2.025,75	1.665,50	360,25	4.995,67
1929	869,00	506,00	363,00	4.440,55	2.736,65	2.632,65	104,00	5.099,67
1930	305,00	74,50	230,50	4.671,05	2.886,35	2.241,50	644,85	5.744,52
1931	168,50	361,00	-192,50	4.478,55	2.996,80	2.123,60	873,20	6.617,72
1932	292,50	378,80	-86,30	4.392,25	3.246,60	4.108,50	-861,90	5.755,82
1933	340,00	408,75	-68,75	4.323,75	3.203,74	3.790,50	-586,76	5.169,06
1934	311,00	345,00	-34,00	4.289,05	3.065,95	5.033,30	-1.967,35	3.201,71
1935	s.d.	s.d.	s.d.	4.428,10	3.074,50	3.869,70	-795,20	2.406,51
1936	s.d.	s.d.	s.d.	4.447,60	3.570,80	3.333,65	237,15	2.643,66
mitjana	**554,05**	**357,20**	**196,86**	**s.d.**	**2.385,54**	**2.384,66**	**0,87**	**4.873,53**

Font: Per a la Germandat de Sant Sebastià: AMHP. Fons de la Germandat de Sant Sebastià, llibres de caixa; per a la Germandat de Sant Isidre: AGDGC. Fons d'Associacions, exp. 10.442 i documentació patrimonial dels descendents de Josep Isart Poch, Llibre d'actes de la Germandat de Sant Isidre de 1933-39.

Segons les dades contingudes a la taula 22, les mitjanes d'ingressos i despeses de la Germandat de Sant Sebastià són quatre vegades superiors a les de la de Sant Isidre. Segurament una part d'aquesta diferència s'explica pel nombre d'associats de cadascuna. La Germandat de Sant Sebastià, pel seu caràcter d'organització pionera, de ben segur devia disposar d'un nombre més elevat d'associats que la seva contrincant, que comptava amb un arrelament menor. Com més associats, més elevats eren els ingressos, però també les despeses.

Més enllà del volum de recursos que giraven l'una i l'altra, el que ens interessa subratllar de les dades contingudes a la taula 22 és la important reducció dels ingressos que va experimentar la Germandat de Sant Isidre a partir de 1930. Tal com es pot observar, l'any 1929 el capital acumulat ja havia sobrepassat el llindar de les 4.000 pessetes que el reglament fixava com al mínim per assegurar la solvència financera de l'entitat. A partir d'aleshores es podia aplicar, per tant, aquell article del reglament abans assenyalat que permetia abaixar les quotes, tal com sembla que efectivament va passar atenent l'esmentada reducció dels ingressos durant els anys següents. D'aquesta manera, amb unes quotes més modestes, la Germandat de Sant Isidre reafirmava el seu caràcter més popular, d'organització mútua al servei d'aquells sectors més mo-

destos de la pagesia local (rabassaires, petits parcers i jornalers amb poca o, fins i tot, sense terra).

Quina va ser, en canvi, la política aplicada per la Germandat de Sant Sebastià en relació amb el seu capital? En els estatuts en cap moment es va preveure la possibilitat de reduir quotes, de manera que amb el pas dels anys es va anar acumulant un capital important a la caixa de l'entitat. Davant d'aquest fet, la Junta Directiva, el 1920, va decidir esmerçar cap a un miler de pessetes en l'adquisició de deute públic espanyol. Els títols es van adquirir quan es cotitzaven amb una baixa de més del 20 % sobre el seu nominal, de manera que l'interès que n'havia de percebre la Germandat equivaldria a una mica més del 5 % anual. Amb aquesta política, la Germandat de Sant Sebastià aconseguia uns ingressos extres mantenint un bon nivell de capitalització. Sense abandonar l'estratègia de mantenir l'import de les quotes malgrat el nivell més que suficient de capitalització, el 1923 els dirigents de la Germandat van prendre una decisió en relació amb la gestió econòmica que en el fons tenia una forta connotació política. En la reunió del 27 de maig d'aquell any,

> D. Jaime Valls Sagristà presidente de la misma [Germandat de Sant Sebastià] expuso: que en vista de existir en la Caja de esta Hermandad un fondo más que suficiente para atender á las necesidades de dicha sociedad, […] podría destinarse una cantidad que pudiere percibir un interés á fin de que tal dinero progresara. Y después de bastante deliberación acordaron por unanimidad destinar la cantidad de mil pesetas e imponerla a la Caja del Sindicato Católico Agrícola establecida en este pueblo, donde percibirán el 3 % de interés anual [y] retirar la expresada cantidad siempre y cuando la Dirección de la Hermandad lo considere necesario.[254]

Amb aquesta decisió es consumava un nou gir cap a la dreta de la Germandat. La imposició de mil pessetes a la Caixa Rural del Sindicat Catòlic Agrícola dels Hostalets de Pierola representava un pas absolutament decisiu de cara a vincular l'organització pionera en la prestació d'assistència mútua al municipi amb una organització, el Sindicat Catòlic Agrícola, que havia estat creat només quatre anys abans com una reacció davant l'orientació republicana i d'esquerres que havia adoptat la Cooperativa Agrícola de Pierola. El qui impulsà aquesta estratègia, Jaume Valls Sagristà, havia estat precisament un dels membres de la Junta directiva de la Cooperativa. Havia abandonat l'entitat quan es va produir el seu viratge polític cap a l'esquerra i, el 1919, Valls Sagristà intervingué de manera decisiva en la creació d'una organització cooperativa competidora, vinculada al catolicisme social, com en el següent capítol tindrem ocasió d'explicar.

254 AMHP. Fons Germandat Sant Sebastià, Llibre d'actes (27.4.1890 / 15.2.1948), s.f., acta de 27.5.1923.

5. LA REACCIÓ CONSERVADORA

La creació de la Cooperativa Agrícola de Pierola l'any 1915 havia estat un intent de sumar esforços per tal de fer front a una conjuntura econòmica molt adversa, aplegant persones de sensibilitats polítiques contraposades, per no dir directament enfrontades. Però ben aviat es va posar de manifest que aquesta unitat seria impossible d'aconseguir. Ben al contrari, al cap de només tres o quatre anys de funcionament, la Cooperativa havia esdevingut una organització fortament polititzada convertida en un instrument més de la lluita entre els dos sectors locals antagònics.

L'escorament cap a tendències polítiques d'esquerres dels principals dirigents de la Cooperativa no va quedar sense resposta des del sector de dretes local que, com hem vist, s'aplegava al voltant de la Unió Regionalista Hostaletenca.[255] Aquesta resposta es va concretar en quatre fets. El primer va ser la constitució, el 1919, d'una organització cooperativa alternativa, el Sindicat Catòlic Agrícola dels Hostalets de Pierola. En segon lloc, la magnificència del nou local de la Cooperativa Agrícola no va deixar indiferents alguns acabalats hostaletencs estretament vinculats a la Unió Regionalista, que el 1924 van mobilitzar-se per impulsar la construcció d'un local social alternatiu, el Casal Català. En tercer lloc, com hem vist en el capítol anterior, la constitució, el 1920, de la Germandat de Sant Isidre, controlada pels dirigents de la Cooperativa Agrícola, va portar l'altra organització mutual, la Germandat de Sant Sebastià, a estrènyer encara més la seva relació amb la dreta local regionalista. Finalment, la nítida divisió de la societat hostaletenca en dos sectors antagònics va acabar de posar-se de manifest amb la creació de la Panificadora Regionalista al servei dels veïns del sector afí,[256] en el moment que la Cooperativa Agrícola va començar a despatxar el pa fabricat en uns forns construïts en el soterrani del nou edifici.

255 Vegeu el capítol 3.

256 La Panificadora Regionalista i el forn de pa de la Cooperativa Agrícola van ser donats d'alta simultàniament en la contribució industrial el dia 25 d'octubre de 1920. AMHP. Full d'altes a la matrícula industrial de 1920, reg. 42.

En aquest capítol analitzarem alguns d'aquests fets, les conseqüències que van tenir i la manera com van condicionar l'esdevenidor dels Hostalets, atès que van ser d'una gran transcendència en accentuar la divisió del poble en dos sectors antagònics que posteriorment, durant els convulsos anys de la Segona República i la Guerra Civil, s'enfrontaran de manera clara i oberta.

La creació del Sindicat Catòlic Agrícola

El mes de març de 1919 es va constituir i començà a funcionar el Sindicat Catòlic Agrícola dels Hostalets de Pierola.[257] Com en el cas de la Cooperativa Agrícola, no s'ha conservat l'arxiu del Sindicat i, per reconstruir-ne la història, hem hagut de recórrer a documentació molt fragmentària i de caràcter indirecte. A la primeria d'abril de 1919, els socis ja van fer efectiva la primera quota, com ho testimonia un rebut del dia 2 d'aquell mes, corresponent al pagament fet per qui va actuar durant alguns anys com a secretari de l'entitat, Pere Pujol Pujol («Pere Lluc»).[258]

Un any després, cap a final de 1920, l'entitat aplegava seixanta-sis socis.[259] Es tracta d'un nombre similar al que, segons algunes informacions, per aquestes mateixes dates comptava la competidora Cooperativa Agrícola.[260] Si tenim en compte que, segons el padró confeccionat el 1921, als Hostalets hi vivien 139 famílies de les 259 empadronades a tot el municipi de Pierola,[261] això vol dir que més d'un 90 % de les unitats familiars del nucli dels Hostalets estaven afiliades a una o altra organització cooperativa.

Tal com era habitual en els sindicats de filiació catòlica, en la Junta del Sindicat Catòlic Agrícola hi participava com a consiliari el rector de la parròquia, Mn. Martí Vall. A més, la Junta Directiva estava integrada per deu membres. Els noms de les persones que van passar per la Junta del Sindicat al llarg de les quasi dues dècades que va funcionar ens són coneguts només parcialment, atesa la manca de documentació abans al·ludida. A la taula 23 hem recollit tots els noms que hem pogut obtenir per mitjà de referències documentals indirectes. Dels onze noms continguts a la taula, cal destacar-ne tres: Joan Vallès Llopart, Josep Montserrat Pujol i Jaume Valls Sagristà.

257 ADB. Elencs, 16, p. 139.

258 AMHP. Fons Pere Lluc, rebuts quotes de soci del Sindicat Catòlic Agrícola de Pierola i Hostalets. El període abonat va de l'1 de març fins a l'1 de juliol de 1919. Com que a partir d'aleshores les quotes es liquidaren per semestres, hem de suposar que o bé va ser l'1 de març en què es va produir l'ingrés com a soci de Pere Pujol o bé, encara més probablement, fou en aquella data que va començar a funcionar el Sindicat.

259 AMHP. Fons Pere Lluc, Nota sobre la composició de la Junta i nombre de socis del Sindicat Catòlic. Finals de 1920.

260 Documentació familiar de Joan Raventós Millaret. Memorandum de Francesc Biarnés escrit el 4.6.1978. Segons Biarnés, cap a 1920 la Cooperativa Agrícola tenia uns seixanta socis.

261 AMHP. Reg. 89, padró d'habitants de 1921.

Tots tres constituïren l'ànima mateixa del Sindicat i el nucli on es prengueren les decisions més transcendents. Pertanyien a la mateixa generació. Van néixer entre 1886 i 1889 de manera que, quan es va posar en funcionament el Sindicat, tenien poc més de trenta anys.

Taula 23. Dirigents del Sindicat Catòlic Agrícola dels Hostalets de Pierola

Nom, sobrenom i any aproximat de naixement	**Càrrecs en el Sindicat Catòlic Agrícola dels Hostalets de Pierola**	**Altres entitats o institucions en què va exercir càrrecs**
Montserrat Pujol, Josep («Palomes») [1887]	President (1924-1934)	• Germandat de Sant Sebastià (1913, 1916, 1919-1934, 1936 i 1940) • Unió Sempreviva Hostaletenca (1918) • Unió Regionalista Hostaletenca (1918, 1920, 1922, 1924-1928, 1930 i 1931)
Parcerisas Pujol, Josep [1880]	Vocal (1920)	• Germandat de Sant Sebastià (1917 i 1927)
Pons Pujol, Jaume («Jaume Gros») [1887]	Vicepresident (1920) i, segurament, president (1923)	• Germandat de Sant Sebastià (1920, 1934 i 1938) • Unió Regionalista Hostaletenca (1924 i 1927)
Pons Pujol, Pau («Pau Vidal») [1920]	Vocal (1920)	• Germandat de Sant Sebastià (1909-1917, 1919-1933) • Alcalde (1906-1909, 1918) • Regidor de l'Ajuntament (1916, 1923 i 1927)
Pujol Pujol, Pere («Pere Lluc») [1891]	Secretari (1919-1920)	• Germandat de Sant Sebastià (1904, 1906-1934, 1936, 1938 i 1940) • Regidor de l'Ajuntament (1922)
Torras Tort, Josep («Forneret») [1898]	Vicetresorer (1920)	• Germandat de Sant Sebastià (1924 i 1936) • Unió Regionalista Hostaletenca (1925-1928 i 1930-1931)
Vall, Martí (Mn.)	Consiliari (1920)	

Vallès Llopart, Joan («Joanet de can Valls») [1886]	Tresorer (1919- 1931)	• Germandat de Sant Sebastià (1918) • Unió Regionalista Hostaletenca (1918, 1928, 1930 i 1931) • Regidor de l'Ajuntament (1914 i 1916) • Alcalde (1919-1920, 1922 i 1930)
Valls Isart, Miquel [1856]	Vocal (1920)	• Germandat de Sant Sebastià (1892, 1898, 1903 i 1915)
Valls Rovira, Pere («Ros de la Plaça») [1877]	President (1919-1921)	• Germandat de Sant Sebastià (1904, 1908, 1912, 1921 i 1924) • Unió Regionalista Hostaletenca (1930 i 1931) • Regidor de l'Ajuntament (1923)
Valls Sagristà, Jaume («Miqueló») [1889]	Vicesecretari (1920) i secretari (1927)	• Cooperativa Agrícola (1915) • Germandat de Sant Sebastià (1920-1930 i 1938) • Unió Sempreviva Hostaletenca (1918) • Unió Regionalista Hostaletenca (1926-1928 i 1930-1931) • Regidor de l'Ajuntament (1922, 1931, 1934 i 1936) • Alcalde (1935)
Valls Vidal, Josep [1884]	Vocal (1920)	• Germandat de Sant Sebastià (1913 i 1916) • Regidor de l'Ajuntament (1918-1920)

Font: Elaboració pròpia a partir dels llibres d'actes del plenari de l'Ajuntament de Pierola i de la Junta Local d'Hisenda i de documentació diversa del fons «Pere Lluc» de l'AMHP.

De Jaume Valls Sagristà, ja n'hem parlat en les planes precedents d'aquest llibre en diverses ocasions. El lector recordarà que formava part d'una de les famílies que havia tingut un paper molt destacat en la direcció de la Germandat de Sant Sebastià. El seu pare, Jaume Valls Domènech, va exercir càrrecs en aquesta mútua en més de vint ocasions. Tal com consta a la taula 23, ell també va formar-ne part al llarg dels anys de la dècada de 1920 i aprofità per vincular-la a l'organització que ara ens ocupa, el Sindicat Catòlic, tal com hem explicat en el capítol anterior. Però també l'hem trobat en la fundació de la Cooperativa Agrícola de Pierola l'any 1915, exercint com a secretari en la primera Junta d'aquella entitat. Formava part del sector de la Junta vinculat a la dreta local, que donà un caràcter transversal a la Cooperativa Agrícola de Pierola durant els primers anys d'activitat. Ell fou un dels primers elements conservadors que desaparegueren de la Junta de la Cooperativa quan l'entitat començà a adoptar una orientació cada cop més esquerrana. En definitiva, la intervenció de Jaume Valls Sagristà en la

constitució del Sindicat Catòlic posa clarament de manifest el caràcter antagònic que adoptava aquesta nova organització cooperativa en relació amb la que ell mateix havia ajudat a fer néixer només quatre anys abans.

Josep Montserrat Pujol, conegut amb el sobrenom de «Palomes», fou el president del Sindicat Catòlic Agrícola dels Hostalets de Pierola durant bona part dels anys que va estar operatiu i, per tant, la personalitat més representativa de l'entitat.[262] Tota la seva trajectòria política i associativa va desenvolupar-se en les dues organitzacions que articulaven la dreta regionalista: la Germandat de Sant Sebastià, en la qual va tenir un càrrec o altre quasi de manera ininterrompuda al llarg de prop de tres dècades (entre 1913 i 1940) i la Unió Regionalista. Va ser un dels fundadors d'aquesta associació politicorecreativa que funcionava a escala local com a secció de la Lliga Regionalista. Fou responsable de la secretaria de manera quasi ininterrompuda des de la creació fins a 1931. A més d'aquesta intensa vida política que va portar-lo a exercir tots aquests càrrecs en les organitzacions de la dreta local, als Hostalets acabaria essent recordat, sobretot, per la seva afecció a la música i al cant. Amb només vint-i-cinc anys ja dirigia el cor parroquial Germanor, tal com ho testimonia l'assistència d'aquesta agrupació coral al Congrés Nacional de Música Sacra que se celebrà a Barcelona el 30 d'octubre de 1912.[263] Sens dubte, Josep Montserrat assolí el moment culminant de la seva carrera musical quan se li encarregà la direcció del cor de cantaires de la Unió Regionalista Hostaletenca, que esdevingué la secció més brillant i emblemàtica de l'entitat. L'any 1923 diverses dames de la colònia estiuenca van obsequiar la Coral amb un estendard que elles mateixes havien brodat, molt semblant al de l'Orfeó Català. Durant l'acte de lliurament a la coral de la seva nova insígnia, un dels cantaires pronuncià un encès discurs d'agraïment en el qual subratllava «quin elogi no pot fer-se d'aquest català benemèrit, tot ànima i amor per aquest coro [sic], el nostre estimadíssim mestre Montserrat».[264] Estem davant d'un exemple més de la simbiosi entre cant coral i catalanisme, en la mesura que el primer acomplia el que J. Ll. Marfany ha anomenat «funció galvanitzadora, de cohesió i de transmissió de la ideologia catalanista».[265] Als Hostalets, com en molts llocs de Catalunya, el cant coral de la mà del mestre Montserrat i de la coral de la Unió Regionalista era no sols una activitat de tipus lúdic i cultural sinó fonamentalment un acte polític positiu.

262 Tenim constància que abans de 1924, data en què es va iniciar la presidència ininterrompuda fins a la Guerra Civil de Josep Montserrat Pujol, el càrrec fou ocupat per Pere Valls Rovira («Ros de la Plaça»). AMHP. Fons Pere Lluc, Papers i rebuts diversos.

263 *La Vanguardia*, 30.10.1912.

264 Josep Montserrat Valls. *Els meus records*. Els Hostalets de Pierola: Ajuntament dels Hostalets de Pierola, 2006, p. 301-310 (la cita correspon a la p. 304).

265 Joan-Lluís Marfany. «"Al damunt dels nostres cants …": nacionalisme, modernisme i cant coral a la Barcelona del final de segle», *Recerques*, 19 (1987), p. 85-113; ID. *La cultura del catalanisme*. Barcelona: Empúries, 1995, p. 307-321. Vegeu també Pere Artís i Benach. *El cant coral a Catalunya (1891-1979)*. Barcelona: Barcino, 1980.

El tercer membre destacat del Sindicat Catòlic era Joan Vallès Llopart, hisendat, propietari de la masia de can Valls. La família Vallès havia mantingut una forta vinculació amb els òrgans de poder local. El seu pare, Isidre Vallès Orpí, havia estat alcalde entre 1903 i 1905 i jutge de pau entre 1908 i 1911.[266] També havia intervingut en la constitució de la Unió de Vinyaters de Catalunya i fou el primer delegat local d'aquella organització als Hostalets.[267] Joan Vallès Llopart també va exercir càrrecs importants en el govern municipal. Va ser regidor de l'Ajuntament entre 1914 i 1916 i va tenir a les mans la vara d'alcalde entre 1919 i el cop d'estat de Primo de Rivera, el 1923, com a conseqüència del qual va ser destituït.

Del pas per la Casa de la Vila de Joan Vallès Llopart sobresurt una actuació molt significativa: l'acabament de l'edifici de les escoles, la primera pedra de les quals va ser posada l'any 1913.[268] La construcció de les noves escoles s'havia convertit en un malson per al govern municipal hostaletenc des de l'inici mateix de les obres. Això fou així en bona part a causa de la derrota a les eleccions a Corts de 1914 del candidat a diputat pel districte Joan Godó Llucià. Godó havia impulsat el projecte cedint els solars on s'havien de construir les escoles i comprometent-se a vetllar des del Congrés de Diputats per la subvenció que l'Estat havia concedit per portar a terme les obres. Tal com hem vist, amb la seva derrota electoral el cobrament de la subvenció va anar retardant-se fins al punt d'obligar l'Ajuntament a paralitzar les obres per falta de recursos.[269] No va ser fins al cap d'uns anys que, precisament amb Joan Vallès Llopart a l'alcaldia, es va aconseguir que la Mancomunitat de Catalunya s'impliqués en el projecte. El 10 d'abril de 1919, a través de la Caixa de Crèdit Comunal, la Mancomunitat concedí un crèdit per finançar les obres mentre a Madrid no es decidissin a pagar la subvenció. D'aquesta manera es va poder desbloquejar el projecte, tal com ho reconeixia el mateix alcalde Vallès: «amb l'auxili rebut de la Caixa es pogué fer ràpidament l'obra, veient així aquest poble vestit l'ample palau de la cultura que tenia projectat i que tant desitjava».[270]

Aquest episodi ve a ser una al·legoria perfecta de la decadència del caciquisme godonista al districte igualadí i de com l'oligarquia local hostaletenca, de la qual formava part Joan Vallès Llopart, va ressituar-se políticament, posicionant-se clarament a favor del regionalisme conservador de Prat de la Riba i el seu partit. Havien passat els

266 AMHP. Actes del plenari de l'Ajuntament dels anys corresponents.

267 *El Vinyater*, 2.1911.

268 Vegeu el capítol 2.

269 El 1916 l'Ajuntament va arribar a obrir la subscripció d'un emprèstit per tal de finançar el cost de les obres mentre no arribés la subvenció (AMHP. Actes del plenari de l'Ajuntament, llib. 11, p. 36). Més acords en relació amb aquest temes en els plenaris de 5.3.1916 (llib. 11, p. 39 v.), 11.6.1916 (llib. 11, p. 46) i 1.10.1916 (llib. 12, p. 6).

270 *L'actuació de la Caixa de Crèdit Comunal*, Barcelona: Mancomunitat de Catalunya, 1922, p. 36-39. En relació amb l'activitat de la Caixa de Crèdit Comunal vegeu Albert Balcells. *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*. Barcelona: IEC, 1996, p. 341-343.

temps en què per a un petit poble com era Pierola resultava imprescindible que el cacic del districte fes d'intermediari amb una administració molt allunyada de la realitat local. Amb la creació de la Mancomunitat de Catalunya, els gestors municipals podien comptar amb un suport molt sòlid en la resolució dels problemes i les mancances a les quals havien de fer front quotidianament. Vet ací un argument de molt de pes per decantar el grup dirigent local en favor de la causa del regionalisme polític i de l'autonomisme que abanderaven els dirigents de la Mancomunitat. En definitiva, no és gens estrany que fos també sota l'alcaldia de Joan Vallès Llopart que el consistori procedís a revisar el nomenclàtor de carrers del nucli dels Hostalets, al qual s'acordà afegir-hi tres noms ben significatius: el d'Enric Prat de la Riba, el de Francesc Pi i Margall i el de Mn. Jacint Verdaguer.[271]

La implicació de la Mancomunitat no es va limitar a l'ajuda per a la finalització de les escoles. També, gràcies a la intervenció d'aquesta institució, el mateix any 1919 es va poder dotar la població de servei telefònic.[272] I, el que ara més ens interessa, la Mancomunitat de Catalunya també es va implicar a fons en la posada en marxa del Sindicat Catòlic, del qual Vallès Llopart era un dels principals impulsors. A través del servei d'Acció Social Agrària, la Mancomunitat va tutoritzar les principals actuacions del Sindicat Catòlic Agrícola hostaletenc. Pel novembre de 1922, el servei d'Acció Social Agrària havia atès una comissió «del Sindicat Agrícola Catòlic d'Hostalets i Pierola per a parlar de la constitució d'una secció destinada a fer un molí d'oli cooperatiu». També havia fet un «estudi del Reglament […] per introduir-hi el molí d'oli cooperatiu».[273] Durant el mes de desembre l'esmentat Servei d'Acció Social Agrària havia treballat en la «confecció del reglament del Sindicat Agrícola d'Hostalets de Pierola, a base de molí d'oli i Celler cooperatiu i caixa rural.» També durant aquell mateix mes, una comissió del Sindicat s'havia desplaçat a Barcelona a la seu del Servei per treballar en «l'expedient del sindicat a l'objecte d'acollir-lo a la lley especial».[274]

Encara entre febrer i juny de 1923 en dues ocasions els serveis d'assessorament jurídic de l'Acció Social Agrària de la Mancomunitat van tornar a ser requerits pels impulsors del Sindicat Catòlic hostaletenc en relació amb diverses qüestions menors,

271 AMHP. Actes del plenari de l'Ajuntament, 23.5.1919 (llib. 14, p. 19) i 4.9.1921 (llib.15, p. 13).

272 AMHP. Actes del plenari municipal, Llib. 13, p. 28. Sobre l'activitat de la Mancomunitat en aquest àmbit vegeu Albert Balcells. *La Mancomunitat* …, p. 358-367.

273 *Crònica Oficial. Mancomunitat de Catalunya*, any 3, núm. 11 (novembre 1922), p. 375-376. El paper de l'Acció Social Agrària en el camp del foment del cooperativisme ha estat posat de relleu per Josep Casanovas. «La Mancomunitat de Catalunya i el foment del sindicalisme agrari (1919-1923)». Dins: Jaume Barrull; Joan J. Busqueta; Enric Vicedo (eds.), *Solidaritats pageses, sindicalisme i cooperativisme. Segones jornades sobre sistemes agraris, organització social i poder local als Països Catalans*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 1998, p. 395-415. Vegeu també Albert Balcells, *La Mancomunitat*…, p. 394-405.

274 *Crònica Oficial. Mancomunitat de Catalunya*, any 3, núm. 12 (desembre 1922), p. 414-415.

i això coincidint de ple amb la campanya empresa per l'Acció Social Agrària a la comarca d'Igualada per promoure sindicats i preparar la Federació comarcal d'aquestes organitzacions.[275]

Al començament de l'any 1921 el Sindicat Catòlic Agrícola dels Hostalets de Pierola operava comercialment amb la Federació Catòlico-Agrària Barcelonesa, la qual actuava com a cooperativa de segon grau.[276] Aquesta Federació s'havia constituït l'any 1917 en el context d'una campanya de propagació del catolicisme social al camp que coordinà la Confederación Nacional Católico Agraria.[277] Tenia la voluntat d'agrupar els sindicats agrícoles de l'àmbit de la diòcesi de Barcelona i, per fomentar la creació i el desenvolupament de cooperatives, actuava com a intermediària entre les associacions federades i les altres federacions espanyoles en la compra de fertilitzants i altres productes de consum agrícoles. El 1920 tenia adherits uns vint-i-cinc sindicats; però aviat la Federació va entrar en crisi i només va funcionar fins a l'any 1926.[278]

En comparació amb les altres federacions catòliques catalanes, la de Barcelona va tenir una implantació molt escassa; però si en algun lloc va tenir una activitat destacable, va ser a la comarca de Martorell. Pel fet de ser una zona genuïnament rabassaire, el catolicisme social va tenir un especial interès a assentar-s'hi per contrarestar la influència d'un tipus de sindicalisme amb una orientació molt més de classe i més proper als postulats ideològics del republicanisme d'esquerra. I encara, segons J. Pomés, «el sindicalisme catolicoagrari de [l'arxiprestat de] Piera es mostrà àdhuc més influent que el de Martorell, ja que aconseguí atreure més d'un setanta per cent de tots els sindicats agrícoles de l'arxiprestat».[279] Entre aquests sindicats hi havia el Sindicat Catòlic Agrícola dels Hostalets de Pierola, que tenia el seu àmbit d'actuació al cor mateix d'aquesta comarca de Martorell i, per tant, també en l'àrea d'actuació preferent de la contraofensiva catolicoagrària.

275 *Crònica Oficial. Mancomunitat de Catalunya*, any 4, núm. 2 (febrer 1923), p. 47, núm. 6 (juny 1923), p. 188.

276 *La Llar. Revista Social Agrària*, Any II, núm. 10 (15.2.1921).

277 Sobre aquesta confederació, vegeu Josefina Cuesta. *Sindicalismo católico agrario en España (1917-1919)*, Madrid: Narcea, 1978 i Juan José Castillo. *Propietarios muy pobres. Sobre la subordinación política del pequeño campesinado en España (La Confederación Nacional Católico-Agraria, 1917-1942)*. Madrid: Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación, 1979. Sobre la Federació Catòlico-Agrària Barcelonesa, vegeu Jordi Pomés. *La Unió de Rabassaires*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000, p. 179-220.

278 Per cobrir aquest buit, dos anys més tard es va constituir la Unió de Sindicats Agrícoles Catòlics de Catalunya amb seu a Barcelona.

279 J. Pomés. *La Unió de Rabassaires*, p. 207.

L'activitat cooperativa del Sindicat Catòlic

Els serveis cooperatius que el Sindicat Catòlic Agrícola dels Hostalets de Pierola va oferir als seus associats al llarg de la seva curta existència (entre 1919 i 1936) giraven entorn de tres àrees concretes: el crèdit agrari, el trull d'oli i el subministrament de diversos productes de consum agrícola en condicions avantatjoses.

Des de bon començament el Sindicat oferí crèdit formal als seus associats. Aquesta activitat la canalitzà per mitjà de la creació de la pròpia Caixa Rural. Les operacions realitzades per aquesta Caixa consistien en petits préstecs que els socis utilitzaven per a l'adquisició de fertilitzants a l'hora de sembrar. Es comprometien a tornar els diners al cap de mig any pagant un interès del 4 %. Els prestataris oferien habitualment com a garantia del préstec alguna bóta de vi del seu celler.

Dos fets posen de manifest la importància que el Sindicat Catòlic sempre va concedir a aquesta àrea. En primer lloc, cal esmentar que el 1921 va organitzar una conferència sobre el tema del crèdit agrari a càrrec del propagandista catòlic Mn. Josep M. Rovira. L'acte va tenir lloc al local del Sindicat el 28 d'agost i se'n va fer ressò la revista *La Llar*, òrgan del sindicalisme catòlic.[280] En segon lloc, resulta molt indicatiu de la importància concedida pels dirigents del Sindicat a aquesta secció la vinculació del Sindicat a la Germandat de Sant Sebastià amb l'objectiu de disposar de fons addicionals per potenciar l'activitat de la Caixa Rural. Aquesta estratègia, tal com hem analitzat en el capítol anterior, implicava la utilització de la Germandat com a instrument de capitalització de la Caixa Rural. Val a dir que amb aquesta mateixa intenció, la Unió Regionalista, pal de paller de les dretes hostaletenques, també en alguna ocasió va dipositar alguns dels fons de què disposava a la Caixa del Sindicat.[281]

La realització més destacable i perdurable del Sindicat Catòlic sens dubte va ser la creació d'un molí d'oli cooperatiu, operació per a la qual, com hem vist, el Sindicat comptà amb el suport i la complicitat de la Mancomunitat de Catalunya per mitjà del servei d'Acció Social Agrària. En el marc de la campanya per a la posada en marxa del trull del Sindicat, la Junta Directiva organitzà una conferència per a la vigília de Nadal de 1922. Segons deia el programa que publicitava l'acte, «abans de comensar el seu treball en la feina que's proposa realitzar en el molí per oli, que en aquesta població té instalat en el seu nou local social, convida a tots els agricultors veins de la mateixa a escoltar les autoritzades ensenyances que referents a aquest afer ens donarà el propvinent diumenge dia 24 del corrent a les tres i mitja l'il-lustre cap d'acció social agraria

280 *La Llar. Revista Social Agrària*, any II, núm. 17 (15.9.1921).

281 El 1927, en un inventari de la «Secció Cafè» del Casal Català de la Unió Regionalista, consta un crèdit contra el Sindicat Catòlic de 250 pessetes, corresponent segurament a un dipòsit d'aquest mateix import a la Caixa Rural del Sindicat. Val a dir que en aquest mateix inventari una altra de les inversions que consta tenia fetes la «Secció Cafè» consistia en la subscripció d'un paquet d'obligacions de la Panificadora Regionalista per un import de 900 pessetes (ACCHP. Plec de documents 1927 amb la llista de socis i estat de comptes).

dels serveis técnics de la Mancomunitat de Catalunya En Josep M. Rendé». L'acte es va celebrar el dia previst al local social «abans dit, sala de Can Cucurella»,[282] contigua al molí d'oli que explotava el Sindicat, i l'èxit de públic va ser notable: s'estimà que hi assistiren cap a 250 persones.[283]

Finalment, la tercera àrea d'activitat del Sindicat fou la de la comercialització de diversos productes consumits pels pagesos associats. La taula 24 ens dona una idea bastant precisa de la composició d'aquests productes que el Sindicat posava a disposició dels seus associats.

Taula 24. Import en pessetes dels productes i serveis adquirits en el Sindicat Catòlic Agrícola dels Hostalets de Pierola per Pere Pujol Pujol ("Pere Lluc") (1922-1934)

	Sulfat de coure	Sofre	Fertilitzants	Patates de llavor	Mòlta d'olives	Total any
1922	10,00					10,00
1923	35,40	10,00	88,75	18,00	20,25	172,40
1924		29,00	90,00			119,00
1925						s.d.
1926	41,85	39,25	85,50	18,00		184,60
1927						s.d.
1928					3,05	3,05
1929						s.d.
1930	81,60	43,50	106,00	13,60	28,40	273,10
1931				15,40	32,00	47,40
1932	70,70	23,50				94,20
1933	61,50	39,30	2,75	7,00	51,50	162,05
1934	40,00	49,80				89,80
Total operacions	**341,05**	**234,35**	**373,00**	**72,00**	**135,20**	**1.155,60**

Font: AMHP. Fons patrimonial Pere Lluc, rebuts i papers diversos. Durant els anys 1925, 1927 i 1929 no s'ha detectat cap operació. És possible que, en realitat, això sigui degut al fet que no s'hagin conservat els comprovants corresponents, atès el caràcter molt dispers d'aquesta documentació.

En aquesta taula hem recopilat tots els productes i serveis adquirits al Sindicat al llarg pràcticament de tota la seva existència per un dels socis, Pere Pujol Pujol, que en fou el primer secretari. La part més important de la seva despesa al Sindicat cor-

282 AMHP. Fons Pere Lluc, Anunci de la conferència de Josep M. Rendé. Sobre Rendé, vegeu els llibres d'Antoni Gavaldà. *Josep M. Rendé i Ventosa*. Valls: Cossetània Edicions, 2005, i *El batec peridístic d'un dirigent cooperativista català. Josep Maria Rendé i Ventosa. Escrits 1903-1925*. Valls: Cossetània Edicions, 2007.

283 Mancomunitat de Catalunya. *L'obra realitzada. Anys 1914-1923*. Barcelona: Casa de la Caritat, 1923, p. 477.

respon a les adquisicions dels dos anticriptogàmics imprescindibles per al control de les dues principals plagues que afectaven la vinya: l'oídium i el míldiu. Les compres de sofres i sulfats van pujar fins a quasi la meitat de l'import total de la seva despesa en el magatzem del Sindicat. Immediatament després vénen les compres de fertilitzants destinats a la sembra, que suposen prop d'una tercera part de la despesa total. Un paper força marginal en relació amb el total correspon a l'adquisició de patates de llavor. Finalment, una part de la despesa (més del 10 % del total) correspon a la utilització del servei de mòlta d'olives, que el Sindicat oferia en el seu trull.

Ara bé, arribats a aquest punt, s'imposa una pregunta: ¿eren gaire diferents els serveis cooperatius que proporcionava el Sindicat Catòlic Agrícola en relació amb els oferts per l'organització cooperativa pionera a la localitat, la Cooperativa Agrícola? Podem intentar trobar una resposta si comparem els serveis utilitzats per aquest soci del Sindicat Catòlic amb els que en el capítol anterior hem vist que obtenia un soci de la Cooperativa Agrícola de Pierola. Amb aquest objectiu s'ofereixen els gràfics 5 i 6.

Gràfic 5. Béns i serveis adquirits a la Cooperativa Agrícola de Pierola per un dels seus socis (1923-1926)

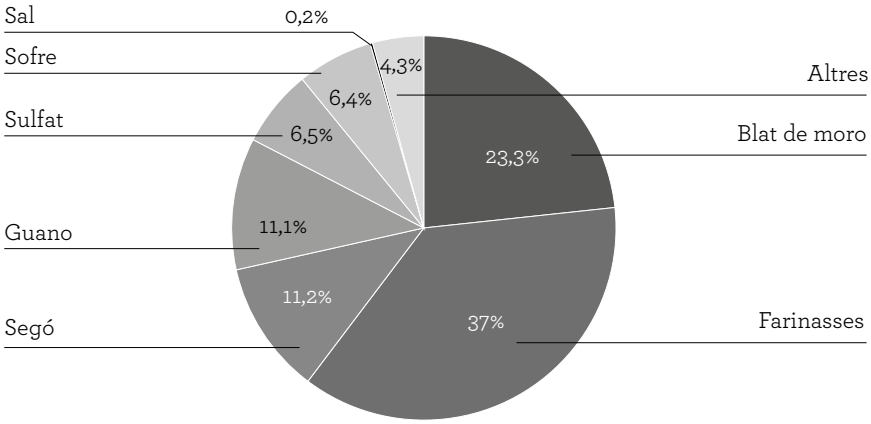

Font: Documentació patrimonial dels descendents de Josep Isart Poch, Llibreta de comptes.

Gràfic 6. Béns i serveis adquirits al Sindicat Catòlic Agrícola per un dels seus socis (1922-1934)

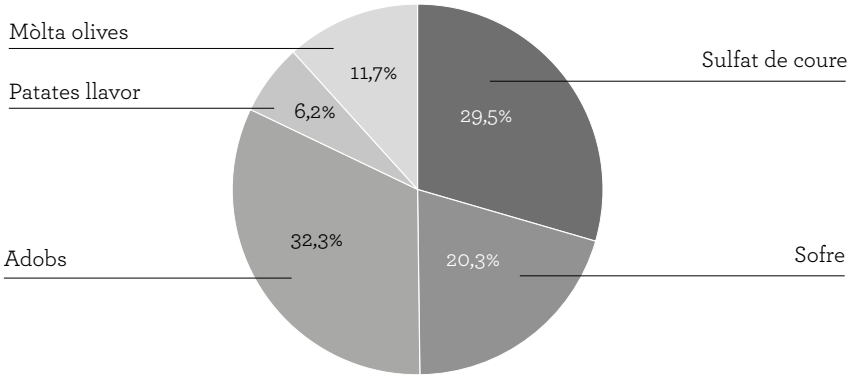

Font: AMHP. Fons patrimonial Pere Lluc, rebuts i papers diversos.

El tipus d'operacions que realitzaven aquests dos pagesos amb les seves respectives organitzacions cooperatives presentava dues diferències significatives. En primer lloc, destaca el pes dels productes per a l'alimentació del bestiar porcí en el total de les compres a la Cooperativa Agrícola. Cal no oblidar que precisament un dels objectius de la creació de l'entitat havia estat el de donar suport a una activitat que, encara que complementària per a les explotacions pageses, havia esdevingut de gran significació econòmica: l'engreix de porcs. La segona diferència rau en el servei de mòlta d'olives que el Sindicat Catòlic oferia als associats.

Més enllà d'aquestes dues diferències, ambdues entitats presentaven una gran similitud respecte dels serveis que oferien als seus socis i a la manera d'operar. Ambdues oferien crèdit als associats. La Cooperativa ho feia segurament de manera més informal que no pas el Sindicat Catòlic que, com hem vist, s'havia dotat d'una secció de Caixa Rural. En totes dues entitats un dels serveis que més pes tenia i més esforços concentrava era la distribució entre els socis de fertilitzants i anticriptogàmics, com sofre i sulfat. El nivell de cobertura de les necessitats dels pagesos de la població que arribaren a aconseguir entre totes dues organitzacions va ser quasi del 100 %. En aquest sentit era ben explícit el mateix Pere Pujol Pujol quan un majorista barceloní li oferí la representació als Hostalets dels fertilitzants que venia: «Sólo le diré que si quieren poner algo de guano depositado en casa pueden hacerlo, pero yo no respondo si lo venderán por la razón de que en esta localidad hay establecida Cooperativa y Sindicato

en cuyas Sociedades están inscritos cuasi todos [los] labradores del pueblo y están provistos de abonos.»[284]

Atenent aquestes circumstàncies, hem de considerar que el funcionament en paral·lel de dues entitats tan semblants en una petita població com era els Hostalets de Pierola forçosament va restar eficiència a tots dos projectes cooperatius. Amb una sola cooperativa s'hauria pogut reduir el pes de les inversions que hagueren de fer totes dues entitats, i que en el cas de la Cooperativa Agrícola van acabar pesant com una llosa damunt de l'entitat fins al punt de comprometre'n molt seriosament l'esdevenidor. També haurien estat més reduïts els costos de gestió, a la vegada que haurien pogut tenir una força negociadora més gran davant dels proveïdors de determinats productes i, per tant, haurien pogut oferir preus més baixos i condicions de pagament més avantatjoses als socis. Amb una sola entitat cooperativa és molt probable que s'haguessin pogut posar en marxa altres serveis cooperatius, que tant els socis de l'una com els de l'altra es veien obligats a anar a buscar en organitzacions similars dels pobles veïns. Aquest seria el cas, per exemple, del servei de trilla mecànica, que diversos pagesos hostaletencs trobaven en el Sindicat Catòlic Agrícola del Sant Crist de Piera. Un d'ells era Salvador Carcasona Montserrat, que almenys en les campanyes de 1927 i 1929 va utilitzar aquest servei del Sindicat pierenc.[285] Curiosament, per aquestes mateixes dates era vocal de la Junta de la Cooperativa hostaletenca. Semblantment, sabem que Pere Pujol Pujol, del Sindicat Catòlic hostaletenc, acudia a la farinera del Sindicat de Piera a moldre gra, servei que tampoc no oferia cap de les dues entitats cooperatives dels Hostalets.[286]

En resum, mentre que les dues entitats cooperatives dels Hostalets de Pierola duplicaven serveis, als pagesos del poble —els directius de les mateixes cooperatives inclosos— no els quedava cap altre remei que haver-se de traslladar als pobles veïns quan necessitaven batre o moldre gra. Però, a més, la debilitat i l'escassa capitalització derivada del dualisme cooperatiu va portar les dues entitats a concentrar el gruix de la seva activitat cooperativa en el suport a activitats que per a les explotacions pageses hostaletenques només eren complementàries, com ara l'engreix de porcs (la Cooperativa Agrícola) o la mòlta d'olives (el Sindicat Catòlic). En canvi, els problemes derivats de la pèssima conjuntura vitivinícola no es pogueren abordar i el que havia de ser el projecte més ambiciós del Sindicat Catòlic, crear un celler cooperatiu als Hostalets de Pierola, no s'arribà a realitzar tot i haver requerit el suport de la Mancomunitat.[287]

284 AMHP. Fons Pere-Lluc, Carta de Pere Pujol a Pere Bultà, 4.10.1920.

285 Segons consta en els rebuts corresponents conservats pels seus descendents.

286 AMHP. Fons Pere-Lluc, Rebuts diversos.

287 D'aquest projecte tan transcendent, només n'ha quedat la referència a la consulta feta a la Mancomunitat, que ja hem esmentat abans: *Crònica Oficial. Mancomunitat de Catalunya*, any 3, núm. 12 (desembre 1922), p. 414-415.

No cal dir que aquesta situació no era cap singularitat dels Hostalets de Pierola. Al contrari, la competència entre dues o més cooperatives agrícoles en una mateixa localitat no va ser gens excepcional a Catalunya, per més que això limités el desenvolupament cooperatiu, sobretot en un municipi petit. És el cas, per exemple, de Canet de Mar, on el Sindicat Catòlic també es va crear l'any 1919 com a reacció dels sectors conservadors a la iniciativa de la petita pagesia local, que un any abans havia fundat la societat cooperativa Germanor. Ambdues cooperatives comptaven amb un nombre de socis semblant, al voltant del centenar d'afiliats (principalment parcers i arrendataris en el cas de la cooperativa Germanor, més petits i mitjans propietaris en el cas del Sindicat Catòlic) i van desenvolupar les seves activitats amb independència fins a la Guerra Civil, en què van quedar fusionats en el Sindicat Agrícola de Canet.[288] Però, com en el cas dels Hostalets, l'activitat cooperativa hauria pogut prendre una major volada en una organització que des d'un inici hagués agrupat el conjunt de pagesos de la localitat. En definitiva, el cas estudiat dels Hostalets ofereix una comprovació més d'aquella interpretació segons la qual el fenomen cooperatiu es veu ofegat per unes dificultats insalvables quan s'ha de desenvolupar en el marc d'un ambient de confrontació social més o menys explícita.[289]

L'edificació del Casal Català

Juntament amb la creació del Sindicat Catòlic Agrícola, la realització més important del sector hostaletenc vinculat a la Unió Regionalista fou la construcció del Casal Català. Es tracta d'un esdeveniment de gran transcendència, ja que va suposar que el petit poble dels Hostalets pogués disposar d'un segon magnífic espai de caire cultural i recreatiu.

288 Jordi Pomés. «Sindicalisme i cooperativisme agrari a Canet de Mar (1918-1936). Les cooperatives agrícoles Germandat, catòlica i Progrés», *Sot de l'Aubó. Quaderns d'Història Local. Centre d'Estudis Canetencs,* 32 (2010), p. 3-11. Altres exemples d'aquesta diversitat d'iniciatives cooperatives es poden trobar a Andreu Mayayo. «El naixement del moviment cooperatiu a la Conca de Barberà», *Estudis d'Història Agrària*, 5 (1985), p. 133-155; Antoni Gavaldà i Josep Santesmases. *Història economico-social de les cooperatives agrícoles de Nulles (1917-1992*). Valls: Institut d'Estudis Vallencs, 1993; Antoni Saumell. *Viticultura i associacionisme a Catalunya. Els cellers cooperatius del Penedès (1900-1936).* Tarragona, Diputació de Tarragona, 2002.

289 A Irlanda, per exemple, la conflictivitat entre propietaris i pagesos unida a una distribució molt desigual de la propietat explica una propensió menor al cooperativisme segons Kevin O'Rourke «Culture, conflict and cooperation: Irish dairying before the Great War», *The Economic Journal*, 117 (2007), p. 1.357-1.379; ID. «Property rights, politics and innovation: creamery diffusion in pre-1914 Ireland», *European Review of Economic History*, II (2007), p. 395-417. El contraexemple clàssic el tenim a Dinamarca, amb una població agraria d'unes característiques socials més homogènies (Ingrid Henriksen. «Avoiding lock-in: Cooperative creameries in Denmark, 1882-1903», *European Review of Economic History*, 3 (1999), p. 57-78). O en el Llenguadoc, on l'escassa difusió dels contractes de conreu i el predomini de viticultors propietaris força homogenis hauria vigoritzat el moviment cooperatiu (Genevieve Gavignaud-Fontaine. «Propietaris-viticultors al Rosselló», *Estudis d'Història Agrària*, 6 (1983), p. 7-55; ID. «Du liberalisme à la cooperation». Dins P. Fridenson y A. Strauss (dir.), *Le Capitalisme français XIXe-XXe siècles. Blocages et dynamique d'une croissance. Hommage à Jean Bouvier*. Paris: Fayard, 1987). També a la resta d'Espanya s'ha atribuit un major èxit del cooperativisme agrari a aquelles regions que comptaven amb una base social menys desigual: Samuel Garrido. «Why did Most Cooperatives Fail? Spanish Agricultural Cooperation in the Early Twentieth Century», *Rural History*, 18 (2007), 2, p. 183-200.

Però el que ens interessa remarcar aquí és que aquesta iniciativa formava part de la reacció de les dretes locals enfront de la progressiva organització del sector més popular. Com en el cas del Sindicat Catòlic Agrícola, l'edificació del Casal Català va ser esperonada directament per la construcció del local de la Cooperativa Agrícola.

La iniciativa es començà a gestar l'estiu de 1924. Aquell any, com era habitual, la Unió Regionalista va instal·lar un envelat per celebrar la Festa Major a l'era de la masia de cal Figueres, la mateixa on hi havia el trull que gestionava el Sindicat Catòlic. Una tempesta va espatllar la festa.[290] I els dirigents de l'associació, enmig dels llamps i trons, i potser amb les seves millors gales una mica mullades, haurien aixecat les mirades i, un tros més amunt del carrer, haurien vist (segurament amb una mica d'enveja) el flamant local, nou de trinca, de la Cooperativa. Immediatament van decidir d'alçar, ells també, el propi local social i cap a final d'any ja estava a punt el projecte del que havia de convertir-se en el local social de la Unió Regionalista: el Casal Català.

L'edifici va ser projectat pel ben conegut arquitecte noucentista Josep Goday Casals, que treballà de manera preferent per a l'Ajuntament de Barcelona (arribà a ser arquitecte municipal de la ciutat) en la construcció de nombrosos grups escolars a la capital catalana. Va estar molt vinculat al també arquitecte i president de la Mancomunitat de Catalunya, Josep Puig i Cadafalch.[291] Desconeixem per quina raó va ser Goday l'arquitecte escollit per construir el Casal Català hostaletenc, encara que una hipòtesi molt plausible seria la seva relació amb un dels promotors de la iniciativa, el fuster Enric Cucurella Vidal, nascut als Hostalets, però que, establert a Barcelona, havia fet una considerable fortuna.

El 9 de novembre de 1924, es presentà a l'Ajuntament una instància subscrita per Joan Vallès Llopart «solicitando permiso para construir un edificio destinado a local de recreo, en el final de la calle de San Antonio de este pueblo».[292] Després d'una breu deliberació es concedí la llicència d'obres sense cap condició ni l'exigència de cap altre tràmit previ. Aquest fet contrasta amb el munt d'obstacles administratius que hagué de superar la tramitació del permís per a l'obertura al públic de la sala d'espectacles de la Cooperativa Agrícola. Tal com ja hem exposat en el capítol anterior, entre la presentació de la sol·licitud de permís del propietari Aureli Roviralta a primers de setembre de 1919 i la concessió «provisional» van passar més de dos anys!

Si bé el retard en la tramitació de la sol·licitud dels de la Coopertiva es pot explicar pel control de l'Ajuntament que aleshores exercien els membres de la Unió Regio-

290 L'anècdota de la tempesta ha estat molt repetida en diverses cròniques hostaletenques. Vegeu com a exemple J. Montserrat. *Els meus records …*, p. 142. La data de 1924 la deduïm de la documentació conservada al Casal Català, especialment del *Llibre de facturas i pagos del edifici Casal Català*. La primera anotació en aquest llibre correspon al desembre de 1924.

291 Albert Cubeles i Bonet i Marc Cuixart Goday (eds.). *Josep Goday Casals: arquitectura escolar a Barcelona de la Mancomunitat a la República*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2008.

292 AMHP. Actes de la Comisió Municipal Permanent, Llib. 17, p. 24.

nalista —Vallès Llopart era alcalde el 1919—, no es pot utilitzar el mateix argument per explicar la celeritat amb què es van resoldre els tràmits del permís municipal per a la construcció del Casal Català. El 1923 s'havia produït un canvi radical en l'orientació política de l'Ajuntament hostaletenc. El cop d'estat de Primo de Rivera de setembre de 1923 havia comportat la destitució dels ajuntaments que es trobaven en exercici en aquell moment i el nomenament en el seu lloc d'unes juntes gestores municipals. Per aquesta raó, el 2 d'octubre de 1923, en sessió extraordinària celebrada sota la presidència del caporal de la Guardia Civil de Masquefa, es va procedir al canvi d'autoritats municipals a l'Ajuntament de Pierola d'acord amb un Reial Decret promulgat el 30 de setembre. Van ser cessats l'alcalde Joan Vallès Llopart i la resta de regidors entre els quals podríem destacar el seu inseparable Jaume Valls Sagristà.[293] Prengué possessió un consistori interí que fou destituït al cap d'uns mesos, el 28 de març de 1924, en una nova sessió extraordinària presidida, en aquesta ocasió, pel delegat governatiu Antonio Azpiazu Ramos. Fou nomenat definitivament alcalde Josep Isart Poch i com a primer tinent d'alcalde prengué possessió Aureli Roviralta Puigventós. El càrrec de regidor síndic va recaure en Salvador Esteve Isart.[294] Tots tres eren dels homes forts del sector local que actuava a redós de la Cooperativa Agrícola i de les organitzacions afins. Desconeixem com Isart, Roviralta i Esteve van aconseguir fer-se amb el control de l'Ajuntament en una conjuntura com la de la Dictadura de Primo de Rivera, més coneixent les posicions d'Isart Poch ideològicament allunyades respecte de tot el que representava aquest règim polític. En qualsevol cas, el que sembla ben evident és que ni l'alcalde Isart ni el seu tinent d'alcalde no mostraren cap esperit de revenja quan els va ser presentada la sol·licitud per aixecar un nou local social al poble per part del sector social i polític antagònic, encapçalat per l'alcalde destituït Joan Vallès Llopart, i els tràmits, com dèiem, es van resoldre en un tres i no res.

Cap a final d'aquell mateix any 1924, ja havien començat les obres de construcció del Casal Català. El diari *La Vanguardia* se'n feia ressò i en una crònica de les festes de Nadal explicava que «La sociedad 'Unió Regionalista' celebró la festividad con una velada teatral, representándose 'Maria Rosa', de Angel Guimerà y 'La Noya', de Apeles Mestres, por un grupo de aficionados de la misma, con la cooperación de dos artistas de la capital, saliendo la concurrencia muy complacida».[295] La vetllada teatral es va celebrar segurament en el petit local de lloguer al carrer Major 1 (Cal Batista), on tenia la seu social la Unió Regionalista Hostaletenca, però la crònica anunciava que «han empezado las obras para la construcción de un local espacioso para dicha sociedad».

293 AMHP. Actes del Plenari Municipal, llib. 16, fol. 32. L'Ajuntament es va haver de fer càrrec del sopar de la parella de guàrdies civils que van ser presents a l'acte (AMHP. Actes del Plenari Municipal, llib. 16, fol. 40).

294 AMHP. Actes del Plenari Municipal, llib. 17 bis, fol. 6.

295 *La Vanguardia*, 3.1.1925.

De passada també s'informava que la societat contrincant, el «Fomento Recreativo, está terminando su sala-teatro».[296]

Les obres van portar un bon ritme durant els vuit primers mesos de 1925, tal com es desprèn del gràfic 7, en el qual es detallen els pagaments que s'anaven fent cada mes relacionats amb l'execució.

Gràfic 7. Imports en pessetes satisfets per les despeses de construcció del Casal Català de la Unió Regionalista Hostaletenca (1924-1926)

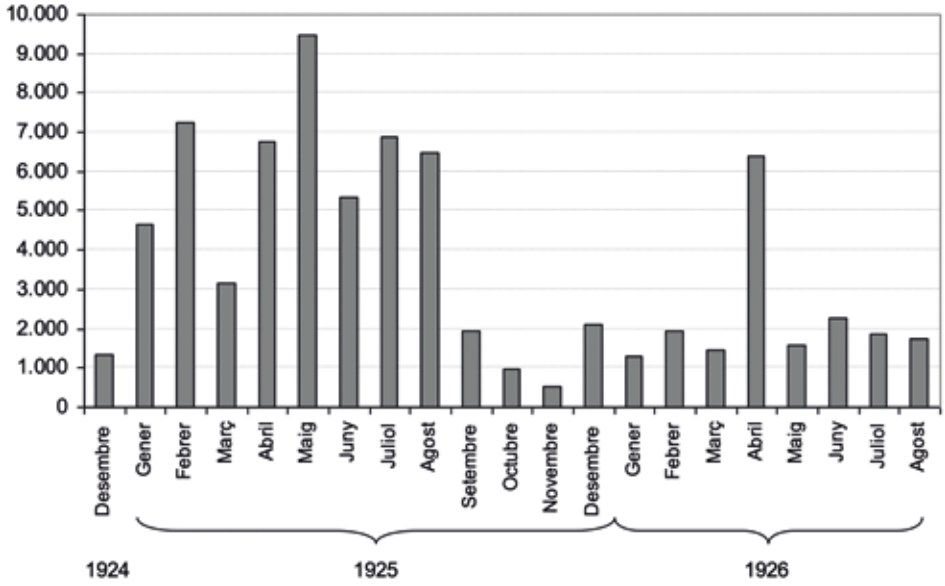

Font: ACCHP. Llibre *Pagos de facturas i entregas fetas durant les obras del edifici en construcció del Casal Català.*

Segons la memòria popular, el Casal Català s'hauria estrenat per la Festa Major (dia de Sant Jaume) de 1926, en condicions encara precàries.[297] Al cap d'un any, ja amb totes les obres finalitzades, el local hauria quedat plenament operatiu.

El cost total de les obres de construcció del Casal Català a 31 d'agost de 1926 pujava fins a 65.655 pessetes,[298] però a aquest import encara cal sumar-hi altres quantitats que en aquesta data estaven pendents de pagament. D'una banda, s'havia d'abonar una quantitat important que es devia a Enric Cucurella Vidal, segurament pel cost de bona part de la fusta utilitzada en l'edifici. De l'altra, calia afegir-hi l'import corresponent a les prestacions en treball que van realitzar diversos associats durant les obres i

296 *Ibídem.*

297 Josep Montserrat Valls. *Els meus records …*, p. 144.

298 ACCHP. Llibre *Pagos de facturas i entregas fetas durant les obras del edifici en construcció del Casal Català.*

que van quedar pendents de comptabilitzar. En un estat de comptes final tancat a 31 de desembre de 1928, resulta que el cost total de la seu pròpia de la Unió Regionalista Hostaletenca havia estat de 156.310,31 pessetes.[299] Tal com es pot veure a la taula 25 i al gràfic 8, la part més important d'aquest import, quasi la meitat, corresponia a l'aportació feta per Enric Cucurella Vidal; també havien fet quantioses aportacions Joan Vallès Llopart, Casimir Orriols i Joan Subirats.

Taula 25. Aportacions en pessetes destinades al finançament de les obres de construcció del Casal Català de la Unió Regionalista Hostaletenca (desembre de 1924 - agost de 1926)

		Enric Cucurella Vidal	Joan Vallès Llopart	Joan Subirats Prats	Casimir Orriols Torras	Altres persones	TOTAL
1924	Desembre	5.000,00					5.000,00
1925	Gener		5.000,00		5.000,00		10.000,00
	Febrer						0,00
	Març			5.000,00			5.000,00
	Abril			5.000,00	5.000,00		10.000,00
	Maig		5.000,00	5.000,00	5.000,00		15.000,00
	Juny		5.000,00				5.000,00
	Juliol						0,00
	Agost						0,00
	Setembre						0,00
	Octubre						0,00
	Novembre						0,00
	Desembre						0,00
1926	Gener						0,00
	Febrer						0,00
	Març						0,00
	Abril				10.000,00		10.000,00
	Maig						0,00
	Juny	1.000,00					1.000,00
	Juliol						0,00
	Agost		4.655,00				4.655,00
Total fins a 31.8.1926		6.000,00	19.655,00	15.000,00	25.000,00	9.847,91	75.502,91
Entre 1.9.1926 i 31.12.1928		66.296,67	9.977,89	0,00	0,00	4.532,84	80.807,40
Acrediten a 31.12.1928		72.296,67	29.632,89	15.000,00	25.000,00	14.380,75	156.310,31

Font: ACCHP. Llibre *Pagos de facturas i entregas fetas durant les obras del edifici en construcció del Casal Català.*

299 *Ibídem.*

Gràfic 8. Aportacions al finançament de les obres de construcció del Casal Català. Percentatge sobre el total invertit a 31 de desembre de 1928

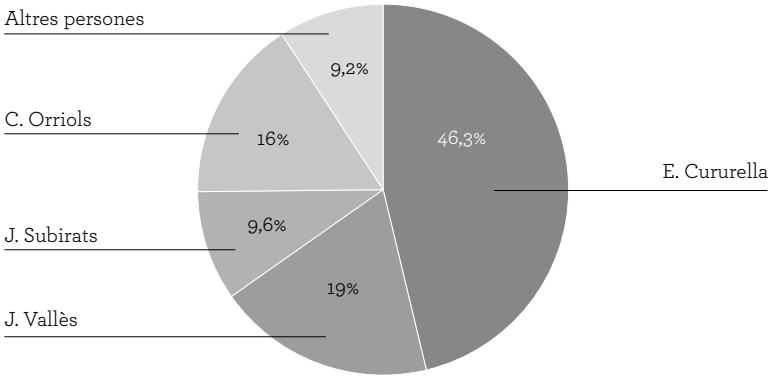

Font: ACCHP. Llibre *Pagos de facturas i entregas fetas durant les obras del edifici en construcció del Casal Català*.

Aquests quatre hostaletencs foren, per tant, els principals promotors de l'edificació del Casal Català. Ja coneixem Joan Vallès Llopart, de qui hem parlat en aquest mateix capítol. Menys coneguts del lector són els altres tres.

Enric Cucurella Vidal havia nascut l'any 1867.[300] Era un dels fills d'aquell Josep Cucurella Tubella, que l'any 1906 va ser empresonat juntament amb Joan i Josep Parcerisas Càlix a causa de l'incident que van protagonitzar pel juliol de 1904 amb Josep Roviralta.[301] Pertanyia, per tant, a una família amb una llarga tradició en la dedicació a l'ofici de fuster. El seu pare i el seu avi ja n'havien exercit a Sabadell i als Hostalets, i ell mateix i el seu germà Pere van establir a Barcelona un important negoci de fusteria-ebenisteria i d'importació de fusta.[302] A la capital va entrar en relació amb destacats arquitectes com Josep Domènech Estapà, el seu fill Josep Domènech Mansana, i també el que signà el projecte del Casal Català, Josep Goday Casals.[303] Amb ells segurament va treballar responsabilitzant-se de la part de fusteria corresponent als edificis

300 ADB. Fons parroquial de Pierola, Baptisme, reg. 50 p. 112.

301 Vegeu el capítol 3.

302 A l'*Anuario Riera* (1896) ja consta que, amb tot just 29 anys, tenia obert al públic el seu taller al carrer Guardia, 6 de Barcelona. Posteriorment, el creixement del negoci va portar-lo a obrir dos nous establiments al carrer Fontrodona, 9 i al carrer Conde del Asalto, 128 (Edicions dels anys corresponents dels *Anuario Riera* i *Anuario Bailly-Baillière-Riera*).

303 Domènech Estapà, Domènech Mansana i Josep Goday van fer diversos projectes per a Enric Cucurella, alguns dels quals s'han conservat en l'arxiu del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya. A més, alguns dissenys d'obres de fusteria i ebenisteria a càrrec d'Enric Cucurella van ser incorporats en el repertori de làmines publicat per Josep Domènech Mansana. *El arte en la carpintería moderna española*. Barcelona: Libreria Artística, 1909-1916.

que projectaven. Va protagonitzar un meteòric procés d'ascens social que el portà a relacionar-se amb l'alta burgesia barcelonina i amb les autoritats de la ciutat. És molt probable que fruit de l'establiment d'aquesta xarxa de relacions aconseguís l'adjudicació dels treballs de fusteria en obres promogudes per l'Ajuntament, com ara el mercat de la plaça de la Revolució de Gràcia.[304] Tot plegat faria possible que aquest fuster hostaletenc d'un origen més aviat humil reunís una fortuna considerable.

Malgrat haver traslladat la seva residència a Barcelona, Enric Cucurella sempre va mantenir una estreta vinculació amb el seu poble natal. El 1903 inicià la construcció d'una esplèndida torre d'estiueig al centre de la població. Es va implicar sempre en la vida associativa i política local donant suport a les iniciatives provinents de la dreta regionalista local. Recordem només que va ser ell en persona qui va presentar els estatuts de la Unió Regionalista Hostaletenca al govern civil i que, tal com es pot veure en el gràfic 8, va fer la contribució econòmica més important a l'hora d'aixecar la seu social d'aquesta entitat, carregant sobre les seves espatlles quasi la meitat del cost total de l'edifici.

Casimir Orriols Torras va tenir una trajectòria fins a cert punt similar a la d'Enric Cucurella. Nascut als Hostalets el 1898, de ben jove va marxar cap a Cuba, potser per evitar complir el servei militar, circumstància que probablement l'hauria portat a participar en la Guerra del Marroc.[305] Va arribar a l'illa caribenya el 1914, on ja feia dos anys que hi era el seu germà Bartomeu. Va començar a treballar com a dependent d'una ferreteria. Ben aviat, però, tots dos germans Orriols van establir-se pel seu compte a la ciutat de Palma Soriano i van constituir una societat sota la raó d'Orriols Hnos. Casimir Orriols va adquirir ben aviat una certa rellevància en la vida social i política de Palma Soriano, fet que el portà a ocupar càrrecs en diverses associacions i entitats de la ciutat. [306]

L'èxit en el país d'acollida, com a Enric Cucurella, no va fer-li oblidar el lloc d'origen. Ja el 1921 es va rebre a l'Ajuntament dels Hostalets «la cantidad de mil pesetas, que los hermanos Orriols, naturales del mismo y residentes en Palma Soriano (Cuba), […] con destino a los soldados hijos de Pierola que luchan en Marruecos, en defensa de nuestra querida patria, para serles repartidas en las próximas fiestas de Navidad, rasgo de altruismo y generosidad que ha sido sumamente elogiado por todo el vecindario».[307] L'any 1925, les 25.000 pessetes trameses a la Unió Regionalista en diversos

304 *La Vanguardia*, 1.1.1906.

305 A la sessió plenària de l'Ajuntament de 14.4.1918 Casimir Orriols Torras fou declarat pròfug (AMHP. Actes del plenari de l'Ajuntament, Llib. 13 p. 5).

306 *Diccionari dels Catalans d'Amèrica. Contribució a un inventari biogràfic, toponímic i temàtic*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1992, vol. III, p. 219. D'Orriols també sabem que va venir a Catalunya l'any 1929 per casar-se al Monestir de Montserrat amb Maria Ribas Cucusela (*La Vanguardia*, 12.10.1929).

307 *La Vanguardia*, 24.12.1921. L'aportació feta pels germans Orriols s'afegí a les quantitats que, pel seu compte, havien aplegat «las sociedades reacreativas del pueblo que organizaron algunas funciones para que los productos de las

xecs contra bancs europeus van servir per cobrir el 16 % del cost de la nova seu de la societat.

Joan Subirats Prats era un acabalat hisendat, propietari de can Mata de Garrigues. Aquesta finca es trobava al centre d'un extensíssim patrimoni rústic (unes 600 hectàrees) que aplegava tota una colla de masies ubicades no sols al terme de Pierola, sinó també als termes veïns de Masquefa, el Bruc i Esparreguera. Una política matrimonial molt ben estudiada ja dels seus pares i avis van portar els Subirats de can Mata a emparentar-se amb algunes de les famílies més prominents de la burgesia comercial, industrial i terratinent de Catalunya. El seu pare, Joan Subirats Parent, s'havia casat amb Maria Prats Capdevila, procedent d'una família de naviliers i comerciants implicats en el comerç d'exportació de productes catalans cap a Cuba i altres indrets del continent americà. Joan Subirats Prats va casar-se amb Àgueda Rovira Gustà, la família de la qual tenia importants interessos immobiliaris a Barcelona (més concretament a Gràcia).[308] Però, sens dubte, el punt culminant en el procés d'ascensió social de la família Subirats va assolir-se precisament el mateix any de l'entrada en funcionament del Casal Català, que van contribuir a finançar. El 1926, a l'església particular de la seva masia de can Mata de Garrigues, Joan Subirats Prats va acompanyar a l'altar la seva filla Àgueda Subirats Rovira per tal de contraure matrimoni amb Jordi de Camps de Casanova, fill i hereu del marquès de Camps, el terratinent més important de les comarques gironines i un dels dirigents més destacats de la Lliga Regionalista.[309]

En definitiva, aquestes quatre notes a propòsit dels personatges que van estar al darrere de l'edificació del Casal Català aportant bona part del capital necessari per poder dur a terme les obres no deixen lloc a dubtes sobre quina era l'orientació política de l'entitat promotora, aquella Unió Regionalista Hostaletenca que actuava, de fet, com a secció local de la Lliga Regionalista.

En el nou Casal Català s'hi desenvoluparen principalment activitats de caràcter lúdic i recreatiu. Acollí els lluïts balls de gala i l'ineludible programa de sarsuela

---

mismas fuesen entregados directamente a los soldados, cuyas funciones dieron por resultado que la Sociedad Unión Regionalista recogió 972 ptas.; la del Fomento Recreativo 858,25 ptas. […] resultando un total de 1830,25 ptas, que se acordó fuesen repartidas porporcionalmente por los soldados hijos de este pueblo que hayan tenido la desgracia de ser destinados al Africa hasta la fecha». L'Ajuntament per la seva part hi posà 100 pessetes (AMHP. Actes de la Comissió Muncipal Permanent, Llib. 17, f. 27).

308 Sobre la família Subirats vegeu Francesc Valls Junyent. «La rabassa morta a la comarca d'Igualada en la transició de les velles a les noves formes de propietat. 1750-1850», *Estudis d'Història Agrària*, 11 (1997), p. 96-101; ID., *La dinàmica del canvi agrari a la Catalunya interior. L'Anoia, 1720-1860*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996, p. 284-294.

309 Carles de Camps d'Olzinelles va ser diputat a Corts i senador per la Lliga Regionalista i el seu dirigent més destacat en les qüestions agràries. Entre 1897 i 1901 va ocupar la presidència de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre i més tard també fou president de la Unió de Vinyaters de Catalunya (Jordi Planas. *Els propietaris i l'associacionisme agrari (1890-1936)*, Girona: Universitat de Girona-Documenta Universitaria, 2006). Sobre el patrimoni agrari dels Marquesos de Camps a les comarques gironines, vegeu Helena Estalella. «La gran propietat a les comarques gironines», *Recerques*, 16 (1984), p. 71-92.

amb motiu de la Festa Major[310] i també, ben aviat, s'equipà la sala amb un projector cinematogràfic que va fer possible programar sessions regulars de cinema. La primera referència a les projeccions cinematogràfiques data de l'any 1927. En l'estat de comptes d'aquell any es donaven per separat les despeses de la «secció de cinema», les quals comprenien el lloguer de les pel·lícules, el pagament del maquinista i del pianista que tocava durant les projeccions.[311] A la primeria de novembre de 1929, el diari *La Vanguardia* donava la notícia que «en la sociedad 'El Casal' se proyectó en el dia primero del corriente la película 'El Príncipe Facil' la que gustó mucho. Se preparan en lo sucesivo escogidos programas».[312] I cap a final del mes següent el mateix rotatiu es feia ressò que les sessions «continuan con extraordinaria concurrencia, recompensando así el esfuerzo de la empresa, que se desvela con la presentación de buenos programas».[313]

Ara bé, malgrat el predomini d'actes de tipus lúdic i recreatiu, en cap moment no es van tancar les portes a la celebració en l'esplèndida sala-teatre de la Unió Regionalista de mítings i actes polítics. Ben al contrari, el Casal acollí, especialment després de la proclamació de la Segona República, diversos actes organitzats pel partit d'en Cambó durant les múltiples campanyes electorals que tingueren lloc a partir de l'abril de 1931 i fins a l'esclat de la Guerra Civil. Serveixi d'exemple el míting descrit per un cronista de *La Vanguardia* amb motiu de la celebració de les eleccions legislatives del 20 de novembre de 1932. El diumenge dia 6 de novembre «con un lleno completo se ha celebrado en el local del Casal Català […] organizado por la Lliga Regionalista.» Els oradors Andreu Bausili Sanromà i Miquel Vidal Guardiola «pusieron de manifiesto la importancia adquirida hoy por la Lliga y la política desacertada que están desarrollando los hombres de la Esquerra. Tanto durante los discursos, como a la entrada y salida de los oradores, fueron estos calurosamente aplaudidos por los numerosos asistentes al acto».[314] No s'ha d'oblidar que en la seva constitució l'any 1918, l'entitat promotora de l'edificació del Casal Català havia fet ben explícit que els seus objectius se situaven tant en el terreny cultural-recreatiu com en el polític.

310 Durant la dècada que va de 1926 fins a 1935 van ser representats en la sala-teatre del Casal Català els títols més emblemàtics del *género chico* com ara *La del Soto del Parral* (1929), *El Duo de la Africana (1931)* o *Luisa Fernanda* (1933). ACCHP. Llibre d'actes 1929-1935.

311 ACCHP. Plec de documents que conté la llista de socis i l'estat de comptes de l'any 1927. Josep Montserrat Valls. *Els meus records* …, p. 241 també assenyala 1927 com a possible data d'inici de les projeccions de cinema als Hostalets de Pierola.

312 *La Vanguardia*, 13.11.1929.

313 *La Vanguardia*, 28.12.1929.

314 *La Vanguardia*, 5.11.1932 i 12.11.1932.

El rerefons social de la divisió política

L'entrada en funcionament, el 1926, del local propi de la Unió Regionalista Hostaletenca va acabar de consumar la divisió radical de la societat hostaletenca en dues meitats enfrontades i cada cop més irreconciliables. El procés s'havia iniciat molt temps abans. Ja s'ha explicat en capítols anteriors que el caciquisme va jugar-hi un paper destacat, especialment a partir dels primers anys del segle XX, quan un sector cada cop més ampli de la societat hostaletenca va començar a qüestionar obertament la fidelitat incondicional que el grup dirigent local oferia als diversos membres de la família Godó, que durant tant de temps van exercir de cacics al districte igualadí. També va ajudar a la divisió el malestar social que derivava del desànim provocat per la situació de crisi permanent al sector vitivinícola. Les dificultats per col·locar el vi en el mercat i els baixos preus alimentaren una conflictivitat que durant les primeres dècades del segle va romandre més o menys soterrada, en un estadi letàrgic, esperant el moment adient per aflorar a la superfície de la vida quotidiana de la comunitat. Aquesta conflictivitat larvada era al darrere del dualisme associatiu que, amb l'edificació del Casal Català, va arribar al nivell de màxim desenvolupament, malgrat que no fos fins a la proclamació de la Segona República que es manifestés obertament. Quan el 1931 es va produir el canvi de règim polític, que va alimentar les expectatives de rabassaires i parcers d'esdevenir propietaris de les terres que treballaven, el conflicte va emergir i, com veurem, va adquirir un paper absolutament protagonista de la vida pública local.

Abans, però, de passar a descriure el que va succeir al poble dels Hostalets després del 14 d'abril de 1931, hem de precisar millor els trets característics de la base social d'aquelles organitzacions a través de les quals es canalitzà el conflicte. Ara bé, fins a quin punt els dos blocs associatius ideològicament contraposats tenien una base social diferenciada? La divisió social en dos grups políticament i ideològicament antagònics responia efectivament a unes diferències socials rellevants dels seus membres o, almenys, dels dirigents de cada un dels dos sectors?

Per poder respondre aquestes preguntes caldria tenir informació precisa sobre la massa social de cadascuna de les entitats que conformaven l'entramat associatiu hostaletenc. Com que, malauradament, aquesta és una informació que no està disponible, hem hagut de cenyir les nostres anàlisis als principals dirigents d'aquestes associacions. Per això, hem cercat quins van ser els vint principals dirigents de les entitats ideològicament afins a la dreta local i els vint que més sovint van exercir càrrecs en les associacions escorades cap a l'esquerra. La llista s'ofereix a la taula 26, en la qual, a més, queda recollit l'import que en concepte de contribució d'utilitats tributava cadascun d'ells i també la posició que ocupava en el rànquing general de contribuents del municipi (dividit en cinc grups o quintils).

Taula 26. Nivells de tributació dels principals dirigents associatius hostaletencs classificats segons la tendència politicoideològica de les entitats en què van exercir càrrecs

	Dirigents d'organitzacions de dreta				Dirigents d'organitzacions d'esquerra			
Rànquing	Nom	Ocasions amb càrrec	Import impost utilitats	Quintil	Nom	Ocasions amb càrrec	Import impost utilitats	Quintil
1	Montserrat Pujol, Josep	40	1.000,00	1	Esteve Isart, Salvador	27	680,00	2
2	Pujol Pujol, Pere	22	420,00	3	Esteve Valls, Mateu	26	510,00	3
3	Valls Sagristà, Jaume	20	560,00	3	Isart Poch, Josep	19	1.140,00	1
4	Pons Pujol, Pau	16	3.120,00	1	Fajardo Esteve, Miquel	18	620,00	2
5	Vallès Llopart, Joan	16	7.160,00	1	Raventós Casals, Joan	18	700,00	2
6	Pons Pujol, Jaume	10	640,00	2	Sampere Mabras, Joan	17	780,00	2
7	Carcasona Cursellas, Joan	9	850,00	1	Prats Camps, Antoni	15	550,00	3
8	Casals Isart, Artur	9	320,00	4	Valls Pujol, Joan	14	260,00	4
9	Parcerisas Valls, Joan	9	1.300,00	1	Fló Torras, Miquel	13	1.080,00	1
10	Ribas Font, Jaume	9	600,00	2	Isart Poch, Joan	10	980,00	1
11	Torras Tort, Josep	9	560,00	2	Sarrà Ferrer, Jacint	10	370,00	4
12	Esteve Cursellas, Josep	8	1.080,00	1	Isart Fló, Carles	9	520,00	3
13	Pujol Pujol, Ricard	8	260,00	4	Carcasona Montserrat, Salvador	8	1.170,00	1
14	Valls Rovira, Pere	7	440,00	3	Esteve Llorens, Joan	8	550,00	3
15	Esteve Pons, Àngel	6	1.140,00	1	Isart Poch, Jaume	8	1.240,00	1
16	Esteve Cursellas, Jaume	5	220,00	5	Prats Puig, Jaume	8	550,00	3
17	Isart Rigol, Amadeu	5	480,00	3	Térmens Torras, Pau	8	600,00	2
18	Pujol Vidal, Joan	5	630,00	2	Almirall Subirats, Magí	7	600,00	2
19	Cucurella Isart, Pere	4	440,00	3	Bonastre Mas, Pere	7	200,00	5
20	Pujol Isart, Joan	3	960,00	1	Abadal Rigol, Josep	6	270,00	5

Font: Elaboració a partir de les llistes de dirigents associatius obtingudes en els expedients de cadascuna de les associacions a l'AGDGC. En el bloc de l'esquerra s'han pres en compte els dirigents de la Cooperativa Agrícola de Pierola (exp. 8.330), Germandat de Sant Isidre (exp. 10.442), Foment Recreatiu (exp. 10.502). En el sector conservador s'han pres en consideració els dirigents de la Unió Sempreviva Hostaletenca (exp. 8.042) i la seva continuadora la Unió Regionalista Hostaletenca (exp. 9.382), la Germandat de Sant Sebastià (segons la composició de les juntes que consta en els llibres d'actes conservats a l'AMHP) i el Sindicat Catòlic Agrícola dels Hostalets de Pierola (segons informacions diverses obtingudes de diverses fonts de l'AMHP). Les dades fiscals provenen del repartiment d'utilitats de 1931 (AMHP. Reg. 42).

Evidentment, estem donant per descomptat que el nivell de tributació de cadascú és un indicador indirecte però força precís de la seva situació socioeconòmica. Aquesta hipòtesi vindria avalada per dues circumstàncies. La primera deriva de les mateixes característiques que tenia aquest impost segons la Llei Reguladora corresponent, aprovada l'any 1922. Es tracta d'un impost de tipus directe que pretenia gravar la renda de cadascun dels contribuents. Segons un manual sobre la seva aplicació, «el nombre de contribución de utilidades resulta en cierto modo inadecuado y, además, no coincide con el tecnicismo empleado en las legislaciones tributarias de los demás paises, en que a las exacciones de este tipo se les denomina *impuestos sobre la renta*».[315] Encara que imperfecte, ens trobem, per tant, davant d'un precedent del modern impost sobre la renda de les persones físiques. El segon fet que fa que el repartiment d'aquest impost pugui ser considerat una aproximació als nivells de renda de les famílies hostaletenques, com pretenem, és que la dimensió de la comunitat obligava a uns nivells de transparència i equitat de la mecànica fiscal interna força elevats per tal de minimitzar els conflictes. No cal dir que, en un context de divisió interna i confrontació com el que es va viure als Hostalets de Pierola durant els anys vint i trenta, la distribució de la fiscalitat esdevingué un element central en les disputes entre els dos sectors locals antagònics. L'estreta vigilància a què eren sotmeses les autoritats i el secretari municipals a l'hora de procedir al repartiment de contribucions avala la fiabilitat dels documents confeccionats per a aquestes operacions, tot i que no se'ns pot escapar que algunes vegades el conflicte esdevingué inevitable.[316] El repartiment que nosaltres hem utilitzat per tal d'establir la posició socioeconòmica dels principals dirigents associatius hostaletencs ha estat el de 1931, pel fet de situar-se aquesta data just a l'inici del període de màxima conflictivitat.

En conjunt, observem que mentre que els vint principals dirigents de les organitzacions dretanes satisferen una contribució de 22.180 pessetes (1.109 pessetes de mitjana), els 20 dirigents d'entitats d'ideologia contraposada només van ser gravats amb 13.060 pessetes (653 pessetes de mitjana). Aquesta diferència, ja per si mateixa ben significativa, encara és més marcada si reduïm la nostra observació als cinc principals dirigents, és a dir, els que més es repeteixen en els càrrecs en cadascun dels dos blocs antagònics, tal com es proposa en la taula 27. Podem comprovar que els dirigents

315 E. Alcalá del Olmo; L. González Reviriego. *Contribución sobre Utilidades. Arbitrio sobre Producto neto Timbre de negociación*. Madrid: Espasa Calpe, 1929, p. 2.

316 Així, per exemple, consta que el 13 de gener de 1921 l'Ajuntament donava resposta a una reclamació col·lectiva presentada per les persones següents: Mateu Esteve, Pere Bonastre, Salvador Esteve, Jaume Soteras, Jaume Fló, Jaume Isart, Josep Isart, Pantaleó Roca, Miquel Fló, Josep Isart, Joan Sampere, Emili Soteras i Joan Sampere Isart, tots destacats membres del sector d'esquerra. Aquesta reclamació, que s'havia presentat el 29 de desembre de 1920 per un suposat greuge en el repartiment d'utilitats per a l'any 1920-1921, fou desestimada pels membres de la Junta encarregada del repartiment de l'impost al·legant defectes de forma i atenent al fet que els greuges no podien presentar-se de manera col·lectiva. Aquesta Junta estava integrada per tres destacats membres del sector conservador: Pere Valls Rovira (aleshores president del Sindicat Catòlic), Joan Carcasona Cursellas (botiguer) i Joan Rovira Brugués (propietari de can Rovira) (AMHP. Repartiments d'Utilitats, reg. 42, caixa 23).

de les associacions del bloc conservador eren clarament més benestants: l'import total de la seva tributació era més de tres vegades la dels primers dirigents de les entitats d'esquerra (amb una tributació mitjana de 2.452 pessetes respecte les 730 pessetes que tributaven de mitjana els dirigents d'esquerra).

Taula 27. Nivells de tributació en pessetes dels principals dirigents associatius hostaletencs segons la tendència politicoideològica de les entitats en què van exercir càrrecs (resum)

	Organitzacions de dreta		Organitzacions d'esquerra	
	Import total	Mitjana	Import total	Mitjana
Els 5 primers dirigents (més habituals)	12.260	2.452	3.650	730
Del 6 al 10	3.710	742	3.650	730
Els 10 darrers dirigents	6.210	621	5.760	576
TOTAL	**22.180**	**1.109**	**13.060**	**653**

Font: Elaborat a partir de les dades de la taula 26.

Una altra manera d'observar el mateix fenomen consisteix a comparar els vint dirigents de cadascun dels dos sectors antagònics classificant-los en cinc grups (quintils) homogenis de contribuents. Tal com es pot apreciar en el gràfic 9, mentre que el major nombre de dirigents dretans s'apilen al sector que més tributa (primer quintil), els de les organitzacions de l'esquerra queden repartits de manera més homogènia en la distribució de quintils, amb un predomini lleuger dels del segon quintil. A més, com es veu en el gràfic 10, la tributació mitjana dels dirigents de les organitzacions d'esquerra que es troben al capdamunt de la llista (primer quintil) és clarament inferior (no arriba a les 1.200 pessetes) al que correspon als del sector dretà local (que supera les 2.000 pessetes).

Gràfic 9. Nombre de dirigents associatius segons el seu nivell de tributació

a) Organitzacions de dreta **b) Organitzacions d'esquerra**

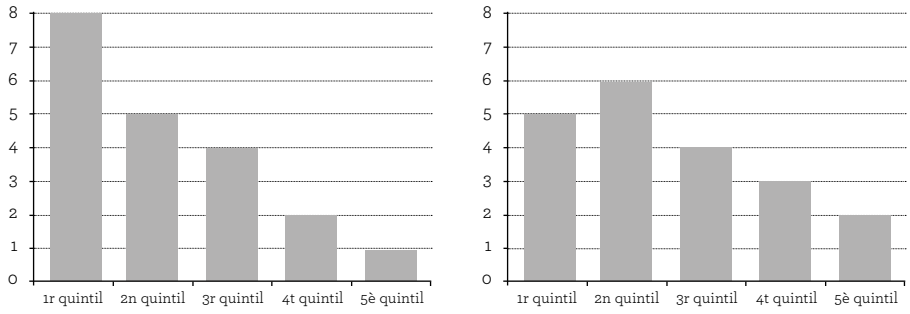

Font: Elaboració a partir de les dades de la taula 26.

Gràfic 10. Tributació mitjana, en pessetes, dels dirigents associatius de cada grup

a) Organitzacions de dreta **b) Organitzacions d'esquerra**

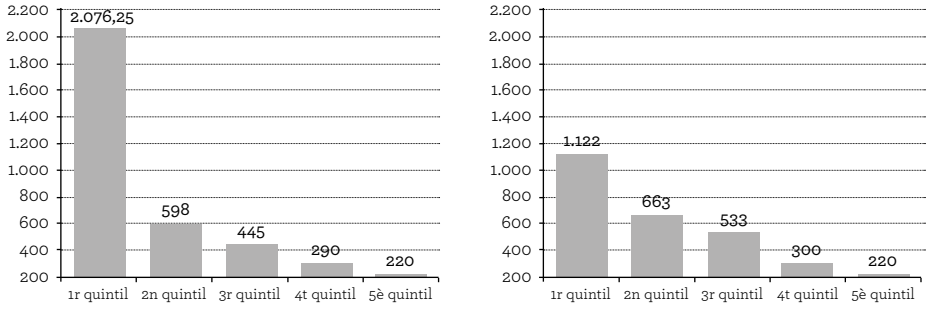

Font: Elaboració a partir de les dades de la taula 26.

En definitiva, amb aquestes dades a la mà sembla força clar que els principals dirigents d'organitzacions com el Sindicat Catòlic Agrícola, la Unió Regionalista Hostaletenca i la Germandat de Sant Sebastià eren d'una extracció social més alta que no pas els dirigents de les associacions vinculades a la Cooperativa Agrícola, com eren el Foment Recreatiu o la Germandat de Sant Isidre, que provenien de sectors més humils i modestos amb ben poques excepcions. És evident que l'extracció social dels dirigents no ha d'extrapolar-se al conjunt de la massa social, que tant en les organitzacions de caire conservador com en les més escorades a l'esquerra devia ser força heterogènia i transversal socialment. Però les marcades diferències socials dels que portaven la batuta en cadascun dels dos sectors antagònics que posen de manifest les taules i gràfics anteriors són prou contundents per explicar decantaments ideològics i preses de posició polítiques com les que es produïren durant els anys de la dècada de 1920 i encara més, com veurem a continuació, a partir de la proclamació de la Segona República.

6. L'AGREUJAMENT DE LES TENSIONS SOCIALS I POLÍTIQUES DURANT ELS ANYS TRENTA

La proclamació de la Segona República i la nova dinàmica política

El 12 d'abril de 1931 es van celebrar eleccions municipals. Eren les primeres després d'un llarg període de cap a vuit anys en què havia quedat suspès el parlamentarisme i la democràcia formal. Aquestes eleccions s'havien plantejat com un plebiscit sobre la monarquia espanyola d'Alfons XIII i la derrota dels partits d'obediència monàrquica en la majoria de les ciutats i poblacions importants va forçar el rei Borbó a abandonar el tron i també el país.[317]

En la majoria de municipis catalans es va produir una victòria abassegadora d'Esquerra Republicana de Catalunya, un partit fundat tan sols unes setmanes abans de les eleccions. El gran derrotat va ser el partit de Cambó, la Lliga Regionalista. A Pierola, però, no succeí el mateix. Ben al contrari que a la majoria de poblacions de la resta del país, incloses les veïnes, la victòria va ser per a la Lliga Regionalista:

> En las elecciones para concejales en esta villa han salido por los regionalistas los señores siguientes: don José Pons [Pujol], don Juan Rovira [Brugués], don Jaime Valls [Sagristà], don Juan [Pujol Isart], don Salvador Batlle [Prous] y don Jaime Esteve [Cursellas], y por las minorías don José Campalans [Carreras], don Prudencio Rovira [Elias] y don Juan Raventós [Casals].

El periodista que va escriure aquestes ratlles subratllava que «el orden en esta pintoresca villa es completo».[318]

317 Julián Casanova. *República y guerra civil*. Dins: Josep Fontana; Ramón Villares (dir.). *Historia de España*, vol. 8, Barcelona: Crítica, 2007.

318 *La Vanguardia*, 18.4.1931. Els segons cognoms dels regidors electes provenen de l'acte de presa de possessió de l'Ajuntament de 19 d'abril de 1931 (AMHP. Actes del Plenari Municipal, llib. 21, f. 19).

Desconeixem per quins partits havien estat escollits els tres regidors de les minories. A Prudenci Rovira, propietari de la hisenda de can Pujol de la Muntanya i un dels primers contribuents del municipi, no li coneixem cap tipus de militància política. La vinculació de Joan Raventós a les associacions aixoplugades per la Cooperativa Agrícola ens porta a suposar que es movia en l'òrbita del republicanisme catalanista, que encarnava Esquerra Republicana de Catalunya (ERC). Únicament coneixem amb certesa les inclinacions polítiques de Josep Campalans Carreras, que va militar en el partit fundat pel dictador Primo de Rivera, la Unión Patriótica, i que en va arribar a ostentar el càrrec de president local.[319]

Les raons d'aquesta «anomalia» pierolenca a les eleccions municipals d'abril de 1931, cal cercar-les en el fet que alguns dels més destacats dirigents republicans locals havien tingut responsabilitats en el govern municipal durant la dictadura de Primo de Rivera. El cas més paradigmàtic és el de Josep Isart Poch, que va exercir d'alcalde entre el 1924 i el 1929 i que, com veurem tot seguit, malgrat haver tingut aquesta responsabilitat, serà l'organitzador de la secció local d'ERC als Hostalets. El retorn de la democràcia hauria servit a Pierola per fer possible l'alternança en el govern municipal entre els dos sectors antagònics: els republicans vinculats a la Cooperativa i organitzacions afins, i els lligaires organitzats al voltant de la Unió Regionalista.

La victòria regionalista també s'explica segurament per la bona organització que havien aconseguit les dretes locals d'ençà de la constitució, l'any 1918, de la Unió Regionalista Hostaletenca. Cal recordar que, tal com constava en els estatuts de la Unió Regionalista, un dels objectius que es proposava l'associació era «procurar que els càrrecs electius polítics de la localitat i el districte es confereixin a persones de bona voluntat i arrelament».[320] No cal dir que l'edificació del Casal Català, a més d'una manifestació de poder d'aquest sector dretà, va representar també una millora a l'hora d'organitzar les seves activitats.

Ara bé, les esquerres no van trigar a reaccionar. El diumenge 19 d'abril, quasi simultàniament a la constitució del nou Ajuntament, se celebrà al local de la Cooperativa Agrícola una assemblea de socis del Foment Recreatiu amb una gran càrrega i transcendència política. Els republicans hostaletencs van iniciar aquella reunió amb el regust amarg de la derrota electoral patida al poble, però al mateix temps amb l'entusiasme per la proclamació de la República que s'havia produït només cinc dies abans. Un cop aprovats els comptes i elegida la nova Junta Directiva de l'entitat, el soci Josep

319 Mentre ocupava aquest càrrec, va ser designat jutge de pau (*La Vanguardia*, 13.11.1929). Un any abans, el 29 d'abril de 1928, Campalans havia estat nomenat membre del Patronat local de protecció dels animals i plantes com a «padre de familia, presidente de la Unión Patriótica, propietario y comerciante». (AMHP. Actes de Comissió Municipal Permanent, llib. 19, f. 11).

320 *Unió Regionalista Hostaletense. Estatuts* Barcelona: R. Tobella, 1918, p. 5.

Isart Poch demanà la paraula i inicià un petit discurs «expresando que a pesar de que la Sociedad no sea política, testimoniaba a los reunidos la satisfacción que sentía por haberse proclamado la República en España, y principalmente la constitución de la Generalidad de Cataluña por el glorioso Sr. Macià».[321] Les seves paraules van ser aplaudides amb eufòria pels presents. Josep Isart va continuar dient que, com que l'entitat comptava amb molts socis que, com ell, compartien els ideals d'Esquerra Republicana de Catalunya, i atès que no hi havia a la localitat una agrupació del partit, proposava a la Junta General que s'aprovés una reforma dels estatuts per tal de crear una secció o comitè polític que pogués exercir d'agrupació local d'ERC. També plantejà un canvi de denominació de l'entitat. El Foment Recreatiu passaria a denominar-se Foment Republicà.

Les propostes d'Isart Poch es van aprovar per aclamació general i ràpidament es va procedir a la redacció d'uns nous estatuts en els quals l'associació constava adherida a ERC i es dividia en una secció recreativa i una secció política. Per formar part de la secció política calia ser major de 22 anys d'edat (per a la secció recreativa només 12) i es pagava una quota suplementària de 10 cèntims mensuals destinats al partit. El Comitè d'Acció Política estava format per un president i dos vocals elegits per la Junta General Ordinària entre tres socis d'ambdues seccions, i tenia com a objectiu aconseguir el triomf d'ERC en les diferents eleccions. En el cas d'eleccions locals, procurarien presentar-hi com a candidats els socis de l'entitat que millor poguessin exercir els càrrecs municipals, prèvia aprovació de la Junta General.[322] L'entitat va adquirir, per tant, un veritable caràcter polític.

Amb aquesta reorganització, el Foment Recreatiu, reconvertit en Foment Republicà, de fet no feia sinó imitar el que força anys abans, el 1918, havia convertit la Unió Hostaletenca d'una «sociedad de bailes» en una organització política defensora dels interessos de la Lliga Regionalista per mitjà de la seva refundació com a Unió Regionalista Hostaletenca. D'aquesta manera les dues associacions locals creades, en principi, amb finalitats lúdiques i recreatives, esdevingueren organitzacions de caràcter polític al servei dels dos principals partits polítics catalans.

Els efectes de la reorganització del sector local derrotat a les eleccions d'abril de 1931 a partir de la constitució de la secció local d'ERC no van trigar gaire a deixar-se sentir en la vida social i política local. Resulta enormement significativa de la nova dinàmica sociopolítica l'evolució del nombre de socis de la Unió Regionalista a partir de 1931. L'associació promotora de la construcció del Casal Català, que durant la segona meitat dels anys vint havia anat incrementant el nombre de socis, va patir una forta davallada durant els anys de la Segona República. Tal com mostra el gràfic 11, el

321 Acta de la junta general del 19.4.1931 (AGDGC. Fons d'Associacions, exp. 10.502).

322 *Reglamento de la Sociedad Fomento Republicano de Pierola*, 28.5.1931, art. 33 (AGDGC. Fons d'Associacions, exp. 10.502).

1931 havia arribat a tenir 160 socis; però a partir d'aleshores la minva fou progressiva i a l'alçada de 1935 l'entitat més intrínsecament vinculada a la dreta regionalista havia perdut prop del 25 % dels socis. Calgué esperar passada la Guerra Civil perquè es produís una recuperació important del nombre d'associats de l'antiga Unió Regionalista Hostaletenca, aleshores reconvertida en Casino Nacional.

Gràfic 11. Nombre de socis de la Unió Regionalista Hostaletenca (1927-1941)

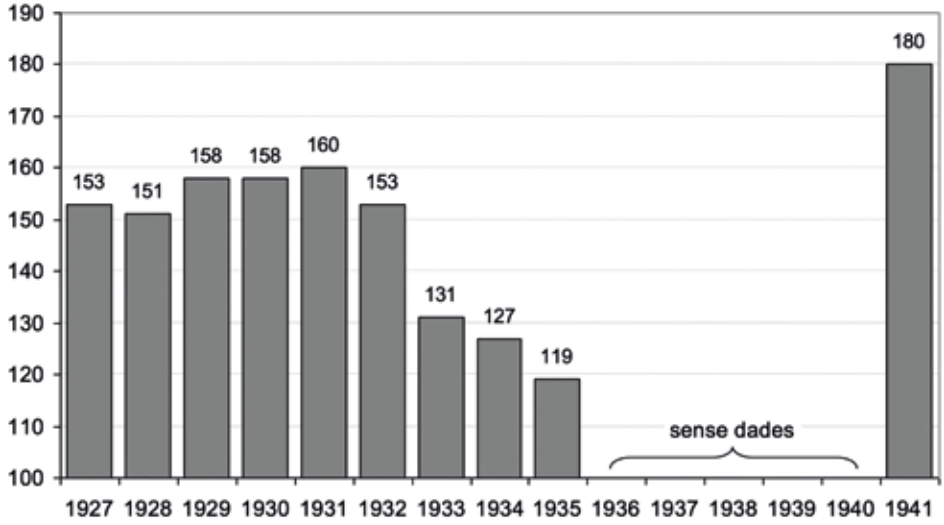

Font: ACCHP. Llistes de socis dels anys corresponents.

Desconeixem el nombre d'associats del Foment Republicà i com es va desenvolupar l'activitat política com a secció local d'ERC. Però atenent al resultats electorals aconseguits per aquest partit a Pierola en les diverses eleccions celebrades durant el període de la Segona República, hem de sospitar que aquesta activitat va ser força important i intensa. Vegem-ho en la taula 28.

Taula 28. Resultats electorals en % a Pierola durant la Segona República (1931-1936)

	Eleccions Diputats a Corts	Eleccions Parlament Catalunya	Eleccions Diputats a Corts	Eleccions Municipals	Eleccions Diputats a Corts	Eleccions presidència República
	28-6-1931	20-11-1932	19-11-1933	14-1-1934	16-2-1936	26-4-1936
ERC	76,0	65,6	63,1	66,7		
Front d'Esquerres					62,0	80,8
Lliga Catalana	24,0	34,1		33,3		19,2
Defensa Ciutadana			36,5			
Front Català d'Ordre					38,0	
Altres		0,3	0,4			
Participació	80,3	80,9	s.d.	s.d.	82,4	s.d.

Font: Elaboració pròpia partir de Mercè Vilanova. *Atlas electoral de Catalunya durant la Segona República. Orientació del vot, participació i abstenció*. Barcelona: Fundació Bofill-Edicions la Magrana, 1986; de les informacions aparegudes al *Diari d'Igualada* els dies 21.11.1932, 20.11.1933, 17.2.1936 i 27.4.1936; i de les publicades pel *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya* els dies 27.1.1934 i 17.2.1936. Volem agrair a Raimon Soler que ens hagi facilitat l'accés a una part d'aquestes fonts d'informació.

A les eleccions a les Corts constituents del 28 de juny de 1931, dels 366 electors que acudiren a votar, un 76 % ho va fer per ERC i només un 24 % votà la candidatura de la Lliga Regionalista. A les eleccions per a la constitució del Parlament de Catalunya del 20 de novembre de 1932, ERC va perdre una mica de suport, tot i que mantenia una majoria àmplia: es va quedar en el 65,6 % dels vots emesos. A les eleccions a Diputats a Corts del novembre de 1933, ERC va obtenir un percentatge lleugerament inferior, però encara amb una majoria aclaparadora: 63,1 %. A les municipals de gener del 1934, ERC va obtenir una victòria contundent i aconseguí desplaçar la Lliga del govern municipal.

De fet, durant els mesos previs a les eleccions municipals de gener de 1934, l'augment del suport a Esquerra Republicana de Catalunya ja havia dificultat l'exercici del poder als homes de la Lliga que, com hem dit, es trobaven al capdavant de l'Ajuntament des de l'abril de 1931. El 10 de desembre de 1933, Josep Pons Pujol va presentar la dimissió com a alcalde. En el plenari celebrat dos dies després n'exposà sense embuts els motius:

> debido a las predicaciones de los dirigentes de una rama política del pueblo, gran numero de vecinos colocándose al margen de la Ley que regula los ingresos municipales y su exacción se han negado al pago de sus cuotas del repartimiento general para cubrir el déficit del presupuesto municipal ordinario y otros arbitrios legales indispensables para cubrir el presupuesto de gastos, manifestando que prefiere presentar la dimisión antes que acudir por la vía de apremio contra los mismos.

Evidentment, «la rama política del pueblo» a què es referia l'alcalde era la secció local d'ERC, que gaudia cada cop d'un major suport popular. Comptant amb aquest suport, va posar contra les cordes l'alcaldia, que es va veure incapaç de fer front a aquesta mena de «vaga fiscal» que havien organitzat. Va ser succeït en el càrrec per Jaume Valls Sagristà, un dels homes més destacats de la Lliga a escala local, el qual va actuar com a alcalde accidental fins a les eleccions municipals del gener de 1934, que donaren la majoria a ERC.[323]

Dels set membres del nou Ajuntament, cinc corresponien a la candidatura d'ERC, que havia aconseguit dues terceres parts dels vots (taula 28). La Lliga només va poder obtenir dos regidors: Jaume Valls Sagristà i Josep Escala Ventura. Va ser votat com a alcalde Joan Valls Pujol, que havia estat fundador i president (1920) del Foment Recreatiu, que aleshores era el vicepresident de la Cooperativa Agrícola i que des de 1932 era el president del Sindicat Agrícola d'Agricultors Rabassaires.

Evidentment, la reorganització dels republicans d'esquerres hostaletencs a partir de la creació de la secció local d'ERC dins el Foment Republicà resulta fonamental per explicar els èxits electorals d'aquest partit i de les coalicions en què va participar durant els anys de la Segona República. Però aquest no és l'únic element a tenir en compte. El decantament d'una part majoritària del poble a favor d'aquesta opció política està vinculat al fet que Esquerra Republicana de Catalunya va abanderar la lluita d'un determinat sector de la pagesia per aconseguir una distribució més equitativa de la propietat de la terra i, per tant, també de la renda agrària. Ens referim a la lluita dels rabassaires.

L'hora dels rabassaires

La Unió de Rabassaires era un sindicat pagès creat a començament dels anys vint, entre d'altres, per l'aleshores advocat i que després arribaria a ser president de la Generalitat, Lluís Companys. El nucli d'aquest sindicat pagès es trobava en els pobles situats al voltat de la vila de Martorell. Comprenia un territori a cavall de les comarques de l'Alt Penedès, el Baix Llobregat, el Vallès Occidental i l'Anoia. Al bell mig d'aquesta àrea es trobava situat el municipi de Pierola.[324]

Malgrat aquesta posició de centralitat geogràfica dins de la Catalunya rabassaire que ocupava, al municipi de Pierola durant els anys vint no s'hi havia constituït cap agrupació de rabassaires federada a la Unió. Per aquest motiu, els rabassaires que havien pres consciència de la seva situació social i que havien decidit afiliar-se a la Unió per tal de lluitar per aconseguir millores en les seves condicions d'accés a la terra, du-

323 AMHP. Actes del Plenari Municipal, llib. 24, fols. 29-32.

324 Jordi Pomés. *La Unió de Rabassaires*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000. Vegeu *supra*, a la Introducció, el mapa 2.

rant els anys vint van haver de fer-ho a les agrupacions de rabassaires dels pobles de la contornada. Molts s'adheriren a l'agrupació de la localitat veïna de Piera, població que, com Masquefa, comptava amb una secció de la Unió de Rabassaires des del 1925.[325] D'altres optaren per afiliar-se a la secció de Martorell, població amb la qual molts pagesos dels Hostalets mantenien una estreta relació pel fet d'estar també associats al Sindicat Vitícola Comarcal de Martorell.[326]

Però a partir del principi de 1932, la Unió de Rabassaires ja va tenir una secció local al mateix poble dels Hostalets. La constitució del Sindicat Agrícola d'Agricultors Rabassaires de Pierola va començar a preparar-se durant els darrers mesos de l'any 1931. Es produí, per tant, en un context de gran eufòria entre els conreadors de la terra com a conseqüència de la publicació que el govern de la República féu dels decrets d'11 de juliol i de 6 d'agost, que obrien un període per sol·licitar la revisió dels contractes de conreu davant les instàncies judicials competents. Amb l'entrada en vigor d'aquestes mesures, es creà l'expectativa entre els rabassaires de convertir-se finalment en propietaris de les terres que treballaven o, si més no, que podrien aconseguir significatives millores en les condicions contractuals sota les quals treballaven la terra.

Qui van ser els promotors del Sindicat Rabassaire hostaletenc? A la taula 29 n'hem recollit els noms i la seva vinculació amb les entitats locals a les quals ja hem fet referència en els capítols precedents i que ens ajuda a conèixer la trajectòria i el perfil polític i associatiu de cadascun d'ells.

Encapçala la llista de promotors un nom prou conegut: Josep Isart Poch. Amb 51 anys a l'esquena en el moment en què es constituí el Sindicat Rabassaire, tenia una important experiència política acumulada durant la llarga trajectòria com a dirigent de diverses organitzacions i entitats locals, com a alcalde i com a jutge de pau. Sempre havia estat vinculat a les organitzacions de l'esquerra local que es movien en l'òrbita de la Cooperativa Agrícola de Pierola. El fet que el mateix any 1931 fos també el promotor de la secció local d'ERC posa de manifest la forta vinculació i les complicitats que van existir entre el partit republicà i el moviment rabassaire articulat al voltant de la Unió de Rabassaires, a la qual representava a escala local el Sindicat Agrícola d'Agricultors Rabassaires de Pierola.[327] Com en el conjunt de Catalunya, en el cas dels Hostalets l'es-

325 Aquest seria el cas, per exemple, de Pere Pujol Pujol («Pere Lluc»), entre els papers del qual s'han conservat diversos debuts de les quotes abonades com a soci de la secció pierenca de la Unió de Rabassaires (AMHP. Fons Pere Lluc, debuts diversos).

326 Consta que Salvador Carcasona Montserrat pagava la quota del sindicat a la federació de Martorell l'any 1931 (Documentació patrimonial dels descendents de Salvador Carcasona Montserrat).

327 Sobre les relacions entre ERC i la Unió de Rabassaires durant la Segona República vegeu Raimon Soler. «La Esquerra de los 'rabassaires'. La participación política del campesinado en el Penedès, 1931-1936». Comunicació presentada al XIII Congreso de Historia Agraria. Congreso Internacional de la Sociedad Española de Historia Agraria (Lleida, 1911). Vegeu també: Albert Balcells. *El problema agrari a Catalunya (1890-1936): la qüestió rabassaire*. Barcelona: Nova Terra, 1968; Anna Sallés. *Quan Catalunya era d'Esquerra*. Barcelona: Edicions 62; Maria Dolors Ivern. *Esquerra Republicana de Catalunya (1931-1936)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2 vols., 1988-1989; Jordi Pomés.

treta relació dels representants locals del republicanisme catalanista amb el moviment rabassaire, que posa de manifest l'actuació política d'Isart Poch, serveix per entendre i explicar millor els èxits electorals aconseguits per ERC durant els anys de la Segona República.

Taula 29. Els promotors del Sindicat Agrícola d'Agricultors Rabassaires de Pierola

Càrrec	Nom («sobrenom»)	Data naixement (edat)	Càrrecs a altres entitats i institucions
President-promotor	Josep Isart Poch («Pepet Casaques»)	1880 (51)	• Fundador de la Constància Pierolenca (1902). • Cooperativa Agrícola (1915-1926 i 1930-33) • Germandat de Sant Isidre (1920-1921) • Jutge de pau (1916-1923 i 1930-1938) • Alcalde (1924-1929) • Fundador de la secció local d'ERC l'any 1931.
President-electe	Josep Ponnou Inglès	1875 (56)	
Vicepresident	Antoni Ventura Torras	1899 (32)	• Germandat de Sant Sebastià (1926); Germandat de Sant Isidre (1928, 1930-1932) i Foment Recreatiu (1932-1933)
Secretari-promotor / secretari electe	Miquel Fajardo Esteve	1901 (30)	• Cooperativa Agrícola (1920-1923, 1926, 1928-1931 i 1933) • Foment Recreatiu (1920, 1922-1923, 1925 i 1928) • Germandat de Sant Isidre (1930 i 1934)
Vicesecretari	Joan Valls Pujol («Puça»)	1895 (36)	• Cooperativa Agrícola (1918-1920, 1926 i 1933) • Germandat de Sant Isidre (1920, 1924-1927 i 1932) • Foment Recreatiu (1920) • Alcalde per ERC (1934-1937)
Tresorer	Pau Térmens Torras («Pauet»)	1902 (29)	• Unió Regionalista Hostaletenca (1922 i 1924) • Germandat de Sant Isidre (1926-1928, 1930-1934) • Regidor per ERC (1936)

«La Unió de Rabassaires». Dins: Borja de Riquer (dir.), *Història, Política, Societat i Cultura dels Països Catalans*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, vol. 9, p. 167-169; ID., «La Unió de Rabassaires i el republicanisme». Dins: *Sindicalisme i món rural a Catalunya, 1900-1975*. Girona: Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines, 2003, p. 73-88.

Comptador	Joan Sampere Mabras	1885 (46)	• Fundador de la Constància Pierolenca (1902) • Germandat de Sant Sebastià (1915) • Germandat de Sant Isidre (1920-1921, 1930 i 1932-1933) • Cooperativa Agrícola (1916-1917, 1922-1923 i 1929-1933) • Regidor per ERC (1934)
Vocal	Jaume Seuba Berenguer[1]	1895 (36)	• Regidor per ERC (1938)
Vocal	Josep Térmens Rigol[1]	1900 (31)	
Vocal	Jaume Notó Solé[1]	1879 (52)	

Nota (1): Jaume Seuba Berenguer residia a la barriada de Pierola; Josep Térmens Rigol, a la de can Gras de Baix, i Jaume Notó Solé, a la masia de ca l'Antiparro. Tots els altres dirigents rabassaires residien al nucli dels Hostalets.

Font: AGDGC. Fons d'Associacions, exp. 15.582. La informació sobre els càrrecs desenvolupats en altres associacions prové dels expedients corresponents a aquestes associacions que es troben en el mateix fons de l'AGDGC i en el Fons de la Germandat de Sant Sebastià, llibres d'actes, de l'AMHP. Fons Germandat de Sant Sebastià, llibres d'actes. Els càrrecs exercits a l'Ajuntament s'han establert a partir dels llibres d'actes del plenari de l'Ajuntament conservats al mateix AMHP.

En paral·lel a la trajectòria d'Isart Poch, va transcórrer la d'un altre dels fundadors del Sindicat Rabassaire, Joan Sampere Mabras. La seva activitat pública va estar estretament lligada a la d'Isart Poch. Tots dos, de ben joves, ja havien estat dels fundadors d'aquella associació recreativa coneguda com la Constància Pierolenca, la qual va adoptar un decidit caràcter polític en negar-se a acatar la decisió municipal de suspendre la celebració de la Festa Major amb motiu de l'empresonament de 1906.[328] També va acompanyar Isart Poch en diverses de les juntes directives de la Cooperativa Agrícola i de la Germandat de Sant Isidre. Com a membre de la candidatura d'ERC victoriosa a les eleccions municipals de 1934, serà escollit regidor.

Encara que d'una generació més jove, Miquel Fajardo presenta un recorregut similar. A l'alçada de 1931 comptava amb una dilatada experiència com a dirigent de les diverses associacions vinculades a la Cooperativa Agrícola de Pierola, en les quals havia exercit diversos càrrecs. Va assumir la secretaria del Sindicat Rabassaire i l'hem de considerar un dels seus principals activistes.

El nom, però, més rellevant dels que conformen la llista de promotors del Sindicat Rabassaire és el de Joan Valls Pujol, conegut als Hostalets amb el sobrenom de «Puça». Com els anteriors, havia tingut una actuació pública vinculada a la Cooperati-

328 Vegeu el capítol 3.

va Agrícola de Pierola i a les entitats que aixoplugava en la seva seu, el Foment Recreatiu (Foment Republicà, des d'abril de 1931) i la Germandat de Sant Isidre. Aconseguí la seva màxima notorietat pública a partir, precisament, del 1931. El 1932 fou escollit president del Sindicat Rabassaire hostaletenc. Com hem vist, el 1934 encapçalà la llista d'ERC a les eleccions municipals de gener d'aquell any i, després d'una contundent victòria, fou proclamat alcalde.

Joan Valls Pujol i Miquel Fajardo desenvoluparen una intensa tasca com a activistes rabassaires en paral·lel a la desenvolupada en els pobles veïns de Piera i Masquefa per Josep Buil i Joan Bonastre, respectivament.[329] Juntament amb Buil i Bonastre defensaren els interessos rabassaires en el Jurat Mixt del partit d'Igualada (integrat per representants dels propietaris i dels rabassaires) que havia d'estudiar les sol·licituds de revisió de contractes de conreu. El seu activisme en la defensa dels interessos dels conreadors va situar aquests pobles del sud de la comarca de l'Anoia en contacte amb el Penedès en l'ull de l'huracà de l'agitació rabassaire.

La implantació que va aconseguir el Sindicat Rabassaire va ser notable. En el moment de la seva constitució ja estava integrat per 124 socis i amb les incorporacions que es produïren al llarg dels anys 1932 i 1933 arribà a assolir la xifra de 149 afiliats. Si tenim en compte que en el municipi hi vivien unes 249 famílies, tenim que el nivell d'afiliació se situava al voltant del 60 %.[330] D'aquests 149 socis, n'hi ha 66 dels quals sabem que en algun moment van participar en les juntes directives d'alguna de les associacions locals. D'aquests 66, un total de 43 participaren en la direcció d'organitzacions d'esquerres (un 65,2 %) i 23 els trobem vinculats en alguna ocasió a organitzacions dretanes (un 34,8 %). Aquesta dada posa de manifest un fet força rellevant. Encara que és evident que la creació del Sindicat Rabassaire va ser impulsada per homes amb un clar perfil polític republicà i d'esquerres que es movien en l'entorn associatiu de la Cooperativa Agrícola, ben aviat va aconseguir atreure cap a les seves files pagesos fins aquell moment vinculats a organitzacions dretanes, com la Unió Regionalista, la Germandat de Sant Sebastià o, fins i tot, el Sindicat Catòlic Agrícola.

Aquest magnetisme exercit pel moviment rabassaire respecte de la pagesia local s'ha d'explicar a partir de les greus dificultats econòmiques que l'afectaven derivades dels baixos preus del vi, tal com hem explicat al capítol primer. Aquests pagesos veien ara l'oportunitat d'aconseguir el control de la propietat de la terra que treballaven o, almenys, la possibilitat d'obtenir una reducció de la part de collita que havien de lliurar al propietari i, per tant, un alleujament de la seva situació. L'eficàcia amb què els dirigents locals d'ERC van ser capaços de canalitzar aquestes aspiracions i capitanejar aquest moviment explica tant els èxits electorals que hem vist aconseguir per ERC

329 Sobre les trajectòries de Buil i Bonastre vegeu Jordi Pomés. *La Unió de Rabassaires …*, p. 570-571.

330 Documentació patrimonial de la família Fajardo. «Registre de socis de la societat Sindicat Agrícola de Agricultors Rabassaires de Pierola (Barcelona)». La xifra de 249 famílies, l'obtenim del padró d'habitants de 1921 (AMHP. Reg. 85).

durant la Segona República (taula 28), com també la pèrdua de socis que patí la Unió Regionalista Hostaletenca, entitat vinculada a la dreta regionalista, tal com explicàvem en l'apartat anterior d'aquest mateix capítol (gràfic 11).

Coincidint amb els preparatius per a la constitució de la secció local de la Unió de Rabassaires, la mobilització dels rabassaires hostaletencs va deixar-se sentir amb força a partir de la verema de 1931. Alguns pagesos van deixar de satisfer als propietaris la part de collita que els corresponia en concepte de renda, tot emparant-se en els decrets de revisió de contractes de l'11 de juliol i del 6 d'agost d'aquell any. Les sol·licituds de revisió dels contractes de conreu es feren amb la complicitat i el suport del Sindicat Agrícola d'Agricultors Rabassaires de Pierola, el qual els proporcionava els impresos corresponents i segurament també els ajudava a emplenar-los.[331]

Desconeixem el resultat de les peticions dels rabassaires davant dels organismes judicials; però el més probable és que majoritàriament fossin resoltes en contra dels treballadors de la terra, tal com va succeir arreu de Catalunya.[332] El fet és que un nombre important de rabassaires pierolencs va continuar negant-se a lliurar la part de collita corresponent al propietari amb l'esperança que, un cop s'aprovés l'Estatut de Catalunya i es constituís el Parlament de Catalunya, s'acabés legislant a favor seu.

En aquest context, la tensió anà en augment i la resposta dels propietaris no es va fer esperar. Veient amenaçada la seva preponderància social i, a la vegada, la seva principal font d'ingressos, a causa de la negativa cada cop més general entre els pagesos a satisfer les parts de collita, la reacció dels terratinents va prendre una doble direcció.

En primer lloc, molts propietaris van buscar la protecció de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre (IACSI), l'entitat que aplegava els principals propietaris rurals de Catalunya i que actuava com una poderosa organització de classe per a la defensa dels seus interessos. Aquesta associació, que al començament de 1931 comptava amb poc més d'un miler de socis, va incorporar-ne durant aquell any més de 1.700 de nous. Mai en la seva història no s'havia produït un creixement d'aquesta magnitud, que els dirigents de l'IACSI explicaven dient que «l'any que acaba de transcórrer no és per a l'Agricultura, ni per a la societat en general, un any qualsevol, perquè s'han esdevingut convulsions en l'ordre social i econòmic de transcendència tan extraordinària, que no podem capir-ne l'abast i per altra banda no pot encara predir-se si els trastorns s'han acabat o si som tot just al seu començament».[333] L'any següent també es produí un alt

331 Hem localitzat un plec d'instàncies impreses de les que s'utilitzaven per sol·licitar la revisió de contractes de conreu entre la documentació que conserven del Sindicat Rabassaire els descendents de Miquel Fajardo.

332 Vegeu Albert Balcells. *El problema agrari …*, p. 110-111.

333 Informe del Secretari General de l'IACSI aprovat a la junta general de socis de l'any 1932, citat a Jordi Planas. *Els propietaris i l'associacionisme agrari a Catalunya (1890-1936)*. Girona: Universitat de Girona - Documenta Universitaria, 2006, p. 195.

nombre d'incorporacions i l'IACSI superà els tres milers de socis, un màxim històric que només s'explica pel clima d'agitació existent al camp català i per la defensa a ultrança de la propietat agrària que propugnava aquesta organització enfront de la legislació del nou règim republicà.

Un dels pierolencs que s'afilià a l'IACSI en aquest context socialment conflictiu va ser Joan Vallès Llopart, propietari de can Valls. El coneixem per la seva actuació com a directiu de la Unió Regionalista Hostaletenca, promotor de la construcció de l'edifici del Casal Català i, també, per la seva vinculació a la direcció del Sindicat Catòlic. També d'aquell moment (1932) és la incorporació a l'IACSI de Maria Prats Parent, vídua de Joan Subirats i propietària de l'extensa finca de can Mata de Garrigues, conreada per una munió de petits pagesos rabassaires dels pobles dels Hostalets i Masquefa, principalment. Com Joan Vallès, també havia contribuït a finançar la construcció del Casal Català. L'any 1926 la seva filla s'havia casat amb el que seria tercer marquès de Camps, Jordi de Camps de Casanova, membre destacat del grup dirigent de l'IACSI.[334] Ara la vídua Subirats també hi acudia per protegir-se davant de la conflictivitat creixent amb els treballadors de les terres de la seva propietat que es negaven a entregar-li les corresponents parts de fruits. També fou aleshores quan s'afilià a l'IACSI Joan Rovira Brugués, que havia estat vinculat a la Cooperativa Agrícola, però que, en tant que propietari rural, a mesura que l'entitat va abanderar la defensa dels interessos dels rabassaires, va separar-se'n.

Aquest és un cas molt semblant al d'Aureli Roviralta Puigventós, el propietari de can Santjoan, una finca de prop d'un centenar d'hectàrees, la major part de la qual era conreada per pagesos rabassaires dels quals percebia unes quantioses rendes en forma de parts de fruit. Com ja hem tingut ocasió d'analitzar a bastament al llarg dels capítols anteriors, Roviralta va tenir un paper molt destacat a la Cooperativa Agrícola de Pierola, de la qual arribà a ser president el 1926 i tresorer entre 1928 i 1931. La seva implicació amb aquest projecte quedà ben palès quan el 1919 cedí en condicions força avantatjoses el solar on es construí el local propi de l'entitat. Ara bé, quan a partir de 1931 els seus principals dirigents s'implicaren en l'organització de la secció local d'ERC i del Sindicat Rabassaire, Roviralta es va veure forçosament desplaçat de l'entitat.

334 Jordi de Camps de Casanova va ser membre de la junta directiva de l' IACSI entre 1934 i 1936, el període de màxim enfrontament entre propietaris i rabassaires. Després de la Guerra Civil va tornar a ocupar càrrecs en la Junta de l' IACSI i en fou president des de 1956 fins a 1961. Vegeu Jordi Planas. *Els propietaris i l'associacionisme agrari…*

A diferència dels propietaris abans esmentats, Roviralta ja feia temps que era soci de l'IACSI. De fet, ho era des de la mort del seu pare, el ben conegut del lector Josep Roviralta Figueras, ocorreguda el 1913. Roviralta, per tant, formava part d'un grup de propietaris hostaletencs que ja tenien amb una certa antiguitat com a membres de l'organització patronal dels propietaris. Hi hauria també en aquest grup el propietari de can Pascual i can Gras de Dalt, Emili Pascual Amigó (que hi havia ingressat el 1905) o Josep Mas Feixas, propietari de can Galceran al terme de Pierola i de can Mas al de Piera, el qual havia estat admès com a soci de l'IACSI l'any 1910. Aquest últim també fou un dels principals dirigents de la Cambra Agrícola d'Igualada, l'associació més important que van fundar els propietaris agraris a la comarca d'Igualada en el primer terç del segle XX, i també va ser delegat de la Unió de Vinyaters a la localitat de Piera (1911).[335]

A més de buscar el suport de l'IACSI, els propietaris hostaletencs van obrir una altra via de defensa dels seus interessos molt més activa i bel·ligerant. Consistí a acudir als jutjats o al govern civil de la província per presentar reclamacions contra els pagesos que treballaven terres de les seves hisendes i que es negaven a satisfer totalment o parcialment la part de collita corresponent al propietari. Amb aquesta judicialització del conflicte, les tensions van anar pujant d'intensitat.

A la vista de la documentació conservada del Jutjat Municipal de Pierola i d'altres informacions escadusseres que hem pogut aplegar, els propietaris que es mostraren més bel·ligerants foren els anteriorment esmentats Aureli Roviralta Puigventós, Maria Prats Parent (vídua de Subirats) i Josep Mas Feixas.

El primer, al principi de 1932, portà al jutjat de pau dos dels seus rabassaires, Joan Raventós Carbonell i Isidre Rovira Rigol, perquè no havien acceptat un rebut de la part de collita lliurada al propietari en el qual Roviralta feia constar els detalls de la partició de fruits i la part de la renda corresponent al propietari que el conreador de la terra s'havia negat a lliurar-li.[336] Cap a final del mateix any 1932 Roviralta tornava a acudir al Jutjat Municipal instant quatre rabassaires seus perquè li lliuressin les parts que havien retingut de la collita anterior.[337]

També cap a final de 1932 acudia al jutjat hostaletenc, amb una reclamació similar, Jordi de Camps de Casanova com a apoderat de la seva sogra Maria Prats Parent, vídua de Subirats i propietària de can Mata de Garrigues. Exigia que un rabassaire de

335 Josep Mas Feixas va ser vicepresident de la Cambra Agrícola d'Igualada entre 1909 i 1911. Sobre aquesta entitat, vegeu Jordi Planas. «Propietarios agrarios y acción cooperativa. La Cámara Agrícola de Igualada y la elaboración de alcoholes vínicos (1908-1930)», *Revista de Historia Industrial*, 43, p. 65-90.

336 AMHP. Jutjat Municipal, Judicis Verbals Civils, reg. 305, caixa 167.

337 *Ibídem*.

la seva finca, Vicenç Montserrat Martí, veí de la barriada de les Cases Noves de can Gras, li satisfés les parts de fruits d'una vinya que s'havia negat a lliurar.[338]

La premsa també es feia ressò de la denúncia presentada l'agost de 1933 pel propietari pierenc Miquel Junyent Rovira davant del govern civil contra un pagès dels Hostalets de Pierola, Pere Parcerisas, el qual si bé «había entregado hasta la última cosecha de aceitunas la parte convenida con el propietario, ahora se niega a cumplir lo pactado, ofreciendo solamente el cincuenta por ciento de la parte que ha de librar, que es el tercio». Aquesta denúncia havia estat comunicada a la premsa per l'IACSI, al qual s'havia adreçat el propietari buscant suport.[339] Tota una mostra de la utilització per part dels propietaris d'aquesta institució com a instrument de defensa dels seus interessos davant l'amenaça real d'una pagesia subalterna que cada dia comptava amb més força, gràcies a la constitució d'organitzacions sindicals molt eficients.

La implicació dels dirigents locals d'ERC i de les seves organitzacions en la mobilització rabassaire va quedar ben manifesta pel juliol de 1933, quan a les vigílies de la celebració de la Festa Major del poble es publicà a la premsa la convocatòria següent:

> Organitzat per la Unió de Rabassaires i la Societat Foment Republicà, tindrà lloc demà, diumenge, a dos quarts de sis de la tarda un important acte d'afirmació d'Esquerra Republicana, en quin acte es tractarà amplament el problema rabassaire, i en el qual prendran part el coneguts militants J. Olivart, Daniel Bosc, Dr. Ferran Rossell, el regidor de l'Ajuntament de Barcelona, Jaume Vàchier i la coneguda propagandista Dolors Bargalló.[340]

En un context marcat per les expectatives que obria per als rabassaires la possibilitat que el Parlament de Catalunya aprovés una llei de contractes de conreu favorable als seus interessos, el suport a ERC en un poble majoritàriament rabassaire com els Hostalets esdevingué incondicional, en la mesura que aquest partit feia seva la causa dels treballadors del camp sense terra pròpia. Com hem vist, a les eleccions a Corts del novembre de 1933, aquest partit aconseguí una victòria aclaparadora als Hostalets. En el conjunt de l'Estat, però, van guanyar les dretes. Van ser les eleccions en què per primer cop les dones tenien dret a sufragi. La participació en l'acte polític hostaletenc del mes de juliol de Dolors Bargalló és una mostra de la projecció política fins aleshores impensable que les dones havien adquirit de cop i volta.

---

338 *Ibídem*.

339 *La Vanguardia*, 30.8.1933.

340 *L'Igualadí*, 22.7.1933. Sobre la personalitat de M. Dolors Bargalló i Serra (1902-1980), les seves activitats polítiques en defensa dels drets de les dones i com a destacada propagandista d'ERC, vegeu Dolors Ivern. *Les dones d'esquerra 1931-1939*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2007.

El triomf d'ERC a les eleccions del novembre de 1933 només va ser el preludi de l'èxit electoral més esperat per la secció local del partit que, com hem assenyalat en l'apartat anterior, no va trigar a arribar. El gener de 1934, la candidatura d'ERC a les eleccions municipals va arrasar, i l'aleshores president del Sindicat Rabassaire, Joan Valls Pujol, no sols va assolir l'alcaldia sinó que també va poder disposar d'una còmoda majoria en el plenari municipal per executar el seu programa.

L'exacerbació de la conflictivitat social i política

L'arribada al poder municipal d'ERC després de les eleccions de gener de 1934 es produí en un context general català marcat per la tensió derivada de l'espera que el Parlament de Catalunya promulgués la Llei de Contractes de Conreu, que havia de resoldre definitivament la qüestió rabassaire. Eren uns moments en què va arribar al punt culminant la sinergia i la complicitat existents entre el moviment rabassaire i el partit que governava la Generalitat. En aquest sentit, només cal recordar que després de la mort del president Macià el dia de Nadal de 1933 s'havia fet càrrec de la presidència de la Generalitat Lluís Companys, que havia estat un dels fundadors de la Unió de Rabassaires al principi dels anys vint.[341]

L'arribada d'ERC al govern de l'Ajuntament dels Hostalets va imprimir un nou caràcter a la política municipal. El signe del canvi polític que s'acabava de produir es posà ben clarament de manifest en tres qüestions. La primera fa referència a la secularització del cementiri. Fins a 1934, les gestions de l'anterior equip de govern de la Lliga més aviat havien estat dilatòries de l'aplicació del decret del govern de la República que establia la secularització dels cementiris. Només d'arribar a l'alcaldia, l'equip d'ERC va sotmetre a votació del plenari la incautació del cementiri. S'hi oposaren els dos regidors lligaires Jaume Valls Sagristà i Josep Escala Ventura, tot al·legant que «debería el Ayuntamiento ponerse de acuerdo con el Sr. Párroco antes que verificarse dicha incautación por si podría hacerse sin entrar a la violencia, contestando el mismo Sr. alcalde que no estaba conforme con dicha proposición y que el próximo domingo a las quince se procederá al acto de dicha incautación, ordenando que por oficio se comunique al Sr. Parroco el citado acuerdo».[342]

El gir polític de gener de 1934 també es pot percebre en una decisió menys transcendent, però d'un elevat caràcter simbòlic. En el plenari de 25 de febrer, l'alcalde Joan Valls Pujol proposà que «toda vez que en todo el pueblo no existe ninguna calle con los nombres de personalidades de la Esquerra republicana creía deberían cambiarse los nombres de dos calles; la primera, la de San Antonio que empieza al entrar al

341 J. Pomés. *La Unió de Rabassaires*, p. 239-300; A. Balcells: *El problema agrari …*, p. 128-130.

342 Acta de la sessió del 2.2.1934. (AMHP. Actes del Plenari Municipal, llib. 24, f. 41v). En el plenari de 18 de març de 1934 l'alcalde anuncià que la incautació ja s'havia portat a terme.

pueblo hasta la plaza de la República por la calle de Francisco Maciá, por ser el primer Presidente de la Generalidad de Cataluña y como homenaje por los muchos sacrificios que durante su vida había empleado por la autonomía; y la de la calle de la Iglesia por la del nombre de Francisco Lairet por ser uno de los primeros porpagandistas en pro de la República.» Evidentment, la moció va prosperar sense cap entrebanc.[343]

I, en tercer lloc, el canvi de rumb imprès per ERC en la gestió de l'Ajuntament es va traduir en la substitució en els càrrecs de recaptador d'arbitris municipals i d'encarregat municipal de l'escorxador de dues persones clarament afins a l'anterior partit governant i membres dirigents de la Unió Regionalista Hostaletenca. En el primer dels càrrecs fou cessat Jaume Ribas Font, que havia estat president de la Unió Regionalista i que en aquell precís moment presidia la Germandat de Sant Sebastià. El substituí Joan Esteve Cursellas, que si al principi dels anys vint havia fet de cobrador de la mateixa Germandat de Sant Sebastià, s'havia desvinculat de la direcció d'aquesta mútua cap al 1926. En relació amb l'escorxador, fou el mateix ocupant del càrrec, Josep Pujol Pujol, que hi renuncià quan l'alcalde li plantejà tot un seguit d'exigències per al bon exercici de la tasca. Fou nomenat en substitució Emili Torres Castells. No cal dir que els dos regidors de la Lliga a l'Ajuntament (Valls Sagristà i Escala Ventura) van manifestar la seva disconformitat amb aquests canvis. Especialment van reprovar la primera substitució per «injusta i no raonable» i rebutjaren el nomenament del nou recaptador, que consideraven que era del tot il·legal perquè no es realitzà el preceptiu concurs-oposició.[344]

Mentre els rabassaires hostaletencs estaven ocupats en aquestes qüestions, l'11 d'abril de 1934 el Parlament de Catalunya va aprovar la Llei de Contractes de Conreu. Com ja es ben conegut, l'aprovació d'aquesta llei va exacerbar encara més les tensions que se suposava que havia d'aplacar definitivament. L'organització defensora dels interessos dels propietaris, l'IACSI, va forçar la Lliga a demanar que el govern de la República hi presentés un recurs davant del Tribunal de Garanties Constitucionals. Quan a final de setembre la llei va quedar anul·lada definitivament perquè es considerà que el Parlament de Catalunya no tenia capacitat per legislar en aquesta matèria, el malestar acumulat en les comarques rabassaires va ser el combustible que va encendre la revolta del 6 d'octubre.[345]

Als Hostalets no hi ha notícies d'incidents de consideració. Només es té coneixement de la bretolada perpetrada contra la creu monumental de ferro forjat commemorativa de la Santa Missió de 1927, que estava situada en una de les entrades del poble, davant de la masia de can Valls, propietat de Joan Vallès Llopart. Segons la memòria popular, la creu va ser doblegada alguna nit d'aquelles jornades revolucionàries

343 Acta de la sessió de 25.2.1934. AMHP. Actes del Plenari Municipal, llib. 24, f. 45.

344 Acta de la sessió de 18.2.1934. AMHP. Actes del Plenari Municipal, llib. 24, f. 44.

345 Per un relat detallat de tots aquests esdeveniments vegeu A. Balcells. *El problema agrari …*, p. 135-214.

d'octubre de 1934. Es tracta d'una mostra evident del caire anticlerical que aquells fets van tenir.[346] Cal recordar que en diversos indrets de la comarca veïna del Penedès, van ser cremades diverses esglésies i fins i tot va ser assassinat algun capellà.[347]

Tot i que no es produïren actes violents gaire rellevants, als Hostalets la jornada revolucionària del 6 d'octubre va tenir unes conseqüències transcendentals a nivell polític, que van contribuir a escalfar l'ambient polític local encara més, tot creant un context propici per a l'esclat revolucionari que s'havia de produir durant els darrers dies de juliol de 1936. De les conseqüències que van tenir els Fets d'Octubre, cal destacar-ne dues. La primera fou la destitució de l'Ajuntament escollit democràticament el gener de 1934 i l'empresonament de l'alcalde Joan Valls Pujol, que va ser acusat de participar en els Fets del 6 d'Octubre.[348] El govern de l'Ajuntament va passar a mans d'una comissió gestora municipal formada per tres membres. El càrrec d'alcalde gestor va recaure en la persona de l'industrial Marcel·lí Palomas Grifell. Com a vocals, entraren a formar part d'aquesta gestora els dos destacats membres de la secció local de la Lliga, Àngel Esteve Pons i Jaume Valls Sagristà. Tots tres prengueren possessió dels càrrecs el dia 20 d'octubre de 1934 en una sessió extraordinària presidida pel tinent de la Guàrdia Civil Germán Moren, per delegació del capità general de la quarta regió militar.[349] Tot ens fa suposar que l'home fort d'aquesta gestora no fou, en realitat, el seu president i alcalde, sinó Jaume Valls Sagristà, el qual acabà assumint el càrrec d'alcalde pel juny de 1935, quan en un intent de normalitzar la vida política catalana l'autoritat governativa va decidir substituir les comissions gestores municipals per uns consistoris més «normals».[350] En el cas de Pierola, dels set regidors nomenats, cinc eren clarament afins a la Lliga (Marcel·lí Palomas Grifell, Jaume Valls Sagristà, Enric Parcerisas Carbonell, Joan Blanch Dobón i Josep Montserrat Pujol) i dos eren destacats membres de la secció local d'ERC (Josep Isart Poch i Joan Sampere Mabras). Isart i Sampere formaven part del nucli dirigent de la Cooperativa Agrícola, del Foment Republicà i del Sindicat Rabassaire. Els regidors d'ERC no van presentar-se a prendre possessió del càrrec en un senyal evident de protesta per la constitució d'un Ajuntament que no tenia cap caràcter democràtic, atès que

346 En relació amb l'arrelament de les actituds anticlericals que es van produir als Hostalets durant aquestes dates hi ha el record que «un escamot de la 'flamarada' [apel·lació amb què eren coneguts els sectors més eixelebrats de la societat local] va intentar entorpir la sortida de l'església parroquial i el posterior recorregut pels carrers del poble d'una de les tradicionals processons que periòdicament s'efectuaven. Hi va haver crits, improperis i alguna empenta, però després dels primers moments tensos plens d'actituds agressives, la desfilada religiosa va iniciar i prosseguir el seu habitual itinerari sense més trencacolls.» J. Montserrat Valls. *Els meus records*. Els Hostalets de Pierola: Ajuntament dels Hostalets de Pierola, 2006, p. 181.

347 A. Balcells. *El problema agrari …*, p. 219-227.

348 Segons consta en un anònim que va circular pel poble temps després, pel febrer de 1936, i que porta el títol de 'Dedicatòria'.

349 AMHP. Actes del Plenari Municipal, llib. 25, f. 15.

350 *La Vanguardia*, 29.5.1935.

s'atorgava la majoria a un partit —la Lliga— que havia perdut de manera contundent les eleccions municipals de gener de 1934.[351]

La decisió més polèmica que va adoptar aquest consistori va ser la de retirar les armes de caça a determinats veïns del poble, en aplicació d'una ordre del ministeri de la Governació en què es declararen abolides totes les llicències d'armes de particulars i es donava quinze dies als posseïdors d'armes per tal que les lliuressin a la Guàrdia Civil.[352] És probable que la diligència mostrada per les autoritats del consistori en l'aplicació d'aquesta ordre governativa vingués motivada pel fet que alguns veïns havien fet ostentació d'escopetes de caça pels carrers del poble durant la jornada del 6 d'octubre.[353]

La segona seqüela important dels Fets d'Octubre del 1934 al municipi de Pierola, com a arreu de la Catalunya vitícola i rabassaire, va ser l'adopció per part d'alguns propietaris de mesures de represàlia força contundents contra els parcers que s'havien distingit pel seu activisme sindicalista en defensa dels interessos dels conreadors de la terra des de la secció local de la Unió de Rabassaires. La legislació agrària que havia estat promulgada pel govern català durant els anys 1933 i 1934 va quedar derogada i, amb la suspensió de la Generalitat després del 6 d'octubre, es van obrir les portes a una situació d'excepcionalitat que van aprofitar els propietaris per actuar contra els que més s'havien destacat en les reivindicacions rabassaires.

Com ja havia succeït en els anys anteriors, els conflictes van tenir com a protagonistes alguns propietaris concrets els noms dels quals a hores d'ara ja són prou coneguts al lector. Aureli Roviralta va desnonar dos pagesos, Isidre Rovira Rigol i Josep Valls Sampere, segons se'n féu ressò la mateixa Unió de Rabassaires de Catalunya en un inventari sobre els desnonaments que s'havien produït arreu de Catalunya durant l'any 1935, com a conseqüència de la situació creada per la repressió posterior al 6 d'octubre.[354] Als parcers Rafael Benet Bel[355] i Jaume Vidal Massagué, Roviralta els va comminar per la via judicial a pagar les parts de fruits de les collites de 1932 i 1933 que havien deixat de satisfer, tot acollint-se a la legislació de revisió de contractes de

351 AMHP. Actes del Plenari Municipal, llib. 25, f. 32 v. Jaume Valls Sagristà va ser designat alcalde amb només 3 vots.

352 *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 18.6.1935. La decisió es va prendre en el plenari de 25 de juny de 1935 (AMHP. Actes del Plenari Municipal, llib. 25, f. 35 v.)

353 En tenim referència gràcies a les memòries de Josep Montserrat: «recordo que el meu pare, l'esmentat matí [del 6 d'octubre] adreçant-se a un escamot de tres o quatre veïns que patrullaven pel carrer amb l'escopeta de caçar a l'espatlla, els va fer avinent, per si ho ignoraven, que en Companys s'havia rendit a l'autoritat del Capità General de Catalunya, el general Domènec Batet, i que potser el més assenyat era regressar cadascú a casa seva i deixar córrer la passejada. Sense objectar, discutir, ni dubtar de la veracitat de la informació, així ho feren.» El pare d'aquest memorialista era Josep Montserrat Pujol «Palomes», que, com hem assenyalat, era un dels dirigents lligaires hostaletencs i que formà part de la gestora constituïda pel juny de 1935 (J. Montserrat. *Els meus records* …, p. 185).

354 Unió de Rabassaires. *Els desnonaments rústics a Catalunya*, Barcelona: Unió de Rabassaires, 1935, p. 89.

355 En l'obra esmentada consta per error el cognom Bonet en lloc de Benet, tal com es pot comprovar en la documentació del Jutjat Municipal de Pau (AMHP. Judicis verbals civils, reg. 305, caixa 167).

conreu. Vidal va acceptar de pagar 473 pessetes. Però la negativa de Benet a pagar endarreriments va portar Roviralta a demanar «el embargo de bienes del demandado en cantidad suficiente para assegurar el principal y las costas» del judici.[356]

Rafael Benet no solament va tenir problemes amb Roviralta. Tant ell com el seu germà Josep van ser víctimes de les represàlies de la propietària de la finca de can Mata de Garrigues. Segons consta en l'inventari de desnonaments confeccionat per la Unió de Rabassaires, ambdós germans van ser expulsats de les terres que conreaven a la finca de Maria Prats vídua de Subirats, i Josep Benet, també de la casa que habitava. Segons s'especifica, «el llançament de terres i casa va ser efectuat sense intervenció judicial. La Guàrdia Civil d'Igualada li tragué els mobles al carrer i el propietari s'emparà de la collita». El conreador es quedà «sense altra terra [i] sense indemnització per les millores efectuades».[357]

Un altre propietari que va protagonitzar incidents amb rabassaires seus durant l'any 1935 va ser Josep Mas Feixas, propietari de la hisenda de can Galceran, al terme de Pierola, i de la de can Mas, al de Piera. Mas va desnonar dos rabassaires, Josep Segarra Puig i Joan Castellví Térmens, al·legant que volia conrear ell directament les terres que feia deu anys que treballaven aquests pagesos. Aquest era un dels arguments que possibilitava el llançament d'arrendataris segons la Llei d'arrendaments rústics promulgada pel govern de la dreta majoritària al Congrés de Diputats de Madrid.[358] Argument que també utilitzaren els propietaris Joan Rovira Brugués i Lluís Poch per desnonar de les seves hisendes de can Rovira i can Ferran els pagesos Miquel Raventós Soteras i Jaume Muntané Torres, respectivament.

Ara bé, segurament el cas que tingué una major ressonància va ser el protagonitzat per Prudenci Rovira Elias, propietari de la hisenda can Pujol de la Muntanya, situada a l'extrem nord del terme de Pierola, ben a prop del poble del Bruc, on residien la major part dels rabassaires que treballaven les terres de Rovira. Aprofitant la conjuntura repressiva creada per l'anòmala situació política a Catalunya posterior als Fets d'Octubre, Rovira Elias va exigir un increment de la part de la collita que li havien de lliurar els rabassaires de la seva finca. A final dels anys vint aquest propietari havia reduït la renda que pagaven els seus rabassaires del terç al quart. Però després que alguns d'ells haguessin pres part activa en la revolta del 6 d'octubre en el poble del Bruc, aprofità el context de repressió del moviment rabassaire per fer-los pagar de nou la tercera part dels fruits.

El 25 de setembre de 1935 un total de catorze rabassaires de can Pujol acudiren al Jutjat Municipal de Pierola representats pel procurador Venanci Dalmau Jové, argu-

356 AMHP. Jutjat Municipal, Judicis Verbals Civils, reg. 305, caixa 167.

357 Unió de Rabassaires. *Els desnonaments …*, p. 89.

358 A. Balcells. *El problema agrari …*, p. 250-251.

mentant que ells «como 'rabassaires' solamente estan obligados a pagarle la cuarta parte de los frutos que se recolectan en las porciones de tierra que cultivan, como lo han venido haciendo desde hace muchos años [...]. Por lo que respecta a la cosecha del año actual, ofrecen el pago de dicha cuarta parte en la forma de costumbre, apercibiéndole para el caso de negarse a recibir dicha cuarta parte de consignarse judicialmente». El jutge municipal els va donar la raó en no presentar-se a l'acte de conciliació el propietari, que va ser condemnat a costes.[359] Però tot plegat els va servir de poca cosa. Emparant-se en la situació d'excepcionalitat jurídica en què es vivia en aquells moments, Prudenci Rovira va recórrer directament a l'autoritat governativa, que va ordenar la compareixença de diversos rabassaires al quarter de la Guàrdia Civil d'Igualada, on, després d'una breu discussió amb el propietari, van ser detinguts i empresonats el dia 29 d'octubre. [360]

Aquesta detenció va ser recollida per la premsa i va tenir molta ressonància no solament a la comarca sinó al conjunt del país. Fins i tot va ser portada a una sessió del Congrés dels Diputats a Madrid per Marià Rubió Tudurí, diputat d'ERC.[361] Aquest diputat va utilitzar àmpliament el cas dels rabassaires de can Pujol de Pierola per defensar una proposició no de llei que els parlamentaris d'ERC havien presentat al Congrés en què s'exigia el final de les detencions arbitràries de rabassaires i el compliment de la llei per part de la força pública, que en la majoria dels casos es limitava a posar-se del costat dels propietaris i en contra els conreadors, saltant-se els procediments administratius i judicials legalment establerts.[362] Rubió Tudurí va acabar la seva intervenció amb unes frases ben contundents:

> Delante de este hecho, realmente fuerte, yo tengo que decirle al Gobierno que comprenderá que la acusación de revolucionarios que se nos dirige es un tanto exagerada, porque yo dudo que se haya cometido por ningún miembro de mi partido un acto tan revolucionario como encarcelar a un hombre porque se niega a acceder a una petición que los Tribunales han desestimado. [...] No me he levantado aquí para hacer ninguna campaña de tipo político. Tengo el máximo interés, y supongo que lo tendrá la Cámara en que acaben esas detenciones. [...]. Piensen señores del Gobierno que hay necesidad de resolver los asuntos legalmente y que entre la España roja y la España rota de que se hablaba ayer [en esta Cámara], hay otra España, señores del Gobierno, la que nosotros preconizamos, que es la España justa.[363]

359 AMHP. Jutjat Municipal, Actes de Conciliació, reg. 307, caixa 169. La proximitat de la hisenda de can Pujol de la Muntanya al poble del Bruc explica que una bona part d'aquests catorze rabassaires residissin en aquell poble. La dinàmica sociopolítica del Bruc durant aquests anys és força similar a la pierolenca que descrivim en aquest capítol. Vegeu Gemma Estrada. *La Guerra Civil al Bruc*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995.

360 *Diario de Sesiones de Cortes*, núm. 274, (6.12.1935), p. 11.161.

361 *La Vanguardia*, 12.10.1935 i 7.12.1935. *Diari d'Igualada*, 7.12.1935. *ABC*, 7.12.1935.

362 *Diario de Sesiones de Cortes*, núm. 274, (6.12.1935), p. 11.159-11.163.

363 *Ibídem*, p. 11.161-11.162.

En representació del govern, va contestar la intervenció de Rubió el ministre de la Guerra, José M. Gil Robles, el qual es va comprometre a acabar les detencions arbitràries de pagesos rabassaires tal com demanaven els diputats de l'Esquerra i, en el cas concret dels detinguts de can Pujol de la Muntanya a Pierola, va prometre que hi hauria justícia. Rubió li va agafar la paraula i, tot i etzibar-li que «a veces los Gobiernos prometen justicia y luego no la hacen», va acceptar retirar la proposició no de llei, que d'aquesta manera no es va arribar a sotmetre a votació.[364]

Situacions com aquesta no feien més que incrementar la tensió i crear un ambient de confrontació, que novament va aflorar en les setmanes posteriors a les eleccions generals de febrer de 1936, que van tornar a posar el govern espanyol a les mans dels partits d'esquerres. El canvi polític que es derivà del triomf del Front Popular en aquelles eleccions també va fer possible el restabliment del govern de la Generalitat i dels ajuntaments destituïts després del 6 d'octubre de 1934.

A l'Ajuntament de Pierola, l'endemà mateix de les eleccions tornaven a prendre possessió els regidors i l'alcalde d'ERC que havien estat apartats dels càrrecs a final d'octubre de 1934. En l'acte de presa de possessió, Joan Valls Pujol prengué la paraula i «manifestà que era amb autèntica emoció que prenia possessió del càrrec d'alcalde tal com havia estat nomenat tant ell com els seus companys de majoria per elecció popular».[365] També va aprofitar per deixar ben clar que pensava actuar per tal de fer justícia en relació amb tots els veïns que haguessin pogut ser perjudicats per l'anterior Ajuntament i que s'exigirien les responsabilitats a qui correspongués. El plenari acordà enviar un telegrama de felicitació a Lluís Companys al Puerto de Santa Maria —on fou empresonat després del 6 d'octubre— per la victòria obtinguda a les eleccions «fent-se ressò de la vibració i desigs del poble de Pierola». A la sessió no es presentaren els regidors de la Lliga Jaume Valls Sagristà —que recordem havia exercit d'alcalde des de mitjan 1935 per ordre governativa— i Josep Escala Ventura, el qual va enviar un escrit de renúncia al càrrec de regidor.[366]

L'ambient general d'eufòria entre la gent d'esquerres que va desfermar el canvi polític derivat del tomb electoral de febrer de 1936 va crear una certa voluntat revengista contra el sector polític vinculat a la Lliga que havia governat l'Ajuntament des de final de 1934. Els dies immediatament posteriors a aquelles eleccions van circular pel poble diversos pasquins anònims que denunciaven tant la manera irregular amb què la Lliga s'havia fet amb el control de l'Ajuntament, com també algunes de les decisions més polèmiques que havia adoptat. En un d'aquests fulls adreçats als «Ciutadans dels Hostalets» i que signaven «dos trempats» el dia 17 de febrer de 1936, era clarament

364 *Ibídem*, p. 11.162-11.163.

365 AMHP. Actes del Plenari Municipal, llib. 26, f. 9.

366 AMHP. Actes del Plenari Municipal, llib. 26, f. 10.

perceptible el to amenaçador. S'hi denunciava la detenció i l'empresonament de l'alcalde Joan Valls Pujol així com l'excés de zel en l'aplicació de l'ordre de retirada de les armes donada per l'autoritat governativa, que en el cas dels Hostalets va deixar sense escopeta de caça a diversos dels dirigents de l'Esquerra:

> Disposats a posar en clar alguns dels atropells i affaires que d'ençà del sis d'octubre havem hagut de soportar en primer lloc hem de fer remarcar l'ocorregut amb les armes de caça, afer escandalós i mal intencionat, que no ens expliquem com aquells senyors d'ordre, catòlics van tenir la gosadia de permetre. [...] Ara estem disposats a exigir que tots els danys i perjudicis siguin resarcits, advertint-los que si per a res no ens servís la justícia ens veuriem obligats a prendre-la personalment.[...] Tenim i tindrem també en compte la detenció i empresonament que es portà a cap després del sis d'octubre del nostre Alcalde popular, home intel·ligent i d'ordre (per mes que els pesin aquests conceptes) estimat per la grossa majoria de veins d'aquest poble, afer que ens indignà i que també hi pensem. [...][367]

En un altre pasquí que portava el títol de *Dedicatòria*, el «Jovent del poble» feia públics uns versos que, amb un to sarcàstic, retreien als homes de la dreta la «usurpació» del govern local:

> Què penses Anton ?
> Que els gestors del nostre poble
> pensant que eren tot el món
> allà on eren, ja no hi són.
>
> ¿No veieu que era ridícul
> usurpar l'Autoritat
> d'uns homes que amb gran majoria
> el poble els havia atorgat ?
>
> *Que guanyarien*, ells deien
> eleccions que hem passat.
> Ai Santa Llúcia els allargui
> la vista i la claredat !
>
> Pensaveu que governant
> en forma tan anormal
> es girarien els
> homes en vers el vostre "Casal"?

367 Documentació patrimonial dels descendents de Salvador Carcasona Montserrat. Recull de programes i pasquins, *Ciutadans dels Hostalets* (1936).

I no veieu que era curta
la vostra interinitat ?
Ai Santa Llúcia us allargui
la vista i la claretat!

Sempre ha sigut vostra norma
i encara no l'heu deixat,
d'anar en contra del pobre
i [a] favor del potentat.

L'home que governava
no era alcalde gestor,
era un gosset de la lliga
i un barrut de debò.

L'alçar els punys ben enlaire
és el "salut" esquerrà
¡Rabassaires d'aquest poble
tots [a] l'Esquerra defensar![368]

La darrera estrofa ens remet clarament a l'origen del malestar social que es vivia en aquests mesos previs a l'esclat de la Guerra Civil: la lluita dels rabassaires per aconseguir una millora de les condicions d'accés a la terra i el suport a aquesta lluita d'Esquerra Republicana. Però també en l'altre dels pasquins es feia referència a la conflictivitat agrària i, més concretament, a la forta repressió del sindicalisme rabassaire després del 6 d'octubre. En un paràgraf potser una mica críptic, podem endevinar que es fa referència a la utilització de les forces de l'ordre per part dels propietaris per exigir als rabassaires el pagament de les parts de fruits deixades d'abonar en virtut de la legislació reformista implementada pel govern de la República i el de la Generalitat:

> triomfants en la diada del 16 del corrent, estem disposats a fer el mateix que ens feren els homes de "reial ordre" després del sis d'octubre que la majoria de companys varen fer-los comparèixer davant la força pública, fent-los entregar per la força bruta, quantitats de pessetes que bé prou saben que no els pertanyen.

I es deixava ben clara la intenció d'aprofitar la conjuntura política que havien propiciat les eleccions per resoldre el problema social agrari d'una vegada per totes:

> Amb això els fem avinent, que a tots ens vindran força bé tornar-les a posseir [en referència a les quantitats de pessetes esmentades], i amb molta satisfacció ens permetem

368 Documentació patrimonial dels descendents de Salvador Carcasona Montserrat. Recull de programes i pasquins, *Dedicatòria*.

> dir, que d'ara en endavant farem tots els esforços perquè s'acabin per sempre més totes aquestes qüestions que tant de temps fa tenim en litigi entre els nostres cacics i treballadors, i recomanem que no hi posin resistència doncs estem disposats a acabar d'una vegada amb aquesta colla de ganduls i feudals. [369]

Amb l'ambient caldejat que testimonien els anònims que acabem de transcriure, el mes de març de 1936 el govern de la Generalitat va restablir la Llei de Contractes de Conreu, l'aplicació de la qual havia quedat suspesa el 1934, i també publicà un decret pel qual es podrien revisar les sentències de desnonament que s'havien dictat durant l'any 1935.[370] Al jutjat municipal de Pierola tres rabassaires van presentar la sol·licitud de revisió del desnonament. Dos havien estat expulsats de les terres que conreaven a les propietats de Maria Prats, vídua de Subirats. El tercer ho havia estat d'una altra de les hisendes que va esdevenir un dels focus de conflictivitat més intensos durant tots aquests anys: can Galceran, propietat de Josep Mas.[371] Desconeixem si en altres instàncies judicials es van presentar sol·licituds de revisió de desnonaments que, com hem vist, també s'havien produït en altres propietats.

En realitat els resultats d'aquests judicis (el propietari va ser condemnat a indemnitzar al parcer si volia fer-lo fora de la terra que aquest treballava) no tingueren gaires conseqüències pràctiques. Amb l'esclat revolucionari dels primers dies de la Guerra Civil, les dues finques esmentades de can Mata de Garriga i de can Galceran van ser col·lectivitzades, juntament amb altres cinc.[372]

L'impacte de la Guerra Civil

El cop d'estat del 18 de juliol de 1936 i el moviment revolucionari que immediatament desfermà van comportar, als Hostalets de Pierola, la culminació del procés que havia començat pel gener de 1934 amb la victòria a les eleccions municipals de les forces d'esquerra organitzades al voltant de l'entramat associatiu vinculat a la Cooperativa Agrícola. Les circumstàncies especials viscudes els darrers dies de juliol i durant el mes d'agost de 1936 conduïren aquest sector polític a prendre el control absolut de la política local, i els seus membres adquiriren una gran preponderància a nivell social.

369 Documentació patrimonial dels descendents de Salvador Carcasona Montserrat. Recull de programes i pasquins, «Ciutadans dels Hostalets».

370 A. Balcells. *El problema agrari …*, p. 262.

371 AMHP. Jutjat Municipal, Judicis Verbals Civils, reg. 305, caixa 167.

372 La llista d'incautacions procedeix de la relació que en féu l'alcalde Joan Valls Pujol el 17 de febrer de 1937 a petició de la Comissió de Responsabilitats de la Generalitat de Catalunya. Delegación Nacional de Servicios Documentales de la Presidencia del Gobierno, Sig. PS-Barcelona-Generalitat, 166,1.

Només uns dies després de l'aixecament militar encapçalat pel general Franco, a l'Ajuntament de Pierola es reunia el plenari amb l'objectiu de donar compliment a un decret del Departament de Governació de la Generalitat de Catalunya, que manava que fossin desposseïts del càrrec els regidors que haguessin estat elegits en el seu moment en la candidatura d'algun partit que no formés part del Front Popular d'Esquerres de Catalunya. En aplicació d'aquesta ordre, foren cessats els dos regidors de la Lliga, Jaume Valls Sagristà i Josep Escala Ventura, que foren substituïts per dos homes d'ERC: Estanislau Closas Miserachs i Pau Térmens Torras.[373] Amb aquests canvis el consistori quedà constituït únicament i exclusiva per homes vinculats a les associacions domiciliades a la Cooperativa Agrícola, a la secció local d'ERC i al moviment rabassaire local. Tots set membres de l'Ajuntament eren socis del Sindicat Rabassaire i tres d'ells tenien càrrecs en la direcció de l'organització, entre els quals hi havia el president, el mateix alcalde Joan Valls Pujol.

Assentats en el poder en aquestes circumstàncies tan especials, els rabassaires hostaletencs tiraren pel dret i prengueren el control de set de les principals propietats rústiques del municipi, entre les quals hi havia les finques que durant els anys trenta havien estat els principals focus de tensió i conflicte, tal com es pot apreciar en la taula 30.

373 AMHP. Actes del Plenari Municipal, llib. 26, f. 26.

Taula 30. Relació de propietats immobles confiscades al municipi de Pierola durant la Guerra Civil

Finca	Naturalesa	Propietari	Motiu de la incautació	Notes i observacions
Can Galceran	rústica	Josep Mas Feixas	Abandonament i parador ignorat del propietari	Finca de 78 ha, bona part de les quals explotades sota règim de rabassa morta.
Can Gras de Baix	rústica	Rosa Solé Massana	Pressumptament facciosa	Finca de 10 ha. No hi consten rabassaires.
La Torra	rústica	Xavier de Fontcuberta de Dalmases, marquès de Vilallonga	Abandonament i parador ignorat del propietari	Finca de 88 ha, bona part de les quals explotades sota règim de rabassa morta. El propietari residia a Barcelona i havia heretat un extens patrimoni rústic amb finques a la comarca d'Osona i també a Esparreguera. Membre de la junta directiva de l'IACSI des del començament del segle XX.
Can Mata Vell	rústica	Assumpció Soteras	Abandonament i parador ignorat del propietari	Finca de 49 ha, bona part de les quals explotades sota règim de rabassa morta.
Can Pujol de la Muntanya	rústica	Prudenci Rovira Elias	Abandonament i parador ignorat del propietari	Finca de 147 ha, bona part de les quals explotades sota règim de rabassa morta.
Can Paret de la Serra	rústica	Francesca Biosca Ramírez	Abandonament i parador ignorat del propietari	Finca de 119 ha, bona part de les quals explotades sota règim de rabassa morta.
Can Mata de Garrigues	rústica	Maria Prats, vídua Subirats	Abandonament i parador ignorat del propietari	Cedida a la Junta de Protecció a la Infància, serví a l'Ajuntament per acollir refugiats.
Can Santjoan	rústica	Aureli Roviralta Puigventós	Abandonament i parador ignorat del propietari	El Sindicat Agrícola l'utilitzà com a magatzem.
Casa Estradé	urbana	Domènec Estradé Bargau	Feixista desaparegut	Situada al carrer Pi i Margall. Es destinà a local social de la CNT.
Panificadora	urbana	Agrupació de propietaris de Lliga Catalana	Organització no afí al Front d'Esquerres	Situada a l'extrem del carrer Major. Elaboració de pa a càrrec de CNT.
Casal Català	urbana	Lliga Catalana	Organització no afí al Front d'Esquerres	Finalitats sindicals, socials i culturals del PSUC i la UGT.
Casa Bartomeu Orriols	urbana	Bartomeu Orriols	Abandonada pel propietari	Destinada a seu de la UGT. El propietari residia a Cuba. Havia contribuït al finançament del Casal Català.

Fonts: La llista d'incautacions procedeix de la relació que féu l'alcalde Joan Valls Pujol el 17 de febrer de 1937 a petició de la Comissió de Responsabilitats de la Generalitat de Catalunya. Delegación Nacional de Servicios Documentales de la Presidencia del Gobierno, Sig. PS-Barcelona-Generalitat, 166,1. L'extensió de les finques rústiques s'ha obtingut en l'amillarament de 1925 (AMHP. Reg. 33, caixa 20).

La finca de can Santjoan, per la seva proximitat al nucli dels Hostalets, segurament va ser de les primeres que va passar a mans dels conreadors de la terra. El mateix dia de l'aixecament militar, el propietari, Aureli Roviralta, es va veure obligat a abandonar la població i a amagar-se per por de represàlies d'aquells rabassaires contra els quals havia estat tan bel·ligerant en els anys anteriors. Ell mateix ho reconeixia en una extensa i detallada declaració que va fer posteriorment, un cop ja acabada la Guerra Civil, el 12 de gener de 1943, a la «Causa General» oberta contra els dirigents dels moviment revolucionari de 1936, on explicava «que el día 18 de julio de 1936 se hallaba en el pueblo de Pierola y la noche de aquel día, ante el cariz que presentaban los acontecimientos, habiendo tenido aviso que los elementos rojos de aquel pueblo intentaban deternerle, marchó de su domicilio refugiándose en diversas casas de esta población [es referia a Barcelona]». Després de ser finalment detingut i de passar per diverses txeques barcelonines, va aconseguir ser alliberat després que la família pagués una important suma de diners. En la seva declaració, Roviralta assenyalava els culpables dient «que en todos estos hechos tuvieron intervención los individuos dirigentes del comité y Ayuntamiento de Pierola, destacándose especialmente Juan Valls Pujol, Alcalde y Presidente de los Rabasaires, Francisco Biarnés Elias, Pedro Valls, que llegó a Comisario Político del ejército rojo, [...] Juan Flo Pons [...], Isidro Rovira Montserrat, Tomàs Biarnés Elias, Miguel Flo Torres, Miguel y Jaime Flo Valls, Francisco Cuartilla y Salvador Esteve Isart». [374]

Alguns d'aquests noms es repeteixen en la declaració jurada a la mateixa «Causa General» presentada pel propietari de can Galceran, Josep Mas Feixas, que va explicar que a «últimos de Julio de mil novecientos treinta y seis se presentó en la finca "Can Galceran" [...] una patrulla de gente armada exigiendo bajo amenazas al colono de la finca la entrega de las llaves de la misma, tras lo cual se incautaron de la citada propiedad, tanto de la casa como de las tierras, desapareciendo durante la época roja unas mil cargas de vino, cinco cargas de aceite, muebles, etc». Havent-se refugiat a Barcelona, va ser detingut «por la patrulla de control de Bonanova [...] siendo puesto en libertad al cabo de unos cuatro o cinco días mediante el pago de una cantidad de dinero.» Assenyalava que «de los daños que le ocasionaron en Pierola considera responsable al entonces alcalde rojo Juan Valls Pujol (a) "Pusa", aprovechándose un tal Miguel Fló Torres (a) "Jaumetó" de la incautación del vino.» [375]

El tercer dels propietaris afectats per les incautacions que va prestar declaració a la «Causa General» va ser Àgueda Rovira Gustà, sogra del marquès de Camps i propietària de can Mata de Garrigues. En la seva declaració exposava que la casa i finca

374 AHN. Fiscalia del Tribunal Supremo, Causa General, 1592, exp. 18, fol. 47. Declaració d'Aureli Roviralta Puigventós davant del fiscal delegat per a la instrucció de la Causa General de Barcelona, 2.1.1943.

375 AHN. Fiscalia del Tribunal Supremo, Causa General, 1592, exp. 18, fol. 50. Declaració de Josep Mas Feixas davant del fiscal delegat per a la instrucció de la Causa General de Barcelona, 17.2.1943.

va ser «incautada durante la época roja por los elementos revolucionarios locales, los cuales saqueron y robaron los muebles y enseres [...] así como destruyeron la capilla particular que había en la misma». Deia que «los elementos rojos instalaron en la casa refugiados, llegando a alojar en la misma hasta cuatrocientos». Evidentment, «durante dicha época tampoco le fueron abonadas las rentas de su finca rústica de las que se incautó el Comité Local, causando con ello a la dicente y familia perjuicios por valor de trescientas mil pesetas». Una vegada més, entre els culpables se'n destaca un, el «sujeto conocido por el apodo de El Pusa», que evidentment no era altre que l'aleshores alcalde i president del Sindicat Rabassaire, Joan Valls Pujol.[376]

En un altre ordre de coses, el 27 d'agost de 1936 la Generalitat va aprovar un decret de sindicació obligatòria dels conreadors de la terra, que establia l'organització conjunta dels sindicats agrícoles existents i l'entrada en l'organització de tots els agricultors no sindicats.[377] A partir d'aleshores, a cada poble només podia haver-hi un sol sindicat agrícola, federat a escala comarcal (en aquest cas la Federació Comarcal de Cooperatives d'Igualada) i nacional (la Federació de Sindicats Agrícoles de Catalunya). A més d'aquesta organització de caràcter econòmic, els pagesos podien afiliar-se voluntàriament a qualsevol sindicat de classe (Unió de Rabassaires, UGT, CNT).[378]

Als Hostalets de Pierola aquesta organització conjunta va suposar la fusió de les dues associacions cooperatives preexistents: la Cooperativa Agrícola i el Sindicat Catòlic Agrícola. D'aquesta manera nasqué el Sindicat Agrícola dels Hostalets de Pierola, organització que a partir d'aquest moment es confon a vegades amb l'antiga Cooperativa (en molts documents es manté la denominació, un signe més de la seva preponderància) i en algunes ocasions, fins i tot, amb el Sindicat Agrícola d'Agricultors Rabassaires. Segons recordaria posteriorment el president del nou Sindicat Agrícola, Francesc Biarnés, que era soci del Sindicat de Rabassaires des de la seva fundació i des de 1932 era també el president del Foment Republicà de Pierola, la Cooperativa «va tinguer de ferse càrrec del Sindicat Catòlic, aquest conjuntament amb la Cooperativa va efectuá els seus serveis en conjunt servint a tothom fins al rader moment».[379] A les memòries de Josep Montserrat s'explica aquesta fusió en els termes següents: «A causa

376 AHN. Fiscalia del Tribunal Supremo, Causa General, 1592, exp. 18, fol. 55. Declaració d'Agueda Rovira Gustà davant del fiscal delegat per a la instrucció de la «Causa General» de Barcelona, 12.3.1943. Àgueda Rovira era la mare d'Àgueda Subirats, casada a can Mata de Garrigues mateix amb Jordi de Camps de Casanova l'any 1926. Sobre la família de Camps-Subirats vegeu *supra* el capítol 5.

377 El reglament d'aplicació del decret fou aprovat el 19 d'octubre de 1936.

378 Andreu Mayayo. *De pagesos a ciutadans. Cent anys de sindicalisme i cooperativisme agraris a Catalunya, 1893-1994*. Catarroja–Barcelona: Afers, 1995, p. 125.

379 Carta de Francesc Biarnés als fills dels antics socis de la Cooperativa Agrícola de Pierola, signada al Bruc el primer de setembre de 1978, transcrita per Maite Pujol González. *Cooperativa Agrícola dels Hostalets de Pierola*. Treball de Recerca de Batxillerat, IES Guinovarda (Piera), 2002, p. 75-76. Segons un article publicat a l'*Avui* (7.2.1979), la Cooperativa va absorbir el Sindicat Catòlic, «que va plegar i es féu càrrec dels deutes d'aquest a fi que els pagesos associats no en quedessin perjudicats.» L'article va signat per les inicials J. C., que segurament corresponen a Josep Castaño.

de l'excepcionalitat dels temps, [la Cooperativa] també absorbí l'organització sindical de la competència dretana, el Sindicat Catòlic Agrícola —això de 'catòlic' en aquella època sonava com una blasfèmia—».[380]

Aquesta nova organització cooperativa adquirí un paper absolutament central en la vida social i econòmica de la població, especialment a partir del moment en què prengué el control i la responsabilitat del proveïment de productes de primera necessitat. L'adjudicació d'aquesta funció fou conseqüència de l'escassetat i l'aparició d'especulació al voltant del comerç d'aquest tipus de productes. Així ho reconeixia el mateix Ajuntament de la població quan, en sessió plenària del 3 de novembre de 1936, l'alcalde, Joan Valls Pujol, manifestà «que continuaven els abusos amb respecte a l'enviament a fora de queviures necessaris per a la població, essent un dels articles que es cometien mes abusos el del tocino, ja que el mes passat s'havien sacrificat a l'escorxador una quantitat respectable de tocinos i amb tot a les tendes no se'n trobava gens». Vista la situació «s'acorda que solament la Cooperativa pugui vendre tocino i que es fassi sapiguer als demes tenders que fins a nova ordre els hi quedava prohibit vendre tocino».[381]

Gràfic 12. Moviment de caixa de la secció Cooperativa del Sindicat Agrícola dels Hostalets de Pierola durant la Guerra Civil. Mitjanes mòbils de 5 mesos en valors constants expressats en pessetes de 1913

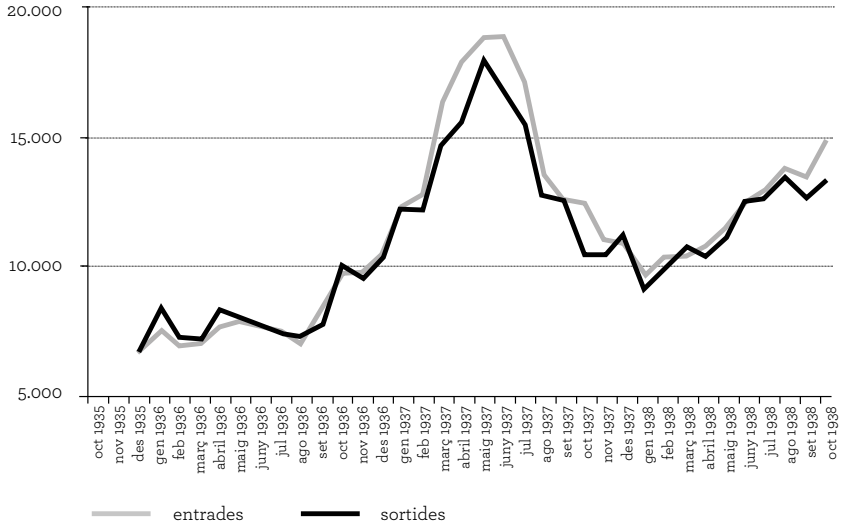

Font: Llibre de Caixa. Documentació patrimonial de la família Fajardo.

380 J. Montserrat Valls. *Els meus records …*, p. 132 i 195.

381 AMHP. Actes del Plenari Municipal, Llib.26, f. 38. Davant la continuïtat del problema del proveïment, es va acordar al cap de poc (el 17 de novembre de 1936) modificar aquest acord en el sentit d'autoritzar els botiguers a vendre carn de porc, si esqueia, d'animals engreixats per ells mateixos o comprats a fora el terme. (*Ibídem*. Llib. 26, p. 40).

El desenvolupament que havia adquirit l'entitat l'any 1937 com a resultat de la fusió de tota l'acció cooperativa en un únic sindicat i el paper que se li va adjudicar en l'abastament de queviures a la població i els productes de consum agrícola queden ben de manifest en el gràfic 12. Després de descomptar els efectes del procés inflacionari i, tot i la caiguda d'activitat que va experimentar des de mitjan 1937, el moviment de caixa del nou Sindicat Agrícola de Pierola duplica les xifres de la Cooperativa abans de la guerra. Si es compara la dimensió adquirida pel Sindicat hostaletenc amb la que presentaven els que funcionaven dins l'àmbit de la Federació Comarcal de Cooperatives d'Igualada (taula 31), veiem que el Sindicat Agrícola dels Hostalets de Pierola era la primera entitat a nivell comarcal en nombre de socis (250) i la segona en volum de vendes realitzades (79.958 pessetes), només lleugerament per darrere del Sindicat Agrícola d'Òdena, que, encara que disposava de menys socis (204), va fer durant el 1937 unes vendes per valor de 88.856,40.[382]

Taula 31. Cooperatives que operaven a la comarca de l'Anoia (1937)

a) Cooperatives adherides a la Federació Comarcal de Cooperatives d'Igualada

Cooperativa	Vendes	Socis	Familiars
Sindicat Agrícola d'Òdena	88.856,40	204	1.030
Cooperativa Agrícola d'Hostalets de Pierola	79.958,00	250	1.440
Sindicat de Vinyaters de Tous	73.245,25	197	985
Cooperativa Agrícola de Vallbona d'Anoia	68.852,70	141	621
Sindicat Agrícola de Carme	45.577,40	140	700
Cooperativa Agrícola de la Llacuna	26.658,75	211	940
Sindicat Agrícola d'Orpí	26.539,25	67	330
Sindicat Agrícola de Torre de Claramunt	25.882,30	55	275
Cooperativa Agrícola de Sesgaioles	23.243,45	98	451
Sindicat Agrícola de Cabrera d'Anoia	21.689,60	49	225
Cooperativa Agrícola de Pujalt	16.650,00	74	537
Cooperativa Agrícola de Copons	14.157,45	69	359
Sindicat Agrícola de Rubió	12.561,85	77	400
Cooperativa Agrícola de Castellfollit de Riubregós	7.889,85	130	560
Total	**531.762,25**	**1.762**	**8.853**

382 En aquesta documentació, el Sindicat Agrícola dels Hostalets de Pierola apareix amb la denominació de Cooperativa Agrícola dels Hostalets de Pierola (Documentació patrimonial de la família Fajardo. Inventari de la Federació Comarcal de Cooperatives d'Igualada, 1938).

b) Cooperatives no adherides a la Federació Comarcal de Cooperatives d'Igualada

Cooperativa	Vendes	Socis	Familiars
Sindicat Agrícola d'Igualada	179.296,70	nc.	nc.
Sindicat Agrícola de Piera	9.556,70	nc.	nc.
Sindicat Agrícola de Capellades	4.463,90	nc.	nc.
Sindicat Agrícola del Bruc	3.876,40	nc.	nc.
Sindicat Agrícola del Badorc (Piera)	2.963,40	nc.	nc.
Sindicat Agrícola de Vallbona d'Anoia	2.006,25	nc.	nc.
Sindicat Agrícola de Montbui	1.312,70	nc.	nc.
Sindicat Agrícola de Vilanova d'Espoia (Torre de Claramunt)	994,50	nc.	nc.
Sindicat Agrícola de la Molsosa	105,00	nc.	nc.
Total	**204.575,55**	**nc.**	**nc.**

Nota: S'han exclòs aquelles cooperatives que no constaven explícitament com a cooperatives agrícoles (tot i que és possible que realitzessin subministraments de productes agrícoles) o bé que pertanyien a altres comarques (tot i que estiguessin adherides a la Federació Comarcal de Cooperatives d'Igualada). Les dades recullen l'estat de les cooperatives a 31 de desembre de 1937 (les vendes corresponen a tot l'exercici de l'any 1937).

Font: Elaboració pròpia a partir de documentació patrimonial de la família Fajardo. Inventari de la Federació Comarcal de Cooperatives d'Igualada, 1938.

Una altra mostra de la rellevància aconseguida durant la Guerra Civil pel Sindicat Agrícola hostaletenc la tenim en l'emissió que va fer de moneda social pròpia l'any 1937. L'import total emès va ser de 9.000 pessetes repartit en peces metàl·liques de 5 i 10 cèntims i de 1, 2 i 5 pessetes. Segons un inventari del 28 de juny de 1937, la moneda emesa en circulació pujava fins a les 2.233,75 pessetes. Restaven en poder del «dependent» i del «distribuidor» 3.426,30 pessetes i constava com a fons de reserva un import de 2.622,50 pessetes.[383] Tal com posà de manifest Josep M. Bricall en el seu estudi sobre l'economia catalana durant la Guerra Civil, la realització d'aquests tipus d'emissions s'ha d'interpretar com la resposta espontània que van donar les institucions econòmiques més rellevants de cada població a la desaparició de la circulació de la moneda fraccionària metàl·lica per l'atresorament que en feien els tenidors.[384] En el cas dels Hostalets, així ho reconeixia el mateix Ajuntament quan en el ple municipal del 17 de maig de 1937 prengué la paraula «el ciutadà alcalde [i] exposà que la manca de moneda fraccionària causava greus pertorbacions al veïnat». Aquest problema es veia agreujat «a més per la multiplicitat de vals de totes menes que circulaven per la població.» Com que «ni l'Estat, ni la Generalitat no havien solucionat aquest problema que es deixa sentir arreu de Catalunya malgrat el temps que fa que el problema es

383 Maite Pujol González. *Cooperativa Agrícola…*, p. 92.

384 Josep Maria Bricall. *Política Económica de la Generalitat (1936-1939)*. Barcelona: Edicions 62, 1979, vol. II, p. 280.

deixa sentir», l'alcalde «creia que era hora de cercar solució dins l'esfera del municipi». Enfront de les 9.000 pessetes posades en circulació pel Sindicat, l'Ajuntament prengué l'acord d'emetre paper moneda de curs local obligatori per un import total de només 5.000 pessetes.[385] Estem davant d'una prova més de la capacitat economicofinancera adquirida pel Sindicat Agrícola en aquests moments crítics.

L'augment quasi frenètic de l'activitat desplegada pel Sindicat Agrícola en relació amb la que desenvolupaven les associacions anteriors va obligar el Sindicat a cercar nous locals, més enllà dels que disposava de l'antiga Cooperativa i de l'absorbit Sindicat Catòlic. L'adquisició d'aquests nous locals va ser relativament fàcil, fruit del context revolucionari en què es visqué després del 18 de juliol de 1936. Un d'aquests locals va ser l'església parroquial. Havent estat saquejada i cremats els objectes de culte el 22 de juliol de 1936,[386] l'edifici va quedar buit i sense ús. Se'n féu càrrec l'Ajuntament fins al 5 d'abril de 1937, en què en sessió plenària «s'acordà per unanimitat cedir al Sindicat Agricola d'aquest poble l'edifici de l'ex-església». S'estipulà un lloguer de 150 pessetes anuals i s'imposà com a condició que «el Sindicat Agrícola no podria utilitzar la part dreta de l'edifici o sia el que havia estat sagristia mes el tros que continua, ja que l'Ajuntament se'l reserva per propi us. Les obres que es tinguin de fer per deixar en condicions l'edifici aniran a càrrec del Sindicat Agricola, el qual les podrà descomptar del lloguer a satisfer».[387] Segons Josep Montserrat, «a la part davantera de l'actual altar major s'hi construí un envà de tres o quatre metres d'alçada que tancava el recinte, per convertir-lo en una sitja per guardar-hi cereals. També en altres espais del temple hi havia dipositades, per comercialitzar, matèries per a l'agricultura, carbó per les cuines, alfals per al bestiar i altres productes d'ús habitual al poble».[388]

L'altre local que va utilitzar el Sindicat Agrícola, segurament ja des del moment mateix de la seva constitució per l'agost de 1936, va ser la casa i els locals annexos a la mateixa propietat d'Aureli Roviralta Puigventós, hisenda que, com s'ha vist, fou una de les col·lectivitzades al terme municipal de Pierola. En una de les façanes de la casa s'hi va esgrafiar un rètol amb les paraules: «Sindicat Agrícola – Hostalets de Pierola».[389]

Si el context de la Guerra Civil va tenir un impacte important sobre la dinàmica de les entitats cooperatives preexistents, la resta d'associacions no van deixar de rebre'n les conseqüències, de manera que tot l'entramat associatiu que s'havia anat construint al llarg de les tres o quatre dècades anteriors va veure's sobtadament modificat. No cal dir que això forçosament havia de ser així, atès que, com s'ha posat de manifest a bastament en els capítols anteriors, va ser per mitjà de la construcció d'aquest entramat

385 AMHP. Actes del Plenari Municipal, llib.27, f. 16.

386 Una crònica d'aquests fets es troba a J. Montserrat Valls. *Els meus records* …, p. 191-193.

387 AMHP. Actes del Plenari Municipal, Llib. 27, f. 11.

388 J. Montserrat Valls. *Els meus records* …, p. 194.

389 *Ibídem*, p. 186-187 i 194-195.

associatiu que s'havien canalitzat moltes de les inquietuds polítiques i de les tensions socials que es vivien en el poble dels Hostalets durant aquells anys anteriors. L'alliberament de la pressió acumulada durant dècades de manera sobtada en el context revolucionari de l'inici de la Guerra Civil va fer saltar pels aires aquella estructura associativa, de manera que en sortiren especialment malparades les organitzacions afins a la dreta regionalista.

En aquest sentit, resulta ben il·lustratiu el que va succeir amb la Unió Regionalista Hostaletenca, que va deixar d'operar en el context de la guerra, i amb els locals i dependències de què disposava: una panificadora i la seu social, el Casal Català. La coneguda com a «Panificadora Regionalista» havia estat creada l'any 1920 per competir amb el forn de pa que anava a posar en funcionament la Cooperativa Agrícola en el seu nou local. Fou edificada en un solar propietat de Joan Vallès Llopart, que en aquells moments era alcalde de Pierola, president de la Unió Regionalista Hostaletense i membre dirigent del Sindicat Catòlic Agrícola.[390] Abastí de pa dos flequers que comptaven com a clientela amb bona part de les famílies vinculades a aquestes organitzacions conservadores fins al moment de l'inici de la Guerra Civil. A primers de juny de 1937, Vicenç Benedicto i Joan Fló sol·licitaren a la Generalitat de Catalunya poder posar-la de nou en funcionament per compte de la secció local de la CNT, de la qual eren president i vicepresident respectivament. Pel que fa al Casal Català, foren Pere Prat Parrot (secretari general del Partit Socialista Unificat de Catalunya radi Pierola) i Frederic Samsó (president de la UGT) els que per l'octubre de 1936 s'adreçaren a la Generalitat perquè els fos «adjudicada la seva ocupació per tal de destinar-lo a les finalitats sindicals i socials per al proletariat, per a la defensa de la Llibertat vinculada a la República i per accelerar el ritme de la evolució social ja imprimida [des] del Govern de Catalunya». L'ocupació es justificà pel fet que aquest edifici «el dia 10 de juliol darrer es trobava en possessió del Partit de Lliga Catalana».[391]

De tot l'entramat associatiu hostaletenc, només van restar al marge dels efectes del procés revolucionari les dues societats de socors mutus existents a la població, que van continuar funcionant amb una normalitat més aparent que real. Totes dues van canviar la denominació per tal d'ajustar-la al context d'escàs fervor religiós que imperava. En una reunió general de socis de la Germandat de Sant Sebastià celebrada el 27 de setembre de 1936 «el Sr. Presidente expuso que el objeto de la reunión era el de manifestar a los allí reunidos que acababa de recibir de la Federación de Hermandades de Cataluña un escrito rogando fuese cambiado el nombre de esta Hermandad por otro que sea del gusto de la misma. Acto seguido la Junta se puso en deliberación y acordaron por unanimidad que en lo sucesivo esta Hermandad debía ostentar el nom-

390 Vegeu l'inici del capítol anterior.

391 Delegación Nacional de Servicios Documentales de la Presidencia del Gobierno, Comissió de Responsabilitats de la Generalitat de Catalunya, Sig. PS-Barcelona-Generalitat, 166,1.

bre de Hermandad de Socorros Mutuos 'Salud' y remitir testimonio del presente a la referida Federación».[392]

Per la seva part, la mútua vinculada a la Cooperativa Agrícola ja s'havia avançat als esdeveniments quan el 17 de novembre de 1935 havia posat a votació la possibilitat de «canviar el nom de Sant Isidre per el nom de Nova Germanor»[393], que s'aprovà per unanimitat dels assistents. Tanmateix, no es va portar a terme, perquè el 7 de febrer de 1937 el president de l'entitat, Joan Sampere Mabras, exposà que «degut a la transformació que el moviment revolucionari ens ha portat, i que es dona el cas que encara ens regeixen uns Estatuts amb caire religiós per tenir-ne uns altres a la seva aprobació cuan esclatà el moviment al dinou de juliol i per aquest motiu es pot dir que estem deslegalitzats».[394] En conseqüència, proposà que s'acceleressin els tràmits per a la legalització dels nous estatuts i el canvi de nom de l'entitat, que va entrar en vigor el 19 de juliol de 1937, just un any després de l'inici del moviment revolucionari.[395]

En conjunt, els dos anys i mig de Guerra Civil van comportar una profunda modificació de l'entramat associatiu de la població. Malgrat l'excepció pel que fa a les societats de socors mutus, podem concloure que la duplicitat d'entitats a través de la qual s'havia canalitzat bona part de la vida social i política hostaletenca des de feia dècades va acabar sobtadament per efecte del procés revolucionari que es va produir durant els darrers dies de juliol del 1936. El resultat fou l'absorció de les principals associacions dretanes per les seves homòlogues d'esquerres i per l'omnipresent Sindicat Agrícola. Aquesta simplificació del panorama associatiu i de la vida social i política local en realitat ja no tingué marxa enrere. Més aviat va constituir el primer pas d'una simplificació encara més radical del panorama associatiu que es produiria un cop acabada la Guerra Civil.

Epíleg

El dia 23 de gener de 1939 l'entrada de les tropes de l'exèrcit franquista als Hostalets de Pierola posava punt i final a les activitats desenvolupades durant la seva efímera existència pel Sindicat Agrícola i, de retop, a les menades fins al 1936 per l'antiga Cooperativa Agrícola i el Sindicat Catòlic Agrícola. El local de la Cooperativa va ser clausurat. Ocupat per la Falange, s'utilitzaria com a seu de la Hermandad Sindical de Labradores

392 AMHP. Fons Germandat Sant Sebastià, Llibre d'actes (27.4.1890 / 15.2.1948), s.f.

393 Documentació patrimonial dels descendents de Josep Isart Poch, Llibre d'Actes de la Germandat de Sant Isidre, 1933-1940, p. 4.

394 *Ibídem*, p. 6.

395 *Ibídem*, p. 8.

y Ganaderos, la qual, al seu torn, es féu càrrec del trull que fins a 1936 havia gestionat l'antic Sindicat Catòlic Agrícola.[396]

Què va passar amb les associacions que s'havien constituït a redós de la Cooperativa Agrícola? El Foment Republicà simplement va desaparèixer. En canvi, la Germandat de Sant Isidre va ser obligada a fusionar-se a l'antiga Germandat de Sant Sebastià. Hi va tenir una intervenció directa l'alcalde, Joan Blanch Dobón, el qual el 28 de gener de 1940 va convocar una reunió conjunta dels socis de les dues entitats davant dels quals va expresar «que vería con suma satisfacción la fusión de ambas mutualidades al fin de demostrar un espíritu de concordia, norma primordial para lograr con la cooperación benévola de todo el pueblo el engrandecimiento de la Mutualidad. Seguidamente y de acuerdo con las manifestaciones hechas por el Sr Alcalde fue aprobada la "Fusión" unánimemente por los asistentes al acto». És ben significatiu del caràcter que tenia aquest acte el protocol que es va seguir:

> Salvador Esteve Isart en calidad de cajero del que fue Montepio de Sn. Isidro de esta localidad hace entrega al cajero del Montepio de Sn. Sebastian con motivo de la fusión la cantidad de dos mil doscientas ochenta ptas. con ochenta céntimos en metálico y la cantidad de mil pesetas con títulos de la Cooperativa Agrícola, cantidades que en suma total saldan las cuentas del mencionado Montepío de Sn. Isidro.

L'acte es concloure amb el lacònic crit de «Saludo á Franco ¡Arriba España!»[397]

Amb aquest nou ordre de coses, quedava pendent de resoldre una qüestió important al voltant del local de l'antiga Cooperativa Agrícola: el de la titularitat de la seva propietat. Com que la societat propietària estava desmembrada, els deutes contrets durant els anys vint amb el proveïdor tarragoní Joan Pallarès ara pesaven sobre el local com una espasa de Dàmocles que no va trigar gaire a caure-li a sobre.

El deute reconegut per la Cooperativa Agrícola de Pierola en una Junta General celebrada el 20 de maig de 1930 pujava a 34.755,40 pessetes. L'entitat s'havia compromès a pagar-lo abans de 1944 i, mentre no es liquidés, abonaria un interès del 5% anual i oferia com a garantia hipotecària l'edifici que constituïa la seu de l'entitat.[398] En un inventari de la Cooperativa del 28 de juny de 1937 (quan l'entitat ja havia quedat subsumida pel Sindicat Agrícola creat l'any anterior) es xifrà l'import que faltava per pagar a Joan Pallarès en 28.420 pessetes (que es comptaven pagar amb anualitats proporcionals fins a 1944) i el valor de l'edifici de la Cooperativa es calculava en 67.752,20 pessetes.[399] Amb l'important desenvolupament assolit per les activitats de l'entitat durant el període de la Guerra Civil semblava que no hi havia d'haver hagut cap problema

396 J. Montserrat Valls. *Els meus records …*, p. 133-134.

397 AMHP. Fons Germandat de Sant Sebastià, Llibre d'actes (27.4.1890 / 15.2.1948) s.f

398 Registre de la propietat d'Igualada, núm. 2, tomo 803, llibre 19, finca 618, inscripció 4a.

399 Documentació patrimonial de la família Fajardo. Papers de la Cooperativa Agrícola, Balanç 28.6.1937.

per acabar de retornar el crèdit. Segons el relat d'alguns testimonis, a la fi de la Guerra Civil el valor dels gèneres existents al mateix local i als altres ocupats durant el conflicte (can Roviralta i l'església parroquial) hauria cobert el deute amb el comerciant tarragoní. El cert és, però, que aquests gèneres van anar desapareixent fruit de l'apropiació que en feren alguns particulars[400] i quan finalment, quasi mig any després de la instauració del nou règim, el 22 de juny de 1939, la recent creada Junta de Recuperación Agrícola, de la mà del ben conegut del lector Jaume Valls Sagristà, va anar a prendre inventari «de los géneros hallados al Sindicato Rojo», ja només quedaven unes petites quantitats de sulfat de coure, sofre i garrofes, més una quantitat més important de potassa, valorat tot en 4.470,95 pessetes. Aquestes mercaderies foren incautades i venudes per compte de l'esmentada Junta de Recuperación Agrícola (presidida per l'alcalde Blanch Dobón),[401] sense que, evidentment, en aquelles circumstàncies els homes del nou règim es plantegessin ni per un moment la conveniència de liquidar un deute que, de fet, havia estat contret en un període polític anterior pels que ells consideraven els seus adversaris polítics.

Mentrestant, el que no va perdre el temps va ser Joan Pallarès, de Tarragona. El mes de maig de 1943 va acudir al Jutjat de Tarragona per reclamar un deute que pujava a 26.668,90 pessetes de capital i 4.407,53 pessetes d'interessos acumulats. El jutge va dictar un acte d'embarg, l'execució del qual va comportar el pas de la propietat de l'antiga seu de la Cooperativa Agrícola a mans de Pallarès.[402]

A partir d'aleshores, amb el pas dels anys, l'edifici es va anar degradant per la falta del manteniment necessari per part del propietari. Finalment, el sostre va caure parcialment. Els descendents de Pallarès van sol·licitar la declaració de ruïna, que els va ser concedida per l'Ajuntament el 26 de gener de 1977. Immediatament es procedí a l'enderroc. Els esforços per evitar-ho dels antics socis i fills dels antics socis (constituïts en comissió gestora per a la recuperació del patrimoni de la Cooperativa) van ser infructuosos.[403]

D'altra banda, la victòria de l'exèrcit de Franco en la Guerra Civil i el canvi de règim polític que se'n derivà, també van tenir conseqüències sobre les organitzacions dretanes hostaletenques que havien funcionat abans de 1936. El Casal Català de la Unió Regionalista Hostaletenca, que havia estat incautat per l'octubre de 1936 per la UGT i el PSUC, recobrà, després del gener de 1939, la independència. No cal dir que va haver de renunciar a una part important de la seva idiosincràsia, i va haver de ser completament eliminada qualsevol connotació catalanista de les que havia tingut

400 Segons entrevista a un testimoni que vol romandre en l'anonimat.

401 AMHP. Papers de la Junta de Recuperación Agrícola, reg. 1907.

402 Registre de la propietat d'Igualada, núm. 2, tomo 803, llibre 19, finca 618, inscripció 4a., lletra A i 5a., lletra B. *Informe sobre els patrimonis confiscats a les cooperatives el 1939*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1984, p. 40.

403 Documentació particular de Joan Raventós Millaret.

abans de 1936. El nom adoptat per l'organització és ben eloqüent del canvi de tarannà. Passà a denominar-se Casino Nacional.[404]

En definitiva, pel gener de 1939, es clogué el llarg capítol en la història de la vida política i associativa dels Hostalets de Pierola que, amb major o menor fortuna, hem intentat historiar en les planes precedents, a la vegada que se n'obria un de nou i completament diferent a l'anterior.

404 AGDGC. Fons d'Associacions, exp. 17.998.

CONCLUSIONS

Hem arribat al final de l'itinerari que us proposàvem a l'inici d'aquest llibre: un recorregut per quasi cinc dècades de la història d'un poble situat al bell mig de la Catalunya més genuïnament rabassaire. Hem repassat amb un cert nivell de detall (tot el que permeten unes fonts abundants, encara que fragmentàries i de vegades indirectes) els principals esdeveniments que, al llarg del període de 1890 a 1939, sacsejaren la vida local dels Hostalets, el nucli de població més important del terme municipal de Pierola. Hem vist que era un nucli poblat per gent dedicada gairebé exclusivament a l'activitat agrària i, més específicament, al conreu de les vinyes situades en terres cedides a rabassa morta per alguna de les hisendes del mateix poble o dels voltants.

Hem fet aquest recorregut convençuts que el que descrivíem d'aquest petit nucli era una trajectòria altament representativa tant dels problemes que hagueren d'afrontar com de les solucions que es proposaren per resoldre'ls en les principals àrees vitícoles de Catalunya en aquest període. I, tal com dèiem en la introducció, també pensem que una aproximació detallada i global a un microcosmos local permet posar al descobert nous elements que enriqueixen les interpretacions i obren noves perspectives. Més enllà, doncs, de la descripció d'uns fets que en aquests anys van marcar la vida local en aquest petit nucli rabassaire del sud de la comarca d'Igualada, hem pretès aproximar-nos a alguns dels processos històrics que més van marcar la història de Catalunya del passat segle XX.

En el nostre periple pels carrers, places i locals públics d'aquest poble hem anat trobant tota una colla de personatges. Ens hi hem referit amb noms i cognoms (i sovint també amb el sobrenom) i hem procurat esbrinar-ne les trajectòries, perquè creiem fermament que la història la construeixen les persones amb les seves decisions individuals i col·lectives. Tanmateix, si ens hem aproximat a aquestes individualitats, no ha estat per l'interès que oferien per elles mateixes, sinó perquè les seves preocupacions i els seus posicionaments ens han servit per perfilar els grans trets d'una

trajectòria sociopolítica que creiem que és força comuna a la que podríem descobrir en molts altres pobles semblants de la Catalunya rural. Al final d'aquest estudi volem, per tant, reafirmar-nos en la reivindicació del potencial de la història local com a forma d'aproximació a l'anàlisi de les forces del canvi històric i de la complexitat de les seves interrelacions.

El punt de partida, l'hem situat en la darrera dècada del segle XIX quan amb l'arribada de la fil·loxera aquesta comunitat local es veié immersa en una profunda crisi econòmica i social, en quedar radicalment modificades les que havien estat les bases del seu creixement fins a aquell moment. La plaga no sols va destruir les vinyes, sinó que també va liquidar de manera inexorable un model de relacions jurídiques al voltant de la terra regulades pels contractes de rabassa morta, a partir dels quals molts anys abans s'havien eixermat els boscos i s'havien plantat les vinyes. El rabassaires van desaparèixer sobre el paper i també, per tant, tots els drets que en virtut dels contractes de rabassa morta aquells podien pretendre sobre la terra. La degradació del seu estatus jurídic es feia evident quan observàvem en el capítol primer la desaparició dels rabassaires dels repartiments de la contribució rústica. Ara bé, que sobre els papers desapareguessin els «rabassaires» no vol dir que ells deixessin de considerar-se'n. Ben al contrari. En el context de profunda depressió vitícola que es visqué durant les primeres dècades del segle XX, a mesura que s'anava degradant tant la situació econòmica com la condició jurídica dels antics rabassaires, més ells prengueren consciència de la seva situació real. La lluita que menaren, abans que res, fou una lluita per reafirmar-se en el que havien estat en virtut dels antics contractes de rabassa morta que, atesa la seva naturalesa emfitèutica, els convertien, de fet, en quasi propietaris de les terres que treballaven, malgrat que haguessin de pagar una renda a qui els havia cedit la terra o als seus hereus.

Les tensions socials que derivaven d'una determinada distribució de la propietat de la terra (i dels mecanismes que en regulaven l'accés i l'aprofitament per part dels que no en tenien), que s'anaren covant en aquella conjuntura crítica del canvi de segle, es van canalitzar, en bona mesura, a través de les lluites polítiques. En un context marcat per l'estat avançat de descomposició del sistema polític de la Restauració, les lluites caciquistes van poder ser aprofitades per fer aflorar la disconformitat respecte a l'*statu quo* per part d'aquells sectors populars que més malament ho estaven passant com a conseqüència de la crisi vitícola. Als Hostalets de Pierola, el suport incondicional que el grup dirigent local havia prestat sempre als cacics del districte, la família Godó, a partir de l'inici del segle XX va ser cada cop més obertament qüestionat pels sectors més populars, sobre els quals exercia un poder de seducció creixent el republicanisme. Les arrels republicanes més profundes del moviment rabassaire, als Hostalets, com a molts altres indrets de la Catalunya rabassaire, cal cercar-les en aquests anys del canvi de

segle, quan sectors de la petita pagesia es posicionaren clarament enfront d'uns cacics locals que actuaven en el marc d'un sistema polític cada cop més qüestionat.

Si les lluites contra el caciquisme de la Restauració van ser la via d'expressió política d'unes tensions socials que anaven *in crescendo*, cal dir que el terreny on va dirimir-se l'enfrontament fou el de l'associacionisme. L'associacionisme, més enllà de la dimensió antropològica, tenia una multiplicitat de raons de ser en el context dels anys de final del segle XIX i de principi del segle XX. Associar-se era, en primer lloc, una manera de fer front a les contingències intrínseques a la realitat humana. Les societats de socors mutus o «germandats» que es van difondre per Catalunya i Espanya a partir de la dècada de 1880 responien a aquesta necessitat. El poble dels Hostalets, puntual, no va faltar a la cita i el 1884 una colla de veïns van constituir la Germandat de Socors Mutus sota l'advocació de Sant Sebastià. En la conjuntura depressiva que tan negativament va afectar el sector vitivinícola durant la primera i la segona dècades del segle XX, associar-se amb finalitats cooperatives també esdeveningué indispensable de cara a apuntalar la precària situació econòmica que afectava un gran nombre d'explotacions familiars pageses. També als Hostalets, com en tants altres llocs de Catalunya, s'exploraren les possibilitats que oferia aquest mecanisme associatiu a partir de la constitució de la Cooperativa Agrícola de Pierola, just uns mesos després que les vinyes catalanes fossin assolades per una brutal epidèmia de míldiu, que va reduir la collita al no-res. Una altra funcionalitat de l'associacionisme tenia a veure amb el foment de la sociabilitat i de les activitats recreatives. Amb aquest objectiu es constituïen entitats d'esbarjo per als associats, la primera de les quals, en el cas que ens ocupa, fou la Unió Hostaletenca, activa ja a la darrera dècada del segle XIX.

Ara bé, més enllà de les funcions que els eren pròpies, fossin del tipus que fossin, totes aquestes entitats també jugaren un paper més difús que en podríem dir d'enquadrament polític. En l'àmbit d'una petita comunitat rural, on la majoria dels membres estaven lligats per vincles familiars més o menys directes i on tots es coneixien, l'adscripció d'un individu a una determinada associació venia molt condicionada per la confiança i el reconeixement que els promotors o els dirigents de l'entitat li mereixien. Els dirigents no actuaven com uns simples gestors d'una organització amb uns fins concrets i precisos, sinó que també exercien una funció representativa en l'àmbit de la sociabilitat local. Per formar part d'una associació, era necessària una certa afinitat amb els altres membres de l'entitat i, especialment, amb els seus dirigents, que podia venir donada per unes determinades coordenades ideològiques i d'extracció social. Però al mateix temps, el fet de ser un membre actiu d'una organització que tenia una determinada tendència reforçava aquesta identificació. Les identitats col·lectives es manifestaven, sobretot, en situacions de conflicte, quan un col·lectiu necessitava definir-se per oposició a un altre i es posicionava en un sentit determinat. Aleshores, les associacions

esdevenien actores protagonistes dels conflictes i difuminaven la identitat individual dels seus membres.

Aquest element funcional de l'associacionisme pensem que és indispensable per entendre un dels fenòmens més rellevants que es donaren en la vida sociopolítica local, a partir de l'entrada del nou segle. Ens referim al dualisme associatiu. En el moment en què l'ordre sociopolític començava a ser obertament qüestionat per sectors cada cop més amplis de la població, es constituïen noves associacions en paral·lel a les ja existents, que estaven en mans i sota el control directe de l'oligarquia local.

En el capítol tercer hem vist com davant la Unió Hostaletenca, que més enllà de les seves finalitats recreatives actuava *de facto* com un instrument més de control social en mans d'aquella oligarquia, el 1902 es creà la Constància Pierolenca. El grup de joves que va impulsar la constitució d'aquesta nova entitat no pretenia altra cosa que posar en qüestió la primacia mantinguda per l'entitat amb la qual volia rivalitzar. I el caràcter del desafiament que representava aquest esdeveniment es va posar clarament de manifest amb les activitats que va desenvolupar en els anys següents. Però n'és només un exemple. Com hem vist, el dinamisme associatiu de les primeres dècades del segle XX va configurar dues xarxes paral·leles, separades per diferències de tipus polític i ideològic.

El clima de confrontació com el que es vivia en aquest petit nucli de la Catalunya rabassaire feia molt difícil que prosperés algun projecte col·lectiu que requerís unitat i consens. S'intentà amb la creació de la Cooperativa Agrícola (1915), però ben aviat les divergències ideològiques van aflorar fins al punt de convertir-se en insalvables. En la posada en funcionament de la Cooperativa Agrícola toparen frontalment dues concepcions ideològicament antagòniques del fet cooperatiu. Els uns entenien el cooperativisme com un element més de defensa dels interessos de les classes populars davant les oligarquies benestants. Es tracta d'aquell cooperativisme que, com a doctrina i ideologia, tenia les arrels en el republicanisme popular de la segona meitat del segle XIX. En canvi, els altres, més enllà de la funcionalitat estrictament econòmica, consideraven l'associacionisme de caràcter cooperatiu un mecanisme de reforçament de l'ordre social vigent a partir de l'establiment de solidaritats interclassistes de tipus corporatiu. En el cas dels Hostalets, aquesta segona via del cooperativisme es va situar en el terreny del reformisme social catòlic. Fruit de les diferències, el sector pagès més popular va prendre el control de la Cooperativa Agrícola, mentre que els membres afins a l'oligarquia local van abandonar-la per emprendre un projecte alternatiu. El 1919, es constituí el Sindicat Catòlic Agrícola dels Hostalets de Pierola.

El funcionament paral·lel de dues organitzacions cooperatives en una localitat tan petita va tenir conseqüències importants. Sens dubte, l'existència d'una cooperativa única que agrupés els pagesos dels Hostalets hauria estat més eficient: hauria per-

mès reduir els costos d'inversió (que van pesar com una llosa per a la Cooperativa Agrícola) i també els costos de gestió, i hauria permès reduir els preus dels productes que ambdues cooperatives subministraven als socis en augmentar l'escala de les compres als proveïdors. La duplicitat de serveis limitava les seves possibilitats i agreujava els problemes de finançament de l'activitat cooperativa. Una organització única, en definitiva, hauria pogut oferir més o millors serveis. Però això no va ser possible a causa de la divisió social existent. En aquest sentit, el cas estudiat permet comprovar les limitacions imposades al desenvolupament del cooperativisme per un ambient de confrontació social.

La confrontació va adoptar un caràcter institucional, en la mesura que els enfrontaments van desembocar en la creació d'associacions de signe polític contraposat que entraven en oberta competència. Ho hem vist en les organitzacions cooperatives, però en les societats de socors mutus es repetí el mateix fet: l'any 1920 es constituí una mútua alternativa a la vella Germandat de Socors Mutus de Sant Sebastià. I aquest mateix any, al redós de la Cooperativa Agrícola, es va crear el Foment Recreatiu, una entitat de caràcter lúdic, però que seria molt permeable a les inquietuds polítiques. D'aquesta manera s'anà creant un entramat d'associacions de diferents tipus, que van anar teixint vincles entre elles i que van anar configurant dues xarxes paral·leles integrades, cadascuna, per una entitat mutual, una associació recreativa i també una cooperativa agrícola. El que separava ambdues xarxes eren les diferències de tipus polític i ideològic.

Naturalment, la configuració d'aquestes dues xarxes associatives va ser el resultat d'un procés que s'inicià al començament del segle XX i que culminaria en la dècada de 1920. Un fet de gran transcendència en aquesta evolució va ser la reorganització de la vella Unió Hostaletenca l'any 1918 com a entitat ara declaradament política afí a les posicions que en aquest terreny defensava la Lliga Regionalista de Prat de la Riba i Cambó. La Unió Regionalista Hostaletenca es proposava actuar com a secció local d'aquell partit polític. Després que el 1914 en el districte electoral d'Igualada s'hagués esfondrat definitivament el caciquisme godonista, l'oligarquia hostaletenca, que sempre n'havia estat una servidora fidel, va optar per cercar aixopluc a redós del regionalisme de dretes encapçalat per la Lliga i parapetat al darrera de la flamant Mancomunitat de Catalunya. També aquí estem davant d'una evolució que no és privativa de la comunitat analitzada: la capacitat del catalanisme emergent d'aprofitar les estructures subjacents del caciquisme de la Restauració per tal d'ampliar la seva base territorial i social és prou coneguda.

A mitjan anys vint la Unió Regionalista Hostaletenca va construir el seu local propi, el Casal Català. Com hem vist, aquesta iniciativa va ser una resposta a l'edificació del local de la Cooperativa Agrícola. Aleshores al poble dels Hostalets

de Pierola s'havia consumat la divisió neta en dos sectors antagònics que, a través de l'entramat associatiu, confrontaven ideologies i projectes polítics alternatius. Els posicionaments de cada sector havien esdevingut tan irreconciliables que cadascuna de les dues meitats del poble fins i tot havia decidit organitzar per separat l'aprovisionament de pa.

El canvi de règim polític que es produí després de les eleccions municipals de 1931 només va fer emergir un conflicte larvat durant molt temps i que covava amagat al darrere del dualisme associatiu. Per primera vegada prenien consistència les expectatives dels conreadors d'esdevenir propietaris de les terres que treballaven. Amb la conversió dels antics rabassaires en propietaris no sols quedaria solucionat un problema social, sinó que també s'esperava que fos una sortida a les dificultats estrictament econòmiques derivades dels problemes de malvenda i dels baixos preus del vi. Els pagesos esdevinguts propietaris no haurien de lliurar una part de la collita i aquests ingressos addicionals els permetrien reequilibrar els comptes d'explotació. Els propietaris sempre havien vist el problema vitícola com un problema de mercat; però per als antics rabassaires era un problema social, solucionat el qual també quedarien de retop resoltes les dificultats econòmiques derivades de la mala conjuntura comercial.

Aquest era el rerefons des del qual als Hostalets s'assistí a la proclamació de la Segona República. Al cap de ben poc de les eleccions d'abril de 1931, des del grup dirigent de la Cooperativa Agrícola es va promoure la creació d'una secció local d'Esquerra Republicana de Catalunya. El Foment Recreatiu va transformar-se en Foment Republicà i, pagant una petita quota addicional, els socis de l'entitat es convertien en afiliats del partit de Macià. Tal com uns anys abans, el 1918 en concret, havia fet la Unió Hostaletenca amb la seva refundació, l'entitat creada amb finalitats lúdiques i recreatives es convertia ara en una organització política. Amb la mateixa rapidesa també els homes de la Cooperativa Agrícola van promoure la creació d'una secció local de la Unió de Rabassaires: el Sindicat d'Agricultors Rabassaires de Pierola.

Els Hostalets de Pierola ens ofereix un exemple paradigmàtic, d'aquells de manual, de la vinculació entre la Unió de Rabassaires i Esquerra Republicana de Catalunya. La creació de les respectives seccions locals hostaletenques d'ambdues organitzacions va dotar els estrats populars d'unes organitzacions ben estructurades per poder aconseguir la victòria a les eleccions municipals del gener de 1934. El moment en què prengué possessió del càrrec d'alcalde qui va encapçalar la candidatura d'ERC, i a la vegada presidia la secció local de la Unió de Rabassaires, entenem que significava la culminació d'un llarg procés d'empoderament d'aquells pagesos que, com a conseqüència de la fil·loxera, havien perdut bona part de la seva personalitat jurídica com a rabassaires malgrat que se'n continuessin anomenant. Les afinitats amb la ideologia republicana d'una part d'aquests pagesos des de molt aviat els havia portat a qüestio-

nar obertament el putrefacte sistema polític i electoral tutelat per la monarquia d'Alfons XIII. En el cas que ens ocupa, tal com hem assenyalat, aquesta presa de posició dataria del punt d'arrencada de l'evolució cap a un model associatiu dual que va significar la constitució de la Constància Pierolenca, el 1902. Pel gener de 1934, per tant, es culminava una evolució que havia començat tres dècades abans al llarg de les quals, en un clima de creixent confrontació, cadascú va haver de posicionar-se per quan arribés l'hora de la veritat. I quan es van produir les eleccions municipals del gener de 1934 aquella hora, l'hora dels rabassaires, semblava que estava a punt d'arribar.

Però una vegada més, la política, o més ben dit, el mal ús de la política que van fer els que veien amenaçada la seva supremacia social i econòmica al món rural, atrinxerats darrere la Lliga d'en Cambó i servint-se d'aquella Espanya sempre a punt per negar a Catalunya el dret a existir, aconseguí aturar el rellotge ben poc abans que comencessin a sonar les campanades. La frustració derivada del blocatge a què va ser sotmesa la Llei de Contractes de Conreu aprovada pel Parlament, però portada al Tribunal de Garanties Constitucionals per la Lliga amb l'argument de la incapacitat del Parlament de Catalunya per legislar sobre la qüestió, va desencadenar totes les ires durant la jornada del 6 d'octubre de 1934. I als Hostalets de Pierola, al bell mig de la Catalunya rabassaire, ja hi va haver alguns veïns que pels carrers no es van saber estar de fer ostentació d'una arma, ni que fos de caça. Tot un presagi del que havia de venir al cap de menys de dos anys.

Efectivament, amb l'esclat de la Guerra Civil el conflicte es va voler dirimir per la via que no s'hauria hagut de mirar mai de resoldre: la de la violència. Propietaris fugits per por, finques incautades, ornaments religiosos cremats, apropiació d'edificis de les organitzacions dretanes condemnades a l'ostracisme, canvis d'ús dels locals religiosos…; el fresc econòmic, polític i social hostaletenc d'aquells dos anys i mig s'assembla força al que podríem pintar referit a qualsevol altre poble de la Catalunya rural. Per la força de les circumstàncies, i una vegada més tal com succeí arreu de Catalunya, la Cooperativa Agrícola esdevingué l'element absolutament central de la vida socioeconòmica local. Fusionada amb el Sindicat Catòlic i convertida en el nou Sindicat Agrícola dels Hostalets de Pierola, esdevingué el centre neuràlgic de la vida socioeconòmica local. Amb el control de la distribució de productes de primera necessitat, les seves operacions adquiriren una dimensió que ni de lluny havien tingut mai abans. La resta de l'entramat associatiu també va veure's sobtadament modificat. En el context de la confrontació civil, s'havia liquidat de manera abrupta aquell dualisme associatiu que havia anat prenent forma al llarg de les tres dècades anteriors, en deixar subsistir aquelles organitzacions afins al Front d'esquerres. Però això va durar poc.

Pel gener de 1939 tot va tornar a canviar. Amb el nou règim polític la resolució del conflicte agrari va quedar ajornada indefinidament. Els rabassaires van quedar

condemnats al silenci. Era el càstig de la derrota. I aquest càstig es va fer complir tan escrupolosament que mai més no se n'ha tornat a parlar: el problema rabassaire va perir en el silenci més radical. Aquelles organitzacions que havien instrumentalitzat en el procés d'empoderament també van desaparèixer sense fer gaire remor. L'únic soroll que es va sentir als Hostalets posteriorment va ser quan cap a mitjan anys 1970 es va enfonsar una part del sostre de l'edifici de la vella Cooperativa Agrícola, condemnat a morir lentament d'inanició i falta de manteniment des d'aquells dies enutjosos de final de gener de 1939.

ÍNDEX ONOMÀSTIC

A

Abadal Rigol, Josep 133, 162
Almirall Subirats, Magí 133, 162
Azpiazu Ramos, Antonio 154

B

Balcells Cortada, Josep 46, 54
Bargalló Serra, Maria Dolores 180
Batet Mestres, Domènec 184
Batlle Prous, Salvador 167
Bausili Sanromà, Andreu 160
Benedicto Moya, Vicenç 199
Benet Bel, Josep 185
Benet Bel, Rafael 184, 185
Biarnés Elías, Francesc 116, 132, 140, 193, 194
Biarnés Elias, Tomàs 193
Biosca Ramírez, Francesca 192
Blanch Dobón, Joan 183, 201, 202
Bonastre, Joan 176
Bonastre Mas, Pere 117, 133, 162, 163
Bonastre Parcerisas, Narcís 133
Bosc, Daniel 180
Buil, Josep 176
Bultà, Pere 151

C

Calvet Pascual, Agustí (Gaziel) 48
Camacho Fernández, Manuel 46
Cambó Batlle, Francesc 81, 160, 167, 209, 211
Campalans Carreras, Josep 167, 168
Campalans Fornells, Josep 62, 63, 86, 88, 90, 91, 96
Camps de Casanova, Jordi de 159, 178, 179, 193, 194
Camps d'Olzinelles, Carles de 47, 159
Cánovas del Castillo, Antonio 43, 44
Carcasona Cursellas, Joan 79, 162, 163
Carcasona Montserrat, Salvador 122, 123, 133, 151, 162, 173, 188, 189, 190
Carreras, Ramon 86
Carreras Valls, Pere 82
Casals Isart, Artur 162
Casals Isart, Salvador 89
Castellví Térmens, Joan 185
Catarineu Grau, Josep Maria 47
Closas Miserachs, Estanislau 191
Companys Jover, Lluís 172, 181, 187
Costa Claret, Josep 130
Costa Juncosas, Carles 89
Cuartilla Junyent, Francesc 193

Cucurella Isart, Pere 162
Cucurella Tubella, Josep 90, 91, 92, 93, 94, 98, 100, 157
Cucurella Vidal, Enric 34, 64, 80, 153, 155, 156, 157, 158
Cucurella Vidal, Joan 89
Cucurella Vidal, Pere 157

D

Dalmau Jové, Venanci 185
Domènech Estapà, Josep 157
Domènech Isart, Josep 82
Domènech Mansana, Josep 157

E

Escala Samsó, Jaume 113
Escala Ventura, Josep 113, 172, 181, 182, 187, 191
España d'Orteu, Josep d' 46, 56, 57
Estévanez, Nicolás 46
Esteve Cursellas, Jaume 162, 167
Esteve Cursellas, Joan 182
Esteve Cursellas, Josep 162
Esteve Isart, Salvador 132, 133, 154, 162, 163, 193, 201
Esteve Llorens, Joan 113, 114, 133, 162
Esteve Pons, Àngel 79, 113, 114, 116, 117, 120, 162, 183
Esteve Pujol, Pere 82
Esteve Tarafa, Josep 58, 73
Esteve Valls, Mateu 117, 118, 121, 130, 132, 133, 162, 163
Estradé Bargau, Domènec 192

F

Fajardo Esteve, Miquel 117, 118, 132, 133, 162, 174, 175, 176, 177
Fló Parcerisas, Jaume 58, 78, 81, 82, 84, 89
Fló Pons, Joan 193, 199
Fló Samsó, Jaume 82, 132, 133, 163
Fló Segura, Claudi 35
Fló Torras, Miquel 113, 114, 117, 132, 133, 162, 163, 193
Fló Valls, Jaume 193
Fló Valls, Miquel 113, 193
Fontcuberta de Dalmases, Xavier de 192
Fontrodona Amirall, Gaietà 107, 108
Franco Bahamonde, Francisco 191, 201, 202

G

García del Corral, Ildefonso 47
Gaziel. *Vegeu* Calvet Pascual, Agustí
Germà Esteve, Josep 133
Gil-Robles Quiñones, José María 187
Girona Fernández-Maqueira, Manuel 47
Girona Vilanova, Ignasi 62
Goday Casals, Josep 153, 157
Godó, comte de. *Vegeu* Godó Lallana, Ramon
Godó Lallana, Ramon 46, 47, 48, 55, 91, 95, 96, 101, 102
Godó Llucià, Joan 32, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 61, 62, 63, 64, 65, 79, 80, 96, 97, 102, 144
Godó Pelegrí, Joan 50, 97
Godó Pelegrí, Pompeu 97, 100
Godó Pié, Bartomeu 45, 46, 49
Godó Pié, Carles 45, 46, 48, 50, 51, 52, 56, 57, 58, 59, 60
González Villart, Manuel 47, 49, 65
Gumà Esteve, Josep 131, 132
Gumà Ferran, Francesc 46

I

Isart, Maria 98
Isart Fló, Carles 117, 131, 132, 133, 162
Isart Galceran, Josep 82

Isart Parera, Manuel 58
Isart Poch, Jaume 132, 133, 162, 163
Isart Poch, Joan 82, 132, 133, 162
Isart Poch, Josep 40, 82, 83, 84, 85, 89, 113, 114, 116, 117, 118, 125, 127, 132, 133, 136, 149, 154, 162, 163, 168, 169, 173, 174, 175, 183, 200
Isart Reixachs, Agustí 82
Isart Rigol, Amadeu 162

J

Junyent Rovira, Miquel 180

L

Llopart, Maria 98
Layret Foix, Francesc 182
Llopart Mabras, Josep 82

M

Macià Llussà, Francesc 169, 181, 182, 210
Madorell, Miquel 65
Mas Feixas, Josep 179, 185, 190, 192, 193
Mateo Sagasta, Práxedes 43
Mauri Vidal, Narcís 46
Mir Ràfols, Pere 108
Miramunt Guix, Ramon 82
Montserrat Martí, Vicenç 180
Montserrat Pujol, Josep 73, 74, 79, 140, 141, 143, 162, 183, 184
Moren, Germán 183
Muntané Torres, Jaume 185

N

Notó Piqué, Pere 63, 78, 79
Notó Solé, Jaume 175

O

Olivart, J. 180
Orriols Torras, Bartomeu 158, 192
Orriols Torras, Casimir 156, 157, 158

P

Pallarès, Joan 127, 128, 129, 130, 131, 201, 202
Palomas Grifell, Marcel·lí 35, 183
Parcerisas Batlle, Josep 82
Parcerisas Bosch, Pere 180
Parcerisas Càlix, Joan 32, 58, 65, 78, 79, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 98, 100, 101, 157
Parcerisas Càlix, Josep 89, 90, 91, 92, 93, 98, 100, 101, 157
Parcerisas Carbonell, Enric 183
Parcerisas Pujol, Josep 141
Parcerisas Valls, Adelina 94, 100, 101
Parcerisas Valls, Joan 79, 162
Pascual, Magí 24, 25
Pascual Amigó, Emili 62, 107, 109, 179
Pi Margall, Francesc 145
Poch Munné, Magdalena 114
Poch Navarro, Lluís 185
Ponnou Inglès, Josep 174
Pons Pujol, Jaume 141, 162
Pons Pujol, Josep 74, 167, 171
Pons Pujol, Pau 35, 61, 73, 74, 75, 96, 106, 141, 162
Pons Valls, Miquel 74
Prat de la Riba, Enric 35, 81, 144, 145, 209
Prat Parrot, Pere 199
Prats Camps, Antoni 132, 133, 162
Prats Capdevila, Maria 159
Prats Parent, Maria 178, 179, 185, 190, 192
Prats Puig, Jaume 133, 162
Primo de Rivera, Miguel 84, 144, 154, 168
Puig Cadafalch, Josep 153
Puig d'Asprer, Josep 47
Puigventós Déu, Joan 86, 87
Puigventós Vivet, Maria 118

Pujol, Cenòbia 98
Pujol, Jaume 98
Pujol, Joan 79
Pujol Cucurella, Pere 62, 73, 74, 75, 89, 90, 91, 92, 106, 107, 109
Pujol Cucurella, Rosa 75
Pujol Gallego, Josep 58, 81, 82, 83
Pujol Isart, Joan 78, 162, 167
Pujol Parcerisas, Josep 83
Pujol Parcerisas, Robert 83
Pujol Poch, Josep 114, 115
Pujol Pujol, Josep 182
Pujol Pujol, Pere 73, 74, 75, 140, 141, 148, 150, 151, 162, 173
Pujol Pujol, Ricard 75, 162
Pujol Rosich, Josep 82, 85
Pujol Serra, Josep 73, 74, 75
Pujol Soler, Josep 89
Pujol Vallès, Josep 76, 78
Pujol Vidal, Joan 109, 113, 114, 115, 117, 162

Q

Queralt Martí, Josep 109

R

Rahola Trèmols, Frederic 47, 49, 61, 62, 63, 103, 104
Raventós Carbonell, Joan 179
Raventós Casals, Joan 117, 133, 162, 167, 168
Raventós Domènech, Jaume 108
Raventós Millaret, Joan 112, 116, 120, 202
Raventós Soteras, Miquel 185
Rendé Ventosa, Josep Maria 148
Ribas Cucusela, Maria 158
Ribas Font, Jaume 162, 182
Rius Badia, Josep Maria 46
Roca, Pantaleó 163
Rogent, Elies 62
Rogent, Josep 62
Rogert Salavert, Josep 35
Romero Baldrich, Vicente 46
Rosich Isart, Mercè 75
Rossell, Ferran 180
Rovira, Josep Maria (Mn.) 147
Rovira Brugués, Joan 163, 167, 178, 185
Rovira Casanovas, Anicet 106
Rovira Elias, Josep 59, 83, 84
Rovira Elias, Prudenci 167, 168, 185, 186, 192
Rovira Gustà, Àgueda 159, 193, 194
Rovira Montserrat, Isidre 193
Rovira Rigol, Isidre 179, 184
Rovira Rigol, Jaume 83
Roviralta Figueras, Josep 31, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 96, 97, 101, 118, 119, 157, 179
Roviralta Figueras, Teodor 86
Roviralta Puigventós, Aureli 117, 118, 119, 124, 153, 154, 178, 179, 184, 185, 192, 193, 198
Rubió Tudurí, Marià 186
Ruiz Casamitjana, José 47

S

Sagristà Bosch, Francesca 75
Sampere Isart, Joan 83, 132, 133, 163
Sampere Isart, Josep 83
Sampere Mabras, Joan 83, 85, 117, 118, 132, 133, 162, 163, 175, 183, 200
Samsó, Frederic 199
Samsó Llopart, Josep 83
Santamaria Quer, Ramon 35
Sarrà Ferrer, Jacint 133, 162
Segarra Puig, Josep 185
Seuba Berenguer, Jaume 175
Solé Massana, Rosa 192
Soteras, Assumpció 192

Soteras Estrada, Jaume 163
Soteras Ferrer, Emili 163
Subirats Parent, Joan 159
Subirats Prats, Joan 156, 157, 159, 178
Subirats Rovira, Àgueda 159, 194

T

Térmens Petit, Vicenç 113
Térmens Rigol, Josep 175
Térmens Torras, Pau 133, 162, 175, 191
Torras Carcasona, Isidre 59
Torras Tort, Josep 141, 162
Torres Castells, Emili 182
Torres Pons, Marià 83
Trias Comas, Bartomeu 47
Trufuns Expósito, Jaume 83
Trullàs Rius, Jaume 83

V

Vàchier, Jaume 180
Vall, Martí (Mn.) 140, 141
Vallès Llopart, Joan 79, 124, 140, 142, 144, 145, 153, 154, 156, 157, 162, 178, 182, 199
Vallès Orpí, Isidre 32, 96, 106, 107, 109, 144
Valls, Joan 79
Valls, Pere 193
Valls Càlix, Miquel 84, 117, 118, 120, 133
Valls Domènech, Jaume 73, 74, 75, 142
Valls Elias, Josep 113
Valls Isart, Miquel 142
Valls Llopart, Josep 83
Valls Pujol, Joan 117, 131, 132, 133, 162, 172, 174, 176, 181, 183, 187, 188, 190, 191, 192, 193, 194, 195
Valls Pujol, Josep 113
Valls Rovira, Pere 142, 143, 162, 163
Valls Sagristà, Jaume 73, 74, 75, 113, 114, 116, 117, 137, 140, 142, 154, 162, 167, 172, 181, 182, 183, 184, 187, 191, 202
Valls Sampere, Josep 184
Valls Vidal, Josep 142
Ventura Pujol, Josep 35
Ventura Torras, Antoni 174
Verdaguer Santaló, Jacint 145
Vidal Guardiola, Miquel 160
Vidal Massagué, Jaume 184, 185
Vidal Pujol, Pere 73, 74, 75
Vidal Rosich, Magdalena 74, 75

Aquest llibre parla dels rabassaires, petits viticultors que eren majoria als Hostalets de Pierola, i que a principi del segle XX maldaven per sobreviure com a pagesos independents en una conjuntura molt adversa a causa de la davallada dels preus del vi, de les dificultats per mantenir l'explotació i de les pressions dels propietaris. L'objectiu dels autors és analitzar la dinàmica associativa i política en què els rabassaires es van veure immersos des de la crisi de la fil·loxera fins al plantejament del conflicte obert durant la Segona República i la Guerra Civil. Demostren que l'associacionisme, ben divers, assolí una gran intensitat en la vida local amb societats recreatives, mútues o cooperatives. I que per això mateix, una bona part de les inquietuds polítiques i de les tensions socials que van aflorar en aquell període es van canalitzar a través de les associacions, una de les més significatives de les quals fou la Cooperativa Agrícola de Pierola.

AJUNTAMENT
DELS HOSTALETS
DE PIEROLA

UNIVERSITAT ROVIRA i VIRGILI
[publicacions] urv
Museu de les Cultures del Vi de Catalunya
VINSEUM